

**Sud Bosne i Hercegovine
Суд Босне и Херцеговине**

Predmet br.: S 11 K 003379 09 Krl

Datum: objavljivanja 31.10.2011.godine
pismenog otpravka 31.01.2012.godine

Pred sudskim vijećem u sastavu: sudija Kitić Ljubomir, predsjednik vijeća
sudija Maksumić Šaban
sudija Jesenković Vesna

PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE

protiv

PELEMIŠ MOMIRA

i

PERIĆ SLAVKA

PRESUDA

Tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine: Međunarodni tužilac Erik Larson

Branilac optuženog Pelemiš Momira: advokat Perić Miloš
advokat Jovičić Ratko

Branilac optuženog Perić Slavka: advokat Miodrag Stojanović
advokat Perić Dragoslav

SADRŽAJ

IZREKA PRESUDE

I. KRIVIČNI POSTUPAK	9
A. OPTUŽNICA I GLAVNI PRETRES.....	9
B. PROCESNE ODLUKE.....	10
(a) Odluka o isključenju javnosti za dio pretresa	10
(b) Svjedoci pod mjerama zaštite	10
(c) Odluka o djelimičnom usvajanju prijedloga Tužilaštva za prihvatanje utvrđenih činjenica u postupcima pred MKSJ	12
(d) Izvedeni i uvršteni dokazi po osnovu odredbe člana 273. stav 2. ZKP BiH i u smislu odredbi Zakona o ustupanju	13
(e) Predočavanje svjedoku i uvrštavanje izjave i transkripta saslušanja svjedoka iz drugih predmeta u postupcima pred MKSJ i Sudom BiH (član 273. stav 3. ZKP BiH)	15
(f) Odluka kojom se odbija prijedlog tužilaštva da se pročita i u spis uloži iskaz optuženog Perić Slavka koji je dao u svojstvu osumnjičenog odnosno svjedoka	16
(g) Prihvatljivost dnevnika Momira Pelemiša u rukopisu	18
(h) Ponovno otpočinjanje glavnog pretresa (član 251. stav 2. ZKP BiH)	18
(i) Prigovori odbrane na materijalne dokaze- presretnuti razgovori	19
(j) Ulaganje izvještaja vještaka MKSJ	19
C. DOKAZNI POSTUPAK.....	20
D. ZAVRŠNE RIJEČI	21
(a) Tužilaštvo	21
(b) Odbrana Pelemiš Momira	22
(c) Odbrana Perić Slavka	24
II. PRIMJENA MATERIJALNOG PRAVA	26
III. NALAZI SUDA	27
A. OBILJEŽJA BIĆA KRIVIČNOG DJELA GENOCID	27
B. ZAŠTIĆENA ZONA UN SREBRENICA	28
C. NAPAD NA ZAŠTIĆENU ZONU	30
(a) Napadom na zaštićenu zonu izvršen je široko rasprostranjen i sistematičan napad na civilno stanovništvo	36
(b) Izvršeno je prisilno preseljenje stanovništva iz srebreničke enklave	38
(c) Izvršena su masovna ubistva muškaraca i dječaka	

(d) Prisilno preseljenje i masovna ubistva muškaraca sprovedena su u okviru dva udružena zločinačka poduhvata čiji je cilj bio uništenje bosanskih muslimana iz enklave Srebrenica	41
D. OSTVARENA SU OBILJEŽJA BIĆA KRIVIČNOG DJELA GENOCID	43
1. Djela u osnovi	43
(a) Ubijanje pripadnika grupe	44
(b) Nanošenje teških tjelesnih i duševnih ozljeda pripadnicima grupe.....	45
2. Posebna namjera za genocid	46
(a) Muslimani iz Srebrenice su zaštićena grupa	46
(b) Zaštićena grupa je “zatrta” u znatnom dijelu.....	47
(i) Zaključak	49
E. STRUKTURA ZVORNIČKE BRIGADE I PRVOG PJEŠADIJSKOG BATALJONA.....	50
F. STATUS OPTUŽENIH U PRVOM BATALJONU.....	52
(a) Pelemiš Momir	52
(b) Perić Slavko	54
G. SPROVOĐENJE ZAROBLJENIKA U PILICU.....	55
H. USLOVI ZATOČENJA U ŠKOLI I DOMU KULTURE U PILICI.....	57
(a) Škola kula	57
(b) Dom kulture	61
(i) Zaključak	61
I. MASOVNA EGZEKUCIJA ZAROBLJENIKA IZ ŠKOLE NA EKONOMIJI BRANJEVO	62
J. MASOVNI POKOLJ ZAROBLJENIKA U DOMU KULTURE.....	64
K. TIJELA ŽRTAVA UBIJENIH NA BRANJEVU I TIJELA ŽRTAVA UBIJENIH U DOMU KULTURE UKOPANA SU MASOVNOJ GROBNICI NA BRANJEVU	66
L. SEKUNDARNE GROBNICE POVEZANE SA MASOVNOM GROBNICOM NA BRANJEVU.....	68
M. INKRIMINIRAJUĆE RADNJE PRIPADNIKA PRVOG BATALJONA	72
1. Vojnici prvog bataljona čuvali su stražu	72
a. Škola	72
b. Dom kulture	77
(ii) Zaključak: čuvanje straže je radnja pomaganja.....	80
2. Vojnici prvog bataljona vezali su ruke i stavljali poveze na oči zarobljenicima neposredno prije odvoženja na ekonomiju Branjevo, a najmanje dva pripadnika bataljona pratila su autobuse sa zarobljenicima na Branjevo.....	83
(i) Zaključak: vezanje ruku i stavljanje poveza na oči neposredno prije odvoženja na pogubljenje je radnja pomaganja.....	85

3. Ljudstvo prvog bataljona je učestvovalo u utovaru i odvoženju mrtvih na ekonomiju Branjevo	87
(i) Zaključak: utovar mrtvih bez provođenja identifikacije je radnja pomaganja	90
4. Sredstva veze prvog bataljona korištena su za koordinaciju operacije ubijanja i ukopa	92
(i) Zaključak: stavljanje na raspolaganje sredstava veze je radnja pomaganja.....	94
N. VOJNICI I LJUDSTVO PRVOG BATALJONA POSTUPALI SU POD KOMANDOM PELEMIŠ MOMIRA I NEPOSREDNIM NADZOROM PERIĆ SLAVKA	94
(i) Zaključak : provedenim radnjama optuženi su znatno doprinijeli izvršenju djela	99
O. ZNANJE I NAMJERA OPTUŽENIH	100
(a) Optuženi su znali da će zarobljenici biti pogubljeni	100
(b) Glavni izvršioци postupali su sa namjerom uništenja i optuženi su znali za tu namjeru.....	107
(c) Nema dokaza da su optuženi i sami dijelili namjeru glavnih izvršilaca.....	109
IV. ODGOVORNOST OPTUŽENIH.....	111
V. ODMJERAVANJE KAZNE.....	113
a. Optuženi Pelemiš Momir	114
b. Optuženi Perić Slavko	115
VI. ODLUKA O TROŠKOVIMA.....	116
VII. ODLUKA O IMOVINSKOPRAVNIM ZAHTJEVIMA.....	116
VIII. ANEKS 1_UTVRĐENE ČINJENICE U PREDMETIMA PRED MKSJ.....	117
IX. ANEKS 2_POPIS MATERIJALNIH DOKAZA.....	130
A. MATERIJALNI DOKAZI TUŽILAŠTVA	130
B. MATERIJALNI DOKAZI ODBRANE	142
(a) Dokazi prvooptuženog.....	142
(b) Dokazi drugooptuženog	144
X. ANEKS 3_IMOVINSKO PRAVNI ZAHTJEVI	146

U IME BOSNE I HERCEGOVINE!

Sud Bosne i Hercegovine, Odjel I za ratne zločine, u Sudu sastavljenom od sudija Kitić Ljubomira, kao predsjednika vijeća, te sudija Maksumić Šabana i Jesenković Vesne kao članova vijeća, uz sudjelovanje pravne savjetnice Hota Ćatović Sabine u svojstvu zapisničara, u krivičnom predmetu protiv optuženih Pelemiš Momira i Perić Slavka, zbog krivičnog djela Genocid iz člana 171. tačke a), b) c) i d), u vezi sa članom 180. stav 1. i članom 29. Krivičnog zakona BiH (KZ BiH), povodom izmijenjene optužnice Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj: KT-RZ-74/08 od 24.06.2011. godine nakon održanog usmenog i javnog glavnog pretresa na kojem je u jednom dijelu bila isključena javnost, u prisustvu međunarodnog tužitelja Tužiteljstva BiH, Larson Erik-a, optuženog Pelemiš Momira i njegovih branilaca Perić Miloša i Jovičić Ratka, advokata iz Zvornika, optuženog Perić Slavka i njegovih branilaca Stojanović Miodraga i Perić Dragoslava advokata iz Bijeljine, donio je i dana 31.10.2011. godine javno objavio slijedeću:

P R E S U D U

OPTUŽENI:

- (1) **PELEMIŠ MOMIR**, sin Živojina, rođen 26.09.1949. godine, u Tuzli, opština Tuzla, JMBG ..., oženjen, državljanin ..., profesor, ..., prethodno služio JNA u Ljubljani od 1975. – 1976. godine, rezervni oficir sa činom majora, bez odlikovanja, sa prijavljenim prebivalištem na adresi ..., ..., ..., ranije neosuđivan, protiv njega se trenutno ne vodi krivični postupak, nalazi se u pritvoru u skladu sa Rješenjem Suda BiH, X-KRN 07/602 od 06.11.2008. godine, i
- (2) **PERIĆ SLAVKO**, zvan "Mudorja", sin Veljka, rođen 24.04.1967. godine, u Donjoj Pilici u opštini Zvornik, JMBG ..., oženjen, ekonomski tehničar, ..., državljanin ..., prethodno služio JNA u Beogradu 1987. godine sa činom mlađeg vodnika, nije odlikovan, sa prijavljenim prebivalištem na adresi ..., ..., ranije osuđivan zbog ..., protiv njega se trenutno ne vodi drugi krivični postupak, nalazi se u pritvoru koji mu je određen Rješenjem Suda BiH, X-KRN 07/602 od 06.11.2008. godine,

K R I V I S U

što su

za vrijeme široko rasprostranjenog i sistematičnog napada preduzetog u periodu od 10.07.1995. do 01.11.1995. godine od strane pripadnika VRS-a i MUP-a RS, a u skladu sa državnim i organizacionom politikom, usmjerenog na pripadnike bošnjačkog naroda u zaštićenoj zoni UN-a Srebrenica, tokom kojeg napada je izvedena operacija trajnog i prisilnog preseljenja cjelokupnog bošnjačkog civilnog stanovništva, operacija hvatanja, zatvaranja i pogubljenja vojno sposobnih muškaraca Bošnjaka i dječaka iz srebreničke enklave, te operacija njihovog ukopa, iskopa, te ponovnog ukopa na drugim lokacijama u cilju sakrivanja dokaza, na koji način je istrijebljena skupina bošnjačkog naroda pri čemu je cjelokupno bošnjačko civilno stanovništvo, do 40.000 civila Bošnjaka uklonjeno iz srebreničke enklave, a više od 7.000 muškaraca Bošnjaka i dječaka ubijeno, zakopano, otkopano i premješteno na druge lokacije pa ponovo zakopano,

1. **optuženi PELEMIŠ MOMIR**, u svojstvu zamjenika komandanta 1. bataljona 1.Zvorničke pješadijske brigade (1.bataljon), a u toku perioda od 09. do 21.07.1995.godine u svojstvu vršioca dužnosti komandanta 1. bataljona i **optuženi PERIĆ SLAVKO**, u svojstvu pomoćnika komandanta za bezbjednost i obavještajne poslove 1. bataljona, u periodu od 14.07. do 17.07.1995.godine svjesno pružili pomoć članovima udruženog zločinačkog poduhvata, između ostalih pukovniku Beara Ljubiši, načelniku Uprave za bezbjednost i obavještajne poslove Glavnog štaba VRS-a, potpukovniku Popović Vujadinu, načelniku za bezbjednost Drinskog korpusa VRS, poručniku Nikolić Dragi, pomoćniku komandanta za bezbjednost Zvorničke brigade VRS, a čiji plan i cilj je bio da zatvore i po kratkom postupku pogube i zakopaju vojno sposobne muškarce Bošnjake iz Srebreničke enklave i na taj način ih unište kao grupu, tako što su:

- a) nakon što su obojica optuženih, dana 14.07.1995.godine, u komandi 1. bataljona Zvorničke brigade u Lokanju, opština Zvornik, obaviješteni o predstojećem dolasku zarobljenih muškaraca Bošnjaka iz srebreničke enklave u Pilicu, opština Zvornik, Pelemiš Momir naredio preraspoređivanje do 30 vojnika 1. bataljona u školu Kula (sada naziva Nikola Tesla) u Pilici, na čuvanje zarobljenika i obezbjeđenje područja oko škole Kula, a Perić Slavku da nadgleda, kontroliše i koordinira zatvaranje zarobljenika Bošnjaka u školu, pri čemu je do večernjih sati 14. jula 1995. godine, do 1.200 zarobljenika Bošnjaka, koji su prethodno autobusima dovezeni do škole Kula sa raznih područja i objekata privremenog zatvaranja u opštini Bratunac, držano u autobusima parkiranim uz zgradu škole Kula, te u školskoj fiskulturnoj sali i u učionicama na prvom spratu škole, gdje su ih obezbjeđivali nepoznati vojnici VRS-a, kao i vojnici 1. bataljona, a koji vojnici 1. bataljona su bili pod komandom Pelemiš Momira, te pod kontrolom, rukovodstvom i nadzorom Perić Slavka, koji se nalazio u i oko škole Kula, a za koje vrijeme, pa sve do 15. jula i odvođenja u Dom Kulture u Pilici (Dom) zarobljenika koji su tokom noći držani u autobusima pored škole, odnosno do 16.jula i odvođenja na ekonomiju Branjevo najmanje 500 zarobljenika koji su držani u fiskulturnoj sali i učionicama na prvom₆ spratu škole, zarobljenicima nisu date

dovoljne količine hrane, bili su bez adekvatnih sanitarnih prostorija, u nedovoljnom i neprikladnom smještaju, tukli su ih, na njih je pucao iz automatskog oružja, a sve sa namjerom da im se uzrokuje strah, te teški duševni bolovi i fizičke ozljede, a najmanje dvojica (neidentifikovanih) zarobljenih Bošnjaka su ubijeni iz vatrenog oružja od strane (neidentifikovanih) vojnika VRS-a, te su kasnije ukopani u neoznačenoj grobnici na ekonomiji Branjevo, da bi dana 16.07.1995.godine, pod komandom Pelemiš Momira, Perić Slavko postupajući i po instrukcijama i zadacima viših oficira VRS-a koji su bili prisutni u školi, organizovao, nadzirao i izdavao upustva vojnicima 1. bataljona da stave poveze na oči i zavežu ruke zarobljenim Bošnjacima, a zatim ih izvedu iz škole, ukrcaju u autobuse, te prate i obezbjeđuju autobuse na putu do Ekonomije Branjevo, nakon čega su zarobljeni Bošnjaci iskrvani iz autobusa, postrojeni i pogubljeni po kratkom postupku vatrom iz automatskog oružja od strane drugih vojnika VRS-a, uključujući i vojnike 10. diverzantskog odreda VRS, tako da su do kraja tog dana, na ekonomiji Branjevo ubijeni svi zarobljenici doveženi iz škole Kula, i to njih najmanje 500, nakon čega su pogubljeni bošnjački zarobljenici zakopani u neregistrovanu i neobilježenu masovnu grobnicu na Ekonomiji Branjevo od strane drugih vojnika VRS-a, uključujući i vojnike iz Inženjerske čete Zvorničke brigade, pri čemu nisu poduzeti nikakvi koraci da se utvrdi identitet ubijenih Bošnjaka niti je vođena ikakva evidencija o njihovom zatvaranju ili smrti, pri čemu su najkasnije 15. jula u popodnevnim satima Pelemiš Momir i Perić Slavko znali da će zarobljenici biti ubijeni, a za koje potrebe su iz prvog bataljona od Zvorničke brigade traženi gorivo, municija, građevinske mašine i ljudstvo,

- b) dana 15.07.1995.godine i 16.07.1995.godine, uz znanje i pod komandom Pelemiš Momira, Perić Slavko rasporedio i dao instrukcije vojnicima 1. bataljona da idu u Dom kulture Pilica opština Zvornik, radi čuvanja i obezbjeđenja područja oko Doma i zgrade Doma, u kojoj je bilo zatvoreno oko 500 do 600 zarobljenih Bošnjaka koje su obezbjeđivali i čuvali i drugi nepoznati vojnici VRS-a, za koje su vrijeme su, uz znanje i saglasnost Pelemiš Momira i Perić Slavka, zarobljeni Bošnjaci držani u nehumanim uslovima, u kojima im nisu bile obezbijeđene nikakve, odnosno nedovoljne količine hrane i vode, sanitarne prostorije, odnosno higijenski smještaj i bili su stiješnjeni u prostor koji je bio nedovoljan s obzirom na broj zarobljenika, što je za posljedicu imalo ogromnu prenatrpanost, čime su im nanešeni teški duševni bolovi i tjelesne ozljede, pri čemu su obojica najkasnije 15.jula u popodnevnim satima znali da će zarobljenici biti ubijeni, a za koje potrebe su iz 1.bataljona od komande Zvorničke brigade tražene građevinske mašine i municija, da bi dana 16.07.1995.godine zarobljenici bili pogubljeni po kratkom postupku unutar zgrade Doma i u njegovoj neposrednoj okolini od strane (neidentifikovanih) vojnika VRS-a automatskim oružjem i ručnim bombama, nakon čega je, uz znanje i pod komandom Pelemiš Momira, Perić Slavko obezbijedio prisustvo i rasporedio vojnike 1. bataljona u Dom Pilica da obezbjeđuju prostorije i spriječe ulazak civila u zgradu punu ubijenih Bošnjaka, a zatim 17. jula 1995. godine, dao instrukcije vojnicima 1. bataljona da izvrše uklanjanje i utovar radi prevoza tijela stradalih zarobljenih Bošnjaka iz zgrade Doma do Ekonomije Branjevo, a u toku kojeg utovara su pronađena trojica preživjelih (neidentifikovanih) zarobljenika Bošnjaka koji su odmah pogubljeni po kratkom postupku od strane vojnika VRS-a iz automatskog oružja, nakon

čega su istog dana svi pogubljeni zarobljenici Bošnjaci zakopani na ekonomiji Branjevo u neregistrovane i neobilježene masovne grobnice od strane vojnika VRS-a, uključujući i vojnike iz Inženjerijske čete Zvorničke brigade, pri čemu nisu poduzeti nikakvi koraci da se utvrdi identitet pogubljenih Bošnjaka, niti je vođena evidencija o njihovom zatvaranju ili smrti,

dakle, pružili pomoć drugima u nanošenju teških tjelesnih ozljeda i duševnih povreda, te ubijanju pripadnika skupine Bošnjaka na koji način su pomogli da se ista djelimično istrijebi kao nacionalna, etnička i vjerska skupina ljudi,

čime su

počinili krivično djelo **Genocid iz odredbe člana 171. tačka a) i b) Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, u vezi sa članom 180. stav 1. istog zakona,**

pa ih Sud, za navedeno krivično djelo, po osnovu odredbi članova 285. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine uz primjenu članova 39., 42. i 48. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine

O S U Đ U J E

1. Optuženog Pelemiš Momira NA KAZNU ZATVORA U TRAJANJU OD ŠESNAEST (16) GODINA

2. Optuženog Perić Slavka NA KAZNU ZATVORA U TRAJANJU OD DEVETNAEST (19) GODINA

II

Na osnovu primjene odredbe člana 56. KZ BiH, vrijeme koje su optuženi proveli u pritvoru, i to počevši od 05.11.2008.godine pa nadalje ima se uračunati u izrečenu kaznu zatvora.

III

Optuženi se, u skladu sa odredbom člana 188. stav 4. ZKP BiH u cjelosti oslobađaju naknade troškova postupka, te isti padaju na teret budžetskih sredstava suda.

IV

Na osnovu odredbe člana 198. stav 2. ZKP BiH, oštećeni se, sa imovinskopравnim zahtjevima, upućuju na parnicu.

O b r a z l o Ź e n j e

I. KRIVIČNI POSTUPAK

A. OPTUŽNICA I GLAVNI PRETRES

1. Tužilaštvo Bosne i Hercegovine (Tužilaštvo) je optužnicom broj KT-RZ-47/09 od 20.11.2008.godine koja je potvrđena dana 28.11.2008.godine, optužilo Pelemiš Momira i Perić Slavka za počinjenje krivičnog djela Genocid iz člana 171. tačka a), b), c) i d) KZ BiH, a u vezi sa članom 180. stav 1. i članom 29. KZ BiH istog zakona. Tužilaštvo je dana 24.06.2011. godine dostavilo izmjenjenu i uređenu optužnicu u skladu sa odredbom člana 35. stav 2. tačka i) i člana 275. u vezi sa članom 227. ZKP BiH.

2. U optužnici se navodi da su optuženi Pelemiš Momir, u svojstvu zamjenika komadanta, odnosno u svojstvu vršioca dužnosti komadanta 1. bataljona Zvorničke brigade Vojske republike Srpske (VRS), te Perić Slavko u svojstvu pomoćnika komadanta za bezbjednost i obavještajne poslove 1. bataljona Zvorničke brigade VRS, kao svjesni učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu, sa drugim pripadnicima VRS i Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske (MUP RS), učestvovali u **(1)** nanošenju teških duševnih i tjelesnih povreda oko 1200 bošnjaka koji su zarobljeni nakon zauzimanja zaštićene zone UN-a Srebrenica, i koji su se od 14.07.1995.godine nalazili u autobusima parkiranim kod osnovne škole Kula u Zvorniku (škola Kula), kao i u samoj školi, **(2)** ubistvima ovih zarobljenika koji su dana 16.07.1995.godine transportovani autobusima iz škole Kula i lišeni života na Vojnoj ekonomiji Branjevo, **(3)** nanošenju teških duševnih i tjelesnih povreda oko 500 do 600 zarobljenih bošnjaka koji su se dana 15. i 16.07.1995.godine nalazili u Domu kulture Pilica (Dom kulture), te **(4)** ubistvima ovih zarobljenika dana 16.07.1995.godine unutar zgrade i u neposrednoj blizini zgrade Doma kulture.

3. Odbrana prvooptuženog je zahtijevom za izuzeće od 03.03.2009. godine, prije početka glavnog pretresa zatražila da se iz predmeta izuzme član vijeća, sudija Maksumić Šaban, iz razloga predviđenih članom 29. stav 1. tačka a) i tačka f) ZKP BiH. Odbrana je navela da je sudija Maksumić oštećen krivičnim djelom, obzirom da je po vjerskoj pripadnosti bošnjak, te kao takav, pripadnik oštećene nacionalne vjerske ili etničke grupe, a obzirom da je po konkretnoj optužnici, objekat napada nacionalna ili vjerska skupina bošnjaka. Osim toga, odbrana je navela da postoje okolnosti koje izazivaju razumnu sumnju u nepristrasnost i koji se ogledaju u činjenici da je u vrijeme kada su optuženi navodno počinili inkriminisane radnje, sudija Maksumić obavljao dužnost sudije Okružnog vojnog suda u Sarajevu, i bio pripadnik pravosudnog tijela Armije BiH, te kao takav, pripadnik suprotstavljene strane u oružanom sukobu u odnosu na optužene. Rješenjem Opće sjednice Suda zahtjev za izuzeće je odbijen

kao neosnovan, jer je utvrđeno da ne postoje razlozi za sumnju u nepristrasnost člana vijeća u ovom predmetu.¹

4. Na predpretresnom ročištu održanom 23.02.2009.godine, u skladu sa odredbom člana 233.a ZKP BiH, razmatrana su pitanja relevantna za glavni pretres.

5. Glavni pretres počeo je 10.03.2009. godine pred vijećem u čijem je sastavu bila i međunarodni sudija Snezhana Botusharova. Mandat sudije Botusharove okončan je u toku postupka, pa je umjesto nje, kao član vijeća imenovana sudija Jesenković Vesna. Obzirom na promjenu sudije u sastavu pretresnog vijeća, glavni pretres je na ročištu od 09.07.2009. godine počeo iznova.

6. U skladu sa odredbom člana 251. stav 2. ZKP BiH, glavni pretres je, obzirom na prekid u trajanju dužem od trideset dana, počinjao iznova i na ročištima održanim 12.08.2009. godine, 14.12.2009. godine, 22.01.2010. godine, 24.08.2010. godine i 06.09.2011. godine.

B. PROCESNE ODLUKE

(a) Odluka o isključenju javnosti za dio pretresa

7. Tokom glavnog pretresa u skladu sa odredbama člana 235. ZKP BiH isključena je javnost u više navrata u interesu zaštićenih svjedoka, i to kratkotrajno, za vrijeme dok je predsjedavajući vijeća provjeravao lične podatke svjedoka pod mjerama zaštite i u situaciji kada je predloženo da se svjedoku dodjele mjere zaštite ili odrede dodatne mjere zaštite pored postojećih.

(b) Svjedoci pod mjerama zaštite

8. Svjedocima pod pseudonimima P-6 i P-18,² Sud je, na prijedlog tužilaštva odredio mjere zaštite ličnih podataka svjedoka i zabranu objave ili emitovanja fotografskog ili video zapisa lika svjedoka putem elektronskih ili printanih medija ili na drugi način³. Sud je primjenom odredbe člana 3.⁴ Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka (ZoZSP) našao da se radi o svjedoku pod prijetnjom i ugroženom svjedoku (svjedok P-6),

¹ Rješenje Opće sjednice Suda BiH broj Su-01-115/09 od 05.03.2009.godine

² Rješenje Suda BiH broj: X-KR-08/602 od 14.11.2008.godine

³ Član 13. Zakona o zaštiti svjedoka svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka

⁴ Član 3. ZoZSP (1): " **Svjedok pod prijetnjom** je onaj svjedok čija je lična sigurnost ili sigurnost njegove porodice dovedena u opasnost zbog njegovog učešća u postupku, kao rezultat prijetnji, zastrašivanja ili sličnih radnji koje su vezane za njegovo svjedočenje, ili svjedok koji smatra da postoji razumna osnova za bojazan da bi takva opasnost vjerovatno proistekla kao posljedica njegovog svjedočenja. (2) **Ugroženi svjedok** je onaj svjedok koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatizovan okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili koji pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine izuzetno osjetljivim... ".

odnosno svjedoku pod prijetnjom (svjedok P-18), te su im mjere zaštite određene uz njihovu saglasnost u skladu sa odredbom člana 13. stav 1. ZoZSP.

9. Svjedocima pod pseudonimima P-6, P-23, P-25, P-26⁵, i svjedoku Q⁶, pored ovih mjera, određene su i dodatne mjere, i to da će svjedoci davati iskaz u sudnici u kojoj nije prisutna javnost, s tim da javnost može slušati svjedočenje u odvojenoj prostoriji, ali ne i vidjeti lik svjedoka. Ovi svjedoci pod istim mjerama zaštite svjedočili su pred MKSJ, jer je utvrđeno da se radi o svjedocima koji su "izloženi opasnosti ili riziku", te su mjere zaštite prema njima ostale na snazi i u ovom postupku u skladu sa obavezom propisanom pravilom 75. (F) (i) *Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ* (Pravilnik o postupku) da "mjere zaštite određene od strane MKSJ ostaju na snazi *mutatis mutandis* u svakom drugom postupku pred MKSJ ili nekoj drugoj jurisdikciji, sve dok ne budu ukinute, izmijenjene ili pojačane, u skladu sa procedurom propisnom tim pravilom".

10. Odbrana prvooptuženog je prigovorila određivanju dodatnih mjera zaštite za svjedoka P-6 nalazeći da nisu ispunjeni uslovi za njihovo donošenje.⁷ Advokat je naveo da je svjedok tri puta svjedočio pod mjerama zaštite, ali da je prilikom posljednjeg davanja iskaza pred MKSJ, svjedočio javno, bez ikakvih zaštitnih mjera. Obzirom da se radi o svjedoku koji je preživio masovnu egzekuciju sud je našao da se radi o svjedoku pod prijetnjom, iz razloga što svjedok opravdano smatra da postoji razumna osnova za bojazan da bi opasnost za njega ili članove njegove porodice vjerovatno proistekla kao posljedica njegovog svjedočenja. Naime, svjedok je izjavio kako je drugačije svjedočiti u Hagu, 1500 km daleko od mjesta gdje živi. Smatra da ukoliko njegovi lični podaci i slika budu javno objavljeni, da se može suočiti sa raznim uznemiravanjem kada se vrati u mjesto iz kojeg potiče. Sud je našao i da se radi o ugroženom svjedoku koji je iznimno fizički i psihčki traumatizovan okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo, odnosno ugroženom svjedoku⁸, te je prihvatio u cjelosti razloge koje je svjedok naveo i cijenio da opravdavaju ostajanje na snazi mjera koje su mu dodjeljene u postupcima pred MKSJ u dva navrata, bez obzira na činjenicu da prilikom trećeg, posljednjeg svjedočenja pred MKSJ nije svjedočio pod bilo kakvim mjerama zaštite.

11. Na prijedlog odbrane sud je na ročištu za glavni pretres od 17.06.2011.godine svjedoku pod pseudonimom O-1 odredio mjere zaštite, zaštitu ličnih podataka i svjedočenje iz posebne prostorije uz distorziju slike i tona prema javnosti. Prema ovom svjedoku određene su identične mjere zaštite koje je imao u postupku pred MKSJ, a u skladu sa pravilom 75. (F) (i) *Pravilnika o postupku*.

⁵ Rješenje Suda BiH broj: X-KR-08/602 od 29.10.2009.godine

⁶ Rješenje Suda BiH broj: X-KR-08/602 od 12.01.2010.godine

⁷ Podnesak advokata Perić Miloša od 26.02.2009.godine

⁸ Član 3. stav 1. i 2. *Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka*

(c) Odluka o djelimičnom usvajanju prijedloga Tužilaštva za prihvatanje utvrđenih činjenica u postupcima pred MKSJ

12. Rješenjem od 30.10.2009.godine⁹ Sud je djelimično usvojio prijedlog Tužilaštva za prihvatanje dokazanim činjenica utvrđenih od strane Pretresnog vijeća MKSJ u predmetima *Tužilac protiv Radoslava Krstića*¹⁰ (Krstić) i *Tužilac protiv Blagojevića i Jokića*¹¹ (Blagojević).

13. Prihvaćene činjenice navedene su u **Aneksu 1** presude koji je njen sastvani dio. U konkretnom slučaju Sud je postupao u skladu sa odredbama člana 4. *Zakona o ustuparju*¹², u vezi sa Pravilom 94 (B) *Pravilnika o postupku* koji propisuju: da na zahtjev jedne od strana ili na vlastitu inicijativu, sud može odlučiti da prihvati kao dokazane činjenice, utvrđene pravosnažnim odlukama ili pismeni dokazni materijal iz bilo kojih drugih postupaka pred MKSJ, koje se odnose na pitanja od važnosti za tekući postupak, ako su zadovoljeni određeni kriterijumi za prihvatanje tih činjenica.

14. Sud je prihvatio ukupno 204 predložene činjenice. Prilikom odlučivanja o prihvaćanju činjenica Sud je vodilo računa da iste zadovoljavaju određene kriterijume ustanovljene sudskom praksom suda BiH i MKSJ i to da je činjenica jasna, konkretna i da se može identificirati, da je relevantna za postupak, da čini dio originalne presude na koju nije izjavljena žalba, koja je pravosnažno riješena po žalbi, ili potpada pod pitanja koja nisu sporna u toku apelacije, da se ne temelji na sporazumu između stranaka u izvornom postupku, da nije predmet razumnog spora između strana, da se ne odnosi se na radnje, ponašanje ili psihičko stanje optuženog i da je ograničena na zaključke o činjenicama, odnosno da ne sadržava pravne karakterizacije.

15. Prihvatanjem činjenice kao utvrđene stvorena je pravna prezumpcija valjanosti te konkretne činjenice, odnosno, formirana je čvrsto utemeljena pretpostavka o tačnosti te činjenice, koju stoga nije potrebno ponovo dokazivati na suđenju-osim ukoliko bi druga strana iznijela nove dokaze, te takvu činjenicu uspješno pobila i opovrgla na suđenju. Odbrani je shodno članu 6. stav 2. ZKP BiH, data mogućnost da iznese dokaze kojima će osporavati činjenice koje su utvrđene u relevantnom postupku pred MKSJ, i sud nije odbranu uskraćivao u pravu da osporava i dovodi u sumnju bilo koju činjenicu koja je prihvaćena rješenjem od 30.10.2008.godine. Odbrana se koristila ovom mogućnošću te je tokom postupka izvodila dokaze kojim je osporavala neke od prihvaćenih činjenica.

16. Već prilikom izjašnjenja na prijedlog Tužilaštva za prihvatanje činjenica odbrane optuženih istakle su određene prigovore. Odbrana prvooptuženog osporavala je opravdanost i

⁹ Vidi i rješenje o ispravci rješenja u pogledu datuma od 06.04.2011.godine

¹⁰ **Tužilac protiv Radoslava Krstića** predmet br. IT-98-33-T, presuda pretresnog Vijeća MKSJ od 02.08.2001. godine i žalbenog Vijeća od 19.04.2004.godine;

¹¹ **Tužilac protiv Blagojevića i Jokića** predmet br. IT-02-60-T, presuda pretresnog Vijeća MKSJ od 17.01.2005. godine, i žalbenog Vijeća 19.05.2007.godine;

¹² *Zakon o ustupanju predmeta od strane međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju Tužilaštvu BiH i korištenju dokaza pribavljenih od međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u postupcima pred sudovima u BiH*

pravnu utemeljenost prijedloga tužilaštva i smatrala je da je preuranjeno prihvatiti bilo koju činjenicu iz ovih presuda prije okončanja postupka pred MKSJ u predmetu *Popović i drugi* u kojem je optužen i general Vinko Pandurević, neposredno pretpostavljeni optuženom Pelemišu, a za iste događaje i isto krivično djelo, jer bi se na taj način povrijedio princip pravičnog suđenja. Mada je stvorena prezumpcija valjanosti ovih činjenica, Sud iste nije smatrao obvezujućim i nije temeljio presudu isključivo na tim utvrđenim činjenicama. Sud je razmatrao činjenice u svjetlu svih dokaza koje su izvele strane u toku suđenja, čime su se cijenili svi dokazi u skladu sa odredbom člana 15. ZKP BiH, te je nakon toga donijeo i konačnu odluku o njihovoj relevantnosti za dati predmet.¹³ Na ovaj način Sud nije kršio prezumpciju nevinosti optuženog zagaranovanu članom 3. stav 1. ZKP BiH i članom 6. stav 2. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLJP).

17. Određeni broj činjenica iz prijedloga tužilaštva sud je odbio zbog toga što je našao da su irelevantne za ovaj predmet. Kako je već navedeno, odbrane optuženih su izvodile dokaze kojim su osporavale neke od prihvaćenih činjenica pa će konačan zaključak o osporavanim činjenicama sud dati u obrazloženju presude.

(d) **Izvedeni i uvršteni dokazi po osnovu odredbe člana 273. stav 2. ZKP BiH i u smislu odredbi Zakona o ustupanju**

18. Sud je na ročištu održanom 19.04.2010.godine odbio prijedlog tužilaštva da se na glavnom pretresu pročita iskaz svjedoka P-17 koji, prema navodima tužilaštva i obaviještenju svjedoka, zbog starosti i bolesti nije u mogućnosti da pristupi u sud i da iskaz neposredno. Sud je našao da nisu ispunjeni uslovi iz člana 273. stav 2. ZKP BiH, iz razloga što tužilaštvo nije predočilo dokaze na osnovu kojih bi sud mogao ocijeniti stvarnu nemogućnost dolaska svjedoka te je odlučeno da će se svjedok pozvati ponovo. Tužilaštvo je nakon toga odustalo od prijedloga za saslušanje svjedoka.

19. Po osnovu iste odredbe Sud je, na prijedlog odbrane prvooptuženog, donijeo rješenje da će se pročitati, i koristiti kao dokaz na glavnom pretresu, iskaz svjedoka Stankić Dragana od 06.05.2008. godine dat pred Tužilaštvom Bosne i Hercegovine¹⁴, a iz razloga što je njegov dolazak pred Sud znatno otežan, odnosno nemoguć zbog zdravstvenih problema koje ima, a koje Sud nalazi dokazanim nakon uvida u medicinsku dokumentaciju koju je priložila odbrana, a i sam svjedok. Tužilaštvo je bilo saglasno sa ovim prijedlogom odbrane.

20. Sud je prihvatio prijedlog Tužilaštva da se na glavnom pretresu u spis uvedu transkripti koji sadrže iskaze i svjedočenja svjedoka Deronjić Miroslava¹⁵, Čamile Omanović¹⁶ i Popadić

¹³ Samo one činjenice koje su navedene i korištene za obrazloženje presude Sud je prihvatio konačno dokazanim i relevantnim;

¹⁴ **O-I-36-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Stankić Dragana -Tužilaštvo BiH KTN RZ-02/08 od 06.05.2008. godine, čiji je sastavni dio transkript audio zapisa saslušanja;

¹⁵ **T-125-** Transkript svjedočenja Deronjić Miroslava, iz predmeta Tužilac vs. Nikolić Momir (prilog: izvod iz matične knjige umrlih);

¹⁶ **T-127-** Transkript svjedočenja Omanović Čamile od 22.03.2000. godine u predmetu *Tužilac vs. General Krstić* (prilog: izvod iz matične knjige umrlih za Omanović Čamilu);

Save¹⁷, obzirom da su svjedoci preminuli. Odbrana je istakla prigovore jer je našla da je povrijeđeno pravo na unakrsno ispitivanje, i zbog toga što su smatrali da njihovi iskazi nisu relevantni za predmet, odnosno da je na iste okolnosti tužilaštvo predložilo saslušanje drugih svjedoka.¹⁸ Pored toga, odbrana je prigovorila da transkripti saslušanja Deronjić Miroslava i Omanović Čamile ne ispunjavaju formalne uslove za uvrštavanje iz člana 273. ZKP BiH, obzirom da nisu pribavljeni u istrazi. Ove prigovore sud je odbio i iste prihvatio kao dokaz nalazeći da su od značaja za pitanja o kojima se raspravlja, a na osnovu odredbe člana 4. i 5. *Zakona o ustuparju*, a u vezi sa odredbom člana 273. ZKP BiH.

21. Sud je u na osnovu odredbe člana 5. *Zakona o ustuparju* prihvatio prijedlog tužilaštva i spis uložio transkripte iskaza svjedoka Van Duin Landert-a¹⁹ i Erdemović Dražena²⁰. Odbrana je prigovorila na ulaganje ovih transkripata i zatražila da se svjedoci saslušaju i unakrsno ispituju. Međutim, sud je prihvatio obrazloženje tužilaštva²¹ da isti nisu u mogućnosti pristupiti na sud iz važnih razloga, obzirom da Van Duin Landert nije dostupan iz zdravstvenih razloga, a Erdemović Dražen nije dostupan jer se nalazi u programu preseljenja svjedoka Jedinice za podršku svjedocima MKSJ-a i odbija komunikaciju. Pored toga, sud je našao da su iskazi svjedoka od značaja za predmet o kojem se raspravlja.

22. Po istom osnovu sud je prihvatio prijedlog tužilaštva i u spis uložio transkripte saslušanja i izjave o činjenicama i priznanju krivnje Nikolić Momira²² i Obrenović Dragana²³. Odbrana je istakla prigovor²⁴ na ovaj prijedlog tužilaštva, te su predložili da se prijedlog tužilaštva odbije ukoliko odbrana neće imati mogućnost da svjedoke ispita unakrsno. Sud je pozvao svjedoke radi unakrsnog ispitivanja, međutim isti su odbili da se odazovu na poziv, a sud nije mogao prema svjedocima primijeniti zakonske mogućnosti sankcionisanja obzirom da su se isti nalazili na izdržavanju kazne u drugim državama i pod drugim jurisdikcijama. Obzirom da odbrana nije imala mogućnost da unakrsno ispita svjedoke Van Duin Landert, Erdemović Dražena, Nikolić Momira i Obrenović Dragana, sud je ove izjave uložio u spis kao materijalni dokaz, a presudu nije temeljio u odlučujućoj mjeri na na ovim dokazima, te ih je koristio kao potkrepljujuće ili kontrolne dokaze, pa nalazi da time nisu povrijeđena prava na odbranu optuženih.

23. Po osnovu odredbe člana 5. *Zakona o ustuparju*, na prijedlog tužilaštva u spis je uložen i transkript svjedočenja Dean Manning-a²⁵, sa pratećim dokazima uz transkript, koji je

¹⁷ T-128- Zapisnik o saslušanju svjedoka Popadić Save od strane SIPA-e, od 19.09.2007. godine;

¹⁸ Podnesak odbrane prvooptuženog od 24.12.2009.godine i drugooptuženog od 22.12.2009.godine;

¹⁹ T-129-transkript saslušanja Van Duin Landert-a pred MKSJ od 27.09.2006.godine, 28.09.2006.godine, i 29.09.2006.godine u predmetu *Tužilac protiv Popović Vujadina i drugih*. IT-05-88 (*Popović i dr.*);

²⁰ T-126- transkript svjedočenja svjedoka Erdemović Dražena od 04.05.2007.godine u predmetu pred MKSJ *Popović i dr.*;

²¹ Pretresni prijedlog tužilaštva br. 8 od 16.12.2009.godine;

²² T-142- transkript svjedočenja svjedoka Nikolić Momira u predmetu pred MKSJ br. IT- 02-60-T Tužilaštvo protiv Blagojević Vidoje i Jokić Dragiše, koji je svjedočio od 19.09. do 29.09.2003.godine;

²³ T-141-transkript svjedočenja svjedoka Obrenović Dragana u predmetu pred MKSJ br. IT- 02-60-T Tužilaštvo protiv Blagojević Vidoje i Jokić Dragiše, koji je svjedočio od 01.10.do 09.10.2003.godine;

²⁴ Podnesak odbrane od 22.06.2010.godine i 23.06.2010.godine;

²⁵ T-99-Transkript saslušanja Dean Manning-a pred MKSJ od 10.12.2007.godine, 11.12. 2007.godine, i 12.12.2007.godine u predmetu *Popović i dr.*;

putem video linka unakrsno ispitan od odbrane na ročištu od 19.04.2010.godine, kao i transkript svjedočenja Pandurević Vinka²⁶ (direktno i unakrsno ispitivanje) koji je uložen na prijedlog odbrane prvooptuženog, a sa kojim prijedlogom se saglasilo tužilaštvo.

(e) Predočavanje svjedoku i uvrštavanje izjave i transkripta saslušanja svjedoka iz drugih predmeta u postupcima pred MKSJ i Sudom BiH (član 273. stav 3. ZKP BiH)

24. Prilikom direktnog ispitivanja svjedoka Babić Rajka na ročištima od 28.04.2009. i 29.04.2009.godine tužilaštvo je svjedoku ukazalo na izmjenu iskaza u odnosu na ono što je iskazao prilikom svjedočenja pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* a što je sadržano u transkriptu²⁷ audio zapisa sa tog ročišta, kao i u odnosu na ono što je rekao u istrazi²⁸ u tom istom predmetu, te je predložio da se izjava uloži u spis. Odbrana je prigovorila korištenju i uvrštavanju obzirom da se ne radi o *izjavi iz istrage* u smislu odredbe člana 273. stav 1. ZKP BiH. Vijeće je odbilo prigovor i dozvolilo ulaganje izjave nalazeći, prije svega, da se radi o zakonitom dokazu po osnovu odredbi *Zakona o ustuparju* koji omogućava korištenje dokaza pribavljenih u postupcima pred MKSJ, a nadalje, vijeće je našlo da je predočavanje i korištenje transkripta bilo neophodno obzirom na evidentne razlike u iskazu svjedoka, zbog kojih je apsolutno opravdano u cilju sveobuhvatne ocjene iskaza i kredibiliteta svjedoka, njegovu raniji iskaz koristiti i uvrstiti u spis, bez obzira što se ne radi o iskazu iz istrage.

25. Vijeće je smatralo da se odredba člana 273. stav 1. ZKP u predmetima Odjela I za ratne zločine suda BiH (kada isti svjedok svjedoči nekoliko puta u različitim predmetima a povodom istog krivično pravnog događaja) ne može restriktivno i usko tumačiti, tako da isključuje mogućnost korištenja drugih izjava koje svjedok nije dao u istrazi, a koje zadovoljavaju sve formalne zakonske uslove kao i izjava iz istrage, pa čak i više od toga jer svjedok, ne samo da je poučen da je dužan kazivati istinu i da lažno svjedočenje pretstavlja krivično djelo, nego je i položio zakletvu (što u istrazi nije slučaj), te je pred sudskim vijećem od tri člana, tužilaštvom, odbranama i javnošću svjedočio o onome što mu je poznato. U tom pravcu, vijeće nalazi da takav njegov iskaz, ima čak i veću snagu i važnost nego iskaz dat u istrazi, te je, vodeći se dužnošću da svestrano ispita predmet dozvoljeno korištenje i ulaganje ovih transkripata koje je vijeće cijenilo samo u dijelu u kojem je tužilaštvo ili odbrana svjedoku ukazala da je prilikom svjedočenja odstupio od svog ranijeg iskaza, odnosno od onog što je ranije iskazao prilikom svjedočenja u drugom predmetu.

²⁶ **O-I-41-** cd sa transkriptima svjedočenja Vinka Pandurevića od 27., 28. i 29.01.2009. godine, te od 02. i 25.02.2009. godine u predmetu MKSJ IT-05-88-T; **O-I-42-** cd sa transkriptima svjedočenja Vinka Pandurevića od 03., 09., 10., 11. i 19.02.2009. godine MKSJ IT-05-88-T; **O-I-43-** dvd sa audio zapisom svjedočenja Vinka Pandurevića MKSJ IT-05-88-T; **O-I-48-** cd sa preostalim transkriptima svjedočenja Vinka Pandurevića;

²⁷ **T-15-** Transkript svjedočenja svjedoka Babić Rajka od 18.4.2007. godine u predmetu MKSJ broj IT-05-88-T *Popović i dr.*;

²⁸ **T-16-** Izjava svjedoka Babić Rajka tužilaštvu MKSJ od 13. i 14. 09.2005. godine;

26. Prilikom direktnog ispitivanja svjedoka Đokić Milovana na ročištu od 01.06.2009.godine tužilaštvo je svjedoku ukazalo da je u određenim dijelovima mijenjao svoj iskaz kako u odnosu na istragu, tako i odnosu na ono što je, svjedočeći o istom događaju, govorio prilikom direktnog ispitivanja u predmetu Trbić Milorad (Sud BiH X-KR-07/386), pred ovim sudom. U tom smislu su svjedoku predočene tri izjave iz istrage²⁹, te transkript svjedočenja iz drugog predmeta³⁰ kako bi mu se dala mogućnost da objasni ili pobije svoje prethodne iskaze. Odbrana je istakla prigovor na korištenje i uvrštavanje transkripta svjedočenja, nalazeći da se ne radi o *iskazu datom u istrazi* kako je to određeno odredbom člana 273. stav 1. ZKP BiH. Sud je odbio prigovor odbrane, te je, iz razloga koji su prethodno obrazloženi u paragrafu 25, dozvolio korištenje i ulaganje u spis ovih transkripata.

27. Prilikom direktnog ispitivanja svjedoka Stević Cvjetka na ročištu od 24.05.2010.godine, tužilaštvo je ukazivalo da je svjedok u određenom dijelu izmijenio iskaz te mu je predočen sadržaj izjave iz istrage³¹ kada je drugačije govorio, i data mu je mogućnost da objasni odstupanje od ranijeg iskaza. Odbrana je prigovorila na korištenje i uvrštavanje ove izjave, obzirom da je ista data prije nego što su stupile na snagu izmjene odredbe zakona o krivičnom postupku koja se odnosi na način postupnja prilikom uzimanja izjave. Odbrana je navela da je tužilaštvo poslije stupanja na snagu ovih izmjena ponovo saslušalo svjedoka, te je tražila da se koristi i uvrsti ova druga izjava svjedoka, umjesto izjave od 20.09.2007.godine koju je tužilac predložio. Sud je prijedlog odbrane odbio nalazeći da isti nije osnovan, obzirom da je izjava u potpunosti sačinjena u skladu sa odredbama ZKP-a, a kasnije izmjene zakona nisu se odnosile na proceduru uzimanja izjave od strane svjedoka nego na pouke koje se daju osumnjičenom licu.

(f) Odluka kojom se odbija prijedlog tužilaštva da se pročita i u spis uloži iskaz optuženog Perić Slavka koji je dao u svojstvu osumnjičenog odnosno svjedoka

28. Tužilaštvo je u dva navrata³² podnosilo prijedlog da se u spis ulože izjave optuženog Perić Slavka koje je dao istražiteljima MKSJ³³ i iskaz dat na suđenju pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.*³⁴ (po osnovu odredbe člana 5. Zakona o ustupanju). Pitanje prihvatanja i korištenja izjava optuženih koje su inkriminirajuće za njih same i za druge saoptužene kompleksno je pravno pitanje koje krivično zakonodavstvo u BiH nije posebno uredilo. Ovo

²⁹ T-38-Zapisnik o saslušanju svjedoka Đokić Milovana, Tužilaštvo BiH KT-RZ-132/06 od 28.11.2006.godine; T-40- Zapisnik o saslušanju svjedoka Đokić Milovana broj: 17-15/3-1-04-188/06 od 26.09.2006. (Državna agencija za istrage i zaštitu); T-41-Zapisnik o saslušanju svjedoka Đokić Milovana, Tužilaštvo BiH br: KT-RZ-132/06 od 19.02.2007. godine čiji je sastavni dio transkript audio zapisa u IV dijela;

³⁰ T-39- Transkript svjedočenja svjedoka Đokić Milovana u predmetu Trbić Milorad, Sud BiH X-KR-07/386 od 11.02.2008;

³¹ T-124- Zapisnik o saslušanju svjedoka Stević Cvjetka, broj: 17-04/2-04-2-947/07 od od 20.09.2007. godine (Državna agencija za istrage i zaštitu);

³² Pretresni prijedlog Tužilaštva BiH br 2. od 21.05.2009.godine i Pretresni prijedlog tužilaštva BiH br. 15 od 17.03.2010.godine;

³³ Zapisnik o ispitivanju osumnjičenog Perić Slavka, sačinjen u toku istrage koju su vodili istražitelji MKSJ od 10.03.2003. godine;

³⁴ Transkript svjedočenja svjedoka Perić Slavka od 11.05.2007.godine i 14.05.2007.godine pred MKSJ u predmetu *Tužilaštvo protiv Popovića*, broj IT-05-88-T;

pitanje povlači niz drugih pravnih pitanja koja se odnose na osnovna prava optuženog u krivičnom postupku. Vijeće je analiziralo zakonitost uzetih izjava u formalnom smislu, te je odbilo prijedlog tužilaštva.

29. Naime, za analizu izjava u smislu formalnih zahtjeva i prihvatljivosti, Vijeće je uzelo u obzir odredbe ZKP-a BiH i kao i odredbe člana 2. stav 2. Ustava Bosne i Hercegovine, a naročito Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (Evropska konvencija). Vijeće je odlučujući o ovom pitanju uzelo u obzir i praksu Evropskog suda za ljudska prava („Evropski sud“).

30. Premda se to ne navodi izričito u samom članu 6. Konvencije, Evropski sud je zaključio da ovaj član također štiti pravo na šutnju³⁵. Sud izvodi ovo pravo iz prava na pravično suđenje u vezi sa pravom optuženog na pretpostavku nevinosti i pravom da ne optužuje samog sebe. Ovo pravo, prema definiciji Evropskog suda, zahtijeva od domaćih sudova da se uzdrže od utvrđivanja krivične odgovornosti na osnovu inkriminirajućih izjava od strane optuženog, a koje su nepropisno uzete od strane državnih organa (Heaney i McGuinness protiv Irske (2001) 33 E.H.R.R. 12, paragraf 40; Allan protiv Ujedinjenog Kraljevstva (2003) 36 E.H.R.R. 12, paragraf 44).

31. Sud je slijedio proceduru koju je odobrio Evropski sud u predmetu *Brenann protiv Velike Britanije* (2002. godina) 34 EHRR 18³⁶, pa je dana 15.06.2011.godine iskaz pred vijećem dao istražitelj MKSJ-a Kazimir Piekos koji je Slavka Perića saslušao u svojstvu svjedoka odnosno osumnjičenog, i koji je dao iskaze vezano za način i okolnosti ispitivanja, stanje osumnjičenog tokom ispitivanja, kao i druge relevantne informacije.

32. Nakon ispitivanja svih okolnosti vijeće je zaključilo da postoje okolnosti koje upućuju na nesposobnost Perić Slavka da tokom ispitivanja razumije svoja prava, iako je sa istim upoznat na odgovarajući način, nakon čega se odrekao prava da bude saslušan u prisustvu branioca. Naime, uočljivo je da je njegovo izjašnjenje u tom pravcu konfuzno, te je sud stekao dojam da Perić Slavko nije razumio pouku da se od određenog momenta (kada je počeo sebe da inkriminiše) ne sasluša više u svojstvu svjedoka nego u svojstvu osumnjičenog. Iako je on, po svojim psihofizičkim sposobnostima, mogao shvatiti procesnu situaciju u kojoj se nalazi, vijeće je prema formulacijama i rečenicama koje je koristio odričući se prava na branioca zaključilo da on zapravo to nije razumjeo, odnosno vijeće je ostalo je u sumnji u pogledu te okolnosti, pa je primjenom principa *in favorem* optuženog odlučilo da izjave koje su uzete od Perić Slavka nisu prihvatljive kao dokaz.

³⁵ Pravo na šutnju sadržano je u drugom dijelu člana 6. stav 3. ZKP BiH: „Osumnjičeni, odnosno optuženi nije dužan iznijeti svoju odbranu niti odgovarati na postavljena pitanja”. Ovo pravo treba razlikovati od šireg prava na odbranu neiznošenjem odbrane. Vidi takođe član 78. stav 2. tačka a) ZKP BiH;

³⁶ Evropski sud je odobrio da se izjave osumnjičenih koriste prilikom utvrđivanja krivice optuženih koji su te izjave dali, kada je sudeće vijeće: 1.saslušalo iskaze policijskih službenika i ostalih lica koja su bila prisutna tokom uzimanja izjave; 2.saslušalo iskaz neuropsihijatra vezano za uračunljivost optuženog čije je mentalno stanje bilo sporno; 3.ocijenilo same izjave, te okolnosti u kojima su date; 4.saslušalo argumente odbrane;5.dalo mogućnost optuženom da se izjasni na okolnosti prikupljanja izjave.

33. Pored toga, vijeće je uočilo da se on nije mogao dobrovoljno odreći prava kako bi dao izjavu u vezi sa svojom obranom za krivično djelo jer nije dobio odgovarajuće obavještenje o osnovanoj sumnji, odnosno ono koje je dobio, očigledno nije razumjeo. U takvoj situaciji, on ne samo da se nije odrekao svojih prava već nije mogao ni dati izjavu o odricanju koja bi ispunjavala standarde dobrovoljnosti kako to zahtijeva član 6. Evropske konvencije (*Bulut protiv Austr.je* (1997) 24 E.H.R.R. 84). Ispitivanje osumnjičenog bez dobrovoljnog odricanja od prava na šutnju predstavlja kršenje međunarodnih standarda ljudskih prava, a na dokazima koji proizilaze iz izjave koja je pribavljena protivno ovim standardima ne može se zasnivati sudska odluka. (član 10. stav 3. ZKP BiH).

34. Imajući u vidu ovu činjenicu, sud nije našao da bi razdvajanje postupka u momentu kada je predloženo, bilo cjelishodno u smislu odredbe člana 26. ZKP BiH, te je odbio alternativni prijedlog tužilaštva da se postupak razdvoji i dozvoli korištenje izjava i transkripata Perić Slavka u odvojenom postupku koji bi se vodio protiv Pelemiš Momira.

(g) **Prihvatljivost dnevnika Momira Pelemiša u rukopisu**

35. Vijeće je na ročištu za glavni pretres od 25.05.2010.godine prihvatilo dokazni prijedlog tužilaštva da se uvrste u spis svojeručno pisani dnevnici Momira Pelemiša, oduzeti prilikom pretresa njegove kuće, a po nalogu Suda BiH. Dnevnici su zajedno sa naredbom za pretres i pratećim dokumentima uloženi u dokaze pod brojem T-130. Odbrana se protivila prijedlogu tužilaštva nalazeći da je na ovaj način povrijeđeno pravo optuženog da se brani šutnjom, a obzirom da su dnevnici nastali u periodu kada Pelemiš Momir nije imao svojstvo osumnjičenog i kada se pripremao za svoje saslušanje u svojstvu svjedoka. Sud je odbio prigovor odbrane nalazeći da se pravo optuženog da se brani šutnjom ne proteže na period koji prethodi njegovom optuženju, a u kojem su periodu dnevnici i nastali, međutim, vijeće konstatuje da ovi dnevnici nisu pisani u kritičnom periodu za koji se vežu dešavanja iz optužnice, već sa izvjesne vremenske distance nakon tih događaja, te ih je u tom smislu i cijeniilo. U svakom slučaju, ovim dokazima nije pridavana velika težina prilikom ocjene dokaza u smislu donošenja odluke suda.

36. Tužilaštvo je utvrdilo autentičnost pisanih dnevnika vještačenjem po vještaku grafologu Tešić Mitru koji je vještačenjem utvrdio da rukopis u dnevnicima, kao spornim rukopisima, potiče od istog skriptora kao i rukopis nespornih potpisa Momira Pelemiša na zapisnicima o ispitivanju osumnjičenog od 05.11.2008.godine.³⁷

(h) **Ponovno otpočinjanje glavnog pretresa (član 251. stav 2. ZKP BiH)**

37. Na ročištima za glavni pretres održanim 09.07.2009.godine, 12.08.2009.godine, 14.12.2009.godine, 22.01.2010.godine, 24.08.2010.godine i 06.09.2011.godine, Sud je,

³⁷ T-102 nalaz i mišljenje vještaka od 08.07.2009.godine; Transkript audio zapisa od 22.03.2010.godine; T-123 –Zapisnik o saslušanju osumnjičenog od 05.11.2008.godine;

obzirom na odgađanje glavnog pretresa u trajanju dužem od trideset dana, donijeo odluku da pretres ponovo počinje, a u skladu sa odredbom člana 251. stav 2. ZKP BiH. Kako su se stranke i branioci saglasili, Sud je donijeo odluku da se vještaci i svjedoci neće ponovo saslušavati, već će se koristiti iskazi svjedoka i vještaka dati prethodno na glavnom pretresu.

(i) **Prigovori odbrane na materijalne dokaze- presretnuti razgovori**

38. Odbrana drugooptuženog istakla je prigovor na prijedlog tužilaštva da se po saslušanju zaštićenih svjedoka P-25 i P-26 uvrsti kao dokaz kolekcija svih presretnutih razgovora³⁸, obzirom da je prilikom saslušanja ovih svjedoka tužilaštvo koristilo samo dva presretnuta razgovora od 17. jula, a da drugi presretnuti razgovori nisu pisani rukom ovih svjedoka kao autora, kao i da određeni presretnuti razgovori ne potiču uopće iz jedinice Armije RBiH na Majevidi (u kojoj jedinici su bili ovi svjedoci) nego na Konjuhu, pa bi bilo procesno ispravnije da se uvrste nakon saslušanja svjedoka Richard Butler-a. Tužilaštvo je navelo da velika kolekcija presretnutih razgovora uložena samo sa ciljem da se vidi kako je sistem prisluškivanja funkcionisao i da ona nije činjenično relevantna za predmet, dok su relevantni razgovori za ovaj predmet uloženi u manjoj fascikli³⁹. Nadalje, tužilaštvo je navelo da je tačno da sve te transkripte nije sačinio P-26, ali da su ih sačinili pripadnici jedinice kojima je P-25 bio nadređeni, te da tužilaštvo nije u mogućnosti niti bi bilo ekonomično saslušavati svih 12 ljudi iz te jedinice koji su sačinjavali transkripte. Sud je odbio prigovor odbrane te je prihvatio sve ove materijalne dokaze, i iste cijenio u skladu sa istaknutim prigovorima odbrane, odnosno odgovorima tužilaštva, i to na način da intercepti imaju dokaznu snagu ukoliko su potvrđeni drugim dokazima.

(j) **Ulaganje izvještaja vještaka MKSJ**

39. Odbrana je osporavala svojstvo u kojem je iskaz dao Dean Manning tvrdeći da se ne radi o vještaku nego o svjedoku, i da nije procesno ispravno uvrštavati nalaze drugih vještaka antropologa, forenzičara itd. koji u ovom postupku nisu saslušani, kroz njegov iskaz. Međutim, sud je prihvatio ulaganje u spis ovih nalaza vještaka MKSJ kao dio transkripta svjedočenja Dean Manning-a pred MKSJ, koji transkript je uvršten u skladu sa odredbom člana 6. Zakona o ustupanju. Dean Manning je bio istražitelj MKSJ-a za događaje u Srebrenici. On sam je izjavio da je na istragama vezanim za Srebrenicu radio kao viši istražitelj pri čemu je koordinirao analizu naučnih dokaza i izradu službenih izvještaja u vezi sa ekshumacijom i pregledom tijela iz grobnica na području Srebrenice, pregledao predmete i dokaze pronađene u grobnicama i na tijelima žrtava i analizirao nekoliko lokacija lica mjesta. Na osnovu toga sačinio je nekoliko izvještaja koji se, između ostalog zasnivaju i na zaključcima vještaka koji su bili uključeni u istragu, pa stoga, kada izlaže svoj izvještaj, ujedno izlaže i izvještaje tih drugih vještaka, stoga je u tom pravcu sud cijenio da se radi o svjedočenju "iz druge ruke" i te je izvještaje cijenio u ograničenom obimu.

³⁸ T-85- Veliki žuti registrator s presretnutim razgovorima;

³⁹ T-88- Skripta u kojoj se nalaze presretnuti razgovori relevantni za predmet Pelemiš i dr.;

C. DOKAZNI POSTUPAK

40. Na prijedlog Tužilaštva saslušana su 43 svjedoka i to: svjedoci pod pseudonimima P6, P23, P18, Q, P25 i P26, te svjedoci Milan Stanojević, Milivoje Todorović, Babić Rajko, Slobodan Đajić, Zoran Gajić, Savo Stević, Mićo Manojlović, Mile Tejić, Bogoljub Gavrić, Milan Jovanović, Milovan Đokić, Dragan Jovanović, Stanko Kostić, Zoran Bojić, Bogičević Branko, Lazić Nedeljko, Lazarević Radivoje, Tomić Milenko, Birčaković Milorad, Kalajdžić Milan, Mičić Periša, Gajić Stanko, Ristanović Cvijetin, Ilić Jovan, Lakić Radivoje, Stevanović Jakov, Tanić Tanacko, Jurošević Juroš, Perić Ivan, Subašić Munira, Jeremić Nebojša, Đuderija Saliha, Stević Cvjetko, Marković Cvjetko, Aćimović Srećko, Matthew Thomas Venemayer i Kazimir Piekos.

41. U spis su uložene izjave, odnosno transkripti svjedočenja Deronjić Miroslava, Nikolić Momira, Obrenović Dragana, Erdemović Dražena, Van Duin Landert-a, Čamile Omanović, Popadić Save, i Dean Manning-a (koji je i ispitan unakrsno).

42. Tužilaštvo je provelo dokaze vještačenjem i to po vještaku vojne struke Richard Butler-u koji je saslušan putem video konferencijske veze, obzirom da zbog važnih razloga (velike udaljenosti prebivališta i troškova dolaska, te radnih obaveza vještaka, odnosno dugotrajnog i kompleksnog postupka obezbjeđenja njegovog prisustva u Sarajevu) nije bio u mogućnosti svjedočiti u neposredno u sudnici. Zatim vještačenje po vještaku Kešetović Rifatu, vještaku forenzičke struke, Tešić Mitru vještaku grafologu, te MacQueen Michael-u, vještaku istoričaru, koji je takođe saslušan putem videokonferencijske veze, a čiji nalazi i mišljenja su uloženi u spis.

43. U svojstvu svjedoka odbrane prvooptuženog Pelemiš Momira saslušano je osamnaest svjedoka, i to: Svjedok O-1, Milovanović Milica, Milovanović Dragan, Petrović Pero, Ristić Ilija, Đerić Novica, Jurošević Petar, Nikolić (Cvjetko) Borislav, Stević Slavko, Savić (Simo) Vujadin, Đurić (Trifko) Miladin, Vidaković Đorđo, Gajić Jovan, Manojlović Dragan, Mitrović Stjepan, Radovanović Miladin, Pavlović Pero, Pelemiš Davorin, a u spis je uložena izjava svjedoka Stankić Dragana kao i transkript svjedočenja Pandurević Vinka. Odbrana je provela dokaze vještačenjem po vještaku Radinović Radovanu, vještaku vojne struke i Radovanović Svjetlani vještaku demografske struke, čiji su nalazi i mišljenja uloženi u spis.

44. Odbrana drugooptuženog Perić Slavka, saslušala je sedamnaest svjedoka i to, Stankić Božidar, Lazarević Milan, Tesić Ratko, Nikolić Milivoje, Stevo Petrović, Branko Jevtić, Radosavljević Zoran, Simić Ratko, Pantić Milan, Jović Zoran, Jović Slobodan, Manojlović Neđo, Đurić Milan, Pantić Dragan, Vukotić Duško, Matić Radivoje, Đorđić Radislav. Odbrana je provela dokaze vještačenjem po vještaku Karganović Stefanu i Vuga Petru, vještacima vojne struke, te vještaku Simić Ljubiši, vještaku sudske medicine, čiji su nalazi i mišljenja uloženi u spis.

45. Popis materijalnih dokaza tužilaštva i odbrane, nalazi se u **Aneksu 2** ove presude i čini njen sastavni dio.

46. Kako bi se omogućilo pretresnom vijeću da se upozna sa lokacijama koje se pominju u optužnici i na suđenju, vijeće i strane u postupku su dana 07.07.2009.godine izvršile obilazak relevantnih lokacija na području opštine Zvornik.

47. Zapisnike o saslušanju svjedoka uložene u sudski spis u smislu člana 273. stav 1. ZKP BiH, Sud je razmatrao jedino ukoliko su postojala neslaganja u odnosu na iskaz koji je svjedok dao na glavnom pretresu i to samo u onom dijelu u kojem je ukazano na razliku u iskazu, bilo od strane tužilaštva, bilo od odbrane optuženih.

48. Temeljem odredbe člana 15. ZKP BiH Sud ima pravo da slobodno ocjenjuje dokaze.⁴⁰ Vijeće je pažljivo cijenilo sve izvedene dokaze, te će ocjenu istih, a naročito dokaza na kojima je temeljilo svoju odluku dati u dijelu presude u kojem je obrazložena činjenična i pravna analiza optužbi koje su optuženim stavljene na teret.

D. ZAVRŠNE RIJEČI

(a) Tužilaštvo

49. Završna riječ tužilaštva saslušana je 06.09.2011.godine. Završne riječi i završni podnesak tužilaštva su koncipirani u šest dijelova.⁴¹ Prvi dio se bavi pravnom analizom krivičnog djela Genocid, drugi dio činjeničnim nalazima, treći dio pravnim utvrđenjima protiv Pelemiš Momira, četvrti dio pravnim utvrđenjima protiv Perić Slavka, peti dio- odgovornošću optuženih, a šesti dio kaznom. Radi smanjenja opterećenosti teksta presude, neće se iznasti pravna analiza tužilaštva, a ostali argumenti iz završne riječi, bit će naznačeni u kratkim crtama, obzirom na dužinu i obimnost završne riječi i završnog podneska koji sadrži 150 stranica.

50. U završnoj riječi tužilaštvo je dalo detaljan osvrt i analizu dokaza iz svoje perspektive. Tužilaštvo smatra da je mnogobrojnim i raznovrsnim dokazima koji su izvedeni na glavnom pretresu dokazan u cjelosti činjenični supstrat optužnice.

51. U pogledu odgovornosti optuženih Tužilaštvo smatra je dužnost svakog vojnika da štiti zarobljenike što se nameće zakonima i običajima rata, i da stoga nije uopće bitno to što vojnici prvog bataljona nisu učestvovali u zarobljavanju muškaraca iz Srebrenice. Tužilaštvo tvrdi da nepoduzimanje mjera da se zaštite zarobljenici, bez obzira na prisutnost viših oficira, predstavlja krivično djelo, ako propuštanje ima bitan uticaj na zločine učinjene protiv zarobljenika. Nadalje, tužilaštvo tvrdi da je dokazalo da su dvojica optuženih međusobno komunicirali i aktivno sarađivali po pitanju zarobljenika koje su čuvali u školi i domu, a u kojem vremenskom periodu su zarobljenici zatvarani i ubijani po istom utvrđenom obrascu na širem

⁴⁰ Članom 15. ZKP BiH određeno je da "... postojanje ili nepostojanje činjenica nije vezano ni ograničeno posebnim formalnim dokaznim pravilima".

⁴¹ Završni podnesak tužilaštva od 29.08.2011.godine ;

području opštine Zvornik. U radnjama koje su optuženi preduzimali tužilaštvo nalazi osnov da ih se osudi kao saizvršioce i to u udruženom zločinačkom poduhvatu koji pored ubijanja zarobljenika i sakrivanja dokaza ima za cilj i prisilno preseljenje žena i djece odnosno cjelokupnog stanovništva srebreničke enklave, a sve sa namjerom potpunog ili djelimičnog uništenja skupine ljudi- bošnjaka istočne bosne.

52. Tužilaštvo je tvrdilo da su dvojica optuženih odigrali ključne uloge u izvršenju genocida nakon pada srebrenice u julu 1995.godine i da se bez njihovog učešća, zločini na ekonomiji Branjevo, školi Kula i u Domu Kulture ne bi mogli dogoditi, te je u tom kontekstu našlo da je uticaj radnji dvojice optuženih na bošnjačku zajednicu nesaglediv i zatražilo od pretresnog vijeća da ih zbog toga oglasi krivim i optuženom Pelemiš Momiru izrekne kaznu zatvora u trajanju od 40 godina, a optuženom Perić Slavku kaznu zatvora u trajanju od 45 godina.

(b) Obrana Pelemiš Momira

53. Završna riječ odbrane prvooptuženog Pelemiš Momira je saslušana je 08.09. i 13.09.2011.godine. U završnoj riječi i završnom podnesku⁴² odbrana je istakla da je tužilaštvo postavilo veoma široku optužbu, sa precizno navedenim formulacijama navodnih radnji ili propusta optuženog Pelemiša, ali da za sve to nije ponudilo pouzdane i nesumnjive dokaze. Naime, odbrana tvrdi da tužilaštvo nije dokazalo učestvovanje optuženog u udruženom zločinačkom poduhvatu čiji je plan i cilj bio da se provođenjem radnji ubistava, prisilnog preseljenja i nametanjem životnih uslova trajno istrijebi skupina bošnjačkog naroda, a koji plan su, po dosadašnjim presudama MKSJ i Suda BiH, osmislili pojedini oficiri Glavnog štaba Vojske republike srpske (GŠVRS), a sprovodili ga i njime rukovodili oficiri iz resora bezbjednosti. Odbrana tvrdi da nema dokaza o komunikaciji ovih lica sa optuženim Pelemišom prije, a ni poslije događaja u školi Kula i Domu kulture Pilica, odnosno ekonomiji Branjevo, kao i da nema dokaza da je Momir Pelemiš pružio bilo kakav doprinos u izvršenju tog plana i cilja, ili da su tom planu i cilju doprinijeli vojnici pod njegovom komandom, tj. ako su i doprinosili, to su činili po naređenju visokih oficira koji su bili na licu mjesta, a bez znanja, nadzora ili komande Pelemiš Momira. On se nije nalazio na licu mjesta, a o tim radnjama nikada nije bio informisan od Slavka Perića koji je bio na licu mjesta i u kontaktu sa visokim oficirima bezbjednosti iz GŠVRS koji su se tu nalazili.

54. Naročito je odbrana isticala da ne postoje dokazi da je izdao bilo kakve naredbe o čuvanju i obezbjeđenju zarobljenika, a da nije imao ni razloga za takvo nešto, obzirom da su zarobljenici bili pod kontrolom i nadzorom onih jedinica koje su ih zarobile i sprovele, te obzirom da optuženi Pelemiš imao informaciju da će zarobljenici u školi Kula samo prenoćiti i da sutradan idu u razmjenu u Tuzli, a da o zarobljenicima u Domu Kulture nije imao bilo kakvu informaciju i da nikada nije izdata naredba 1. bataljonu da vrše bilo kakve radnje u vezi sa zarobljenicima u domu kulture.

⁴² Završni podnesak branioca optuženog Pelemiš Momira, advokata Perić Miloša od 08.09.2011.godine;

55. Odbrana je naročito istakla činjenicu da se Pelemiš uključio u VRS tek sredinom 1994.godine, da je često bio na bolovanju, da nije imao autoritet i značajnu ulogu u komandi 1. Bataljona, te zbog svega nije bio podoban starješina za saradnju sa glavnim akterima UZP-a u vezi sa predmetnim zločinačkim planom ubistva zarobljenika. Branilac je istakao kako je uvjeren da Tužilaštvo nije dokazalo krivicu Pelemiš Momira za krivično djelo za koje ga je optužilo, te predložio da ga sud oslobodi od optužbe.

56. Završnu riječ dao je i sam optuženi Pelemiš Momir na ročištu od 20.09.2011.godine kada se pridružio navodima branioca i istakao da se nikada u životu nije ponašao onako kako je prikazan pred vijećem od strane optužbe, te da ništa od onoga što je navedeno u optužnici nije potvrđeno u toku suđenja. Optuženi smatra da taj prikaz njegove uloge u ratu proizilazi iz ogromnog veličanja njegovih mogućnosti u datom trenutku, te da je on obični amater i nikakav profesionalac kakvim ga tužilaštvo želi prikazati. Nadalje, nalazi da kraj suđenja svi očekuju sa nadom u dostizanje pravde, a prije svega porodice žrtava nevino ubijenih ljudi iz enklave Srebrenica, koji u vrijeme kada su ubijeni nisu predstavljali nikakvu opasnost za one koji su ih ubili, niti za one koji su taj gnusni zločin planirali i na poslijetku odobrili. Bezrazložnim ubistvima običnih ljudi nanosena je nemjerljiva bol članovima njihovih porodica, te su na duže vrijeme uništeni do tada normalni i civilizovani međuljudski i međunacionalni odnosi, a za koje se nada da će u skorije vrijeme biti normalizovani uz veliki doprinos Suda BiH. Naveo je da iskreno saosjeća sa bolom i patnjom svih žrtava rata ma kojoj strani one pripadale. Posebno je skrenuo pažnju na to da ovo nije bio njegov rat, te da je planirao da svoj život provede u Tuzli, u miru i krugu svoje porodice, ali se na žalost desilo zlo i ružne stvari koje nije želio. Navodi da se nakon razmjene i njegovog dolaska u Zvornik nije javio u Sekretarijat za narodnu odbranu već ga je vojna policija bez ikakvog obrazloženja privela i odvela u prvi bataljon Zvorničke brigade. Po dolasku u bataljon bio je nepoželjan jer je kao oficir imao veći čin od ostalih domaćih ljudi u komandi, koji ga zbog toga nisu uvažavali i nije mogao da se nametne u selu, a samim tim, ništa se nije ni pitao. Tražio je da ga prebace u radnu obavezu, te je podnosio ostavku komadantu brigade i bataljona na mjesto zamjenika komandanta. Smatra da je obmanut prilikom privremenog preuzimanja komande od Milana Stanojevića u julu 1995. godine, jer nije znao prave razloge njegovog odsustva. U tom pogledu optuženi također ukazuje i na to da tadašnji komadant nije na njega prenio ovlaštenja u skladu sa pravilima službe, a na šta je ukazao i renomirani vještak Richard Butler i vještak Radovan Radinović. Smatra da je stvarni prenos komandnih ovlaštenja sa komandanta na zamjenika mogao izvršiti jedino komandant Zvorničke brigade Vinko Pandurević. Tvrdi da zarobljenici nisu lišeni slobode u školi „Kula“ u Pilici, nego mnogo ranije na području opštine Bratunac odakle su ta lica i prvobitno dovedena. Navodi da on nije izabrao mjesto dovođenja zarobljenika jer su škola „Kula“ i dom kulture u Pilici civilni objekti za koje su zaduženi direktor škole i predsjednik mjesne zajednice, a izabrani od strane ljudi iz vrha organa bezbjednosti VRS.

57. Vezano za školu „Kula“ i dom kulture u Pilici optuženi ističe da nije znao da se u „Kuli“ nalazi tako veliki broj zarobljenika, dok sa događanjima u i oko doma kulture nije bio uopšte upoznat, kako od brigade tako ni od njegovih potčinjenih. Tvrdi da on nije mogao izdavati naređenja vojnim policajcima jer su oni u organizaciono-formacijskom smislu pripadali četi vojne policije, a ne prvom bataljonu, dok im je nadređeni po principu jednostarješinstva i subordinacije bio Miomir Jasikovac, a ne neko iz prvog bataljona. Tvrdi da se telegram upućen

Zvorničkoj brigadi odnosio na manjak ljudstva na liniji, te da nije vezan za situaciju pred školom „Kula“. Nikada nije poznao, niti se susreo sa mnogo spominjanim Popovićem, Bearom i Nikolićem, niti je sa njima saradivao prilikom zarobljavanja, pogubljenja i ukopa Bošnjaka. Dakle, kako ističe optuženi, Tužilac uopšte nije dokazao postojanje bilo kakvog konkretnog dogovora između njega i drugih učesnika UZP-a koji su se u to vrijeme nalazili kod škole „Kula“ i na drugim lokacijama.

58. Naglašava da on lično nije nikada nikome išta naredio, da nije bio na licu mjesta počinjenja krivičnih djela, niti je ikome ikada nanio bilo kakvu fizičku ili duševnu bol. Pored toga tvrdi da mu nikada pa i u ovome slučaju nije bila namjera i cilj da uništi Bošnjake. Na kraju optuženi postavlja pitanje zašto se Milan Stanojević zajedno sa svojim vodom nije vratio u komandu prvog bataljona kad je iz Srebrenice već 15.07.1995. godine došao u kasarnu Standard, a postojala je jasna poruka da se zbog manjka ljudstva svi moraju vratiti u svoje jedinice tj. da je zabranjeno odustvo komandanata iz bataljona. Shodno navedenom Pelemiš ističe da se ne osjeća krivim ni po jednoj tački optužnice, ni po komandnoj, ni po individualnoj odgovornosti, ali pri tome posebno naglašavajući da žali za svakim izgubljenim životom, ujedino ističući da ima puno povjerenje u profesionalnost, nezavisnost i nepristrasnost, te da će Sud isključivo na bazi provedenih dokaza donjeti zakonitu i pravednu odluku, te u skladu sa članom 281. stav 1. i 2. ZKP BIH izvesti zaključke da li je neka činjenica dokazana ili ne.

(c) Obrana Perić Slavka

59. Završna riječ odbrane drugooptuženog Perić Slavka saslušana je na ročištu od 20.09. i 27.09.2011.godine, a odbrana je u spis uložila i završni podnesak.⁴³ Odbrana je prije svega, u svoje i u ime optuženog izrazila najdublje poštovanje za sve žrtve, te se izvinula ukoliko je nekim potezom, dokazom ili riječju povrijedila bilo koga. U znatnom dijelu završne riječi odbrana se bavila pitanjem dokazanosti uslova namjere za krivično djelo Gneocid i to u dijelu u kojem namjera obuhvata uništenje *znatnog* dijela zaštićene grupe. Odbrana je podsjetila da je izvela šest materijalnih dokaza koji su u direktnoj suprotnosti sa tvrdnjom iz optužnice da je „preko 7.000 muškaraca i dječaka ubijeno po kratkom postupku“. Branilac je podsjetio da je vještak tužilaštva Richard Butler prihvatio da zaštićena zona Srebrenica nije bila demilitarizovana, da je plan operacije „Krivaja 95“ bio legitiman, da su sve žrtve kolone u probodu bili vojnici i pripadnici 28 divizije ili civili koji su im se pridružili, te kao takvi legitiman vojni cilj, i da je bitka sa kolonom koja ide u probod regularna vojna aktivnost. U tom smislu odbrana je zatražila od suda da se u presudi izjasni o tome da li je tačna procjena o pogibiji 2500 učesnika kolone koje ne treba računati u broj ljudi koji su zarobljeni i nakon toga organizovano i planski pobijeni.

60. Nadalje, odbrana je navela da Perić Slavko nije funkcionalno niti *de facto* učestvovao u bilo kakvoj operaciji vezano za napad na Srebrenicu, niti je znao za bilo kakve odluke o prisilnom premještanju stanovništva, ako ga je uopšte i bilo, ili za razmjere sukoba i broja

⁴³ Završni podnesak branioca optuženog perić Slavka, advokata Stojanović Miodraga od 20.09.2011.godine

zarobljenika. Tužilaštvo nije pružilo bilo kakav dokaz koji bi izvan razumne sumnje uvjerio vijeće da je kod Perić Slavka postojala genocidna namjera da se neko ubije ili mu se nanese teške duševne patnje ili nametanje uslova života koji bi doveli do potpunog ili djelimičnog uništenja.

61. Na kraju, odbrana je istakla da, čak i pod uslovom da sud nađe i procijeni da je počinjen genocid, nije prihvatljiva optužba da je Perić Slavko u njemu participirao kao saizvršilac u smislu člana 29. KZ BiH.

62. U odnosu na činjenične navode iz optužnice odbrana je navela da ne spori da su pripadnici prvog bataljona bili oko škole u Pilici u periodu od 14. do 16. jula 1995. godine, ali sa zadatkom da obezbjeđuju bezbjednost sela i lokalnog stanovništva, a ne radi čuvanja zarobljenika. U tom pravcu, odbrana tvrdi da je tužilaštvo saslušalo sve pripadnike bataljona koji su tih dana bili ispred škole Kula, a neke od njih je saslušala i odbrana, te su svi svjedoci naveli da je njihov zadatak bio da obezbjeđuju mjesno stanovništvo, i da je dolaskom velikog broja zarobljenika ugrožena bezbjednost sela, a što su potvrdili vještaci i tužilaštva i odbrane. Nadalje, odbrana je isticala da Perić Slavko nije imao nikakvu komandnu dužnost niti je mogao nekome naređivati, rukovoditi, kontrolisati ili koordinirati. Nadalje, odbrana nalazi da osim svjedoka Tejić Mileta nema svjedoka koji su govorili o tome da je Perić naredio i nadzirao stavljanje poveza na oči i vezanje ruku zarobljenicima, te da su pripadnici prvog bataljona pratili i obezbjeđivali autobuse do ekonomije Branjevo. Odbrana nalazi da je ovaj navod svjedoka u suprotnosti i sa samom utvrđenom činjenicom iz postupka u predmetu *Blagcjević i Jokić* koja govori o tome da su pripadnici bataljona vojne policije Drinskog korpusa pratili autobuse.

63. Nadalje, odbrana navodi da čuvanje zarobljenika samo po sebi nije ratni zločin i da, čak i da su ih čuvali, pripadnici bataljona nisu u zločinu ako nisu znali da će zarobljenici biti ubijeni, te je u tom pravcu odbrana citirala saslušane svjedoke koji su izjavili da su mislili da će zarobljenici ići u razmjenu. Branilac je istakao da niko zdrav i normalan ne bi mogao sanjati, niti misliti da se takav bolestan um može pojaviti i narediti da se svi ti ljudi iz čista mira pobiju. Odbrana je postavila pitanje "čiji su to bili zarobljenici?" i ko je bio dužan da se pobrine za njih u datim okolnostima, i u tom pravcu ukazala na nalaze i mišljenja vještaka.

64. U odnosu na tačku kojom se optuženi tereti za dešavanja u Domu kulture, odbrana tvrdi da za vrijeme dok su zarobljenici bili u domu, Perić Slavko nije tu dolazio niti je bilo koga od pripadnika prvog bataljona rasporedio oko doma, te da se ova teza tužilaštva u velikoj mjeri bazira na iskazu svjedoka Gajić Zorana čiji je iskaz pun kontradiktornosti zbog čega mu se ne može pokloniti vjera. Vezano za ulogu koju je optuženi imao u uklanjanju i prevozu tijela stradalih u domu, odbrana navodi da je svjesna da je sahranjivanje mrtvih tijela, bez obilježavanja grobnica, bez sahranjivanja u pojedinačne grobnice i bez pokušaja identifikovanja mrtvih tijela, participacija u zločinu, ali da je ovdje došlo do zamjene teza jer su svi saslušani svjedoci rekli da u svojoj aktivnosti nisu vidjeli nikakav zločin. To se moralo uraditi zbog vreline dana, mogućnosti epidemije i sanitarne katastrofe. Odgovornost za sahranjivanje suprotno ženevskim konvencijama snosi i prema pravomoćnoj presudi MKSJ Inžinjerska četa Zvorničke brigade i to načelnik inžinjerije Dragan Jokić, te komadant brigade

Vinko Pandurević, a ne bataljon čiji pripadnici nisu vršili sahranjivanje nego utovar mrtvih tijela u Domu kulture.

65. Na kraju, odbrana je istakla da Slavko Perić nikoga nije ubio, naredio da se neko ubije, bilo koga smjestio u zatočeništvo ili nekoga zarobio, niti je na bilo koji način doprinijeo da se desi ova situacija koju nije mogao spriječiti ili bilo koga za nju kazniti, te da danas kada se još nije počelo suditi mnogim zločincima koji su u zločinima neposredno učestvovali u ovom zločinu i kada su daleko od pravde oni koji su zločine naredili, suditi stražaru Perić Slavku djeluje kao ruganje pravdi.

II. PRIMJENA MATERIJALNOG PRAVA

66. S obzirom na vrijeme izvršenja krivičnog djela i odredbe materijalnog zakona koji je bio na snazi u to vrijeme, Sud smatra relevantnim dva zakonska načela: načelo zakonitosti i načelo vremenskog važenja krivičnog zakona.

67. Član 3. KZ BiH reguliše načelo zakonitosti, to jest, da se krivična djela i krivičnopravne sankcije propisuju samo zakonom, te da nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivičnopravna sankcija za djelo koje, prije nego što je učinjeno, nije bilo zakonom ili međunarodnim pravom propisano kao krivično djelo i za koje zakonom nije bila propisana kazna. Uz to, član 4. Krivičnog zakona BiH (vremensko važenje krivičnog zakona) reguliše da se na počinioca krivičnog djela primjenjuje zakon koji je bio na snazi u vrijeme učinjenja krivičnog djela, a ako se poslije učinjenja krivičnog djela jednom ili više puta izmijeni zakon, primijenice se zakon koji je blaži za počinioca.

68. Član 7. stav 1. Evropske konvencije takođe propisuje načelo zakonitosti. U skladu sa članom 2.2. Ustava BiH, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava ima prioritet nad svim zakonima BiH. Nadalje, ova odredba Evropske konvencije propisuje opšte načelo kojim se zabranjuje izricanje kazne teže od one koja je bila propisana u vrijeme počinjenja krivičnog djela, ali ne propisuje primjenu najblažeg zakona.

69. Član 4 a. KZ BiH propisuje da član 3. i član 4. KZ BiH ne sprječavaju suđenje i kažnjavanje nekog lica za činjenje ili nečinjenje koje se u vrijeme počinjenja "smatralo krivičnim djelom u skladu sa opštim principima međunarodnog prava."

70. Član 7. stav 2. Evropske konvencije propisuje isti izuzetak propisujući da stav 1. istog člana "...neće uticati na suđenje i kažnjavanje nekog lica za činjenje ili nečinjenje koje se u vrijeme počinjenja smatralo krivičnim djelom u skladu sa opštim pravnim načelima koja priznaju civilizovani narodi." (Vidi takođe član 15. stav 1. i 2. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima sadrži slične odredbe. Država Bosna i Hercegovina je ratifikovala ovaj Pakt.)

71. Ovim se daje mogućnost da se u opisanim okolnostima odstupi od načela iz člana 3. i 4. KZ BiH (i člana 7. stav 1. Evropske konvencije) i od primjene krivičnog zakona koji je bio na

snazi u vrijeme počinjenja krivičnog djela.

72. Sud ističe da krivično djelo za koje je optuženi proglašen krivim predstavlja krivično djelo prema međunarodnom običajnom pravu i stoga potpada pod „opšte principe međunarodnog prava” propisane članom 4 a. Zakona o izmjenama i dopunama KZ BiH, i „opšta pravna načela koja priznaju civilizovani narodi” propisana stavom 2. člana 7. Evropske konvencije, te stoga KZ BiH može biti primijenjen u ovom slučaju na osnovu ovih odredaba.

73. Genocid je bio propisan kao krivično djelo i u KZ SFRJ odnosno u preuzetom KZ SFRJ koji se primjenjivao u BiH 1995. godine. Maksimalna kazna za krivično djelo genocida, i prema KZ SFRJ i preuzetom KZ- u BiH 1995. godine, je smrtna kazna, umjesto smrtne kazne u određenim okolnostima se mogla izreći kazna zatvora u trajanju od 20 godina.

74. Prema Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine iz 2003. godine, za navedeno djelo je predviđena kazna dugotrajnog zatvora u trajanju od najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora u trajanju od 21 do 45 godina. Sud smatra da su kazne zatvora koje su propisane ovim zakonom blaže u odnosu na smrtnu kaznu koja je egzistirala u preuzetom KZ SFRJ i na snazi u vrijeme počinjenja djela 1995.godine, te je stoga KZ BiH iz 2003.godine blaži zakon za učinioca i sud ga primjenjuje u konkretnom predmetu.

III. NALAZI SUDA

A. OBILJEŽJA BIĆA KRIVIČNOG DJELA GENOCID

75. Optužnicom se optuženi terete za počinjenje krivičnog djela Genocid iz člana 171. stav 1. tačke a) b) c) i d) KZ BiH, koja odredba u relevantnom dijelu glasi:

Ko u cilju da potpuno ili djelimično istrijebi nacionalnu, etničku, rasnu ili vjersku grupu ljudi naredi učinjenje ili učini koje od ovih djela:

- a) ubijanje pripadnika grupe ljudi;
- b) nanošenje teške tjelesne ozljede ili duševne povrede pripadnicima grupe ljudi;
- c) smišljeno nametanje grupi ljudi ili zajednici takvih životnih uslova koji bi mogli za posljedicu imati njeno potpuno ili djelimično istrijebljenje;
- d) uvođenje mjera kojima je cilj sprječavanje rađanja unutar grupe ljudi;

76. Dakle, optuženi se terete da su radnjama opisanim u činjeničnom dijelu dispozitiva optužnice učinili djela, kvalifikovana naprijed navedenim tačkama a), b), c) i d) i to sve sa namjerom da potpuno ili djelimično istrijebe zaštićenu grupu ljudi, u konkretnom slučaju, Bosanske muslimane iz istočne bosne, odnosno enklave Srebrenica koji su u njoj živjeli do jula 1995.godine.

77. Obzirom da se optuženi terete za saizvršilaštvo u genocidu, koje zahtijeva da genocid bude i izvršen, odnosno ne obuhvata udruživanje u pokušaju ili bilo kojoj drugoj pripremljenoj radnji koja ne dovede do izvršenja krivičnog djela⁴⁴, pretresno vijeće je najprije utvrdilo da li je nakon pada enklave Srebrenica u julu 1995. godine počinjen genocid, kako to optužnicom tvrdi tužilaštvo. Pretresno vijeće napominje da su ovom presudom optuženi oglašeni krivim za pomaganje u genocidu, te da ni "krivična odgovornost za pomaganje [i podržavanje] ne može postojati ukoliko krivično djelo za koje se optuženi tereti kao pomagač [ili podržavalac] zapravo nije izvršeno"⁴⁵.

78. Zbog toga se pretresno vijeće najprije bavilo činjeničnim utvrđenjima vezanim za opšti kontekst događaja u Srebrenici u julu 1995.godine, i elementima bića krivičnog djela Genocid. Mada su tri različita suda (Međunarodni sud pravde, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, te Sud Bosne i Hercegovine) događaje u Srebrenici u julu. 1995. kvalifikovala krivičnim djelom Genocid, odbrana je tvrdila i izvodila dokaze kojim su osporavali ovu kvalifikaciju.

79. Obzirom da mjesto izvršenja radnji koje su optuženima stavljene na teret nije na području tadašnje Srebreničke enklave već na području opštine Zvornik, mjesto Pilica, to se presudom neće detaljno obrazlagati širi kontekst događaja, već samo u mjeri koliko je to nužno potrebno za događaje obuhvaćene ovim predmetom, odnosno za izvođenje zaključka o tome da li su ostvarena obilježja bića krivičnog djela Genocid, a sve u skladu sa obimom dokaza provedenih tokom glavnog pretresa.

B. ZAŠTIĆENA ZONA UN SREBRENICA

80. Kako je već navedeno, događaji u Srebrenici u julu 1995.godine bili su predmetom brojnih sudskih postupaka međunarodnog i domaćeg krivičnog pravosuđa. Kao što je obrazloženo u dijelu presude koji se bavi procesnim odlukama, pretresno vijeće je, na prijedlog tužilaštva, prihvatilo utvrđenim neke od činjenica koje su utvrđene u ovim

⁴⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Blagcjević i Jokić*, paragraf 638, Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 561; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 527, 530; Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 171, 172. U obje prvostepene presude u predmetima *Akayesu* i *Musema* primijećeno je da *travaux préparatoires* Konvencije o genocidu potvrđuju ovo tumačenje jer pokazuju da "je namjera bila da bude kažnjivo samo saučesništvo u okončanom djelu genocida, a ne i saučesništvo u pokušaju vršenja genocida, saučesništvo u poticanju na vršenje genocida ili saučesništvo u udruživanju radi vršenja genocida, sve djela koja su, prema gledištu nekih država, previše neodređena da bi bila kažnjiva na osnovu Konvencije". Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, fusnota. 105; Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 172.

⁴⁵ Presuda žalbenog vijeća u predmetu *Aleksovski*, paragraf 165;

postupcima, i to od strane pretresnih vijeća MKSJ. Činjenična utvrđenja u ovom dijelu presude u najvećoj će se mjeri bazirati na ovim prihvaćenim, i nekim opštepoznatim činjenicama.

81. Opština Srebrenica nalazi se u istočnoj Bosni i Hercegovini i petnaest kilometara od rijeke Drine i granice sa Srbijom.⁴⁶ 1991.godine njeno stanovništvo brojalo je 37.000 ljudi od kojih su 73% bili bosanski Muslimani, a 25% bosanski Srbi.⁴⁷ U prvom mjesecu rata paravojne snage bosanskih Srba preuzele su kontrolu nad opštinom Srebrenica, da bi nekoliko sedmica poslije to područje zauzele ponovo snage bosanskih Muslimana.⁴⁸ 12. maja 1992. godine Narodna skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini donijela je "Odluku o strateškim ciljevima srpskog naroda" u kojoj je, između ostalog, naveden i cilj koji se odnosi na područje oko Srebrenice, i to da se "uspostavi koridor u dolini reke Drine, odnosno eliminisanje Drine kao granice između srpskih država."⁴⁹

82. U aprilu i maju 1992.godine snage bosanskih Srba su istjerale bosanske Muslimane s velikog dijela istočne Bosne, između ostalog, iz gradova Bijeljina, Bratunac, Vlasenica i Zvornik, a to stanovništvo se sklonilo u enklave oko Srebrenice, Žepe i Goražda.⁵⁰ Među muslimanskim stanovništvom koje je iz Vlasenice pobjeglo u Srebrenicu bila je i svjedok Subašić Munira sa suprugom, dva sina i rodbinom, koja je o tome svjedočila pred pretresnim vijećem.⁵¹

83. Nakon napada srpskih snaga u martu 1993. godine, enklava Žepa razdvojena je od enklave Srebrenica, te se stanovništvo iz tih sela sklonilo na području od oko 150 kvadratnih kilometara od Srebrenice, gdje je u jednom trenutku živjelo 50.000 do 60.000 stanovnika.⁵² Među stanovništvom koje se nakon tog napada sklonilo u Srebrenicu bio je i svjedok P6 koji je svjedočio o tome kako je pobjegao iz jednog sela u okolini Srebrenice.⁵³ U enklavi je djelovala 8.operativna grupa Armije BiH, koja je kasnije preimenovana u 28.diviziju Armije BiH.⁵⁴

84. U martu 1995. godine, Radovan Karadžić, predsjednik Republike Srpske, reagujući na pritiske međunarodne zajednice da okonča rat i stalne napore da se postigne mirovni sporazum, izdao je direktivu vojsci republike srpske (VRS) u vezi sa dugoročnom strategijom snaga VRS-a u enklavi. Direktivom, koja je poznata i kao "**Direktiva 7**", precizirano je da VRS treba da: završi sa fizičkim odvajanjem Srebrenice od Žepe što je prije moguće i da se spriječi čak i komunikacija između pojedinaca u te dvije enklave. Planiranim i dobro osmišljenim

⁴⁶ T-3- Izvještaj generalnog sekretara, paragraf 33, strana 38;

⁴⁷ T-3- Izvještaj generalnog sekretara, paragraf 33, strana 38;

⁴⁸ T-3-Izvještaj generalnog sekretara, paragraf 33 i 34, strana 38;

⁴⁹ Donošenju odluke prethodila rasprava na sjednici od 25.02.1992.godine kada je Radovan Karadžić izjavio kako se "*srpski narod neće smiriti dok ne dobije svjcu državu*".-stenogram sa sjednice uložen kao T-103;

⁵⁰ T-3 Izvještaj generalnog sekretara, strana 281, II dio.

⁵¹ Transkript audio zapisa sa pretresa od 15.02.2010.godine;

⁵² T-3 Izvještaj generalnog sekretara, paragraf 37, strana 39; **Subašić Munira**, transkript audio zapisa sa glavnog pretresa od 15.02.2010.godine;

⁵³ Transkript audio zapisa sa pretresa 16.03.2009.godine

⁵⁴ T-3 Izvještaj generalnog sekretara, paragraf 34 i 35, strana 51 i 52;

operacijama da se stvori nepodnošljiva situacija totalne nesigurnosti, bez ikakve nade za daljnji opstanak ili život stanovnika Srebrenice⁵⁵.

85. Zbog humanitarne krize⁵⁶ na tom području i mogućnosti da bosanski Srbi zauzmu enklavu, Savjet bezbjednosti UN-a je 16.04.1993.godine donio **Rezoluciju br.819** u kojoj je proglasio Srebrenicu i okolno područje “zaštićenom zonom u kojoj ne smije biti nikakvih oružanih napada niti drugih sukoba.” Savjet bezbjednosti pozvao je generalnog sekretara da “odmah preduzme korake da se poveća prisustvo UNPROFOR-a u Srebrenici i okolini”⁵⁷.

86. Istovremeno je potpisan sporazum o prekidu vatre između Armije Republike Bosne i Hercegovine (A RBiH) i VRS-a, u kojem su se strane sporazumjele o demilitarizaciji Srebrenice.⁵⁸ Odbrana je tokom ovog postupka izvodila dokaze u pravcu dokazivanja da zaštićena zona zapravo nije bila u potpunosti demilitarizovana i da je Armija BiH iz enklave napadala okolna područja u kojima su živjeli bosanski Srbi, o čemu će biti govora u daljem tekstu presude.⁵⁹

C. NAPAD NA ZAŠTIĆENU ZONU

87. Na sastanku između komadanta UNPROFOR-a i generala Mladića 07.03.1995.godine u Vlasenici, general Mladić je izrazio nezadovoljstvo režimom zaštićenih zona i naznačio da bi mogao vojno napasti zaštićene enklave, međutim, zagarantovao je bezbjednost stanovništva tih enklava.⁶⁰

88. 02.07.1995.godine komadant Drinskog korpusa, general Živanović, izdao je naređenje za aktivna borbena dejstva, pod šifrom “**Krivaja 95**”, u kojem je navedeno da je cilj napada na enklavu Srebrenica sužavanje enklave na “gradsko područje”, te su konkretna naređenja izdata jedinicama Drinskog korpusa, Bratunačkoj, Zvorničkoj i Miličkoj brigadi i dijelovima brigade Skelani.⁶¹

89. Tada se u enklavi nalazilo oko 40.000 stanovnika, od čega su otprilike 80% bile izbjeglice.⁶² Napad na Srebrenicu počeo je 06.jula 1995.godine.⁶³ Do večeri 9. jula 1995.

⁵⁵ **UČP broj 26** - Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; **T-159 (O-I-5)** - Direktiva 7, a u vezi sa tim i Direktiva za dalja dejstva 7/1- uložena u dokaze pod brojem **T-105**;

⁵⁶ O uslovima preživljavanja u Srebrenici **Subašić Munira**, *ibid*, strana 5 i 6, kao i svjedok **P6** transkript audio zapisa od 16.03.2009.godine strana 16;

⁵⁷ **T-3** Izvještaj generalnog sekretara, paragraf 55 i 56- strana 50; **T-109**- Rezolucija 819 Vijeća sigurnosti UN-a od 16.04.1993.godine;

⁵⁸ **T-3** Izvještaj generalnog sekretara, paragraf 59 i 60-strana 51 i 52; **T-157**- Sporazum o demilitarizaciji od 18.04.1993.godine; **T-158** Sporazum o demilitarizaciji od 18.05.1993.godine;

⁵⁹ Dokazi odbrane **O-I-17** do **O-I-24**; zatim dokaz **D-2-12** – Skupština Republike BiH od 30.07.1996.godine – vojni uzroci pada Srebrenice u julu 1995.godine; **D-2-13**- Izjava Bećirević Ramiza od 11.08.1995.godine;

⁶⁰ **T-3** Izvještaj generalnog sekretara, paragraf 180, strana 107;

⁶¹ **UČP broj 32**.- Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; **T-101**- Butlerov izvještaj strana 85 paragraf 5 i strana 115 paragraf 3.5; u vezi s tim i **O-I-7**- Komanda prve bratunačke brigade, zapovjest za aktivna borbena dejstva “Krivaja 95” od 05.07.1995.godine

⁶² **T-3** Izvještaj generalnog sekretara, paragraf 380, strana 200.

godine, Drinski korpus VRS-a je ušao četiri kilometra u dubinu enklave i zaustavio se na udaljenosti od samo jednog kilometra od grada Srebrenice⁶⁴. Popodne 9. jula 1995. godine, ohrabren tim vojnim uspjehom i iznenađujućim odsustvom odbrane od strane bosanskih Muslimana, kao i izostankom bilo kakve značajnije reakcije od strane međunarodne zajednice, predsjednik Karadžić Radovan je izdao novo naređenje kojim je dao odobrenje Drinskom korpusu VRS-a da osvoji grad Srebrenicu.⁶⁵

90. Dana 10. i 11. jula izbjeglice su počele odlaziti u bazu UN-a u Potočare.⁶⁶ U izvještaju Generalštaba ARBiH od 12.07.1995.godine sadržan je izvod sa sastanka održanog u komandi drugog korpusa ARBiH sa zamjenikom komadanta UNPROFOR-a, pukovnikom Brantzom, koji ih je obavijestio da je general Mladić Ratko 11.jula u večernjim satima ultimativno tražio prekid vazdušnih napada i predaju oružja boraca ARBiH, u suprotnom da će uslijediti žestoko granatiranje civilnog stanovništva u Potočarima, odnosno da će spaliti čitav kamp, masakrirati civile i pobiti sve holandske vojnike.⁶⁷

91. Pošto je uveče 11. jula 1995. godine situacija u Potočarima eskalirala u krizu, u zajednici bosanskih Muslimana proširio se glas da bi sposobni muškarci trebali da pođu u šumu, obrazuju kolonu zajedno sa pripadnicima 28. divizije ABiH i pokušaju da se probiju prema teritoriji koju su držali bosanski Muslimani sjeverno od enklave.⁶⁸ Oko 22:00 časa 11. jula, "komanda divizije", zajedno sa opštinskim vlastima bosanskih Muslimana iz Srebrenice, donijela je odluku da se obrazuje kolona. Oko ponoći 11. jula 1995. godine, kolona (bosanskih izbjeglica) se počela kretati pravcem između Konjević Polja i Bratunca.⁶⁹ Čelo kolone su činile jedinice 28. divizije, potom su dolazili civili izmiješani sa vojnicima, a zadnji dio kolone je bio Samostalni bataljon 28. divizije.⁷⁰ Ove činjenice proizlaze i iz Butlerovog izvještaja gdje se govori o broju između 10.000 i 15.000 lica, uglavnom muškaraca, koji su pokušali da se probiju prema Tuzli i Kladnju.

⁶³ **UČP broj 33-** Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; **T-101-** Butlerov izvještaj strana 85, paragraf 6; **T-3-** Izvještaj generalnog sekretara UN-a strana 135, paragraf 239;

⁶⁴ **UČP broj 38-** Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; **T-3-** Izvještaj generalnog sekretara UN-a strana 149, paragraf 272;

⁶⁵ **UČP broj 39-** Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; **T-101** Butlerov izvještaj strana 117 paragraf 3.13;

⁶⁶ **UČP broj 51-** Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; **Subašić Munira** transkript audio zapisa sa glavnog pretresa od 15.02.2010.godine; svjedok **P6** transkript audio zapisa od 16.03.2009. strana 21 i 22; **T-127-** Transkript svjedočenja Čamile Omanović od 22.03.2000.godine u predmetu MKSJ br. IT-98-33-T, *Tužilac protiv Krstića*;

⁶⁷ **T-129**;

⁶⁸ **UČP broj 93-** Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; **T-3** Izvještaj generalnog sekretara UN-a strana 165, paragraf 310 i strana 168 paragraf 316;

⁶⁹ **UČP broj 96-** Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; **T-101** Butlerov izvještaj strana 119 paragraf 3.21;

⁷⁰ **UČP broj 97-** Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; **T-3** Izvještaj generalnog sekretara UN-a strana 168, paragraf 316;

92. Svjedok Q je svjedočio da je 11.jula njegova porodica otišla u Potočare, a da on nije smjeo iz bezbjedonosnih razloga i da je otišao u Jagliće odakle je sutradan, 12.jula sa kolonom krenuo prema Tuzli.⁷¹

93. 12. i 13. jula 1995. godine, po dolasku snaga (bosanskih) Srba u Potočare, izbjeglice bosanski Muslimani koji su se sklonili u i oko baze bili su izloženi kampanji terora koja se sastojala od prijetnji, vrijeđanja, pljačkanja i paljenja obližnjih kuća, batinjanja, seksualnih napada i ubistava.⁷² 12. i 13. jula vojnici bosanski Srbi sistematski su odvajali vojnosposobne muškarce Bošnjake (u dobi od 16 do približno 60 ili 70 godina starosti) od žena i poslali ih na različite lokacije, ali većina ih je bila poslana u zgradu u Potočarima koja je poznata i kao Bijela kuća u blizini komande UNPROFOR-a.⁷³

94. Svjedok P-6, koji je u Potočarima odvojen od svoje porodice navodi da je tu došao sa snahom i unučadima i kada su ga vojnici odvojili od njih, uspio je da im ostavi kanister vode koji je nosio kako bi djeca imala vodu u kamionu. Žene, djeca i stariji su autobusima bili prebačeni iz Potočara, pod kontrolom snaga VRS-a, do teritorije u blizini Kladnja koju su držale bosanski Muslimani.⁷⁴

95. Dana 13.7.1995. godine, komanda Drinskog korpusa izdaje naredbu svim potčinjenim jedinicama da, između ostalog, treba "angažovati svo raspoloživo vojnosposobno ljudstvo u otkrivanju, blokiranju, razoružavanju i zarobljavanju uočenih muslimanskih grupa, kao i njihovom sprečavanju prolaska na muslimansku teritoriju. Duž cijele komunikacije Zvornik – Cmi Vrh – Šekovići – Vlasenica organizovati zasedna dejstva." Također je naređeno da "zarobljene i razoružane Muslimane, smestiti u za to pogodne prostorije, koje se mogu obezbediti sa manjim snagama i odmah izveštavati predpostavljenu komandu."⁷⁵

96. Između 12. i 18. jula 1995. godine, brigade Drinskog korpusa, konkretno Bratunačka i Zvornička brigada, bile su angažovane u borbi protiv kolone bosanskih Muslimana dok se probijala na teritoriju koju su držali bosanski Muslimani.⁷⁶ 12. jula započela je žestoka paljba

⁷¹ Transkript audio zapisa od 22.01.2010.godine, strana 12

⁷² **UČP broj 56**-Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; **T-3** Izvještaj generalnog sekretara UN-a strana 212 paragraf 404, strana 182 paragraf 342 i strana 184 paragraf 345, strana 181 paragraf 340; Butlerov izvještaj strana 132 paragraf 5.28; **T-127**- Transkript svjedočenja Čamile Omanović od 22.03.2000.godine u predmetu MKSJ br. IT-98-33-T, *Tužilac protiv Krstića*;

⁷³ **UČP broj 67**-Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; Svjedok **P-6** transkript audio zapisa sa pretresa od 16.03.2009; **T-3** Izvještaj generalnog sekretara UN-a strana 175 i 176, paragraf 324; **T-101** Butlerov izvještaj strana 86 paragraf 9, strana 129 paragraf 18, strana 130 paragraf 5.19; **T-127**- Transkript svjedočenja Čamile Omanović od 22.03.2000.godine u predmetu MKSJ br. IT-98-33-T, *Tužilac protiv Krstića*; **T-129**- transkript svjedočenja Van Duin Landert-a u predmetu MKSJ br. IT-05-88-T Tužilaštvo protiv popovića i ostalih; **T-112**- Izvještaj od 02.08.1995. godine, Pravosudna služba- zapisnici o saslušanju svjedoka Dutchbata u istrazi koju je provela Holandska kraljevska vojna policija;

⁷⁴ **UČP broj 79**-Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; **T-101** Butlerov izvještaj strana 131 paragraf 5.25; **Subašić Munira** transkript audio zapisa sa glavnog pretresa od 15.02.2010.godine; **T-127**- Transkript svjedočenja Čamile Omanović od 22.03.2000.godine u predmetu MKSJ br. IT-98-33-T, *Tužilac protiv Krstića*;

⁷⁵ **T-163 i O-I-13**- Komanda Drinskog korpusa- naredba za sprečavanje prolaska muslimanskih grupa ka Tuzli i Kladnju, od 13.07.1995. godine;

⁷⁶ **UČP broj 105**-Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; **T-101** Butlerov izvještaj strana 86 paragraf 10, 11 i 12 i strana 123 paragraf 4.10, strana 144 paragraf 6.40;

po koloni. Oružane snage bosanskih Srba, uključujući i mnoge jedinice MUP-a koje su patrolirale cestom između Kravica i Konjević Polja i cestom između Konjević Polja i Nove Kasabe počele su pucati po koloni koristeći artiljeriju, automatske puške i ručne bombe i s time su nastavile cijeli dan i noć.⁷⁷

97. Oko jedne trećine muškaraca (Bošnjaka) iz kolone uspjelo je preći asfaltiranu cestu (što je vodilo ka slobodnoj teritoriji) i kolona je bila podijeljena u dva dijela.⁷⁸ Do podneva 12. jula 1995. godine, odnosno najkasnije do ranih večernjih sati, snage bosanskih Srba su zarobile veliki broj ljudi koji su bili na začelju.⁷⁹ 13.jula je kod Nove Kasabe zarobljen i svjedok Q u grupi od petnaest muškaraca koji su pokušali da pređu cestu.

98. Muškarci bosanski Muslimani koji su bili odvojeni od žena, djece i starijih u Potočarima (a kojih je otprilike bilo oko 1.000) prebačeni su do Bratunca, a nakon toga su im se pridružili muškarci bosanski Muslimani koji su bili zarobljeni iz kolone.⁸⁰ Tako npr. i svjedok P6 navodi da je u jednom momentu, dok je prevožen autobusom sa ostalim muškarcima iz Potočara, autobus u Konjević Polju stao i da se čula pucnjava, te su autobuse uvedeni muslimani koji su uhvaćeni na tom mjestu u zasjedi u šumama:

“...primjetio sam tu, da su neki pofatani u toj pucnjavi što je bila, koji su otišli naši preko šume.Tu su bile jake zasjede. ...i tako da su ih utrpali s nama u autobus. Vidio sam oni koji su došli da, čisto bili ko poludili...jedan je vikao *ubjte me, ubjte me...*”

99. Većina muškaraca bosanskih Muslimana koji su bili odvojeni u Potočarima i zarobljeni iz šume držani su u Bratuncu jedan do tri dana prije nego što su bili prebačeni na druge lokacije za zatvaranje i stratišta.⁸¹ Svjedok Q je nakon zarobljavanja odveden u školu, pa zatim na fudbalsko igralište u Novoj Kasabi, gdje je, prema njegovoj procjeni bilo oko dvije do tri hiljade zarobljenih muškaraca, a nakon čega su 13.jula preveženi u Bratunac. Svjedok P6 je iz Bijele Kuće u Potočarima, također odvežen u Bratunac.

100. Kako je utvrđeno provedenim dokazima u ovom postupku, jedna od lokacija na koju su ovi zarobljenici dalje iz Bratunca prebačeni i zatvoreni je i škola u mjestu Pilica u Zvorniku kao i Dom kulture u istom mjestu, a događaji na tim lokacijama su bili predmetom ovog postupka i detaljnije će biti obrazloženi u presudi.

⁷⁷ UČP broj 99 - Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; Svjedok Q;

⁷⁸ UČP broj 106 - Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; T-3 Izvještaj generalnog sekretara UN-a strana 173 paragraf 343;

⁷⁹ UČP broj 101- Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; T-119 i T-120 Obavještajno odjeljenje komande drinskog korpusa od 12.07.1995.godine;

⁸⁰ UČP broj 87- Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; T-101 Butlerov izvještaj strana 86 paragraf 9 i 10;

⁸¹ UČP broj 114 -Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; T-101 Butlerov izvještaj strana 86 paragraf 10 i 11;

101. U seriji masovnih pogubljenja koja su uslijedila nakon zauzimanja Srebrenice, snage bosanskih Srba su pogubile nekoliko hiljada muškaraca bosanskih Muslimana.⁸² Odbrana je osporavala tvrdnju tužilaštva, i utvrđenu činjenicu u postupcima pred MKSJ, da se radi o broju od oko 7000 muškaraca, nalazeći da u ovom broju stradalih, značajan dio (minimalno 2500 žrtava) čine poginuli u borbama kolone koja se probijala na teritoriju pod kontrolom ARBiH sa snagama VRS-a, a koja kolona je prema tvrdnji odbrane bila legitiman vojni cilj.

102. Obrana je provela dokaz vještačenjem po vještaku vojne struke Radinović Radovanu koji je vezano za kolonu naveo da je ista legitiman vojni cilj, te je nadalje zaključio da je odluka da kolona krene u proboj, bez raspolaganja elementarnim preduslovima za izvođenje te operacije, zapravo bila "žrtvovanje" koje je u nedostatku "viših ciljeva" očigledno bilo besmisleno, te da "oni učesnici iz kolone koji su stigli do Tuzle, treba da zahvale komadantu Vinku Pandureviću što je 16.jula 1995. otvorio koridor za prolaz ostatka divizije prema Tuzli".

103. Pored toga što u dobroj mjeri utiče na kredibilitet vještaka, ovaj zaključak vještaka nije saglasan i sa iskazima svjedoka, aktera samog događaja. Tako je svjedok Vukotić Duško, zamjenik komadanta zborničke brigade posvjedočio u kakvim okolnostima je došlo do "otvaranja" koridora, odnosno koliko je dugo trajalo ubjeđivanje komadanta Pandurevića da se otvori koridor za prolaz kolone. On je čuo razgovor koji se odvijao sredstvima veze između Pandurevića i Šemse Muminovića, pomoćnika za obavještajne poslove u sastavu drugog korpusa o kojem kaže: *"kad je konačno Vinko Pandurević rješio da otvori koridor i kad je rekao otvaram, Šemso mu je otvoreno rekao –ja sam ga već otvorio, a Naser Orić je sa svadjom jedinicom već ušao u teritoriju naše odbrane sa prostora drugog korpusa"*.⁸³ Nadalje, Dragan Obrenović je, pred pretresnim vijećem MKSJ, svjedočio o tome da je u momentu kada je otvoren koridor za prolaz, 28.divizija već bila preuzela komandno mjesto na Baljkovici i zapalila ga, a jedinica drugog korpusa zadobila kontrolu nad položajem 4.bataljona i probila se u uskom dijelu fronta. Prije nego je uopće došlo do borbe "prsa u prsa" snaga VRS-a sa kolonom u rejonu Baljkovice, Obrenović tvrdi da je upozoravao Pandurevića na opasnost i mogućnost pada Zvornika, i predlagao da se kolona pusti da prođe, ali se Pandurević suprotstavio propuštanju kolone. Prije toga, i general Miletić mu je rekao da upotrijebi sva raspoloživa sredstva kako bi kolona bila uništena.⁸⁴

104. *Nada je, u dokumentu komande Zvorničke brigade od 18.07.1995.godine u koji je sud izvršio uvid, komadant Pandurević Vinko pohvaljuje i izražava punu zahvalnost svojim jedinicama koje su 15.16. i 17. jula vodile borbe " sa razjarenim zločinačkim hordama srebreničkih turaka" i "sukobile se sa povampirenim zlikovcima i razjarenim zvjerima koje su vodile borbu na život i smrt"*.⁸⁵

⁸² Vidi utvrđene činjenice u Aneksu 1 od **125 do 184**; **T-101** Batlerov izvještaj strana 86 i 87; **UČP broj 48-** Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; **T-3** Izvještaj generalnog sekretara UN-a strana 243, paragraf 468 i strana 248 paragraf 479;

⁸³ Strana 30 transkripta od 28.01.2011.godine

⁸⁴ Strana 85 i 93 transkripta svjedočenja MKSJ u predmetu IT-02-60-T od 02.10.2003.godine- **T-141**

⁸⁵ **T-137-** Komanda Prve zvorničke brigade str.pov. br. 01-262 od 18.07.1995.godine pohvala puk Vinka Pandurevića;

105. Da li je pokušaj da izađu iz okruženja neprijateljskih snaga bilo žrtvovanje, i koliko je bilo besmisleno, kako to navodi vještak, pokazuje sudbina svih onih muškaraca koji su odlučili da ne idu sa kolonom nego su otišli u Potočare, a koji su skončali na još gori način nego oni koji su u koloni poginuli. Način na koji su likvidirani svi oni muškarci kojih su se snage VRS-a domogle živih, i ono s čim su se ovi muškarci suočili u danima prije i neposredno pred samu likvidaciju, vjerovatno je daleko strašniji i "gori" od smrti koja je zatekla one muškarce koji su poginuli u borbi u "proboju" na teritoriju pod kontrolom A RBiH.

106. Koji su to bili "viši ciljevi" na koje ukazuje vještak Radinović, vidi se iz uloženog dokaza tužilaštva koje predstavlja dio iz nalaza i mišljenja ovog vještaka u predmetu *Krstić*⁸⁶, gdje ovaj vještak iznosi mišljenje da je „Srebrenica bila zlokobni dar muslimanske lukave strategije koju su nadgledali NATO i SAD“, te da je „likvidacija civila i ratnih zarobljenika pripremljena i izvršena od strane francuskih i muslimanskih obavještajnih službi s ciljem da se taj zločin pripiše Srbima i izjavi da je srpska vojna i politička strategija kriminalna i da je Republika srpska politički rezultat svjetskog zločina“, a koji iskazani zaključci ovog vještaka dovode u pitanje njegov kredibilitet.

107. O legitimnosti napada na kolonu i gubicima kolone usljed minskih polja, borbenih dejstava i drugih uzroka nalaz i mišljenje je dao vještak odbrane Stefan Karganović, koji je iznijeo podatke prema kojima je u borbama sa snagama VRS-a, kao i usljed minskih polja poginuo veliki broj muškaraca koji su išli u proboj iz Srebrenice. Vještak je naveo da se te vrste gubitaka ne mogu podvesti pod pogubljenja, te se samim tim „u ukupnom sagledavanju ljudske tragedije u Srebrenici, taj dio ubijenih mora drugačije tretirati“. Prema svjedočenju Ričarda Batlera razumna cifra broja ubijenih u koloni bi bila od 1000 do 2000 muškaraca.⁸⁷

108. Vijeće je odbilo ove prigovore odbrane, te je prihvatilo broj ukupno stradalih muškaraca od oko 7000 u kontekstu svih događaja u Srebrenici u julu 1995 godine. Raspravu o broju poginulih u koloni sud nalazi bespredmetnom u konkretnom slučaju, obzirom da broj poginulih u koloni (i kada bi bio tačno poznat) ne mijenja u značajnoj mjeri činjenicu o ukupnom broju stradalih muškaraca koji su od strane snaga bosanskih Srba ubijeni nakon zauzimanja Srebrenice, na bilo koji način, niti u bilo kojoj mjeri može uticati na kvalifikaciju djela (što je obrazloženo dalje u presudi). Predmetom ovog postupka, u skladu sa onim za što se terete optuženi, nije bila kolona, niti legitimnost napada na kolonu, već ono što se dešavalo sa muškarcima koji su zarobljeni, bilo da su bili učesnici kolone koji su se predali ili zarobljeni na drugi način, ili su odvojeni od svojih porodica u Potočarima, nakon čega je veliki broj njih dovežen na područje Pilice gdje su ih, prema optužnici, sve do pogubljenja, između ostalih, čuvali i pripadnici prvog bataljona Zvorničke brigade.

109. Ubijanja muškaraca u koloni (bez obzira da li je ili nije sama kolona legitiman vojni cilj- čime se ovo vijeće nije bavilo) i kasnija ubijanja svih onih koji su iz kolone zarobljeni, nesumnjivo su bila djelom iste ubilačke operacije koja se odigravala na različitim lokalitetima. Jednostavno rečeno, oni koji nisu ubijeni (ili nastradali) u samoj borbi, ubijeni su kasnije, u

⁸⁶ T-166- izvod iz nalaza i mišljenja i T-167- presuda MKSJ u predmetu *Krstić*;

⁸⁷ O-2-24;

seriji masovnih pogubljenja sa ciljem da se ubije "do zadnjeg" svaki bosanski muškarac musliman iz enklave Srebrenica, uključujući i mali broj pojedinaca koji je preživio masovna strijeljanja, uspio pobjeći sa mjesta pokolja pa ponovo zarobljen da bi bio ubijen ili nestao. Zanimljiv je broj zarobljenih muškaraca iz Srebrenice koji su preživjeli tako što su nakon zarobljavanja razmijenjeni⁸⁸

110. Na takav zaključak upućuje i svjedočenje Nikolić Momira koji je naveo da je zarobljavanje na putnom pravcu i ubijanje tih muškaraca dijelom jedinstvene operacije i da je znao da će i ovi muškarci doživjeti istu sudbinu kao i oni koji su razdvojeni u Potočarima.⁸⁹ I svjedočenje Obrenović Dragana potkrepljuje ovaj zaključak, obzirom da je on potvrdio da je nakon zatvaranja koridora 17.jula na Baljkovici, u zoni odgovornosti zvoničke brigade ostalo nekoliko grupa 28.divizije koje se nisu uspjele izvući sa kolonom kroz koridor i da se do kraja mjeseca intenzivno radilo na pretraživanju terena i potrazi za ovim muškarcima. Naredba komadanta Pandurevića bila je da se prilikom njihovog pronalaženja ne uzimaju zarobljenici nego da se pogubljuju na licu mjesta što je i učinjeno.⁹⁰ Na upit tužioca, da li govori o nedoličnom pogubljenju ili pogubljenju u borbi, Obrenović je rekao da misli i na jedno i na drugo.

111. Tijela pogubljenih muškaraca bila su odmah sahranjivana, bilo na samom stratištu ili negdje u blizini stratišta.⁹¹ Kasnije su primarne masovne grobnice otkopane i tijela ubijenih su iskopana i ponovo ukopana u drugim neobilježenim masovnim grobnicama pri čemu su tijela žrtava u fazi raspadanja u nekim slučajevima skončala i u tri ili četiri različite masovne grobnice, a ponovni ukopi vršeni su do 30.novembra 1995.godine⁹². Potraga za nestalim i identifikacija pronađenih traje i danas, o čemu je svjedočila i Subašić Munira, jedna od majki koja i danas traži svog sina i koja se pita:

"Bože hoću li naći kosti svoga Nerka, hoću li ga ukopati, hoću li imati mjesto zabilježeno? Ako ne nađem, nisam ga ni imala, nije ni postoj'o..."

(a) **Napadom na zaštićenu zonu izvršen je široko rasprostranjen i sistematičan napad na civilno stanovništvo**

112. Mada postojanje široko rasprostranjenog i(li) sistematičnog napada na civilno stanovništvo nije obilježje bića krivičnog djela Genocid, kojom kvalifikacijom je tužilaštvo

⁸⁸ Radi se o broju od oko 190 zarobljenika prema svjedočenju Mitrović Ljubomira (dio transkripta iz predmeta pred MKSJ uloženi u spis kao dokaz odbrane **D-II-28**, vijeće primijećuje da je ostavljeno „na životu“ otprilike onoliko Srebreničana koliko su snage VRS-a imale svojih zarobljenika koje je trebalo razmijeniti);

⁸⁹ Strana 49 transkripta svjedočenja pred MKSJ u predmetu IT-02-60-T od 22.09.2003.godine- **T-142**;

⁹⁰ Strana 56 i 57 transkripta svjedočenja pred MKSJ u predmetu IT-02-60-T od 02.10.2003.godine- **T-141**;

⁹¹ **UČP broj 186** - Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; **T-3** Izvještaj generalnog sekretara UN-a strana 194 paragraf 370; **T-101** Butlerov izvještaj strana 87 paragraf 14 i 15 i strana 88. paragraf 21; Svjedok P-23 transkript audio zapisa od 06.10.2009.godine ; Ristanović Cvjetin transkript audio zapisa od 27.10.2009.;

⁹² **T-3**- Izvještaj generalnog sekretara UN-a strana 194 paragraf 370; **T-99-50 do T-99-92** Satelitske fotografije lokacija na kojima je vidljivo prekopavanje zemlje; **T-99-6** izvještaj i svjedočenje **Dean Manninga**;

teretilo optužene, vijeće je analiziralo okolnosti u kojima je došlo do izvršenja krivičnog djela iz činjeničnog supstrata optužnice. U tom smislu vijeće nalazi da izvedeni dokazi nesumnjivo potvrđuju tvrdnju tužilaštva o postojanju takvog napada u periodu od 10.07.1995. do 01.11.1995. godine od strane pripadnika VRS-a i MUP-a RS kako je to navedeno u optužnici.

113. Naime, pojam napada se u praksi definiše kao "obrazac ponašanja koje uključuje činjenje djela nasilja"⁹³. KZ BiH definiše napad kao "višestruko činjenje djela iz stava 1. člana 172. KZ BiH", odnosno višestruko činjenje djela kao što su ubistva, istrebljenja, odvođenja u ropstvo, deportacija, progon itd. Izraz 'napad' nije ograničen na upotrebu oružane sile nego obuhvata i svako zlostavljanje civilnog stanovništva"⁹⁴.

114. Pridjev „rasprostranjen“ podrazumijeva napad koji je po svojoj prirodi opsežan i za posljedicu ima veliki broj žrtava, dok pridjev „sistematičan“ ukazuje na organizovanu prirodu djela nasilja i na malu vjerovatnost da je do tih djela došlo nasumice.⁹⁵ Masovnost civilnih žrtava i nivo razaranja Srebrenice je takav da nema mjesta drugom zaključku, nego da se radilo o rasprostranjenom napadu koji je uključivao intenzivno višednevno granatiranje Srebrenice i okolnih sela, maltretiranje stanovništva nepodnošljivim uslovima boravka u Potočarima, njihovim prisilnim premještanjem, granatiranjem kolone muškaraca, postavljanjem zasjeda i na kraju masovnim pogubljenjima.

115. Sistematičnost napada ogledala se u činjenici da su i prije samog vojnog napada poduzimane aktivnosti kojima su stvarani uslovi nepodnošljivosti ostanka u Srebrenici kroz uskraćivanje humanitarne pomoći, nedostatak struje, vode i medicinske njege. Aktivnosti poduzete nakon vojnog zauzimanja ukazuju na sistematično postupanje kako prema ženama i djeci tako i prema muškarcima koji su zarobljavani, prebacivani na privremena mjesta zatvaranja, a potom ubijani na identičan način, ukopani u grobnice te potom prebačeni u sekundarne grobnice.

116. Nijedna radnja VRS-a ili MUP-a RS nije bila izolovani incident, uključujući i radnje koje su stavljene na teret optuženim. Sva ubistva su izvršena u skladu sa planom uz sistematsko vršenje masovnih pogubljenja, što najbolje pokazuje činjenica da je nekoliko hiljada osoba ubijeno na isti način, odnosno, te osobe su pogubljene iz vatrenog oružja nakon što su dovedene i zatočene u objekte za privremeno masovno zatočenje, poput škola i sl.

117. Napad se ne može sastojati od jednog zasebnog djela, nego od načina postupanja, a izraz „usmjeren protiv“ je formulacija koja podrazumijeva da civilno stanovništvo nije uzgredni cilj napada.⁹⁶

118. Odbrana je tvrdila da je napad bio isključivo vojnog karaktera i usmjeren na snage 28.divizije.⁹⁷ Međutim, procijenjeni broj pripadnika A RBiH u enklavi i koloni nije bio toliki da bi

⁹³ *Blagcjević i Jokić*, (presuda pretresnog vijeća), 17.01.2005, paragraf 543;

⁹⁴ *Vasićević*, (presuda pretresnog vijeća), 29.11.2002., paragraf 29 i 30; *Kunarac*, (presuda žalbenog vijeća) paragraf 86;

⁹⁵ *Tadić*, (presuda pretresnog vijeća) paragraf 648, *Kunarac i dr.* (presuda žalbenog vijeća), par 94;

⁹⁶ *Kunarac i dr.* (presuda žalbenog vijeća), paragraf 91;

uticao na civilni karakter stanovništva, budući da su ogromnu većinu stanovništva enklave, a kasnije i kolone činili civili. Vijeće podsjeća da "prisustvo unutar stanovništva članova pokreta otpora ili boraca koji su položili oružje ne utiče na civilni status tog stanovništva".⁹⁸

119. Odbrana je tvrdila da je cilj same operacije "Krivaja 95" bio isključivo vojni cilj "sužavanja enklave", odnosno razdvajanje enklava Srebrenica i Žepa i kontrola prostora između enklava kako bi se onemogućile ofanzivne vojne akcije snaga 28.divizije, međutim da su ohrabreni prvobitnim uspjehom i izostankom otpora, snage VRS-a i MUP-a RS nastavili napad do konačnog zauzimanja enklave⁹⁹.

120. Međutim, takva argumentacija odbrane pokazuje se irelevantnom obzirom na dešavanja koja su uslijedila nakon "sužavanja enklave", odnosno nakon vojnog napada koji je trajao do 10.jula 1995.godine. Naime, sve da su do tada i imale samo cilj "sužavanja enklave" (a mnogobrojni izvedeni dokazi govore suprotno, tako npr. Naredba komande drinskog korpusa od 16.05.1995.godine u kojoj se govori o "oslobađanju enklava"¹⁰⁰) nakon prvobitnog napada i izostanka otpora koji su snage VRS-a i MUP-a RS očekivale, očigledno je bilo da se u enklavi nalazi mahom civilno stanovništvo i pripadnici vojske koji usljed višegodišnje iznurenosti u uslovima u kojima su se nalazili i sa materijalno tehničkim sredstvima kojima su raspolagali, a koja su zbog demilitarizacije bila veoma ograničena, nisu u stanju pružiti vojni otpor.¹⁰¹

121. Uprkos tom saznanju napad je nastavljen tako da nema mjesta drugom zaključku nego da su aktivnosti preduzete nakon "sužavanja enklave" imale sve aspekte i obilježja široko rasprostranjenog i sistematičnog napada na civilno stanovništvo. Širok i sistematičan napad na civilno stanovništvo je bio direktna posljedica vojnog napada na Srebrenicu i njenog zauzimanja, i u tome su učestvovala i vojne snage VRS-a i jedinice MUP-a RS koje su bile angažovane na području Srebrenice od 10.07.1995. godine.

(b) **Izvršeno je prisilno preseljenje stanovništva iz srebreničke enklave**

122. U julu 1995. godine, nakon zauzimanja Srebrenice, snage bosanskih Srba su osmislile i provele plan da prebace sve žene, djecu i starije ljude bosanske Muslimane iz tog područja.¹⁰²

⁹⁷ Vijeće je izvršilo uvid u dokaze odbrane **O-I-17 do O-I-24** koji govore o doturu UBS i MTS u enklave Žepa i Srebrenica, i o uspjesima i diverzantskim akcijama 28.divizije; u tom pravcu je vještak odbrane, prof.dr. Radovan Radinović zaključio da je to bila operacija ograničenih razmjera, da je bila iznuđena i kratkotrajno planirana;

⁹⁸ *Blaškić*, (presuda žalbenog vijeća) paragraf 112-113;

⁹⁹ Dokazi odbrane **O-I-17 do O-I-24**;

¹⁰⁰ **T-171**- Naredba komande drinskog korpusa str.pov.br.04/112-15 od 16.05.1995.godine, u vezi sa **T-172** Naređenje Drinskog korpusa od 16.05.1995. godine 04/112-14: Dodatak naredbi da se stabilizuje odbrana oko enklava Žepe i Srebrenice i uspostave uslovi za oslobađanje enklava

¹⁰¹ Svjedočeći pred MKSJ Nikolić Momir je potvrdio da su prilikom artiljerijskog napada na Srebrenicu gađani i civilni ciljevi- strana 1638 i 1639- **T-142**;

¹⁰² **UČP broj 47**- Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; **T-101** Butlerov izvještaj strana 124 paragraf 4.12 i strana 129 paragraf od 514 do 517;

Odbrana je tokom postupka izvodila dokaze osporavajući preseljenje kao prisilno. U tom pravcu je recimo i vještak odbrane prof.dr. Radovan Radinović naveo da je " sama ideja odvajanja vojske i civila na muslimanskoj strani, implicirala odluku o iseljavanju stanovništva".¹⁰³ Nadalje, interesantna je teza prema kojoj ovaj vještak, odgovornost za prisilno preseljenje stanovništva zapravo pripisuje pripadnicima 28.divizije, pa kaže:

"...odluka komande 28.divizije, da gotovo bez borbe prepusti grad snagama VRS, unaprijed je predodredila sudbinu civilnog stanovništva i njegovu odluku da bez ostatka napusti grad, skloni se u bazu UN-a u Potočarima, a potom i da se preseli na teritoriju A BiH...teško je povjerovati da vojne vlasti u Srebrenici nisu mogle predvidjeti da će stanovništvo željeti da se iseli ako snage 28.divizije ne budu odbranile grad..."

123. Prilikom ocjenjivanja da li su raseljene osobe imale istinskog izbora dali da ostanu ili da odu, te da li je raseljavanje koje je usljedilo bilo protivpravno, presuditelj o činjenicama mora uzeti u obzir preovlađujuću situaciju i atmosferu, kao i sve relevantne okolnosti, uključujući naročito ranjivost žrtava.¹⁰⁴

124. Naravno da su u situaciji u kojoj su se našli nakon što je zaštićena zona zauzeta i nakon što su uvidjeli da im niko, pa ni međunarodna zajednica odnosno snage UNPROFOR-a, ne mogu garantovati sigurnost, bosanski muslimani iz Srebrenice odlučili da napuste grad i odu. Međutim, takva odluka u datim okolnostima nikako nije stvar slobodnog izbora i odlučivanja. Prije njih i umjesto njih, odluku da će morati napustiti svoje domove, i da će biti iseljeni trajno sa tog područja donijelo je civilno i vojno rukovodstvo snaga bosanskih srba, a što je očigledno iz brojne dokumentacije kojom su nalagane pripreme napada na zaštićenu zonu.¹⁰⁵

125. Ovo je bilo jasno i iz govora i poruka koje je Ratko Mladić uputio srebreničanima na sastanku održanom 12.jula u hotelu Fontana, iz kojih je prisutna Čamila Omanović zaključila da će ako pristanu odu, srebreničani možda i preživjeti, ali da ako pokušaju da ostanu, jednostavno više neće postojati.¹⁰⁶ Uputa civilnom komesaru¹⁰⁷ Deronjić Miroslavu da civilnom stanovništvu obezbjedi slobodan izbor mjesta življenja, jednostavno je bila nespojiva sa onim što su snage VRS-a i MUP-a RS činile u stvarnosti, očigledno je bilo da je stvarna naredba na terenu bila suprotna u odnosu na ovu koja je pretočena na papir, a o tome je pred MKSJ

¹⁰³ Strana 20 nalaza i mišljenja;

¹⁰⁴ *Blagcjević i Jokić*- presuda pretresnog vijeća MKSJ od 17.januara 2005.godine, paragraf 596;

¹⁰⁵ Tako se u izvještaju Komande prve Bratunačke lake brigade od 04.07.1994.godine navodi da treba činiti sve da bi se onemogućio privremeni ostanak i natjeralo stanovništvo na masovno napuštanje enklave, shvatajući da mu tu nema opstanka" –dokaz **T-104**; U izjavi o činjenicama i prihvatanju krivice koju je potpisao Momir Nikolić, načelnik za obavještajne poslove i bezbjednost Bratunačke Brigade, on između ostalog izjavljuje da je namjera snaga VRS-a u toku napada na srebreničku enklavu i njenog osvajanja od strane snaga VRS-a u julu 1995.godine bila da se prouzroči prisilno premještanje cjelokupnog muslimanskog stanovništva iz Srebrenice na teritoriju pod kontrolom Muslimana- **T-142**;

¹⁰⁶ **T-127**- Transkript audio zapisa svjedočenja Čamile Omanović od 22.03.2000.godine u predmetu MKSJ br. IT-98-33-T, *Tužilac protiv Krstića, strana 1101*; **T- 167** – cd sa video zapisom snimka održanog sastanka u hotelu „Fontana“;

¹⁰⁷ **O-I-8**- Odluka o imenovanju civilnog komesara za opštinu Srpska Srebrenica, Predsednik Republike srpske, broj: 01-1350/95 od 11.07.1995.godine;

svjedočio i Deronjić Miroslav kada je rekao da je naredba Radovana Karadžića glasila da na Srebrenicu treba primijeniti "princip zapadne Slavonije".

126. Da je tako potvrdio je i Nikolić Momir svjedočeći pred MKSJ kada je rekao da su obećanja i garancije civilima, koja je general Mladić dao na sastanku održanom u hotelu Fontana 11.jula naveče, bile samo teorija koja praktično nije bila moguća obzirom da su mu potpukovnik Popović i Kosorić dali zadatak da koordinira razdvajanje muškaraca od žena, evakuaciju žena, privremeno pritvaranje te potom ubistva muškaraca.¹⁰⁸

127. O zabrinutosti "zbog tekućeg prisilnog premještanja desetina hiljada civila iz zaštićene zone Srebrenica na područje Tuzle od strane bosanskih Srba" izvjestio je i predsjednik Vijeća sigurnosti UN-a, potvrdivši da takvo prisilno premještanje predstavlja jasno kršenje ljudskih prava civilnog stanovništva.¹⁰⁹

128. Izuzeci koji preseljavanje čine dopuštenim po međunarodnom pravu su "razlozi bezbjednosti civilnog stanovništva ili imperativni vojni razlozi koji to zahtijevaju", i u tim slučajevima koristi se termin "evakuacija" (odredbe člana 49(2) Ženevske konvencije IV I član 17(1) Dopunskog protokola II), a evakuisana lica moraju biti vraćena svojim kućama čim neprijateljstva na određenom području prestanu, te se strana koja vrši evakuaciju mora postarati da se članovi iste porodice ne razdvajaju, i da se stanovništvo na odgovarajući način zbrine u smislu smještaja, zaštite, higijene, zdravlja i prehrane. Uzimajući u obzir sve što se u Srebrenici dešavalo u julu 1995 godine, ne može se reći da se radilo o evakuaciji iz humanitarnih razloga, već je namjera počinioca bila upravo da se žrtve trajno premjeste i da za tako nešto nije bilo osnova u međunarodnom pravu.

129. Vijeće je odbacilo svu argumentaciju odbrane u ovom pravcu kao neosnovanu i zaključilo da 12. i 13. jula 1995. godine, civili bosanski Muslimani iz Srebrenice koji su autobusima bili prebačeni iz Potočara nisu imali slobodan izbor da li da napuste područje bivše enklave.¹¹⁰

(c) **Izvršena su masovna ubistva muškaraca i dječaka**

130. Učinjen je veliki napor da se zarobe svi vojnosposobni muškarci. U stvari, među onima koji su bili uhapšeni bilo je i mnogo dječaka koji ni izdaleka nisu bili te dobi, kao i starijih ljudi koji su bili stariji od te dobi, a koji su ostali u enklavi nakon zauzimanja Srebrenice.¹¹¹ Ljudi i dječaci koji su pobjegli iz srebreničke enklave bili su cilj bez obzira na to da li su odabrali da potraže utočište u Potočarima, kao što je recimo svjedok P6 ili da se priključe koloni bosanskih Muslimana, kako je učinio svjedok Q¹¹². Jedan od muškaraca koji je u potočarima izdvojen je i

¹⁰⁸ T-142- strana 18 transkripta od 22.09.2003.godine u predmetu MKSJ IT-02-60-T;

¹⁰⁹ T-111- Izjava predsjednika Vijeća sigurnosti UN-a od 14.jula 1995.godine

¹¹⁰ UČP broj 92- Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; O „mobilizaciji“ autobusa dokumenti T-114, T-115, T-116, T-118;

¹¹¹ UČP broj 49- Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine;

¹¹² UČP broj 50- Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; Iskazi svjedoka Q i P6.

Ahmo Mehmedović rođen 1950.godine (čije ime su zabilježili oficiri holandskog bataljona u potočarima na spisak muškaraca koji su iz baze UN-a predate snagama VRS-a), a čije je tijelo ekshumirano i identifikovano iz sekundarne masovne grobnice Čancarski put (CR12), a u kojoj su ukopana tijela premještena iz primarne masovne grobnice na ekonomiji Branjevo, a što je predmetom i ovog krivičnog postupka.¹¹³

131. Pogubljenja muškaraca izvršena su na rijeci Jadar, u dolini Cerske, u Novoj Kasabi, u skladištu u Kravicama, u i oko škole Grbavci kod Orahovaca, u školi u Petkovcima i na brani u blizini Petkovaca, u Kozluku te u Domu Kulture Pilica, u školi u Pilici i na poljoprivrednoj ekonomiji Branjevo.¹¹⁴

(d) **Prisilno preseljenje i masovna ubistva muškaraca sprovedena su u okviru dva udružena zločinačka poduhvata čiji je cilj bio uništenje bosanskih muslimana iz enklave Srebrenica**

132. Tužilaštvo je optužnicu koncipiralo na način da je optuženima u ovom postupku stavljeno na teret učestvovanje u "širem" udruženom zločinačkom poduhvatu koji je za cilj imao između ostalog i prisilno preseljenje stanovništva i sistematsko ubijanje muškaraca (dakle optuženi se terete kao saizvršioc). Kao što će biti detaljnije obrazloženo, vijeće nalazi da tužilaštvo nije na ovaj način dokazalo činjenični supstrat optužnice. Vijeće je našlo da optuženi nisu djelovali kao saizvršioc unutar bilo kojeg udruženog zločinačkog poduhvata, već se njihove radnje primjerenije mogu okarakterisati kao pomagačke i u tom smislu utvrditi njihova odgovornost.¹¹⁵

133. Vijeće je zaključilo da je širok i sistematičan napad na civilno stanovništvo zaštićene zone Srebrenica izvršen u vidu dva "uža" udružena zločinačka poduhvata, u kojim su članovi jednog poduhvata djelovali sa zadatkom i ciljem prisilnog preseljenja stanovništva, mahom žena i djece, dok su članovi drugog zločinačkog poduhvata djelovali sa zadatkom i ciljem ubijanja svih muškaraca muslimana iz enklave Srebrenica. Neupitno je da je određen broj lica djelovao i doprinio ostvarenju oba ova cilja, djelujući zapravo u "širem" udruženom zločinačkom poduhvatu.

134. Međutim, provedeni dokazi nisu pružali nikakvog osnova za zaključak da su optuženi Pelemiš Momir i Perić Slavko na bilo koji način učestvovali ili doprinili prisilnom preseljenju stanovništva. Pored toga, vijeće je utvrdilo da optuženi nisu na bilo koji način učestvovali ili doprinili razdvajanju muškaraca, napadu na kolonu i zarobljavanju muškaraca iz kolone. Zbog toga je izreka presude izmijenjena u odnosu na činjenični supstrat optužnice po kojem

¹¹³ T- 99-Transkript sadržaja sjednice pretresnog vijeća MKSJ u predmetu IT-05-88-T (Tužilac protiv Vujadina Popovića i dr.) od 10.12. i 11.12.2007.godine, saslušanje svjedoka Dean Manning-a i Izvještaj Dean Manning-a;

¹¹⁴ Vidi utvrđene činjenice u Aneksu 1 od 125 do 184; Vidi odlomak presude O- znanje i namjera optuženih- u kojem je detaljnije opisana hronologija ubistava u zoni odgovornosti Zvorničke brigade;

¹¹⁵ Vidi IV dio presude koji se bavi odgovornošću optuženih;

su se optuženi teretili za "širi" udruženi zločinački poduhvat u kojem su i ovo bile radnje izvršenja, te je pretresno vijeće u odnosu na odgovornost optuženih razmatralo samo "uži" udruženi zločinački poduhvat u kojem se djelovalo s ciljem ubijanja muškaraca iz enklave Srebrenica, a koje konkretne radnje su im tačkama optužnice i bile stavljene na teret. U tom smislu vijeće je, prije svega, analiziralo elemente ovog udruženog zločinačkog poduhvata, i to (1) postojanje zajedničkog plana i cilja, te (2) pluralitet osoba.

135. (1) Naime, operacija [ubijanja] je izvedena u kratkom vremenskom periodu, sa sličnim šablonom ubijanja, na lokacijama koje su bile blizu jedna drugoj i od strane počinitelja koji su aktivno učestvovali na više od jedne od tih lokacija¹¹⁶, zaključak je pretresnog vijeća u predmetu *Blagcjević i Jokić*, do kojeg zaključka je došlo i pretresno vijeće nakon okončanja ovog postupka. Kod ovakvog stanja stvari, nema mjesta drugom zaključku nego da je postojao plan za operaciju ubijanja muškaraca iz Srebrenice. (2) Nadalje, nužnim se nameće zaključak da je, kako u sačinjavanju ovakvog plana, tako i u njegovoj realizaciji učestvovalo više osoba odnosno izvršilaca od kojih su neki navedeni u izreci presude, čime je ispunjen i dokazan drugi element postojanja ovog udruženog zločinačkog poduhvata.

136. Međutim, dokazi provedeni na glavnom pretresu nisu pružali dovoljno osnova da bi pretresno vijeće van razumne sumnje moglo zaključiti da je plan ili dogovor za ubijanje zarobljenika, kao takav egzistirao između optuženih Pelemiša i Perića sa nekim od članova ovog udruženog zločinačkog poduhvata, niti da su sa njima dijelili istu specijalnu namjeru za uništenje grupe, mada su za nju znali¹¹⁷. Obzirom na nedostatak ovog elementa kod optuženih Pelemiša i Perića, vijeće nije moglo zaključiti da su ova dvojica optuženih, i sami bili članovi udruženog zločinačkog poduhvata, odnosno saizvršiocu u učinjenju krivičnog djela.

137. Bez obzira na to, u radnjama optuženih vijeće je našlo dovoljno osnova za zaključak o znatnom doprinosu počinjenju djela¹¹⁸, na koji način su, postupajući sa znanjem o specijalnoj namjeri članova udruženog zločinačkog poduhvata, istima pomogli. Donoseći ovakav zaključak vijeće je imalo u vidu i sudsku praksu prema kojoj "pomagač [i podržavalac] doprinosi počinjenju krivičnog djela, bilo da pruža pomoć počiniocu koji je fizički počinio krivično djelo ili pripadniku udruženog zločinačkog poduhvata koji možda i nije fizički počinilac"¹¹⁹.

138. U tom smislu, nije nužno dokazati, niti zapravo "pomagač mora znati ko je izvršilac krivičnog djela"¹²⁰. Pored toga, "osobi ili osobama koje su počinile krivično djelo nije nužno

¹¹⁶ UČP 193- Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine;

¹¹⁷ Vidi odjeljak N presude koji se bavi znanjem optuženih i glavnih izvršilaca;

¹¹⁸ Vidi odjeljke M i N presude, koji se bave radnjama optuženih odnosno radnjama vojnika prvog bataljona pod nadzorom, kontrolom i komandom optuženih;

¹¹⁹ Presuda žalbenog vijeća *Blagcjević i Jokić* paragraf 127; presuda žalbenog vijeća *Brđanin* paragraf 484; presuda žalbenog vijeća *Simić* paragraf 86; Presuda žalbenog vijeća *Blaškić* paragraf 49; Presuda žalbenog vijeća *Vasićević* paragraf 102;

¹²⁰ Presuda žalbenog vijeća *Krstić*, paragraf 143., presuda žalbenog vijeća *Brđanin*, paragraf 484, presuda pretresnog vijeća (nepravomoćna) *Popović i dr.*, paragraf 1016;

moralo biti suđeno niti je njihov identitet morao nužno biti utvrđen, čak i kada je za to krivično djelo potrebna posebna namjera”¹²¹.

139. Shodno tome, vijeće nije moralo utvrđivati koje su to tačno osobe, kao članovi udruženog zločinačkog poduhvata, kojima su optuženi pomagali, ali je, obzirom na činjenicu da je pred MKSJ u toku postupak u kojem se kao članovi udruženog zločinačkog poduhvata, između ostalih terete i pukovnik Beara Ljubiša, načelnik Uprave za bezbjednost i obavještajne poslove Glavnog štaba VRS-a, potpukovnik Popović Vujadin, načelnik za bezbjednost Drinskog korpusa VRS, poručnik Nikolić Drago, pomoćnik komandanta za bezbjednost Zvorničke brigade VRS, te obzirom i da dokazi provedeni u ovom postupku ukazuju na to, vijeće prihvatilo tvrdnju tužilaštva da su, između ostalih, i ove osobe, kao i pravosnažno osuđeni Milorad Trbić, referent u organu za bezbjednost i obavještajne poslove, osmislile i učestvovala u udruženom zločinačkom poduhvatu kojem je cilj bio ubijanje muškaraca iz Srebrenice.

140. Obzirom na odgovornost optuženih Pelemiša i Perića kao pomagača (kako je utvrdilo pretresno vijeće), važno je napomenuti da “nije potrebno dokazati postojanje plana ili dogovora između pomagača [ili podržavaoca] i osobe ili osoba koje su izvršila krivična djela”¹²².

D. OSTVARENA SU OBILJEŽJA BIĆA KRIVIČNOG DJELA GENOCID

141. U praksi međunarodnih krivičnih sudova kao i u nekoliko predmeta pred Sudom BiH utvrđeno je da su snage bosanskih srba nakon pada srebreničke enklave u julu 1995. godine počinile genocid.¹²³ Po provedenom dokaznom postupku, a nakon ocijene svih dokaza pojedinačno i u međusobnoj vezi, ovo pretresno vijeće je utvrdilo činjenično stanje, te je primijenivši odredbe krivičnog zakona i međunarodnog krivičnog prava, utvrdilo i zaključilo da su, između ostalog, i radnjama koje se stavljaju na teret optuženim u ovom postupku, ostvarena sva obilježja bića krivičnog djela Genocid iz člana 171. KZ BiH.

1. Djela u osnovi

142. U optužnici je navedeno da je genocid počinjen (1) ubijanjem pripadnika zaštićene grupe (tačka a. stav 1. člana 171. KZ BiH), (2) nanošenjem teških tjelesnih i duševnih povreda pripadnicima grupe (tačka b. stav 1. člana 171. KZ BiH), (3) namjernim nametanjem ulova života sračunatih da dovedu do potpunog ili djelimičnog uništenja grupe (tačka c. stav 1. člana

¹²¹ Presuda žalbenog vijeća *Krstić*, paragraf 143.; presuda žalbenog vijeća *Brđanin*, paragraf 355; presuda pretresnog vijeća (nepravomoćna) *Popović i dr.*, paragraf 1016;

¹²² Presuda žalbenog vijeća *Krnčjelac*, paragraf 33, presuda žalbenog vijeća *Tadić*, paragraf 229

¹²³ Međunarodni sud pravde u predmetu Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne gore, presuda od 26.februara 2007.godine, paragraf 297; presude pretresnog i žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Krstić*; presuda prestresnog i žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Blagcjević i Jokić*; presuda pretresnog i žalbenog vijeća Suda BiH u predmetu *Miloš Stupar i dr.*; presuda pretresnog i žalbenog vijeća Suda BiH u predmetu *Milorad Trbić.*;

171. KZ BiH), te (4) uvođenjem mjera s ciljem da se spriječi rađanje unutar grupe (tačka d. stav 1. člana 171. KZ BiH);

143. Sud nije vezan pravnom kvalifikacijom djela već činjeničnim supstratom izreke optužnice iz kojeg ne proizilazi da se optuženi terete za radnje, koje se mogu kvalifikovati kao „*namjerno nametanje uslova života sračunatih da dovedu do potpunog ili cjelimičnog uništenja grupe*” (tačka c. člana 171. KZ BiH), odnosno kao “*uvođenje mjera s ciljem sprječavanja rađanja između pripadnika grupe*” (tačka d. člana 171. KZ BiH). U završnoj riječi tužilaštvo je podsjetilo da ove radnje genocida ne zahtijevaju dokaz o posljedici već da se zahtijeva stvarno nametanje uslova ili mjera sa konkretnom smišljenom posljedicom, bez obzira da li je izvršilac uspio u ostvarenju tog cilja, te je potvrdilo da postoji i izvjesno preklapanje između ovih radnji.

144. Vijeće nalazi da se u konkretnom slučaju u vezi sa zarobljenicima u Pilici ne može govoriti o nametanju „mjera“ (izgladnjivanje, uskraćivanje osnovnih medicinskih usluga ili fizičko iznurivanje) sračunatih da dovedu do njihovog uništenja, obzirom da izvršioци evidentno nisu imali namjeru niti potrebu za nametanjem mjera u tom cilju. Tačno je da su zarobljenici držani u uslovima u kojima im je bila uskraćena hrana, medicinska njega i higijena, ali samo privremeno, obzirom da su izvršioци znali da će ih u kratkom vremenskom periodu pogubiti što je bio i njihov konačan cilj.

145. U odnosu na mjere sa ciljem sprječavanja rađanja među pripadnicima grupe, vijeće nalazi da je nesporno da je masovnim ubistvima muškaraca svih životnih dobi onemogućena reprodukcija te grupe, međutim, ubistva ne predstavljaju “mjeru” i ova se činjenica onemogućavanja prirodne obnove grupe cijeni u kontekstu specifične namjere za izvršenje krivičnog djela genocida, ali ne sama za sebe kao radnja izvršenja iz tačke d. člana 171. KZ BiH.

146. Obzirom na to vijeće se ograničilo na ispitivanje radnji odnosno djela u osnovi zločina iz tačke a) i b) stava 1) člana 171. KZ BiH, kao *actus reus-a* zločina Genocida.

(a) Ubijanje pripadnika grupe

147. Optuženim Pelemiš Momiru i Perić Slavku stavljeno je na teret učestvovanje u udruženom zločinačkom poduhvatu u kojem su ubijeni zarobljenici iz Srebrenice, a koji su prethodno, 14.jula 1995.godine doveženi u mjesto Pilica, općina Zvornik, (u daljem tekstu zarobljenici u Pilici). Ovi zarobljenici su 16.jula ubijeni na poljoprivrednom dobru Branjevo, i u Domu kulture Pilica, te su najmanje dva zarobljenika ubijena u Školi kula u Pilici.

148. U međunarodnom pravu, elementi osnovnih radnji ubistva su: smrt žrtve koja je nastupila kao posljedica djela ili propusta izvršioca, koje je učinjeno sa namjerom da se ubije ili nanese teška tjelesna povreda sa razumnom sviješću da će to vjerovatno izazvati smrt.

149. U skladu sa opštim principom tumačenja *in dubio pro reo*, precedentno pravo međunarodnih sudova opredijelilo se za tumačenje pojma “ubijanje” u povoljnijem smislu za

optuženog konstatujući da pojam “ubijanja”, u kontekstu optužbe za genocid, mora biti protumačen tako da se odnosi na definiciju ubistva sa umišljajem.¹²⁴

150. Smrt zarobljenika na poljoprivrednom dobru Branjevo, Domu kulture Pilica i školi Kula dokazana je van razumne sumnje.¹²⁵ Nadalje, nema sumnje, da je njihova smrt nasilna i da je nastupila kao posljedica djelovanja vatrenim oružjem pripadnika VRS-a, pri čemu su oni, kao i oni koji su im naredili postupali sa direktnim umišljajem. Oni su znali da će zbog njihovih radnji nastupiti smrt muškaraca iz Srebrenice prema kojima poduzimaju radnje djelovanja iz vatrene oružja, a nema sumnje da su to i htjeli.

151. Nadalje, nema nikakve sumnje da su ubistva muškaraca u Pilici (škola, dom kulture i Branjevo) učinjena u sklopu udruženog zločinačkog poduhvata sa ciljem ubijanja svih muškaraca muslimana iz Srebrenice kao pripadnika zaštićene grupe, o čemu će biti riječi dalje u tekstu presude.

152. Općenito, u odnosu na pogubljenja muškaraca iz Srebrenice, vijeće nalazi da utvrđene činjenice u drugim postupcima kao i dokazi provedeni u ovom postupku pružaju dovoljno osnova za zaključak da su ubijanja vršena u masovnim razmjerama, da su izvršena u ograničenom vremenskom periodu od svega nekoliko dana i da su počinjena na organizovan način.

(b) Nanošenje teških tjelesnih i duševnih ozljeda pripadnicima grupe

153. Da bi se kvalifikovala genocidnom radnjom, tjelesna ozljeda ili duševna povreda nanesa pripadnicima grupe ne mora biti trajna ili neizlječiva¹²⁶, ali mora za posljedicu imati dugotrajno i teško oštećenje sposobnosti osobe da vodi normalan i konstruktivan život.¹²⁷

154. U činjeničnom opisu optužnice ne navode se konkretne tjelesne ili duševne povrede koje su pretrpili zarobljenici u Pilici. U završnom podnesku tužilaštva navodi se praksa MKSJ-a prema kojoj je utvrđeno da patnja nekolicine preživjelih muškaraca Bošnjaka, zbog razdvajanja, načina na koji je sa njima postupano u toku zatvaranja i pokušaja pogubljenja po prijekom postupku, predstavlja tešku tjelesnu ozljedu odnosno duševnu povredu.

155. Van razumne sumnje je dokazano da su zarobljenicima u Pilici nanešene teške tjelesne ozljede i duševne povrede, kako samim uslovima zatočenja u kojim su boravili u autobusima, školi i domu kulture, tako i radnjama koje su prema njima poduzimane tokom kratkog ali

¹²⁴ Prvostepena presuda *Blagcjević i Jokić*, paragraf 642;

¹²⁵ Vidi odjeljke presude I, J i K koji se bave činjeničnim utvrđenjima vezanim za smrt zarobljenika;

¹²⁶ Tužilac protiv *Blagcjevića i Jokića*, IT-02-60-T, presuda Pretresnog vijeća, paragraf 645.; Tužilac protiv *Sylvestrea Gacumbitsia*, MKSR-2001-64-T, presuda Pretresnog vijeća, 17. jun 2004. godine, paragraf 291.; Tužilac protiv *Akayesua*, MKSR-96-4-T, presuda Pretresnog vijeća, 02091998, paragraf 502.; Tužilac protiv *Laurenta Semanza*, MKSR-97-20-T, presuda Pretresnog vijeća, 15. maj 2003. godine, paragraf 322.; Tužilac protiv *Radislava Krstića*, IT-98-33-T, presuda Pretresnog vijeća, 2. avgust 2001, paragraf 513.

¹²⁷ Tužilac protiv *Krstića*, IT-98-33-T, presuda Pretresnog vijeća, paragraf 513. čega su se pridržavali i u Tužilac protiv *Blagojevića i Jokića*, IT-02-60-T, presuda Pretresnog vijeća, paragraf 645.

strašnog perioda zatočenja u kojem je atmosfera terora i straha održavana pojedinačnim ubistvima zarobljenika.¹²⁸ Nadalje, van razumne sumnje je dokazano da su pripadnici VRS-a koji su držali zarobljenike u takvim uslovima, i oni koji su prema njima poduzimali radnje nanošenja teških tjelesnih povreda postupali sa namjerom, odnosno znanjem i htijenjem da im takve povrede i nanesu.

2. Posebna namjera za genocid

156. Pored zahtijevane namjere za počinjenje dijela u osnovi zločina, izvršilac mora posjedovati namjeru da počini genocid odnosno namjeru da (1) zaštićenu grupu (nacionalnu, etničku, rasnu ili vjersku), (2) potpuno ili djelimično istrijebi. Istrebljenje, potpuno ili djelimično, mora predstavljati *ci,j* konkretnih radnji koje se nalaze u osnovi krivičnog djela.¹²⁹ Pored toga, i u skladu sa članom 2. Konvencije o genocidu, izraz „cilj“ obuhvata namjeru da se uništi grupa „kao takva“. Odnosno, na osnovu dokaza mora biti utvrđeno da su „propisana djela izvršena protiv žrtava *zbog* njihove pripadnosti zaštićenoj grupi“, mada nije nužno da su izvršena „isključivo zbog te pripadnosti.“¹³⁰

(a) Muslimani iz Srebrenice su zaštićena grupa

157. Zaštitni objekt ovog krivičnog djela nisu pojedinci već nacionalne, etničke, rasne ili vjerske grupe. U tom smislu, pretresno vijeće nalazi da bosanski muslimani nesumnjivo čine nacionalnu, etničku i vjersku grupu i kao takvi su zaštićena grupa u smislu odredbe člana 171. KZ BiH. Naime, Vijeće konstatuje da su Muslimani jedan od konstitutivnih „naroda“ Socijalističke Republike BiH (Ustav SR BiH iz 1974. Godine). Postoji veliki broj subjektivnih i objektivnih dokaza koji ukazuju na to da su pripadnici drugih nacionalnih grupa koji su izvršili zločine protiv bošnjačkog naroda identifikovali i stigmatizovali Muslimane kao posebnu nacionalnu grupu. Vijeće dalje zaključuje da su muslimani Srebrenice sačinjavali „dio“ zaštićene grupe bošnjačkog naroda u smislu člana 171. KZ BiH.

158. Van svake sumnje je dokazano da su zarobljenici ubijeni u Pilici i na poljoprivrednom dobru Branjevo bili bosanski muslimani iz Srebrenice.¹³¹

159. Zaključak da se radi o zaštićenoj grupi je zaključak pravne kategorizacije, a za utvrđivanje posjedovanja specifične namjere bilo je potrebno utvrditi da su glavni izvršioци bili

¹²⁸ Vidi odjeljak presude H koji se bavi činjeničnim utvrđenjima vezanim za uslove boravka u školi i domu;

¹²⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Blagcjević*, paragraf 656. (tekst naknadno naglašen). *Vidi takođe*, Izveštaj KMP iz 1996. godine, str. 44. („Međutim, opšta namjera da se počini jedno od nabrojanih djela u kombinaciji s opštom sviješću o vjerovatnim posljedicama takvog djela po neposrednu žrtvu ili žrtve nije dovoljna za zločin genocida.“); prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, paragraf 571. („Za potrebe ovog predmeta, Vijeće će se stoga opredijeliti za karakterizaciju genocida koja obuhvata samo djela počinjena s *ci,jem* uništenja cijele grupe ili nekog njenog dijela.“) (tekst naglašen u originalu).

¹³⁰ *Tužilac protiv Niyitegeka-e*, ICTR-96-14-A, presuda, 9.7.2004. godine, paragraf 53. (tekst naglašen u originalu);

¹³¹ Vidi odjeljak G presude;

svjesni, odnosno da su (1) znali da su žrtve u školi i Domu kulture u Pilici bili Bošnjaci iz Srebrenice i da su (2) znali da su oni, pripadnici iste etničke, nacionalne i vjerske grupe, kao i žene, djeca i stari, koji su sačinjavali ostatak te grupe, a koji su do tog momenta već bili istjerani iz svojih kuća i prisilno autobusima transportovani van područja Srebrenice.

160. Provedenim dokazima utvrđeno je da su glavni izvršioци i članovi udruženog zločinačkog poduhvata za ubistva muškaraca Popović, Nikolić i Beara (oglašeni krivim nepravomoćnom presudom MKSJ) i Trbić (čija je odgovornost utvrđena presudom Suda BiH X-KR-07/386), Nikolić Momir koji je priznao krivnju, kao i drugi članovi UZP-a morali imati ova saznanja. Pored toga van razumne sumnje je utvrđeno da su i optuženi Pelemiš Momir i Perić Slavko imali ova saznanja.¹³²

(b) Zaštićena grupa je "zatrta" u znatnom dijelu

161. Istrebljenje grupe znači njeno fizičko ili biološko uništenje, odnosno zatiranje njenog materijalnog postojanja¹³³, mada postoje i drugačija tumačenja pojma "zatiranje grupe", kada se zatiranje tumači u kontekstu namjere izvršioца,¹³⁴ a koji kontekst tumačenja nalazi ispravnim i ovo pretresno vijeće.

162. Da bi se utvrdilo da je izvršen genocid, mora se utvrditi da je namjera izvršilaca išla za istrijebljenjem cijele grupe ili njenog *znatnog dijela*.¹³⁵ Ne postoji brojna odrednica, ali taj broj mora biti dovoljno značajan da ima uticaja na grupu u cjelini.¹³⁶ Mada je bošnjačka populacija Srebrenice brojala samo oko 40.000 lica, dokazi ukazuju na to da je ova populacija bila naročito istaknut i značajan dio grupe bošnjačkog naroda, naročito u julu 1995. godine.

163. Odbrana se tokom čitavog postupka bavila pitanjem tačnog broja stradalih muškaraca u Srebrenici, osporavajući na taj način kvalifikaciju djela iz razloga što nije zadovoljen element uništenja *znatnog dijela zaštićene grupe*, a iz razloga što je, po mišljenju odbrane, 2500 muškaraca stradalih u koloni (prema nalazu i mišljenju vještaka odbrane), ubijeno kao legitiman vojni cilj¹³⁷. Slijedeći argumentaciju odbrane, presuditelj bi došao u situaciju da

¹³² Vidi odjeljak N presude koji se bavi znanjem optuženih i glavnih izvršilaca;

¹³³ *Stupar i dr.*, X-KR-05/24, prvostepena presuda, 20.07.2008. godine, str. 56-57; Tužilac protiv *Krstića*, IT-98-33-A, presuda Apelacionog vijeća, 19. april 2004. godine, paragraf 25; Tužilac protiv *Semanza*, MKSR-97-20-T, presuda Pretresnog vijeća, paragraf 315;

¹³⁴ Tako sudija Shahabuddeen u drugostepenoj presudi *Krstić* zaključuje da "treba napraviti razliku između prirode nabrojanih djela [genocida] i namjere sa kojom su počinjena"

¹³⁵ *Stupar i dr.*, X-KR-05/24, prvostepena presuda, od 29.07.2008., str. 61; Tužilac protiv *Krstića*, IT-98-33-A, presuda Apelacionog vijeća, stav 12; Tužilac protiv *Ignace Bagilishema*, MKSR-95-1A-T, presuda Pretresnog vijeća, 7. jun 2001. godine, stav 64;

¹³⁶ Tužilac protiv *Krstića*, IT-98-33-T, Presuda Apelacionog vijeća, paragraf 8-11; Tužilac protiv *Stakića*, IT-97-24-T, presuda Pretresnog vijeća, paragraf 522; Tužilac protiv *Semanza*, MKSR-97-20-T, presuda Pretresnog vijeća, paragraf 316; Primjena Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida (Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore), presuda, Međunarodni sud pravde, 26. februar 2007. godine, paragraf 198;

¹³⁷ U tom pravcu vještak Svetlana Radovanović je zaključila kako ne postoje izvori podataka na osnovu kojih bi se moglo ustanoviti da li su vojnici, kao ni ukupno identifikovane osobe, nastradali tokom borbe ili pod nekim drugim okolnostima- **dokaz O-I-38**;

raspravlja o tome koji je to minimalan broj ubijenih na osnovu kojeg bi se utvrdilo da se radi o znatnom dijelu grupe, te bi, slijedeći istu argumentaciju, presuditelj morao zaključivati da li 2500 manje ili više ubijenih ljudi (u odnosu na ukupno stradanje) čini bitnu razliku, i odlučnu činjenicu za utvrđivanje elementa *znatan dio* grupe.

164. Vijeće uočava da je apsurdno raspravljati i izvoditi zaključke o ovom pitanju na ovakav način, te zaključuje da su svi ubijeni muškarci, njih približno 7000 hiljada¹³⁸, a tim i svi zarobljenici ubijeni u Pilici (škola i dom kulture) čije je stradanje bilo predmetom ovog postupka (njih najmanje 1000), bez obzira na način na koji su stradali, ubijeni u istoj ubilačkoj operaciji nakon zauzimanja Srebrenice, i da je nesporno da je njihovo stradanje, samo za sebe, a tako i u kombinaciji sa preseljenjem ostatka srebreničkih Muslimana, imalo značajan učinak na grupu bosanskih Muslimana u cjelini. Naprosto, kao što je to zaključilo i pretresno vijeće MKSJ, ubijanja su bila dio jedne operacije ubijanja, koja je prouzrokovala smrti više od 7.000 muškaraca i dječaka bosanskih Muslimana.¹³⁹

165. Vijeće podsjeća i priklanja se zaključku pretresnog vijeća u predmetu *Blagcjević i Jokić* da i samo "prisilno premještanje pojedinaca može dovesti do stvarnog uništenja grupe, pošto ona prestaje da postoji kao grupa, ili barem kao onakva grupa kao što je nekad bila", te imajući i ovo u vidu nalazi bezpredmetnim gore navedene argumente odbrane.

166. Zadatak vijeća jeste da svestrano "pretresa" predmet i utvrđuje činjenice bitne za sudski postupak. Međutim, vijeće podsjeća da je sudski proces usmjeren na pojedini događaj, a često i samo na dio tog događaja, i da je na vijeću da utvrdi koje su to činjenice bitne na takav način da ih se mora utvrditi van razumne sumnje. Vijeće nalazi da ukupan broj ubijenih muškaraca iz Srebrenice, nije jedna od takvih činjenica koju mora utvrditi van razumne sumnje i da je ovo činjenica koja je značajnija sa istorijskog nego sa pravno-činjeničnog aspekta konkretnog predmeta.

167. Utvrdivši da su imali gore navedena saznanja (da se radi o muslimanima iz Srebrenice i da je kompletno stanovništvo protjerano i iseljeno sa teritorije Srebrenice) uz saznanje da se i na drugim lokacijama vrši i da je već izvršeno masovno pogubljenje muškarca vijeće zaključuje da su Popović, Beara, Nikolić, Trbić i ostali članovi udruženog zločinačkog poduhvata, mahom visoki vojni i civilni dužnosnici RS-a, morali znati da će masovno ubijanje muškaraca iz Srebrenice, pa tako i zarobljenika u Pilici i na ekonomiji Branjevo imati značajnog učinka, kako na muslimane Srebrenice tako i na bosanske muslimane u cjelini. Bez muškarca u porodici narušila bi se porodična zajednica i ne bi bilo glave porodice. Štaviše, istrebljenjem muškaraca u takvom patrijarhalnom društvu glavni izvršioци su osigurali to da se većina muslimana sa ovog područja neće vratiti u centralnu dolinu Drine. Bez muškaraca, žene i djeca su ostali bez zaštite, ne bi bilo nikoga ko bi obavljao sve tradicionalno muške

¹³⁸ **T-121-** Spisak nestalih lica, ICTY od 02.05.2000.godine čiji je nestanak prijavljen nakon pada Srebrenice 11.jula 1995.godine sadrži **podatke o 7.481 osobi koje su mrtve ili nestale, pri čemu ovaj broj treba uzeti kao minimalnu procjenu.**

¹³⁹ **UČP 48 i 190-** Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine;

poslove, a buduće generacije ne bi imale muževe i očeve. Izvedeni dokazi i u ovom postupku nedvosmisleno pokazuju da su upravo takav cilj i htjeli da postignu.

168. Vještak odbrane demografske struke, dr.Svetlana Radovanović je u svom nalazu i mišljenju¹⁴⁰ analizom statističkih rezultata došla do zaključka da analiza koja se odnosi na ukupno identifikovane, kao i na slučajeve vezane za Pilicu, pokazuje da se ne radi o populacionoj masi koja bi mogla vitalno ugroziti biološki opstanak muslimanske etničke zajednice u BiH, ili njenom subregionu Istočne Bosne.

169. Međutim, kao što je to utvrdilo i pretresno vijeće u predmetu *Stupar i dr.:*

“broj, odnosno procenat, ubijenih lica i način na koji taj procenat utiče na „vitalnost etničke grupe“ ne predstavljaju element krivičnog djela za koje se optuženi terete. Jednostavno rečeno, optuženi se terete da su izvršili ubijanje pripadnika grupe sa ciljem istrijebljenja te grupe. Da li se radi o masovnom ubijanju ili pojedinačnom ubijanju, da li u stvarnosti to ubijanje utiče na opstanak grupe ili ne, te da li ta ubijanja za rezultat imaju vidno teške posljedice na „sposobnost biološke reprodukcije“ analizirane grupe, nije od važnosti za činjeničnu i pravnu analizu elemenata krivičnog djela, njegovog izvršenja, te utvrđenja da je djelo izvršeno sa tom posebnom namjerom.”

(i) Zaključak

170. Dakle vijeće je utvrdilo da je, između ostalih, i radnjama opisanim u izreci presude, u julu 1995.godine u odnosu na muslimane iz Srebrenice počinjen genocid. Ubijeni su svi zarobljenici koji su doveženi u Pilicu, kako oni koji su bili smješteni u školi Kula u Pilici, pa 16.jula odveženi i pogubljeni na ekonomiji Branjevo, a nekolicina njih i u samoj školi, tako i oni koji su bili zatvoreni u domu kulture u Pilici u kojem su 16.jula i pogubljeni, dok su najmanje trojica koja su preživjela masakr u Domu Kulture, ubijena sutradan 17.jula 1995 godine. Tačan broj stradalih zarobljenika nije moguće utvrditi, a radi se o najmanje 1000 zarobljenika, muškaraca iz Srebrenice. Svi zarobljenici su prije ubistva bili izloženi teškim psihičkim povredama, a velikom broju njih nanešene su i teške fizičke povrede.

171. Ciljnu grupu činili su bosanski Muslimani iz Srebrenice. Zarobljenici koji su ubijeni u Pilici su prethodno u Potočarima razdvojeni od svojih supruga, majki, sestara i djece, ili su zarobljeni u pokušaju da se domognu za njih sigurne teritorije. Njihove porodice su prisilno preseljene iz srebreničke enklave, i to na način i u okolnostima u kojim im je upućena jasna poruka da nemaju gdje da se vrate, koja poruka je nakon svega dodatno osnažena ubijanjem hiljada muškaraca i čime se nesporno manifestovala namjera da se ova grupa Muslimana iskorišteni sa teritorije na kojoj je živjela i da se grupa uništi u cjelosti i bez mogućnosti njene obnove.

¹⁴⁰ Dokaz O-I-38 i O-I-44;

172. Očigledne manifestacije namjere da se počini genocid su izuzetno rijetke, stoga se u nedostatku dokaza zaključak o namjeri može izvesti na osnovu okolnosti i činjenica u vezi sa krivičnim djelom, na osnovu kojih okolnosti je pretresno vijeće van razumne sumnje zaključilo da su izvršioci i članovi udruženog zločinačkog poduhvata koji su počinili zločine u Pilici i na ekonomiji Branjevo djelovali ne samo sa namjerom da ubiju, već i sa namjerom da istrijebe muslimane iz Srebrenice.¹⁴¹ O "uništavanju naroda" govori i Ratko Mladić na sastanku u hotelu "Fontana" kada savjetuje predstavnike muslimana iz Srebrenice da spase svoj narod od uništenja.¹⁴² O namjeri za uništenje odnosno istrjebljenje glavnih izvršilaca detaljnije je razmatrano dalje u presudi u odjeljku III-N-g (Glavni izvršioci su postupali sa namjerom istrjebljenja i optuženi su znali za ovu namjeru).

173. Na ovom mjestu, vijeće još jednom naglašava da, u odnosu na dvojicu optuženih, Momira Pelemiša i Slavka Perića, pretresno vijeće nije moglo van razumne sumnje izvesti ovakav zaključak o namjeri, ni na osnovu ponuđenih dokaza tužilaštva, niti na osnovu drugih okolnosti u vezi sa krivičnim djelom, ali je utvrdilo da su za ovu namjeru glavnih izvršilaca znali i sa takvom svješću o djelima i namjerama glavnih izvršilaca poduzimali radnje kojima su znatno doprinosili počinjenju samog djela.¹⁴³

E. STRUKTURA ZVORNIČKE BRIGADE I PRVOG PJEŠADIJSKOG BATALJONA

174. Optužnicom se optuženi terete kao pripadnici prvog bataljona Zvorničke brigade. Zvornička brigada je bila osnovana kao dio Drinskog korpusa 1992. godine.¹⁴⁴ U julu 1995. godine komandant Zvorničke brigade je bio potpukovnik Pandurević. Načelnik štaba i zamjenik komandanta brigade bio je major Dragan Obrenović. Tri odjeljenja koja su bila direktno potčinjena komandantu bila su: odjeljenje bezbjednosti, na čijem čelu se nalazio poručnik Drago Nikolić; odjeljenje logistike, na čijem čelu se nalazio kapetan Sreten Milošević; i odjeljenje za moral, pravne i vjerske poslove na čijem čelu se nalazio major Nenad Simić.¹⁴⁵

175. Komandantu brigade je nadalje pomagao njegov štab, kojeg je organizovao i kojim je upravljao načelnik štaba, a koji se sastojao od organa za operacije i obuku; obavještajnog organa; organa za personalne poslove; organa veze; organa inženjerije; organa za protiv-vazдушnu odbranu; i organa artiljerije. Na čelu organa inženjerije bio je načelnik inženjerije, major Dragan Jokić.¹⁴⁶

176. Zvornička brigada se sastojala od 8 pješadijskih bataljona od otprilike 450-550 ljudi u svakom; jednog logističkog bataljona; jednog mješovitog artiljerijskog divizionu; te jednog

¹⁴¹ Tako npr. Nikolić Momir prilikom svjedočenja pred MKSJ navodi da je za napad na Srebrenicu, i namjere VRS-a, saznao početkom jula 1995.godine kada mu je komadant drinskog korpusa general Živanović rekao da Srebrenicu treba vojno poraziti i očistiti od Muslimana- **T-142-** transkript saslušanja svjedoka u predmetu MKSJ IT-02-60-T, strana 1637;

¹⁴² **T-167-** video snimak sastanka iz hotela Fontana – II dio;

¹⁴³ Vidi III-N-g (Glavni izvršioci su postupali sa namjerom istrjebljenja i optuženi su znali za ovu namjeru);

¹⁴⁴ **UČP br.15-** Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine;

¹⁴⁵ **UČP br.16-** Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine;

¹⁴⁶ **UČP br.17-** Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine;

lakog protiv-vazdušnog raketnog bataljona. Zvornička brigada je isto tako imala jedinicu jačine pješadijskog bataljona koja se zvala 'Specijalni podrinjski odred', koji je poznat i kao 'Vukovi sa Drine'. Vukovima sa Drine je komandovao kapetan Milan Jolović, sa nadimkom 'Legenda.' Iako su funkcionisali u sklopu Zvorničke brigade, Vukovi sa Drine su postupali kao rezerva Drinskom korpusu.¹⁴⁷ Zvornička brigada je imala tri odvojene čete: inženjerijsku četvu, kojom je od 23. juna 1995. godine komandovao kapetan Dragan Jevtić; četvu vojne policije; te četvu veze.¹⁴⁸

177. Štab Zvorničke brigade je bio smješten u fabrici 'Standard' u Karakaju, tri kilometra sjeverno od grada Zvornika pored rijeke Drine. Brigada je isto tako davala ljudstvo za istureno komandno mjesto (IKM) u Kitovnicama pokraj sela Orahovac. Zvornička brigada je obezbjeđivala prostor od otprilike 40 kilometara duž rijeke Drine oko grada Zvornika.¹⁴⁹ U julu 1995. godine, Zvornička brigada je uvijek imala dežurnog oficira na dužnosti u komandi, kao i na IKM-u. Uz to, brigada je imala i dežurnog u kasarni, u komandi brigade, koji je bio zadužen za interne dužnosti u kasarni.¹⁵⁰

178. Inženjerijska četa Zvorničke brigade je posjedovala tešku opremu i vozila. U julu 1995. godine sljedeća teška oprema i vozila su bila na raspolaganju i korištena su od strane inženjerijske čete: dva kamiona, dva ULT utovarivača, jedan utovarivač i dva rovokopača.¹⁵¹

179. Prvi pješadijski bataljon u julu.1995 godine sastojao se od četiri pješadijske čete u kojima je bilo raspoređeno 606 vojnika. Bataljon je formiran od ranijih Lokanjskog i Piličkog bataljona.¹⁵² Komadant bataljona bio je Milan Stanojević, a njegov zamjenik Pelemiš Momir. Zamjenici komadanta bili su, Babić Rajko-referent za opšte poslove, Pantić Dragan-za moral i vjerska pitanja, Perić Slavko-za bezbjednost, Gajić Stanko-za pozadinu.¹⁵³ Zamjenik referenta za opšte poslove bio je Gajić Jovan.¹⁵⁴

180. Komanda bataljona bila je smještena u privatnoj kući u naselju Manojlovići, a centar veze bilo je smješten na oko 200 metara udaljenosti od zgrade komade.¹⁵⁵ Komandir odjeljenja veze bio je Dragan Jovanović, a komanda brigade je sa komandom bataljona komunicirala direktno telefonskom vezom, ili preko centra veze.¹⁵⁶ Kuriri u komandi bataljona bili su Ilić Zoran i Lazarević Radivoje.¹⁵⁷ Centrala je imala poljske telefone koji su na nju bili

¹⁴⁷ UČP br.18- Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine;

¹⁴⁸ UČP br.19- Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine;

¹⁴⁹ UČP br.20- Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine;

¹⁵⁰ UČP br.22- Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine;

¹⁵¹ UČP br.25 -Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine; Svjedok P-23 transkript audio zapisa od 06.10.2009.godine;

¹⁵² Stevo Petrović- transkript audio zapisa sa pretresa 29.11.2010.godine;

¹⁵³ T6-Analiza borbene spremnosti u Prvom bataljonu, od 24.01.1995.godine, u potpisu komadant Stanojević Milan; T-12-Naredba pov.br.06-156 komadanta Prve zvorničke brigade, od 13.09.1994.godine o postavljanju starješina po ratnoj formaciji; Babić Rajko- strana 7 transkripta audio zapisa od 28.01.2009.godine;

¹⁵⁴ Strana 24 transkripta sa pretresa od 11.12.2010.godine

¹⁵⁵ Stanojević Milan, Jovanović Milan

¹⁵⁶ Dragan Jovanović- transkript audio zapisa od 10.06.2009.godine;

¹⁵⁷ Lazarević Radivoje - Strana 37, transkript od 24.07.2009.godine;

povezani, i to gotovo uvijek serijski, a na liniji odbrane ih je bilo četiri do pet. Poljske telefone imali su i kuhinja, pozadina, minobacački vod i svi su bili povezani sa centralnom, a ta centrala je bila povezana sa, sa komandom brigade u Zvorniku.¹⁵⁸ Vozač komadanta bataljona bio je pripadnik bataljona Milan Jovanović, a bataljon je koristio službeno vozilo Lada.¹⁵⁹

181. Bataljon je za svoje potrebe proizvodio hranu na dijelu poljoprivrednog dobra Branjevo, za što je zadužen bio pomoćnik u pozadinskom odjeljenju Lakić Radivoje kojeg je naredbom od 07.12.1994.godine u prvi bataljon, za upravnika vojne ekonomije Branjevo, postavio komadant zborničke brigade Vinko Pandurević.¹⁶⁰ Na poljoprivrednoj ekonomiji su radili pripadnici radnog voda koji su živjeli u području Donji Lokanj i Pilica, dok je drugi dio radnog voda bio angažovan na poslovima u kuhinji i cijepanju drva, a tu su radili pripadnici koji su živjeli na području Bare i Gornji Lokanj.¹⁶¹

182. Nekoliko svjedoka odbrane je svjedočilo o statusu ekonomije Branjevo, obzirom da je odbrana tvrdila da dio zemljišta na kojem su pogubljeni i ukopani zarobljenici nije bio vojni, međutim vijeće nije našlo da se radi o relevantnoj činjenici.¹⁶² Svjedok odbrane Milovanović Milica bila je radnik u preduzeću „Agroprom“ i potvrdila je da je pored tog preduzeća, na Branjevu bila i vojna ekonomija koja je koristila jednu parcelu za svoje potrebe. I ostali svjedoci su potvrdili da je dio zemljišta na ekonomiji Branjevo koristila vojska za svoje potrebe. Da li su zarobljenici ubijeni i ukopani u masovnoj grobnici upravo na tom dijelu poljoprivrednog zemljišta ili na onom dijelu koji nije koristila vojska nego tadašnje preduzeće „Agroprom“, za vijeće nije bila činjenica koja je od bitnog značaja. Radi se o istom zemljištu, odnosno parcelama koje graniče jedna sa drugom, te se izvršio očigledno nisu bavili preciznim utvrđivanjem granica te parcele, niti im je to bilo bitno. Ono što je relevantno je da su glavni izvršioци (Beara, Popović, Nikolić, Trbić) lokaciju odabrali za svrhe pogubljenja i ukopa, između ostalog i iz razloga što je to zemljište ili dio zemljišta koje koristi vojska odnosno Zbornička brigada, pa je iz ovog razloga bila „pogodna“ kako za izvršenje tako i za sakrivanje tragova zločina.

F. STATUS OPTUŽENIH U PRVOM BATALJONU

(a) Pelemiš Momir

183. Pretresno vijeće je na osnovu provedenih dokaza utvrdilo da je optuženi Pelemiš Momir u julu 1995.godine obavljao dužnost zamjenika komadanta prvog bataljona, na koju dužnost je

¹⁵⁸ **Mitrović Stjepan**- strana 37 transkripta od 11.10.2010.godine;

¹⁵⁹ **Jovanović Milan** – strana 8 i 9 transkripta od 01.06.2009.godine;

¹⁶⁰ **T-10-** V.P 7469/20, Manojlovići, broj 02-142/95 od 09.07.1995.godine, Spisak vojnika 1.bp.koji su određeni na rad na Vojnoj ekonomiji Branjevo; **T-69** Članak iz lista zborničke pešadijske brigade „Drinski“ iz juna 1995. godine, broj 19 (vezano za proizvodnju hrane za potrebe vojske na ekonomiji Branjevo); Stanojević Milan; Pantić Milan; Simić Ratko; **T-173-** Povjerljiva naredba od 07.12.1994. godine br. 06-184 od Vinka Pandurević, komadanta Zborničke brigade; **Lakić Radivoje**-transkript audio zapisa saslušanja svjedoka od 02.11.2009.godine

¹⁶¹ **Gajić Stanko**- strana 23 transkripta od 01.10.2010.godine

¹⁶² Milovanović Milica, Milovanović Dragan;

postavljen 13.09.1994.godine, a da je u inkriminisanom periodu od 14.jula do 17.jula, u odsutnosti komadanta Stanojević Milana, obavljao dužnost komadanta tog bataljona.

184. Status zamjenika komadanta odbrana nije osporavala, a on je potvrđen materijalnim dokazima i saslušanjem svjedoka između ostalih i Stanojević Milana, komadanta bataljona, koji je naveo da je Pelemiš postavljen za zamjenika komadanta, „vjerovatno zbog njegovog iskustva kao čovjeka, rezervnog oficira, da učini komandu bataljona još uspješnijom, odnosno u smislu borbene gotovosti efikasnijom i jačom“.¹⁶³

185. Da je Pelemiš Momir u odsutnosti komadanta vršio dužnost komadanta potvrđeno je od strane svih saslušanih svjedoka pripadnika prvog bataljona, uključujući i samog komadanta Stanojević Milana¹⁶⁴ koji je naveo da je u njegovoj odsutnosti dužnost komadanta obavljao zamjenik, sa svim ovlaštenjima koje ima i komandant. Nadalje, on je naveo da je u julu dobio naredbu da kao komandant borbene grupe dva, vodi vojnike na širi reon Bratunca, Zeleni Jadar, te je pozvao Pelemiša da ode u komandu bataljona i preuzme dužnost komadanta, što je on i učinio.¹⁶⁵ Najzad, ova procedura je i normativizovana pravilom bataljona br.77 prema kojem :

zamjenik komadanta bataljona radi prema uputstvima i naređenjima komadanta, pomaže mu u radu i zamjenjuje ga u njegovoj odsutnosti.¹⁶⁶

186. Da Stanojević Milan u periodu od 14.jula do 17.jula nije bio prisutan u komandi prvog bataljona, odnosno da nije bio prisutan u zoni odgovornosti prvog bataljona, te da je za to vrijeme dužnost komadanta vršio Pelemiš Momir, potvrdila je većina saslušanih svjedoka, npr. Milivoje Todorović¹⁶⁷, Babić Rajko¹⁶⁸, Manojlović Mićo¹⁶⁹, Tejić Mile¹⁷⁰, Gajić Stanko¹⁷¹, Gajić Jovan,¹⁷² Jevtić Branko,¹⁷³ Pantić Dragan,¹⁷⁴ Nikolić Borislav,¹⁷⁵ i drugi. Navedeno je potvrdio i Obrenović Dragan u svjedočenju pred MKSJ, pojašnjajući da je u operaciji zauzimanja Srebrenice, Stanojević Milan predvodio jednu mješovitu taktičku grupu sastavljenu od pripadnika zvrničke brigade.

187. Odbrana je tvrdila da su prilikom preuzimanja dužnosti komadanta, učinjeni ozbiljni propusti u pogledu metoda i mjesta prenošenja prava i obaveza komandovanja, te da Pelemiš Momir u momentu kada je pristao da sa bolovanja dođe u komandu bataljona, nije bio svjestan

¹⁶³ **O-I-27; Jeremić Nebojša**- četa vojne policije Zvrničke brigade, transkript audio zapisa sa pretresa od 15.02.2010.godine, strana 67; **Savo Stević** strana 34 transkripta;

¹⁶⁴ Transkript audio zapisa sa pretresa od 26.03.2009.

¹⁶⁵ Naredba datira od 03.07.1995.godine pod nazivom "Zapovest za marš br.3" i uložena je kao dokaz **T-8**;

¹⁶⁶ **T-162 (O-I-26)** –Pravilo bataljon, Savezni sekretarjat za narodnu odbranu 1988.godine.(*naglasak dodat naknadno*)

¹⁶⁷ Strana 7 transkripta audio zapisa sa pretresa od 24.04.2009.godine;

¹⁶⁸ Strana 16, 56 i 57 transkripta audio zapisa sa pretresa od 28.04.2009.godine;

¹⁶⁹ Strana 27 i 29 transkripta audio zapisa sa pretresa od 26.05.2009.godine;

¹⁷⁰ Strana 5 transkripta audio zapisa sa pretresa od 27.09.2009.godine;

¹⁷¹ Strana 9 transkripta audio zapisa sa pretresa od 06.10.2009.godine;

¹⁷² Strana 24 transkripta audio zapisa sa pretresa od 11.10.2010.godine;

¹⁷³ Strana 10 transkripta audio zapisa sa pretresa od 29.11.2010.godine;

¹⁷⁴ Strana 28 transkripta audio zapisa sa pretresa od 25.01.2011.godine;

¹⁷⁵ Strana 8 transkripta audio zapisa sa pretresa od 29.09.2010.godine;

da je na sebe preuzeo sva komandna ovlaštenja i obaveze.¹⁷⁶ U pogledu načina na koji je izvršena predaja dužnosti, odbrana prvooptuženog je saslušala i svjedoka Pelemiš Davora, koji je naveo da je njegov otac bio na bolovanju kada ga je Stanojević zvao da se nađu u Zvorniku, te je zajedno sa ocem prisustvovao razgovoru između njega i Stanojevića, kada mu je Stanojević rekao da će biti odsutan. Kada se njegov otac usprotivio da preuzme dužnost, obzirom da je na bolovanju i da nije u stanju da komandu preuzme, Stanojević mu je rekao kako je u komandi bataljona sve pripremljeno i da on samo treba da se pojavi.

188. Bez obzira da li je to zaista bilo tako ili ne, propusti, ako ih je bilo, prilikom preuzimanja dužnosti i svijest optuženog, nisu mogli imati uticaja na zaključak o njegovom statusu komadanta, obzirom da je od momenta kada je došao u komandu bataljona, znajući da je komadant odsutan, u potpunosti na sebe preuzeo sva komandna ovlaštenja i obaveze, te je sve radnje koje je dalje poduzimao u odsutnosti komadanta, poduzimao upravo u tom svojstvu. Koja su bila njegova prava i dužnosti, propisano je pravilom bataljona br.76 prema kojem:

komadant bataljona ima isključivo pravo komandovanja bataljonom i svim jedinicama koje su mu pridate za izvršavanje zadatka. Komadant je odgovoran za pravilan rad komande bataljona i svih potčinjenih starješina, moralno političko stanje, bezbjednost, borbenu gotovost, obučenost, pravilnu upotrebu jedinica i izvršenje borbenog zadatka. Zbog toga, on usmjerava i kontroliše rad komande i jedinica u pripremama za predstojeća dejstva, donosi odluke, postavlja zadatke i zahtjeva njihovo dosljedno izvršavanje...¹⁷⁷

(b) **Perić Slavko**

189. Da je optuženi Perić Slavko u inkriminisanom periodu bio pomoćnik komadanta za bezbjednost prvog bataljona vijeće je utvrdilo na osnovu provedenih materijalnih dokaza, a navedeno su potvrdili i svi saslušani svjedoci, pripadnici zvorničke brigade i prvog bataljona. Odbrana ovu tvrdnju tužilaštva nije osporavala.

190. Prema izvještaju komadanta iz januara.1995. godine organ bezbjednosti u bataljonu su činili: pomoćnik komadanta za obavještajno bezbjedonosne poslove i vojna policija.¹⁷⁸ Vezano za dužnosti pomoćnika komadanta, Stanojević Milan je naveo da, u normalnoj situaciji pomoćnici komandanta koji su u bataljonima izvršavaju zadatke koje im dodijeli komanda tog bataljona.

191. Ukoliko imaju zadatke od strane brigade, koja je viši nivo, odnosno njihovog načelnika, izvršavaju te zadatke koji su u prioritetu.¹⁷⁹ Prema Uputstvu komande Zvorničke brigade od 21.09.1994.godine, pomoćnik komadanta za obavještajno bezbjedonosne poslove je organ

¹⁷⁶ Nalaz i mišljenje vještaka vojne struke Radinović Radovana, strana 52;

¹⁷⁷ **T-162 (O-I-26)** –Pravilo bataljon, Savezni sekretarjat za narodnu odbranu 1988.godine; (*naglasak dodat naknadno*)

¹⁷⁸ **T6-** Analiza borbene spremnosti u Prvom bataljonu, od 24.01.1995.godine;

¹⁷⁹ Strana 19 transkripta audio zapisa;

komande bataljona koji je *neposredno potčirjen komadantu batajona i odgovara mu za svj rad*, a u stručnom pogledu odgovoran je organu bezbjednosti više komande.¹⁸⁰

G. SPROVOĐENJE ZAROBLJENIKA U PILICU

192. Svjedok Q je 13.jula sa stadiona u Novoj Kasabi sa ostalim zarobljenim muškarcima, autobusima dovežen pred školu u Bratuncu, gdje je proveo noć u autobusu, dok je svjedok P6 u školu u Bratuncu dovežen iz Potočara, i tu je, prema njegovom sjećanju proveo dva dana. Prema iskazu svjedoka Q, 14.jula poslijepodne su zarobljenici autobusima odveženi u mjesto Pilica, te su pod pratnjom vojnika VRS-a sprovedeni u fiskulturnu salu škole, koju je Q prepoznao na predloženim fotografijama¹⁸¹. Svjedok P6 je iz Bratunca takođe autobusom dovežen do škole u Pilici gdje je u parkiranoj autobusu ispred škole proveo određeni vremenski period, te je predveče iz autobusa sproveden sa grupom zarobljenika u učionice na spratu škole.

193. Prilikom unakrsnog ispitivanja svjedok P6 je bio nesiguran u pogledu toga koliko je noći proveo na kojoj lokaciji (u Potočarima, u Bratuncu i u Pilici) prije nego je odveden na strijeljanje, te je bio konfuzan i oko činjenice kojim putem su iz Bratunca autobusima došli do Pilice, međutim, vijeće ovim činjenicama nije pridavalo značaj, obzirom da je zbog okolnosti u kojima se nalazio, a i starije životne dobi sasvim razumljivo da ove detalje nije mogao precizno zapamtiti.¹⁸²

194. Da su zarobljenici transportovani iz Bratunca potvrđuje i činjenica da je 13.07.1995.godine naređena masovna mobilizacija autobusa (najmanje 50 autobusa sa vozačima) koji "treba odmah da se upute na sportski stadion u Bratuncu".¹⁸³ To su potvrdili i svjedok Đokić Milovan, vozač u vojnoj policiji Bratunačke brigade, koji je bio pratilac u jednom od autobusa koji je krenuo ispred škole Vuk Karadžić u Bratuncu, svjedok Slobodan Đajić, vozač u jednom od autobusa, kao i Momir Nikolić i Dragan Obrenović svjedočeći u postupku pred MKSJ.

195. Provedeni dokazi ne ukazuju na to da su optuženi Pelemiš i Perić učestvovali u odabiru lokacija u Pilici za smještanje zarobljenika. Da je utvrđeno suprotno, ovo bi bila jedna od indikacija za odgovornost optuženih kao saizvršilaca koji djeluju u udruženom zločinačkom poduhvatu.

¹⁸⁰ **O-I-16;** (kurziv dodat naknadno)

¹⁸¹ On je na fotografiji prepoznao školu Kula (kao prepoznatljiv objekat), a izjavio je da je bio smješten u fiskulturnoj sali te škole koju je na fotografiji prepoznao po koševima

¹⁸² Na upit tužioca svjedok je izjavio : "možda sam i pogriješio tada ali ne bi reko, uglavnom, u danu ja ne mogu u onom strahu razmisliti sve šta je bivalo i šta je se dešavalo...", strana 42 transkripta audio zapisa od 25.03.2009.godine;

¹⁸³ **T-115** Naređenje Ministarstva odbrane RS Zvornik 02-79/95 od 12.07.1995. godine, sekretar Stevan Ivanović i **T-116** Naređenje Ministarstva odbrane RS Zvornik 02-21/3640/95 od 13.07.1995. godine, Momčilo Kovačević;

196. Naime, mada je naredbom komande drinskog korpusa od 15.04.1995.godine¹⁸⁴ naređeno da "sve komande- od bataljona naviše trebaju odrediti mjesta iza linije fronta na kojima će se prikupljati zarobljeni pripadnici neprijateljske vojske", provedeni dokazi ukazuju da je operaciju razmještanja muškaraca iz Srebrenice, prvo u Bratunac, a potom u širi rejon Zvornika, vodio i nadgledao pukovnik Beara Ljubiša, a u odabiru mjesta za smještaj učestvovali su Vujadin Popović, Drago Nikolić, i drugi. O ovome govori i utvrđena činjenica da su neki pripadnici Glavnog štaba VRS organizovali i nadgledali ubijanje muškaraca bosanskih Muslimana iz Srebrenice.¹⁸⁵ Vojni policajac i vozač komandira Zvorničke brigade svjedočio je o tome kako je Dragu Nikolića i Miomira Jasikovca, komadanta vojne policije Zvorničke brigade vozio na lokacije u potrazi za mjestima za smještaj zarobljenika, među kojima su i lokacije u mjestu Pilica.¹⁸⁶

197. U izjavi o činjenicama i priznanju krivnje Momir Nikolić je naveo se uveče 13.jula našao sa pukovnikom Bearom koji mu je naredio da ode u Zvorničku brigadu i da Nikolić Dragu, zamjenika komadanta za bezbjednost, informiše da su u Bratuncu hiljade zarobljenika koje će te večeri poslati u Zvornik i da ih tamo treba pritvoriti i pogubiti ih. On je to i učinio, obavjestivši o tome lično Nikolića na isturenom komandnom mjestu zvorničke brigade u Kitovnicama.¹⁸⁷ O ovim planovima obavijestio je i svog nadređenog, komadanta Bratunačke brigade pukovnika Blagojevića.

198. Dragan Obrenović, u to vrijeme vršilac dužnosti komadanta zvorničke brigade, je prema vlastitom svjedočenju, 13 jula naveče obavješten od Nikolić Drage, koji je to vrijeme na isturenom komandnom mjestu Kitovnice vršio dužnost dežurnog operativnog, da je dobio poziv od potpukovnika Popovića da će veliki broj zarobljenika biti doveden u Zvornik. Na njegov upit zbog čega se ne vode prema Bijeljini odnosno logoru Batković, Nikolić mu je odgovorio da za taj logor zna i Crveni krst i UNPROFOR i da je naređenje lično od Mladića, da se zarobljenici likvidiraju u Zvorniku, a da će to izvršiti Beara i Popović. On je od Obrenovića zatražio da mu se u te svrhe obezbjedi četa vojne policije¹⁸⁸. Prema onome što je Obrenović saznao 15.jula, ne samo da je kasnije Drago Nikolić naređivao ubistva zarobljenika na raznim lokacijama u Zvorniku, nego je i lično učestvovao u ubijanju.

199. U dnevniku dežurnog operativnog zvorničke brigade zabilježeno je da je "zvao pukovnik Salapura" i da "Drago i Beara treba da se jave Galiću" što upućuje na zaključak o upoznatosti i organizaciji ove operacije najviših vojno-obavještajnih struktura glavnog štaba VRS-a.¹⁸⁹

¹⁸⁴ T-164- Dopis iz Uprave bezbjednosti Drinskog korpusa od 15.04.1995;

¹⁸⁵ UČP broj 14- Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine;

¹⁸⁶ Da je Nikolić Dragan obilazio mjesta u koja će biti razmješteni zarobljenici vidi se iz dokumenata u kojima se prati kretanje putničkog vozila komande Zvorničke brigade –T-57;

¹⁸⁷ T-141;

¹⁸⁸ T-142 – strana 29 transkripta od 02.10.2003.godine MKSJ-IT-02-60-T;

¹⁸⁹ T-4;

H. USLOVI ZATOČENJA U ŠKOLI I DOMU KULTURE U PILICI

a. Škola

200. Dovodeći u vezu iskaze svjedoka Q (koji je iz autobusa uveden u fiskulturnu salu i nakon dva dana iz sale izveden i odvežen na Branjevo), P6 (koji je iz autobusa uveden u učionice na prvom spratu škole odakle je izveden i odvežen na Branjevo), Gavrić Bogoljuba (koji je prisustvovao iskrcavanju i opisao da su zarobljenici bili u sali, te nakon nekog vremena iz sale smješteni u učionice), Babić Rajka (koji navodi da je u jednom momentu prilikom uvođenja zarobljenika u školu jedan od vojnika viknuo da je sala puna i da više u nju ne može stati, te da su kasnije, zbog nepodnošljivih uslova u sali neki zarobljenici iz sale izašli u hodnik koji veže salu sa školom i zaposjeli stepenište koje vodi na prvi sprat škole, nakon čega su smješteni u pet učionica na spratu) i Gajić Zorana, Save Stevića, Manojlović Miće (koji su nedvosmisleno potvrdili da su zarobljenici bili i u sali i u učionicama na prvom spratu škole) vijeće je utvrdilo da su po pristizanju do škole, zarobljenici iz autobusa prvo sprovedeni do fiskulturne sale, do momenta kada je sala bila puna. Nakon toga, zarobljenici iz preostalih autobusa su sprovedeni u učionice na prvom spratu škole, da bi kasnije, u jednom momentu i dio zarobljenika iz sale, zbog pretrpanosti, bio prebačen u učionice na spratu, dok je dio njih ostao u sali.

201. U optužnici se (u tački 2) tvrdi da je do 1200 zarobljenika iz škole kula odveženo i ubijeno na ekonomiji Branjevo. Međutim, dovođenjem u vezu iskaza svjedoka vijeće je utvrdilo da ovaj navod iz optužnice nije dokazan, te je utvrdilo da je najmanje 500 zarobljenika provelo u školi Kula period između 14.jula do 16.jula kada su odveženi na Branjevo, zbog čega je dispozitiv izreke izmijenjen u odnosu na optužnicu.

202. Mada je svjedok Q naveo da je u sali škole bilo oko dvije hiljade zarobljenika, a svjedok Gajić Zoran da je oko hiljadu do dvije hiljade zarobljenika iz škole autobusima odveženo na Branjevo, vijeće je cijnilo da je moguće da su ovi navodi posljedica teških uslova u sali u kojima je boravio svjedok Q, i činjenice da je u salu prvobitno bio uveden ogroman broj zarobljenika koji su zbog nedostatka zraka padali u nesvijest, zbog čega je svjedok vjerovatno mogao imati osjećaj da se broj ljudi u fiskulturnoj sali može iskazati u hiljadama.

203. Vijeće naglašava da je, obzirom na nemogućnost tačnog utvrđivanja ovog podatka, zaključivalo vodeći se principom *in favorem* optuženih, te broj od petstotina (500) zarobljenika navelo u činjeničnom opisu izreke presude isključivo kao najmanji, ali nikako kao konačan broj zarobljenika u školi Pilica, ostavljajući mogućnost da se radi i o daleko većem broju.

204. Prilikom donošenja zaključka o broju zarobljenika u školi, vijeće je cijnilo činjenicu da je iskrcavanje zarobljenika u školu trajalo nekoliko sati, zatim činjenicu da su zarobljenici iskrcavani sve dok škola nije bila puna, da su bili smješteni u fiskulturnoj sali i u pet učionica na spratu, pa dovodeći sve to u vezu sa procjenom o kapacitetu sale i učionica koju su mogli izvesti članovi vijeća, obzirom da su obišli lice mjesta i uvjerali se u gabarite škole.

205. Naime, vozač Slobodan Đajić navodi da je u većoj koloni autobusa stigao u Pilicu poslije podne i da je dugo čekao da vozila koja su bila ispred njega parkirana "istovare"

zarobljenike kao bi i on sa autobusom prišao do kapije škole, koja je prema njegovim riječima, već bila puna zarobljenika. Kada su zarobljenici iz njegovog autobusa izašli (a bilo ih je prema njegovoj procjeni pedeset do šezdeset) već je prošlo četiri sata od dolaska pred školu, a iza njega je ostalo još autobusa koji su čekali na "istovar". Zbog toga tu nije mogao da "okrene" autobus nego je produžio sa praznim autobusom naprijed.¹⁹⁰ Vijeće zaključuje da je u koloni iza Đajićevog autobusa, ostao autobus vozača Đokić Milovana iz čijeg iskaza proizilazi da je iskrcavanje iz autobusa koji su bili parkirani ispred njegovog, trajalo od dolaska pred školu pa "sve do mraka"¹⁹¹. Obzirom da se radi o ljetnom periodu kada dan dugo traje, vijeće zaključuje da je iskrcavanje sigurno trajalo nekoliko sati, suprotno navodima svjedoka Babić Rajka koji je naveo da je trajalo četrdesetak minuta. Svjedok Bogoljub Gavrić navodi da je iskrcavanje zarobljenika trajalo oko 3 sata.

206. Svjedok Radosavljević Zoran navodi da je vidjeo oko deset parkiranih autobusa sa zarobljenicima ispred škole, kada je zajedno sa Petrović Perom, predsjednikom mjesne zajednice, došao do škole u priepodnevnim satima,¹⁹² a slično navodi i svjedok Petrović Pero predsjednik mjesne zajednice i pripadnik prvog bataljona koji je potvrdio da je dolaskom pred školu na cesti vidio kolonu autobusa¹⁹³. Svjedok Jović Slobodan je dolaskom pred školu u petak u popodnevnim časovima na putu ispred škole uočio autobuse, a u učionicama u školi već su bili zarobljenici.

207. Za vrijeme dok su čekali na iskrcavanje u parkiranim autobusima svjedok P6 je vidjeo da je jedan zarobljenik iz autobusa pokušao da izađe kroz zglobni dio autobusa i kada je iskočio ubijen je. Saglasno navedenom izjasnili su se i vozač Đajić Slobodan, kao i Gavrić Bogoljub koji je naveo da je čuo da je jedan od zarobljenika (čije je mrtvo tijelo vidjeo na parkiralištu pored škole) pokušao iskočiti iz zglobnog autobusa koji je imao gumenu vezu koju zarobljenik navodno prerezao nečim i iskočio nakon čega je ubijen.

208. O uslovima u kojima su u školi proveli dvije noći i dva dana svjedočili su preživjeli svjedok Q i P6. Q je ispričao kako je fiskulturna sala u školi bila pretrpana, zagušljiva do mjere da su neki ljudi tu i umirali, a on sam se onesvjestio u WC-u. Nije bilo hrane, ali nakon što se osvjestio jedan od vojnika mu je dao svoj hljeb i paštetu. U samoj školi nije bilo vode, ali su zarobljenici pod pratnjom vojnika išli do česme koja se nalazila ispod škole i donosili vodu. Da im nije bila obezbijedena hrana potvrdio je i svjedok P6, kao i nekoliko svjedoka-pripadnika prvog bataljona koji su naveli da zarobljenicima ni u jednom momentu nije organizovano podijeljena hrana. Oni su naveli i da je hrana dovežena vonicima na obezbjeđenju, pa su neki od njih davali zarobljenicima svoje obroke, a neki su, kao npr. Mićo Manojlović išli do prodavnice i kupili hljeb od svojih ličnih novaca kako bi podijelili zarobljenicima. S druge strane bilo je i onih koji su od zarobljenika uzeli pare kako bi sebi kupili pivo,¹⁹⁴ a svjedok Mitrović Stjepan je naveo kako je čuo da je izvjesni Mićo Tomić, pripadnik prvog bataljona u zamjenu

¹⁹⁰ Strana 24, 26, 27 i 38 transkripta;

¹⁹¹ Svjedok je naveo da je dolaskom pred školu parkirao autobus u koloni na oko 500 metara od škole, ali kada je pao mrak onda je autobus primakao do škole, strana 70 transkripta;

¹⁹² Strana 14 transkripta od 01.12.2010.godine

¹⁹³ Transkript od 30.08.2010.godine

¹⁹⁴ Savo Stević, strana 11 transkripta audio zapisa;

za vodu uzimao zarobljenicima novac i da je na druge načine maltretirao zarobljenike.¹⁹⁵ Manojlović Neđo, pripadnik pozadinskog voda bataljona, navodi da je u školi boravio kratko vrijeme u civilnoj odjeći i bez oružja, te je zarobljenicima dao vlastite cigare i podijelio im hljeba.

209. Babić Rajko navodi da je vrućina bila ogromna, da je temperatura u hladu dostizala 35 stepeni, a da u sali nije bilo prozora koji su se mogli otvoriti.¹⁹⁶ U hodnik je donešeno jedno bure od 200 litara vode kako bi zarobljenici mogli da se osvježe, Savo Stević je izjavio kako su on i drugi vojnici išli do česme ispod škole i donosili vodu u kantama, a slično su naveli i drugi svjedoci.

210. Svjedok Q je rekao da ga niko nije tukao, niti je vidio da je neko drugi od zarobljenika tučen. A vidio je jednog vojnika koji je iz mitraljeza pucao po plafonu sale dok su u sali bili zarobljenici zbog čega je trpio strah. Vojnik koji je mitraljezom pucao je bio pripadnik prvog bataljona Stanko Perić, o čemu je svjedočio Bogoljub Gavrić.¹⁹⁷

211. Za razliku od svjedoka Q, svjedok P6, koji je bio u učionicama na spratu škole navodi sljedeće:

“...i tako tu kad smo došli, onda su odma’ počeli dolaziti ti vojnici, izvoditi jednoga po jednoga, nekad po dvojicu izvedu, nekad po jednoga. Tamo čuješ jaukanje, ruljanje, kako tuku, kako ubijaju, kako muče. Nekad se čuju rafali, nekad i ne čuju, nego samo smanjuje se glas, smanjuje, smanjuje, jednoć prekine se glas i gotovo nema..”

212. Nadalje, naveo je da je pri odlasku u WC prolazio pored vojnika koji bi ga udarili kundakom od puške. Da su zarobljenici na prvom spratu škole bili izloženi nečovječnom postupanju, potvrđeno je iskazom Gajić Zorana koji je naveo da je uočio da jedna osoba, po nadimku Dželat, hoda po hodniku na spratu noseći nož, upada u učionice i da tjera muslimane da pjevaju četničke pjesme.¹⁹⁸

213. Da su najmanje dva zarobljenika ubijena za vrijeme boravka u školi Kula vijeće je utvrdilo na osnovu iskaza P6 koji je pri izlasku iz škole, neposredno pred ulazak u autobus, vidjeo jedno tijelo mrtvog zarobljenika. Svjedok Gavrić Bogoljub je naveo da je pri samom ulasku u salu jedan zarobljenik posrnuo i da su zarobljenici na njega pucali, a da je na igralištu pored sale vidjeo tri tjela zarobljenika i da se pričalo da su pokušali pobjeći. Nadalje, svjedok Tejić Mile naveo je da je vidjeo dva mrtva tijela zarobljenika i da je čuo da su pokušali da pobjegnu. Babić Rajko je naveo da je jedan od zarobljenika ranjen u nogu kada je počeo da trči prilikom odlaska po vodu na česmu koja je bila ispod škole, a što je potvrdio i svjedok Gajić Zoran koji je naveo da je vidjeo kako vojnici s česme “vuku za ruke” jednog od zarobljenika koji je bio povrijeđen. On je takođe naveo da je tokom druge noći čuvanja zarobljenika čuo

¹⁹⁵ Strana 58 transkripta od 11.10.2010.godine;

¹⁹⁶ Strana 35 transkripta;

¹⁹⁷ Strana 54 transkripta;

¹⁹⁸ Strana 17, transkripta od 13.05.2009.godine

kratki rafal, a da je sutradan vidio tijelo mrtvog čovjeka na putu i da se pričalo da je skočio sa sprata kroz prozor. Da je oko škole bilo tijela mrtvih civila potvrdili su i Jurošević Juroš¹⁹⁹, Savo Stević²⁰⁰, Mićo Manojlović, Mile Tejić,²⁰¹ Manojlović Neđo.²⁰²

214. Konačno, o odvoženju mrtvih tijela ubijenih zarobljenika, svjedočio je pripadnik radnog voda prvog bataljona Ilić Jovan, kojem naređeno da odveze traktor sa prikolicom pred školu, gdje su u prikolicu utovareni leševi koje je on odvezao traktorom na Branjevo.²⁰³

215. Dio zarobljenika je ostao u autobusima cijelu noć, jer nisu mogli da stanu u školu, što proizilazi iz iskaza svjedoka Gavrić Bogoljuba koji je naveo da su nakon ulaska zarobljenika u školu na putu, koji je on iz svog stana mogao vidjeti do krivine, ostala dva autobusa sa zarobljenicima²⁰⁴, Đokić Milovana koji je naveo da je ujutro (dakle petnaestog jula) zarobljenike iz njegovog autobusa dovezao do doma kulture²⁰⁵, kao i iskaza svjedoka Babić Rajka koji je naveo da je čuo da su neki zatočnici preko noći držani u autobusima parkiranim na putu do škole²⁰⁶.

216. Naime, Đokić Milovan je naveo da je noć proveo u autobusu sa zarobljenicima i da je čuo pucnjeve, vrisku, buku i psovke koji su dopirali iz škole, a svjedok Jović Slobodan je naveo da došavši pred školu u petak tu zatekao oko četiri autobusa na putu u kojem su bili zarobljenici, i da vjerovatno nisu svi mogli stati u školu, te da su autobusi bili tu i sutradan do nekih podnevnih sati.²⁰⁷

217. Pripadnik radnog voda prvog bataljona Jurošević Juroš je u jutarnjim satima 15.jula sa još nekoliko pripadnika istog voda, došao do škole Kula gdje je vidjeo da se zarobljenici nalaze u školi, a dio zarobljenika je bio u nekoliko parkiranih autobusa duž ceste ispred škole.²⁰⁸ Nadalje, iz njegovog iskaza proizilazi da su ovi zarobljenici autobusima koji nisu mogli stati u školu odvedeni u dom kulture gdje je i on otišao pješke.

218. Petrović Pero navodi da je on 15-og boravio u svojoj kancelariji pored doma kad mu je došao nepoznat vojnik i tražio ključeve od doma, da bi potom vidio kako se iz autobusa u dom iskrcavaju zarobljenici.

219. Dovodeći u vezu ove iskaze svjedoka vijeće je zaključilo da zarobljenici nisu bili u parkiranim autobusima do 14.jula naveče, kako je to navedeno u činjeničnom opisu optužnice, nego je nekoliko autobusa ostalo parkirano sa zarobljenicima ispred škole u noći između 14. i 15. jula, i ti zarobljenici su 15 jula u prijepodnevnim satima odveženi u dom kulture. Imajući u

¹⁹⁹ Strana 16 transkripta od 01.02.2010.

²⁰⁰ Strana 14 transkripta

²⁰¹ Strana 9 transkripta;

²⁰² Strana 20, transkript od 28.12.2010.godine

²⁰³ U vrijeme odvoženja tijela mrtvih, u školi nije bilo više živih zarobljenika pa vijeće zaključuje da su tijela odvežena 17.jula, obzirom da su 16. jula zarobljenici odveženi iz škole na Branjevo;

²⁰⁴ Strana 52 transkripta

²⁰⁵ Strana 64 transkripta;

²⁰⁶ Strana 39 transkripta i transkript iz MKSJ;

²⁰⁷ Strana 128 transkripta od 27.12.2010.godine

²⁰⁸ Strana 15 transkripta od 01.02.2010.godine

vidu navedeno izreka presude je izmijenjena u odnosu na optužnicu, na način da nije povrijeđen objektivni identitet optužnice.

b. Dom kulture

220. Svjedok Đokić Milovan je naveo da je nakon provedene noći pred školom, sa autobusom u kojem su bili zarobljenici došao do Doma kulture u jutarnjim satima. Kao što je već navedeno, iz njegovog iskaza proizilazi da je to bio 15. juli. Ovaj svjedok navodi da je do doma "došlo jedno deset autobusa"²⁰⁹ mada nije bio siguran u tačan broj i da je iskrcavanje zarobljenika trajalo više od jednog sata. Obzirom da nema preživjelih zarobljenika koji su bili smješteni u domu kulture, o užasnim uslovima u kojima su proveli petnaesti i šesnaesti juli, vijeće je djelimično moglo biti upoznato iz iskaza drugih svjedoka.

221. Da je među zarobljenicima bila i jedna djevojka potvrdio je svjedok Jurošević Petar koji je kao rezervni policajac bio angažovan na obližnjem policijskom punktu, 30 metara od doma, i koji je pričao sa dvoje zarobljenika koji su sjedili ispred doma i koji su mu rekli da su brat i sestra, i da je ona jedina žena tu jer nije htjela da se odvoji od brata, te da čekaju da ih odvedu u Batković.²¹⁰

222. Gajić Zoran je naveo da je u školi bilo oko 300 do 500 zarobljenika i da je sala bila puna.²¹¹ Zarobljenici su vodu pili iz jedne obične čizme.²¹² Milan je naveo da se zajedno sa Ivanić Milanom popeo na mjesto u Domu odakle su se puštale projekcije za filmove te je proturio glavu kroz otvor za projekcije i vidjeo ljude u sali, ne zna koliki bi mogao biti broj ljudi, ali navodi da je toliko bilo smrdljivo i zagušljivo da je odmah vratio glavu nazad, a čuo je da je neko od ljudi u domu prepoznao Milana i te da su mu doviknuli "*Milane brate spašavaj*", zbog čega se Milan uzbudio i počeo plakati. Milan mu je rekao i da je vidjeo jedno mrtvo tijelo ispred doma, a od svega što je vidjeo njemu je bilo toliko muka da je počeo povraćati.²¹³

(ii) Zaključak

223. Dovodeći u međusobnu vezu ova svjedočenja, vijeće nalazi da su zarobljenici u školi Kula proveli kratak ali strašan period zatočenja, u kojem je atmosfera terora održavana pucanjem u plafon, sporadičnim ubistvima zarobljenika i udaranjem. Usljed nemogućih uslova izazvanih visokim temperaturama, nedostatkom zraka, nemogućnošću obavljanja higijenskih potreba, te iscrpljenošću kako od gladi tako i zbog onoga što su proživjeli u danima prije dolaska u školu, mnogi su gubili svijest. Muškarci koji su bili predodređeni za pogubljenje

²⁰⁹ Strana 78 transkripta;

²¹⁰ Strana 37 transkripta od 06.09.2010.godine

²¹¹ Strana 40 transkripta od 13.05.2009.godine

²¹² Strana 43 transkripta od 13.05.2009.godine

²¹³ Strana 15 i 16 transkripta od 15.06.2009.godine

sigurno su užasno patili, proživljavali su duševnu bol samo dok su čekali na svoje konačno pogubljenje, odvoženjem autobusima do stratišta, postrojavanjem radi pogubljenja, a zatim su pogubljeni. Smrtno ranjeni su takođe patili, čekajući u bolu da njihova tijela konačno odustanu od borbe kako bi mogli umrijeti.

224. Zarobljenici koji su smješteni u Dom kulture prethodno su boravili u autobusima dva ili čak više dana (obzirom da su neki i u Bratuncu boravili u autobusima). Dok su bili pritvoreni u Potočarima i oko Bratunca, nisu dobili nikakvu hranu niti medicinsku pomoć, a dobili su tek toliko vode da ostanu živi do momenta kada će ih odvesti u Zvornik.²¹⁴ Tako iscrpljeni smješteni su u dom kulture u kojem ih je bilo previše da bi mogli normalno i disati. Nema dokaza da im je u bilo kojem trenutku organizovano podijeljena hrana, vodu su pili iz gumene čizme. Teško se mogu zamisliti i opisati patnje ranjenih koji su umirali, i patnje kroz koje su između 16. i 17. jula prošli trojica preživjelih, čekajući, nadajući se da neće biti otkriveni i da će nekim čudom ipak izbjeći sudbinu ljudi koji su oko njih umirali u strašnim mukama.

225. Vijeće nalazi da su zarobljenici u Pilici pretrpili teške tjelesne i duševne povrede i da je na one koji su preživjeli kasnije strijeljanje, i ovo ostavilo trajnog utjecaja na zdravlje i mogućnost da normalno žive, čime je vijeće našlo da su dokazana bitna obilježja djela u osnovi krivičnog djela Genocid iz tačke b) stava 1. člana 171. KZ BiH.²¹⁵

I. MASOVNA EGZEKUCIJA ZAROBLJENIKA IZ ŠKOLE NA EKONOMIJI BRANJEVO

226. Da su zarobljenici koji su čuvani u školi kula, 16-og jula pogubljeni na poljoprivrednom dobru Branjevo vijeće je van svake sumnje utvrdilo na osnovu iskaza svjedoka Q i P6 koji su svjedočili o stravičnom danu svog života u kojem su preživjeli strijeljanje. Svjedok Q je u školi proveo dvije noći. Obzirom da je u školu u Pilici sproveden 14.jula, vijeće zaključuje da ju je napustio 16. jula., i da je to datum kada su vršene egzekucije na Branjevu. Pretresno vijeće MKSJ je utvrdilo da su ubijanja na Branjevu počela u 10:00 časova i nastavila su se do 15:00 časova 16.07.1995. godine.²¹⁶

227. Kada je oko jedanaest sati prijepodne autobus u kojem se nalazio svjedok Q stigao na veliku livadu, on je u grupi sa još deset zarobljenika izveden iz autobusa i sproveden do mjesta na kojem je već bila "hrpa ubijenih ljudi" .

"... naredili su nam da stanemo. Kad smo stali oni su onda počeli da pucaju. Ja sam se bacio odmah na zemlju, međutim je drugi čovjek pao na mene, na moju glavu, on je već bio mrtav i tako su pucali. Zatim su zašli pucati u jednog po jednog u glavu. Jedan od njih je rekao drugome da ne puca u glavu jer pršće mozak, nego da puca u leđa...."

²¹⁴ Izjava o činjenicama i priznanju krivnje Momir Nikolić- T-142;

²¹⁵ Zaključak o genocidnoj radnji sud je izveo prethodno u odjeljku D;

²¹⁶ UČP broj 172- Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine;

228. Svjedok P6 je naveo da su im, nakon što je autobus zaustavljen, vojnici psovali, i tada je kroz prozor autobusa ugledao mrtva tijela ubijenih ljudi koja su ležala u travi i shvatio da "nema više života". Gledao je kako se zarobljenici iz prve polovine autobusa sprovode do mjesta na kojem su ležala mrtva tijela, nakon čega su vojnici na njih otvorili rafalnu paljbu iz oružja. Kada su svi zarobljenici iz te grupe pali, vojnici su se vratili do autobusa i sproveli i drugu grupu od 20 do 25 ljudi iz ostatka autobusa među kojima je bio i on:

".. išli smo ... tom stazom. Išli smo u koloni i onaj isti što me je udario kaže: hoće li neko biti Srbin da se prekrsti pa da ga ostavimo, kaže, živa. Javiše se dvojica. Ali od toga nema ništa... kud smo prošli jedno oko stotinjak metara...došli smo do te kolone gdje su pobijeni. I jedan iz kolone, naš, Musliman, kaže dajte nam da pijemo vode pa nas onda pobijte...i od tog nema ništa. I tako u koloni skoro da sam ja zadnji osto. Nema, smrt, gotovo, vidiš očima. Za neku sekundu još..."

229. Tog dana kada su strijeljani zarobljenici, na civilnom dijelu poljoprivrednog dobra je radio Simić Ratko koji je naveo da su došli vojnici i rekli da "neće civilnu publiku", te su naredili da svi napuste to područje, a ostao je samo jedan radnik koji je bio "pri vojsci", Nikolić Milivoje. Rečeno im je da dva dana ne dolaze na posao, a kada je nakon dva dana došao, vidjeo je da se na livadi nalaze mašine. Nikolić Milivoje je potvrdio da je 1995.godine kao pripadnik radnog voda radio na Branjevu kada su u kombiju došli vojnici, a poslije toga autobusi. Tvrdi da su ga vojnici zatvorili u magacin i da ga nisu pustili dok ubijanje nije završeno oko 18 sati, ali da on ništa nije vidjeo obzirom da je bio zatvoren u magacinu.

230. Svjedok Ničić Periša je naveo da mu je po dolasku na vojnu ekonomiju upravnik Lakić Radivoje rekao da se neće raditi narednih dana jer su na civilnom dijelu zemljišta ubijeni neki ljudi za koje je on pretpostavio da se radi o srebreničanima koji su tih dana bili smješteni u školi i domu kulture.²¹⁷

231. Pretresno vijeće MKSJ je ustanovilo da su pripadnici 10. diverzantskog odreda Glavnog štaba učestvovali u ubijanjima Branjevu²¹⁸ a to je potvrdio i jedan od pripadnika tog odreda Dražen Erdemović, čija je izjava o priznanju krivnje uložena u spis. Prema njegovoj izjavi, pored ovih pripadnika, strijeljanje su izvršili i drugi pripadnici nepoznate formacije VRS-a koji su kasnije tog dana došli na Branjevo.

232. Presretnut je razgovor od 16.jula u 13:58 sati u kojem dežurni operativni zborničke brigade od komande drinskog korpusa u Vlasenici traži hitno za potupkovnika Popovića 550 litara nafte da se doveze u selo Pilica "ili će mu stati poso' koji odrađuje".²¹⁹

233. Zoran Gajić, jedan od pripadnika prvog bataljona koji je autobusom iz škole dopratio jednu grupu zatvorenika naveo je da je dolaskom na Branjevo uočio mrtva tijela, te petnaest do dvadeset vojnika koji su bili naoružani automatskim puškama i "84-kom" koja je bila usmjerena prema njivama, odnosno prema mjestu gdje su ležala mrtva tijela. Po izlasku iz

²¹⁷ Transkript od 05.10.2009.godine;

²¹⁸ UČP broj 173- Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine;

²¹⁹ T-88- Skripta u kojoj se nalaze presretnuti razgovori relevantni za predmet Pelemiš i dr.;

autobusa zarobljenici bi vidjeli mrtva tijela, pomagali su, psovali i vrištali : *“gledaj, pobiće nas k'o i ove”*, nakon toga su on i vozač vidjeli da su ljudi iz autobusa postrojeni i ubijeni. Potom su se on i vozač autobusa vratili nazad. Prilikom ekshumacije masovne grobnice Branjevo (koja je nakon ukopa neovlašteno prekopana i dio premješten u sekundarne grobnice), istražitelji su prikupili čahure od metaka kao i 98 metaka.²²⁰

234. Ubijanju zarobljenika svjedočio je i pripadnik inženjerske čete zborničke brigade Ristanović Cvijetin koji je u određenim vremenskim razmacima morao praviti pauze u kopanju grobnice dok su vojnici strijeljali zarobljenike. Kada je došao na Branjevo parcela koju je trebao da kopa već je bila “iskolčena” a naveo je i da su za vrijeme kopanja u manjim vozilima dovožene i manje grupe civila na strijeljanje.

235. Oba preživjela su nakon nekog vremena provedenog među mrtvima i ranjenima uspjeli pobjeći i sakriti se. Svjedok P6 je svjedočio da su još četiri mlađa čovjeka uspjela preživjeti masakr i pobjeći, ali obzirom da su bili mlađi od njega, nije ih mogao pratiti tako da je ostao sam. Nakon deset dana skrivanja po šumama, predao se vojnicima koji su ga sproveli u logor u Batković 26.jula 1995.godine.

236. Provedeni dokazi govore da ova četiri čovjeka koji su takođe uspjeli preživjeti pokolj na Branjevu, nisu doživjeli njegovu sudbinu, i da se radi o licima Đozić Fuad (rođen 1965.godine), Halilović Amir (rođen 1980.godine, dakle u to vrijeme petnaestogodišnjak), Kiverić Sakib (rođen 1964.godine) i Mustafić Emin (rođen 1969.godine). Naime, o tome šta se sa njima desilo nakon što su preživjeli strijeljanje, svjedočio je i Nebojša Jeremić koji ih je saslušao u komandi Zborničke brigade nakon što su ponovo zarobljeni. Nakon bjekstva sa stratišta na Branjevu, 18.07.1995.godine pomogla su im dva lica srpske nacionalnosti, pripadnici zborničke brigade, tako što su im dali nešto hrane i odjeće. Po naređenju Nikolić Drage, tim licima je izrečena kazna zatvora zbog pomaganja neprijatelju, dok su četiri zarobljena muslimana iz Srebrenice posljednji put viđeni živi u komandi Zborničke brigade u Karakaju.²²¹

J. MASOVNA EGZEKUCIJA ZAROBLJENIKA U DOMU KULTURE

237. Pretresno vijeće MKSJ je utvrdilo da su 16. jula, vojnici VRS-a su ubili približno 500 muškaraca bosanskih Muslimana u Domu kulture Pilica.²²² Ovu činjenicu potvrđuju i dokazi izvedeni u ovom postupku.

²²⁰ **T-99-11-** Kriminalističko-tehnička obrada grobnice na lokalitetu Pilica, Ekonomija Branjevo od 15.06.1998. godine;

²²¹ **T-90, T-91, T-92, T-93** izjave Đozić Fuad, Kiverić Amir, Halilović Sakib, Mustafić Emin; **T-97-** Izvještaj (Saradnja sa neprijateljem) sastavljen od organa bezbjednosti komande 1. Zborničke brigade od 26.07.1995. godine-str.pov.br.17/94; **T-95-** Dokument vojne pošte 7469 Zvornik, vojna policija, služba za suzbijanje kriminaliteta (Zapisnik o prepoznavanju) od 25.07.1995. godine; **T-96** - Dokument vojne pošte 7469 Zvornik, vojna policija, služba za suzbijanje kriminaliteta, 25.07.1995. godine (zjava osobe P17) ;**T-94** Dokument vojne pošte 7469 Zvornik, vojna policija, (Rješenje o određivanju pritvora) od 25.07.1995. godine

²²² **UČP broj 178-** Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine;

238. Nije poznato da postoje živi svjedoci-zarobljenici koji su preživjeli ovaj pokolj. Trojica zarobljenika koji su 16.jula preživjeli djelovanje automatskim oružjem i bombama, ubijeni su 17.jula nakon što je prilikom utovara tijela ubijenih primjećeno da su ova trojica živi i da se kriju ispod bine, odnosno ispod tijela ubijenih. Međutim, postoji dovoljno drugih dokaza na osnovu kojih se van svake sumnje može zaključiti da je dana 16.jula izvršen, a 17.jula dovršen masakr u kojem su ubijeni zarobljenici koji su se nalazili u domu kulture.

239. Rezultati kriminalističko-tehničke istrage koju su dana 29.septembra 1996.godine i 02.oktobra 1996.godine proveli istražitelji MKSJ u saradnji sa forenzičarima Službe za kriminalističke istrage Pomorskih snaga SAD (NCIS) pokazuju da je lice mjesta fotografisano, svi materijalni tragovi su fotografisani i snimljeni, te je prikupljena velika količina dokaznog materijala kako predmeta, tako i bioloških tragova kao što su ljudska krv, kosti, tkivo, koji su bili zaljepljeni po zidovima i podu, zatim tragova eksplozija, brojne rupe od metaka, meci i čahure od metaka.²²³

240. Da su zarobljenici u domu kulture ubijeni istog dana kada i zarobljenici na Branjevu proizilazi iz iskaza svjedoka Bojić Zorana koji navodi da je dan nakon odlaska zarobljenika iz škole kula vozio službeno vozilo bataljona i da je pred domom kulture vidjeo kako se utovaraju na kamion tijela mrtvih, pa kada je u to vozilo ušao Perić Slavko, rekao mu je da su te ljude, čija je tijela vidjeo „pobili neko obezbeđenje koje je dole bilo i da su ih pobili dan ranije, znači u nedelju“.

241. Dražen Erdemović je prilikom svjedočenja pred MKSJ²²⁴ izjavio da je nakon što je završeno strijeljanje zarobljenika na Branjevu, ponovo došao isti potpukovnik koji ih je od komande u Zvorniku i doveo na Branjevo, te je rekao da je u domu kulture oko 500 ljudi iz Srebrenice koji su pokušavali da razvale vrata i pobjegnu, te da treba da odu tamo i smaknu te ljude. Njegova jedinica je odbila taj zadatak, ali su drugi vojnici, za koje tvrdi da su iz Bratunca, otišli sa potpukovnikom da obave taj zadatak. Kada su kasnije po naređenju istog potpukovnika došli u kafanu preko puta doma, oko doma su ležala mrtva tijela, a iz zgrade doma su dopirali zvukovi pucnjave i eksplozija, potom je u kafanu ušao jedan pripadnik VRS-a koji je potpukovnika izvjestio da je sve završeno, a potpukovnik je izjavio „ Ko je preživio, preživio“.

242. Da je ovaj pukovnik bio Popović Vujadin, između ostalog ukazuje i presretnuti razgovor od 16.jula u 21:16 minuta između Popovića i operativnog centra komande Drinskog korpusa kada između ostalog kaže „reci generalu da sam završio posao“ i dalje „doći ću tamo sutra kada budem siguran da je sve riješeno, znaš“ uz konstataciju da „generalno, nije bilo krupnijih problema“.²²⁵

²²³ **T-99-10-** Rezultati kriminalističko-tehničke istrage Doma u Pilici, MKSJ;

²²⁴ **T-126-**Transkript svjedočenja Erdemović Dražena, od 04.05.2007. godine u predmetu MKSJ broj: IT-05-88-T , Tužilac protiv Vujadina Popovića i drugih;

²²⁵ **T-88-** Skripta u kojoj se nalaze presretnuti razgovori relevantni za predmet Pelemiš i dr.;

243. Da su zarobljenici tog dana ubijeni u popodnevnim časovima proizilazi iz iskaza Jurošević Petra, civilnog policajca na obližnjem punktu, koji je uočio prisustvo nekoliko njemu nepoznatih vojnika i parkiran crveni kombi da bi u jednom momentu začuo rafalnu pucnjavu koja je trajala 20 minuta do pola sata, nakon čega su prišli kombiju koji je bio u blizini njegove kućice za dežuru, te je čuo da ih neko pita: „*Jeste li ih pobili? Je li sve u redu? Jeste pokupili što se imalo pokupiti?*” i da su oni su rekli da jesu. Nakon što su ga uočili, naredili su mu da i on krene sa njima i uveli ga u dom gdje je vidjeo po njegovoj procjeni 200 do 300 tijela mrtvih civila koje su ti vojnici pljačkali. Gajić Zoran je naveo da ne zna koliko je tačno bilo zarobljenika u sali, “*300 do 500, uglavnom bila je puna sala koliko more stat ne znam*”.

244. Dovodeći u vezu ove iskaze, sa kapacitetom sale i njenim gabaritima u koje se vijeće uvjerilo opažanjem na licu mjesta, kao i sa iskazima svjedoka koji su utovarali mrtva tijela zarobljenika u kamione, koji utovar i odvoz je trajao skoro cijeli dan²²⁶, kao i sa brojem žrtava ekshumiranih iz masovne grobnice Branjevo i s njom povezanih sekundarnih grobnica (1.052 identifikovana do aprila 2010.godine), te činjenicom da su u istoj grobnici ukopane i žrtve ubijene na Branjevu, njih najmanje 500 prethodno doveženih iz škole Kula, vijeće zaključuje da je u domu kulture ubijeno približno, odnosno najmanje 500 do 600 zarobljenika iz Srebreničke enklave, a koju činjenicu je utvrdilo i pretresno vijeće MKSJ. Među ubijenim je bila i jedna žena.

K. TIJELA ŽRTAVA UBIJENIH NA BRANJEVU I TIJELA ŽRTAVA UBIJENIH U DOMU KULTURE UKOPANA SU MASOVNOJ GROBNICI NA BRANJEVU

245. Svjedok Q je, dan nakon preživljene egzekucije ležao u masi ubijenih i ranjenih ljudi na Branjevu, kada je čuo mašine, odnosno kamion koji je dovukao mrtva tijela i istresao ih na livadu. Pretresno vijeće MKSJ je utvrdilo da su 17. jula, leševi iz Doma Kulture Pilica bili utovareni na kamion i sahranjeni na Branjevu, oko 3 kilometra od Doma kulture Pilica.²²⁷ Ova je činjenica potvrđena provedenim dokazima i pred ovim sudom, između ostalog i svjedočenjem Tomić Milenka,²²⁸ pripadnika radnog bataljona (R bataljon) zvrničke brigade, koji je tijela iz doma prevezio kamionom TAM 130 (6 tona nosivosti), do već iskopane rake na ekonomiji Branjevo.

246. I nekoliko tijela zarobljenika ubijenih u pojedinačnim ubistvima u školi 14. i 15.jula, na Branjevo je traktorom sa prikolicom 17.jula dovezao Ilić Jovan, pripadnik radnog voda prvog bataljona.²²⁹

247. Pretresno vijeće MKSJ je utvrdilo da su 17. jula, pripadnici inžinjerijske čete Zvrničke brigade učestvovali u iskopavanju masovnih grobnica na Branjevu,²³⁰ a navedeno potvrđuju i

²²⁶ **T-128-** Iz iskaza Popadić Save koji navodi da su radili u utovar u smjenama naizmjenično proizilazi da je utovareno i iz doma odveženo najmanje sedam kamiona sa tijelima;

²²⁷ **UČP broj 179-** Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine;

²²⁸ Transkript audio zapisa od 28.09.2009.godine i 01.10.2009.godine;

²²⁹ Transkript audio zapisa od 27.10.2009.godine;

²³⁰ **UČP broj 203-** Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine;

saslušani svjedoci u ovom postupku. Tako je svjedok P23²³¹ pripadnik inženjerske čete Zvorničke brigade svjedočio je kako je tih dana utovarivačem zvorničke brigade ULT-220 na više lokacija u okolini Zvornika kopao jame, a i između ostalog i na ekonomiji Branjevo, gdje ga je uputio major Jokić Dragan, načelnik inženjerske čete Zvorničke brigade. On je naveo kako su u iskopanu jamu radnici unijeli tijela sa dvije velike "gomile" leševa, a takođe su u jamu "iskopovani" leševi koji su doveženi kamionima.

248. To proizilazi i iz iskaza Ristanović Cvjetina²³² takođe pripadnika inženjerske čete koji je na Branjevu kopao grobnice bagerom G 700, čemu je prisustvovao i komandir voda inženjerije Damjan Lazarević.

249. U svom izvještaju Dean Manning²³³ istražitelj MKSJ-a navodi da se na satelitskim snimcima iz zraka vide mnoge masovne grobnice u vrijeme dok su iskopavane, ili nedugo nakon toga. Na snimcima ekonomije Branjevo od 17.jula 1995.godine vidi se veliki broj tijela na polju u blizini ekonomije. Na snimcima od 27. septembra vide se tragovi prekopavanja masovne grobnice, kao i rovokopač i utovarivač. Masovna grobnica na Ekonomiji Branjevo je ekshumirana u periodu između 10. i 24. septembra 1996. godine, od strane zajedničkog tima Ljekara za ljudska prava (PHR) i Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u Hagu (MKSJ). Utvrđeno je da je grobnica remećena, a satelitski snimci upućuju na to da je do remećenja došlo u periodu između 21. i 27. septembra 1995.

250. Nadalje, analiza primarne masovne grobnice Branjevo i analiza grobnice Čančarski put 12 (CR12) ukazuje na to da je CR12 sekundarna grobnica u kojoj su se nalazila tijela uklonjena iz masovne grobnice na ekonomiji Branjevo. Dokazi o vezi uključuju arheološke i antropološke karakteristike, uzorke tla i polena, slične poveze za oči i ligature kao i datume neovlaštenog premetanja grobnica do kojih se došlo pomoću fotografija iz kojih proizilazi da je CR 12 prvi put iskopana nakon 27.septembra i zatrpana prije 2.oktobra 1995.godine. Ekshumacija primarne masovne grobnice Branjevo izvršena je u periodu od 10 do 24 septembra i pronađeni su ostaci 132 osobe, a masovne grobnice CR 12 koja je ekshumirana 1998.godine, ostaci 174 osobe (samo 43 gotovo kompletna tijela), pa je najmanji broj osoba u ove dvije grobnice na osnovu antropološkog pregleda kostiju i dijelova tijela bila 283 u vrijeme kada je rađen njegov izvještaj i da je od tada broj idnetifikovanih znatno porastao. Naveo je i da CR 12 nije jedina sekundarna grobnica koja je povezana sa grobnicom na Branjevu, odnosno da dokazi ukazuju i na druge grobnice duž puta za Čančare.

²³¹ Transkript audio zapisa od 06.10.2009.godine;

²³² Transkript audio zapisa od 27.10.2009.godine **T-66** Putni radni list VP Zvornik 7469, broj: 22-1317/95 za period od 01.07. do 31.07.1995.godine za vozilo Mercedes, vozač Milovanović Milan i **T-67**- Putni radni list br.22-1565/95 za period od 01.07. do 31.07.1995.godine;

²³³ **T-99** Transkript sadržaja sjednice pretresnog vijeća MKSJ u predmetu IT-05-88-T (Tužilac protiv Vujadina Popovića i dr.) od 10.12. i 11.12.2007.godine, saslušanje svjedoka Dean Manning-a i **T-99-6** Rezime sudsko-medicinskog dokaznog materijala-stratišta i masovne grobnice, Dean manning, 16.05.2000, Transkript audio zapisa sa pretresa 19.04.2010.godine; **T-99-11** Kriminalističko-tehnička obrada grobnice na lokalitetu Pilica, Ekonomija Branjevo od 15.06.1998. godine

L. SEKUNDARNE GROBNICE POVEZANE SA MASOVNOM GROBNICOM NA BRANJEVU

251. Otprilike između 01.09.1995. i 01.11.1995. godine pripadnici VRS i MUP su poduzimali organizovane i obimne aktivnosti da prikriju ubijanje i likvidaciju u zonama odgovornosti Zvorničke i Bratunačke brigade premještanjem tijela eshumiranih iz prvobitnih masovnih grobnica na sljedećim lokacijama: Ekonomija Branjevo, Kozluk, „Brana“ kraj Petkovaca i Orahovca i njihovim odvoženjem u sekundarne grobnice na: trinaest lokacija duž puta za Čančare (u kojima su tijela sa Ekonomije Branjevo i Kozluka); pet lokacija u blizini Liplja (u kojima su tijela sa Brane kod Petkovaca); sedam lokacija u blizini Hodžića (sa tijelima iz Orahovca).²³⁴ Čitav poduhvat je bio ogroman inženjerski i logistički projekat u kojem je hiljade tijela ekshumirano iz grobnica unutar opštine Zvornik i premješteno u više grobnica raspoređenih u različitim udaljenim područjima.²³⁵

252. U svom nalazu i mišljenju vještak Kešetović Rifat, rukovodilac Podrinje identifikacijskog projekta (PIP) Međunarodne komisije za nestale osobe (ICMP), čiji je zadatak identifikacija ekshumiranih posmrtnih ostataka, naveo je da se uzimajući u obzir DNK veze između grobnica može izdvojiti 1.052 imena identifikovanih žrtava vezanih za masovnu grobnicu Branjevo i sa njom povezanih grobnica (zaključno sa 13.04.2010.godine) pri čemu identifikacija svih do tada ekshumiranih ostataka još nije bila završena.²³⁶ Broj zvanično identifikovanih tijela ekshumiranih iz primarne masovne grobnice PLC (grobница na Branjevu) je 124, pri čemu je 11 identifikovanih bilo mlađih od 18 godina, najmlađe dvije osobe bile rođene 1980. godine (jedna od njih Avdić (Rame) Admir), dok je najstarija osoba rođena 1925 godine –Vilić (Ibrahima) Nazif. DNK analizom uspostavljene su direktne veze ove grobnice sa četiri sekundarne grobnice uz Čančarski put i to: KAM04 ZVO, KAM 09ZVO, CR11 i CR12, stim da su posmrtni ostaci dvije osobe pronađene u tri različite grobnice- primarnoj na Branjevu (PLC) i dvije sekundarne grobnice uz Čančarski put (CR11 i CR12).

253. Vještak je izvršio analizu DNK izvještaja pristiglih u PIP do 13.04.2010.godine za grobnice ekshumirane na „putu Čančari“ (ukupno 13) od kojih se prema fizičkim dokazima koji nisu predmetom njegove analize, osam grobnica veže za događaje u Pilicama i to su grobnice označene sa: CR12, CR11, KAM10ZVO, KAM09ZVo, KAM 06 ZVo, CR 05 , KAM 04 ZVo. Za događaje u Pilici se prema fizičkim dokazima pronađenim u grobnici veže i KAM08ZVo za koju vještak nije do momenta analize dobio ni jedan DNK izvještaj obzirom da je sudskomedicinska obrada tek bila završena, pa DNK veze u odnosu na ovu grobnicu nisu mogle biti ni

²³⁴ Dokaz **T-99-103**: izvještaj Deana Manninga, 2007.; dokaz **T-99-106**: karta na kojoj se vidi premještanje sa primarnih u sekundarne grobnice; **T-100**: Narativni izvještaj o vojnim događajima u Srebrenici, Richard Butler, stavovi 11.0-11.1; Dokaz **T-99**: Transkript iskaza Deana Manninga prem MKSJ-om, 10.12.2007., Popović i dr., predmet br. IT-05-88-T.

²³⁵ **T-100**: Narativni izvještaj o vojnim događajima u Srebrenici, Krivaja 95, vještak Richard Butler, stav 11.0-11.7.

²³⁶ **T-132**- Nalaz i mišljenje vještaka medicinske struke, specijalista sudske medicine Kešetović Dr.med.sci. Rifat od 03.06.2010.godine; **T-133**- fotodokumentacija + cd sa fotodokumentacijom grobnica za vrijeme ekshumacije;

razmatrane. Za grobnicu KAM06Zvo takođe je tek započeo proces identifikacije i očekivao se veliki broj DNK izvještaja.

254. Naime, iz masovne grobnice u Čančarima označene sa CR12 otvoreno je 148 slučajeva, a do tog datuma identifikovano 101 osoba, a DNK analizom uspostavljene veze sa primarnom masovnom grobnicom na Branjevu (PLC) kao i veza sa drugim sekundarnim grobnicama uz Čančarski put- CR 11, KAM10ZVO i KAM06ZVO. Dvije najmlađe osobe bile su 1980.godine od kojih jedna Nukić (Smaje) Mujo, a najstarija osoba rođena je 1923.godine Memić (Alije) Jusuf.

255. Iz masovne grobnice u Čančarima označene sa CR11 na osnovu poslatih uzoraka otvorena su bila 132 slučaja, a do tada identifikovano 100 osoba. DNK analizom uspostavljena veza sa primarnom na Branjevu (PLC) te sa sekundarnim CR12 I KAM10 ZVO. Najmlađe dvije osobe rođene 1979.godine od kojih Klempić (Alije) Esed, a najstarija 1923 godine Čakanović (Hakije) Mehmedalija.

256. Iz masovne grobnice u Čančarima označene sa KAM10ZVO na osnovu poslatih uzoraka otvoreno je 415 slučajeva, do tada formalno identifikovano 279 osoba, a DNK analizom su uspostavljene veze sa masovnim grobnicama CR11, CR12 i KAM09ZVO. Najmlađa identifikovana osoba rođena je 1980.godine Osmanović (Muniba) Ahmedin, a najstarija 1919 godine Sinanović (Rame) Nurif.

257. Iz masovne grobnice KAM09ZVo otvoreno je 200 DNK slučajeva, a identifikovano 117 osoba, a uspostavljene veze sa primarnom grobnicom (PLC) i sekundarnom KAM 10 ZVO. Najmlađa identifikovana osoba rođena je 1980.godine Osmanović (Abdulaha) Sulejman, a najstarija 1920 godine Osmanović (Osmana) Safet.

258. Iz masovne grobnice KAM 06 ZVo otvoreno je 56 DNK slučajeva, idetifikovano 6 osoba, a DNK veza uspostavljena sa grobnicama CR05 i CR12. Najmlađa identifikovana osoba rođena je 1979.godine Malagić (Salke) Admir, a najstarija 1925 godine Mehić (Mehmeda) Meho.

259. Iz masovne grobnice CR 05 otvoreno 273 DNK slučaja, identifikovano 206 osoba, a DNK veza uspostavljena sa grobnicama KAM04 ZVO I KAM 06 ZVO. Iz masovne grobnice KAM 04 ZVo otvorena 174 DNK slučaja, do tada identifikovano 124 osobe, a DNK veza uspostavljena sa primarnom grobnicom PLC i sekundarnom CR05. Najmlađa identifikovana osoba rođena je 1981.godine Bajraktarević (Bege) Ešad, a najstarija 1911 godine Suljić (Salke) Nazif.

260. U slučajevima gdje je utvrđen uzrok smrti sa manjom ili većom vjerovatnoćom, dominira strijelno ozljeđivanje tijela, kod većine višestruko, a u grobnicama KAM04ZVO, CR 05 i CR11 u izvjesnom broju slučajeva moguće je da se radi o eksplozivnim povredama. Obzirom da je uspostavljena direktna DNK veza primarne grobnice PLC sa četiri sekundarne grobnice, te obzirom da su uspostavljene pojedinačne i brojne veze između sekundarnih gorbnica međusobno i unutar samih grobnica CR05, KAM06ZVO i KAM10 ZVo, vještak zaključuje da se na temelju DNK veza može zaključiti da postoji sigurna povezanost svih navedenih grobnica

sa primarnom grobnicom na Branjevu, a što mogu potvrditi i pronađeni artefakti u grobnicama.

261. Ogromna većina lica identifikovanih DNK analizom posmrtnih ostataka iz ovih sekundarnih grobnica su navedena na spisku MKCK-a kao nestali nakon pada Srebrenice u julu 1995. godine.²³⁷

262. Svjedok Matthew Winemayer, forenzičar arheolog koji je ispred Međunarodne komisije za nestale osobe (ICMP) učestvovao u procesu ekshumacije nekih od ovih grobnica objasnio je na koji način je radila komisija. Iz sažetih izvještaja komisije u koje je sud izvršio uvid²³⁸ iz kojih proizilazi da je arheološki pristup iskopavanjima masovnih grobnica omogućio određena zapažanja u vezi sa prvobitnim kopanjem grobnice i redoslijedom odlaganja tijela. Postupak je proveden stratigrafskim iskopavanjem grobnice, počevši hronološki od posljednjih tijela stavljenih u grobnicu, skidanjem sloja po sloja grobnice ručnim alatima, sve do prvog sloja tijela. Na taj način mogli su se uočiti svi detalji u vezi sa ukopavanjem tijela u masovnu grobnicu, pa tako npr. da su mašine koje su kopale grobnicu, korištene i za "zbijanje" ljudskih ostataka prije nego što je na njih stavljen novi sloj ljudskih ostataka ili prije konačnog zatrpavanja zemljom.

263. Odbrana je osporavala zaključke vještaka Kešetović Rifata, te je po nalogu odbrane drugooptuženog, vještak dr. Ljubiša Simić izvršio analizu nalaza i mišljenja vještaka Kešetovića vezano za primarnu grobnicu u Pilicama, analizu sekundarne grobnice čančari cesta 12 (CR12) i osvrt na svjedočenje vještaka Kešetovića²³⁹. Vještak je naveo da su autopsijski izvještaji sačinjeni ispred stručnjaka MKSJ manjkavi jer postoji niz izvještaja u kojima nema bilo kakvih dokaza koji bi upućivali na to kako je smrt nastupila, a ipak su forenzičari zaključili da se radi o ubistvu, te je ukazao i na druge, po njegovom mišljenju, greške i propuste forenzičara MKSJ. Nadalje, on je osporavao nalaz vještaka Kešetovića u dijelu u kojem je utvrđeno da između primarne grobnice Pilica i sekundarne grobnice KAM10, KAM06 i CR5 postoji veza, obzirom da nema direktnih DNK dokaza da su posmrtni ostaci iz Pilice završili u tim sekundarnim masovnim grobnicama.

264. Vijeće nalazi da je ova primjedba vještaka odbrane neosnovana. Naime, nesporno je da primarna masovna grobnica PLC ima direktnu DNK vezu samo sa četiri od osam sekundarnih grobnica uz Čančarski put koje se dovode u vezu sa PLC grobnicom. Međutim, ostale četiri sekundarne grobnice uz Čančarski put koje nemaju direktnu DNK vezu, obzirom na postojanje DNK veza međusobno jedne sa drugom, a tako i sa četiri grobnice koje imaju direktnu vezu sa PLC, te obzirom na pronađene artefakte-ligature i sl., sasvim logično opravdavaju zaključak vještaka Kešetovića da se svih osam sekundarnih grobnica iz kojih je zajedno sa primarnom PLC, do aprila 2010.godine identifikovano 1.052. osobe, dovodi u vezu

²³⁷ **T-132:** PIP-ov spisak zvanično identifikovanih žrtava - BAZ brojevi se mogu povezati sa T-134: MKSJ-evim spiskom nestalih iz Srebrenice.

²³⁸ **T-135-Sažeti izvještaji** Međunarodne komisije za nestale koji se odnose na ekshumacije sekundarnih grobnica na putu za Čančare i to : izvještaj Čančarski put 04 od 19.02.2009.godine, Čančarski put 05 od 17.04.2008 godine, Čančarski put 06 od 09.04.2009.godine, Čančarski put 08 od 19.02.2009.godine, Čančarski put 09 od 17.04.2008.godine, Čančarski put 10 od 18.04.2008.godine

²³⁹ **D-II-25-** izvještaj o forenzičkim nalazima dr. Ljubiša Simić

sa stradanjem u Pilici, odnosno žrtvama koje su primarno ukopane u grobnici na Branjevu, a kasnije premještene na ove sekundarne lokacije.

265. Pored toga, vještak odbrane dr. Simić Ljubiša je utvrdio da prisustvo tragova eksplozivnih povreda u grobnicama KAM10, CR 5 i CR 11 ukazuje da se ne može raditi o žrtvama koje vode porijeklo iz primarne masovne grobnice na Branjevu, obzirom da su "te žrtve strijeljani ratni zarobljenici, a da strijeljanja nisu izvođena minama, bombama ili artiljerijom". Vijeću nije predočio iz kojih je izvora crpio znanje o načinu na koji su ubijene žrtve koje su ukopane u masovnoj grobnici na Branjevu.

266. Vijeće primijetuje da je vještak odbrane pogrešno protumačio zadatak vještačenja dr. Kešetovića. Naime, on je naveo kako je zadatak vještaka Kešetovića bio da utvrdi "za koliko bi se lica moglo potvrditi da su strijeljana u Branjevu u Pilici". Međutim, evidentno je da ovo nije bilo zadatkom niti predmetom utvrđivanja vještaka Kešetovića, već je isti dao mišljenje o tome *koliko je žrtava ekshumirano i identifikovano iz primarne masovne grobnice na Branjevu (a ne koliko ih je strijeljano na Branjevu) i gdje se sekundarne masovne grobnice dovode u vezu sa ovom primarnom masovnom grobnicom*. Dokazi provedeni i tokom ovog postupka nesumnjivo ukazuju da su na Branjevu ukopane, ne smo one žrtve koje su na Branjevu strijeljane iz automatskog oružja, nego i žrtve ubijene u domu kulture u Pilici, za koje je provedeni dokazi, rezultati kriminalističko-tehničke istrage provedeni na licu mjesta, te svjedoci koji su žrtve utovarali na kamion i koji su primjetili da su određena tijela u potpunosti razorena, takođe upućuju na činjenicu da su žrtve u domu kulture između ostalog stradale i od eksplozivnih sredstava, a što u potpunosti odgovara i zaključku vještaka Kešetovića.

267. Nalazom i iznesenim tvrdnjama vještaka odbrane²⁴⁰ nije doveden u pitanje nalaz i mišljenje vještaka Kešetovića kojem je vijeće u cjelosti poklonilo vjeru, jer je dat u skladu sa pravilima struke i vijeće nije imalo razloga da sumnja u objektivnost, a tako i stručnost ovog vještaka, naročito stoga što je isti u saglasnosti sa drugim provedenim dokazima.

268. Vijeće je odbacilo tezu odbrane prema kojoj su u ovim grobnicama ukopani posmrtni ostaci osoba stradalih prilikom borbi kolone u rejonu Baljkovice, obzirom da su u grobnicama pronađene ligature odnosno povezi kojim su žrtvama ruke vezane na leđima, kao i povezi za oči na posmrtnim ostacima, a što se jasno vidi i na fotografijama uloženim u spis u koje je vijeće izvršilo uvid. Ove činjenice i dokazi isključuju mogućnost da su žrtve stradale u borbenim dejstvima. Ovo potkrepljuje i svjedočenje Obrenović Dragana koji je naveo da predpostavlja da je u borbi sa kolonom na Baljkovici stradao i ranjen veliki broj Muslimana, ali da su njihova tijela vjerovatno izvučena tokom noći između 16. i 17. jula, kroz koridor, obzirom da kasnije nije pronađen veliki broj tjela u tom rejonu, te je oko 15 do 20 sakupljenih tijela pokopano na lokaciji kod Motovske Kose.

²⁴⁰ Potrebno je napomenuti da je vještak odbrane dr. Simić Ljubiša prilikom iznošenja nalaza i mišljenja zaključio i da je: "Insistiranje na verifikaciji mnogo više od pukog cjepidlačenja jer je sada poznato da se ne samo DNK rezultati, nego čak i DNK uzorci koji daju te rezultate, mogu vjerodostojno falsifikovati....pa s obzirom na potpunu nepristupačnost radu ICMP-a, ovo se u potpunosti može primijeniti na tajanstveni ICMP i netransparentne DNK dokaze koje su ponudili haškom Tribunalu i Državnom sudu za ratne zločine Bosne i Hercegovine

M. INKRIMINIRAJUĆE RADNJE PRIPADNIKA PRVOG BATALJONA

1. Vojnici prvog bataljona čuvali su stražu

269. Tužilaštvo je tvrdilo da su pripadnici prvog bataljona čuvali stražu u školi kao i domu kulture u Pilici, u kojima su se do pogubljenja nalazili zarobljenici iz Srebrenice. Odbrana je tvrdila da su pripadnici prvog bataljona, kojih nije moglo biti više od desetak, na lokaciji kod škole Kula naprosto "boravili" odnosno da je nekoliko pripadnika bataljona koji su živjeli u zaseoku Kula, uključujući i Slavka Perića, otišli tamo iz razloga brige za svoje porodice koje su stanovale uz samu školu ili u blizini škole, dok nema dokaza da ih je uopće bilo na lokaciji kod doma kulture u Pilici.

a. Škola

270. Vijeće je saslušalo brojne svjedoke, pripadnike prvog bataljona kako tužilaštva tako i odbrane, od kojih je većina navela da su, kako to i odbrana tvrdi, otišli kod škole kako bi obezbjedili sigurnost sela. Vijeće nalazi ovo objašnjenje prisustva kod škole neuvjerljivim, mada, sasvim logičnim kada se posmatra sa aspekta uloge ovih svjedoka u događaju u kojem su, očigledno postupali u svojstvu stražara, a koji su na ovaj način pokušavali relativizirati tu svoju ulogu. Neki od njih su, ipak smogli snage da pobjegnu od te relativizacije i potvrdili da su čuvali zarobljenike, a ne selo, kako je to nastojala dokazati odbrana.

271. Da je Slavko Perić sa pripadnicima prvog bataljona stigao i prije dolaska autobusa sa zarobljenicima potvrdio je svjedok Bogoljub Gavrić, učitelj koji je stanovao u zgradi odmah preko puta škole. On je posmatrao i dolazak i sprovođenje zarobljenika iz autobusa do sale. Naveo je da je sa Slavkom Perićem došlo 15 do 20 vojnika od kojih je prepoznao Stanka Perića, Slavkovog brata i vojnika pod nadimkom Gaja, i svi su bili naoružani, a Stanko Perić je imao mitraljez. On navodi da nisu držali oružje okrenuto prema zarobljenicima, te da se činilo da iskrcavanje i ulazak zarobljenika koordiniraju "specijalci" koji su zarobljenike i dovezli i bili su sa njima u neposrednom kontaktu.²⁴¹ Bogoljub Gavrić je naveo da su se pripadnici prvog bataljona nalazili oko škole i na ulazu u školu i na izlazu prema igralištu.²⁴²

272. Iz iskaza svjedoka Babić Rajka, zamjenika komadanta za opšte poslove, proizilazi da u momentu kada su zarobljenici stigli, zajedno sa njim i članovima komande Perić Slavkom i Pantić Draganom, te vojnicima koji su došli sa njima do škole, ukupno je bilo 12 pripadnika bataljona koji su se podjelili u tri grupe od po četvero. Jedna grupa otišla je na školsko igralište

²⁴¹ Strana 44 transkripta audio zapisa sa pretresa od 27.05.2009.godine;

²⁴² Strana 53 transkripta audio zapisa sa pretresa od 27.05.2009.godine;

da obezbijedi sporedni ulaz, jedna grupa ostala je na glavnom kontrolnom ulazu u školu, a on, Pantić, Perić i još jedan pripadnik su ušli u školu i salu da bi vidjeli u kakvom je stanju.²⁴³

273. U ovoj grupi vojnika prvog bataljona bio je i Jovanović Dragan, koji navodi da je sa njim bilo deset do dvanaest pripadnika prvog bataljona i da se on kretao na prostoru iza škole, gdje je ostao cijeli taj dan i noć. Sljedećeg dana pretežno se kretao na putu ispred škole, kada je u popodnevnim satima džipom stigao visoki oficir sa vojnicima.

274. Vojni policajci čete Zvorničke brigade, na obavljanju dužnosti u prvom bataljonu, Bojić Zoran i Jović Slobodan su tog dana bili prisutni u zgradi komande prvog bataljona kada je u njihovu sobu ušao Perić Slavko i rekao im da su u školu u Kuli doveženi neki ljudi i da treba da "odu dole". Ubrzo potom su i otišli zajedno sa Slavkom i to oko 15 časova.²⁴⁴ Sutradan je jednog od njih zamjenio treći vojni policajac koji je dužnost obavljao u bataljonu- Jović Zoran.

275. Jović Slobodan tvrdi da im je zadatak bio da čuvaju zarobljenike od lokalnog stanovništva, i da im ne dozvole ulazak u školu, kako ne bi došlo do nekog incidenta, i da ne bi neko maltretirao zarobljenike. Međutim, obzirom da je svjedok Manojlović Neđo tvrdio da je u školu ušao u civilnom odjelu, kao civil, to vijeće zaključuje da vojni policajci ili ovaj zadatak nisu izvršavali ili im to i nije bio zadatak.

276. Jović Zoran drugačije opisuje njihov zadatak i tvrdi da su trebali da paze da li će kod škole doći neko od vojnika sa linije, te da ih u tom slučaju privedu i vrate na liniju, i da nisu imali nikakve dužnosti u pogledu zarobljenika. Vijeće nalazi i ovo objašnjenje zadatka nelogičnim, obzirom da je očigledno da su za vrijeme boravka zarobljenika u školi, stalno pristizali i mijenjali se vojnici prvog bataljona, od kojih su neki došli i sa linije. Jović Slobodan navodi da je u jednom momentu pred školu došla grupa od desetak do dvanaest naoružanih pripadnika bataljona. Niko od ovih pripadnika prvog bataljona nije ni priveden ni vraćen na liniju od strane vojne policije. Vijeće nalazi da je nelogično dežuranje kod škole sa svrhom vraćanja vojnika na liniju, umjesto izvršavanja kontrole i obilaska linija u cilju kontrole, ili izdavanja naredbe putem centra veze komandirima četa da vojnici ne smiju napustiti položaj.

277. Pantić Dragan, zamjenik komandanta za moral u prvom bataljonu, je prilikom svjedočenja pokušao prikazati da je sasvim neobavezno otišao do škole kula. On je negirao da je do škole došao zajedno sa Perić Slavkom, te je tvrdio da je otišao tek predveče, i to nakon što mu je Pelemiš Momir neobavezno rekao da može ići kući da se presvuče i da usput svrati do Perić Slavka da vidi treba li mu nešto.²⁴⁵ Vijeće nalazi da je, obzirom na činjenicu da je isti bio član komande, odnosno jedan od pomoćnika komandanta, imao razloga i da određene činjenice i okolnosti prešuti, a jedna od njih je i činjenica da je, kako to opisuje Babić, stigao u školu prije dolaska zarobljenika i da je zajedno sa ostalim članovima komande Perićem i Babićem, na

²⁴³ Strana 31 transkripta audio zapisa sa pretresa od 28.04.2009.godine i Transkript svjedočenja svjedoka Babića Rajka od 18.4.2007. godine u predmetu MKSJ broj IT-05-88-T Popović i dr. uložen pod T-15;

²⁴⁴ Jović Slobodan- strana 90 transkripta od 27.12.2010.godine;

²⁴⁵ Transkript audio zapisa sa pretresa od 25.01.2011.godine;

neki način učestvovao u pripremi škole za dolazak i raspored vojnika na stražarska mjesta oko škole.

278. Istog dana u večernjim satima pred školu je upućen i pripadnik prvog bataljona Zoran Gajić koji navodi da je zajedno sa petnaestak vojnika prvog bataljona koji su u to vrijeme bili u rovu, pred mrak upućen u školu od strane komandira čete.²⁴⁶

279. Mada je tvrdio da je iz radoznalosti došao do škole, a ne po nečijem naređenju, komandir jednog voda prvog bataljona Stanko Kostić je potvrdio da je kod škole je proveo određeni vremenski period i da je pored drugih pripadnika bataljona viđao Slavka Perića, Babić Rajka i Filipa Lazarevića.

280. Lazić Nedeljko vozač u pozadinskom vodu bataljona potvrdio je da je kamionom odveo nekoliko vojnika prvog bataljona koji su bili naoružani naoružanjem kao i kada idu na liniju, do škole u Kuli gdje su bili zarobljenici.²⁴⁷

281. Ova grupa vojnika je na zadatku kod škole provela noć, a dvojica vojnih policajaca su naveli da su spavali u objektima preko puta škole odnosno u stanu Babić Rajka. Gavrić Bogoljub je takođe naveo da je u njegovom stanu kod škole u noći sa 14-ti na 15-og jula zatekao jednog vojnika kako spava, dok su u noći sa 15-og na 16-ti dvojica, njemu nepoznatih vojnika spavali u njegovom stanu.

282. Sljedećeg dana, dakle 15.jula, nakon što im je u komandi brigade rečeno da "neće dobiti pomoć i da se organizuju kako znaju i umiju" stigla je druga grupa vojnika prvog bataljona. Pripadnik prvog bataljona Pavlović Pero je svjedočio kako je 15.jula (proizilazi iz dijela iskaza u kojem govori da je sutradan vidio odlazak zarobljenika) bio u rovu na liniji kada je došao komandir čete Đurić Milan. Navodi da mu je Đurić rekao da sa četiri do pet vojnika treba da angažuje kod kule jer su tu doveženi ljudi, a stanovništvo je samo jer je vojska na liniji. On je sa još četiri vojnika traktorom došao do škole oko 14,00 sati i cijeli taj dan se kretao oko škole.

283. U smjenu su u prijednevnom satima, sa linije, automobilom stigli i pripadnici prvog bataljona Savo Stević, Mićo Manojlović i Mile Tejić. Oni su svjedočili kako su od komandira čete Đurić Milana dobili naređenje da napuste pozicije u rovovima gdje su držali položaj, te su upućeni kod škole Kula.

284. Savo Stević navodi da je bio u rovu kada mu je komadant čete Đurić naredio da ide kod škole Kula da bi čuvali zarobljenike iz Srebrenice, a da trebaju da zamjene vojnike koji se tamo već nalaze, te je došavši kod škole vidjeo Perić Slavka i Babić Rajka. Naveo je kako je neka osoba koju nije poznavao rekla njemu, Tejiću i Manojloviću da će provesti dva sata tu na

²⁴⁶ Transkript audio zapisa sa pretresa 13.05.2009.godine;

²⁴⁷ Transkript audio zapisa sa pretresa 24.08.2009.godine;

smjeni, te da im je zadatak da čuvaju zarobljenike. Kasnije je dodao da je sa njima bio i pripadnik bataljona Bato Lazarević.²⁴⁸

285. Mićo Manojlović je takođe naveo da je naređenje došlo od Đurića, s tim što on navodi da im je Đurić rekao da je takvu naredbu dobio iz komande, odnosno u svom iskazu iz istrage preciznije navodi kako je Đurić rekao da je naredbu izdao komadant Pelemiš, a da im je rečeno da se po dolasku u školu jave Babiću, što su i učinili. Babić im je rekao da odu na sprat u učionice kako bi zamjenili vojnika koji je gore čuvao zarobljenike, i da paze da zarobljenici ne prilaze prozorima i ne otvaraju ih.²⁴⁹

286. Mile Tejić navodi kako im je u ranim jutarnjim satima Đurić izdao naredbu koju je dobio iz komande bataljona da idu kod škole kako bi čuvali Bošnjake iz Srebrenice, stim što on, za razliku od Manojlovića, navodi da im je rečeno da se jave Perić Slavku.²⁵⁰ Dolaskom pred školu vidjeo je Perić Slavka koji se zajedno sa Babićem nalazio u hodniku u unutrašnjosti škole: Perić im je naredio da stanu ispred učionica na spratu i čuvaju bošnjake kako ne bi izašli, te je tokom boravka u školi vidio oko dvadesetak pripadnika prvog bataljona među kojim Vujević Mile i Mićo Tomić.

287. Svjedok odbrane Đurić Milan, komandir čete, navodi da je u vrijeme dešavanja u Srebrenici bio u Beogradu, ali je potvrdio da je možda došlo do zamjene identiteta njega i Đurić Miladina, obzirom da imaju slična imena i isto prezime.²⁵¹

288. Komandir čete Đurić Miladin svjedok odbrane prvooptuženog, tvrdi da nije dobio direktno obavještenje iz komande o puštanju ljudi u cilju obezbjeđenja zatvorenika kod Kule u Pilici, te da su iz čete koja nije bila njegova, nego iz njemu susjednog rova, trojica ili četvorica vojnika dobrovoljno otišli sa linije i da to su bili mladi momci koji su imali dojavu da se u susjednom selu Glavičicama održava igranka odnosno svadba, te su otišli nekim autom askona.²⁵²

289. Svjedok Milivoje Todorović, komadant jedne od četa u prvom bataljonu je u ovom periodu sa Stanojević Milanom učestvovao u akciji u Srebrenici. Kada se vratio njegov zamjenik Radivoje Matić ga je obavijestio da je bilo gotovo nemoguće održavati liniju sa tako malo ljudi jer mu je stalno traženo ljudstvo za čuvanje zarobljenika.²⁵³ Svjedok odbrane drugooptuženog Radivoje Matić je ovo potvrdio i naveo da ga je Pelemiš Momir nazvao vojnim telefonom i tražio od njega da pošalje sedam do deset ljudi za obezbjeđenje zarobljenika na šta mu je on odgovorio da ne može da pošalje toliko ljudi i to je odbio.²⁵⁴

²⁴⁸ Transkript audio zapisa sa pretresa od 26.05.2009.godine;

²⁴⁹ Transkript audio zapisa sa pretresa od 26.05.2009.godine; **T-26-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Miće Manojlovića Tužilaštvo NiH KT-RZ-02/08 od 08.04.2008. godine čiji je sastavni dio transcript audio zapisa u IV dijela;

²⁵⁰ Transkript audio zapisa sa pretresa od 27.05.2009.godine;

²⁵¹ Strana 62 transkripta od 28.12.2010.godine;

²⁵² Transkript audio zapisa od 07.10.2010.godine;

²⁵³ Strana 11 transkripta od 24.04.2009.godine;

²⁵⁴ Strana 19 transkripta audio zapisa- **T-184**;

290. Svjedok Manojlović Dragan koji je bio pripadnik čete na čijem je čelu bio Đurić Miladin izjavio je da je u rovu komandira čete bio poljski telefon koji je imao vezu sa komandom, stoga dovodeći u vezu ove iskaze vijeće nalazi da je očigledno iz komande, odnosno od komadanta Pelemiša, preko centra veze upućeno naređenje komadantima četa da upute nekoliko pripadnika na zadatak kod škole, te je očigledno da su vojnici na smjene odlazili organizovano i po naređenju, na što ukazuje činjenica da ih je, između ostalog, kamionom vozio i Lazarević Nedjeljko, po istom principu kojim su vojnici voženi na smjene na odbrambene linije.²⁵⁵

291. Svjedok odbrane prvooptuženog Stević Slavko naveo je da je vidjeo izvođenje zarobljenika iz autobusa ispred doma kulture (za koje je vijeće utvrdilo da je 15-ti juli, odnosno drugi dan po dolasku zarobljenika u Pilicu), te je istog dana otišao na liniju, da bi sutradan ujutro došao Perić Slavko i naredio vojnicima da dođu ispred škole i čuvaju zarobljenike jer će "popaliti selo".²⁵⁶

292. Mada je na svjedočeci na pretresu, pripadnik radnog voda bataljona Jurošević Juroš, rekao da je za vrijeme boravka kod škole kula samo donosio vodu zarobljenicima, iz njegovog iskaza u istrazi proizilazi da je u toku noći sa 14-og na 15-ti juli do njegove kuće došao Ristić Ilija, učitelj u školi i rekao mu da obavijesti ostale pripadnike radnog voda da dođu pred školu kula jer su stigli zarobljeni muslimani, te da mu je sutradan, kada je došao pred školu kula neko dao pušku i rekao da pazi da zarobljenici ne bježe iz sale.²⁵⁷ Svjedok odbrane Ristić Ilija u svom je iskazu negirao da je uopće razgovarao sa Jurošević Jurošom.

293. Dovodjenjem u vezu svih ovih iskaza vijeće nalazi da je sa zadatkom čuvanja straže u cilju sprječavanja bjekstva zarobljenika kod škole Kula, od 14.jula kada su zarobljenici stigli, pa do 16. jula i njihovog odvoženja na ekonomiju Branjevo, stalno bio prisutan određeni broj pripadnika prvog bataljona, (ukupno angažovano oko 30 vojnika), uključujući i članove komande, od kojih je Perić Slavko povremeno i odlazio, pa je 15.og išao i do doma kulture, odakle ga je vozač vozio do zgrade komande brigade u Karakaju.

294. Nesporno je da su obzebjedenje zarobljenika vršili i drugi pripadnici VRS-a koji nisu pripadnici prvog bataljona. Pretresno vijeće MKSJ je utvrdilo da je Vojna policija Bratunačke brigade bila angažovana na praćenju zarobljenika iz Bratunca do pritvorskih lokacija na sjeveru 14. i 15. jula 1995. godine.²⁵⁸ Iz iskaza vozača Đajić Slobodana, iz čijeg su autobusa zarobljenici 15-og jula iskrčani u dom kulture, proizilazi da se vojni policajac iz pratnje njegovog autobusa nije vratio sa njim u Zvornik, ali je čuo da su se vojni policajci bratunačke brigade u pratnji vratili zadnjim autobusom koji je zarobljenike iskrcao u domu kulture²⁵⁹ Đokić Milovan, vozač u vojnoj policiji Bratunačke brigade, koji je bio pratilac u jednom od autobusa

²⁵⁵ Transkript od 11.10.2010.godine;

²⁵⁶ Strana 30 transkripta audio zapisa sa pretresa od 29.09.2010.godine

²⁵⁷ **T-83**--Zapisnik o saslušanju svjedoka Jurošević Juroša, Tužilaštvo BiH, KTN-RZ-02/08 od 09.09.2008.godine, čiji je sastavni dio transkript audio snimka sa saslušanja u III dijela - Zapisnik o saslušanju svjedoka Jurošević Juroša, Tužilaštvo BiH, KTN-RZ-02/08 od 10.09.2008.godine, čiji je sastavni dio transkript audio snimka sa saslušanja u II dijela

²⁵⁸ **UČP broj -124-** Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine;

²⁵⁹ Strana 45, transkripta audio zapisa sa pretresa od 05.05.2009.godine

takođe je naveo da se vratio u Bratunac po iskrcavanju zarobljenika. Iz dnevnika vojne policije bratunačke brigade od 17.jula 1995.godine koji je uložen u spis proizilazi da je "jedna patrola vojne policije ostala u Pilici da čuva Muslimane", a svjedočeci pred MKSJ Nikolić Momir, zamjenik komadanta za bezbjednost Bratunačke brigade, je naveo da se obično jedna patrola sastoji od dva do tri policajca.²⁶⁰

295. Iz iskaza svjedoka O1, (koji je naveo da je dobio naredbu Drage Nikolića ili komandira čete vojne policije Jasikovca), proizilazi da su se obezbjeđenju zarobljenika u Pilici priključili i pripadnici vojne policije zvrničke brigade. Njegovi navodi saglasni su i sa navodima Obrenović Dragana koji je prilikom svjedočenja u postupku pred MKSJ naveo da je 13.jula oko 21:00 sati izdao naređenje Momiru Jasikovcu- komandiru vojne policije zvrničke brigade da sa pet pripadnika vojne policije oстане u krugu Kasarne Standard i da se javi Nikolić Dragi koji će mu dati dalje instrukcije i naređenja vezano za zarobljenike koji će biti dovedeni.²⁶¹ Međutim, u inkriminisanom periodu zarobljenici se nisu nalazili samo u Pilici, nego i na drugim lokalitetima Orahovac, Ročevići, Petkovac, a iz dokaza proizilazi da je upravo odred vojne policije zvrničke brigade sa Jasikovcem i Nikolićem bio prisutan prilikom zatočenja i ubijanja zarobljenika u Orahovcu 14. i 15. jula.

296. Dovodeći u vezu ove iskaze, te iskaze većine svjedoka koji su naveli da broj ovih drugih pripadnika VRS-a kod škole i u školi nije bio veliki, neki čak navode i pet do šest, a drugi do petnaest vojnika, sa činjenicom da je najmanje petnaestak pripadnika prvog bataljona stalno bilo prisutno kod škole kula, očigledno je da je da su i jedni i drugi obavljali zadatak čuvanja zarobljenika, odnosno da su ih čuvali zajedno.

b. Dom kulture

297. Većina pripadnika prvog bataljona koji su se nalazili kod Doma kulture, tvrdili su da su se tamo našli iz radoznalosti te da takođe nisu čuvali stražu niti obavljali bilo kakve dužnosti.

298. Tako Savo Stević tvrdi da je po odlasku iz škole Kula, sa Tejićem i Manojlovićem svratio u Ljubinu kafanu preko puta Doma i da je vidjeo oko doma vojsku, a u samoj kafani su za dva sastavljena stola sjedili nepoznati vojnici sa maramama na glavi i jedan oficir, s tim što on tvrdi da je to bilo prvog dana po dolasku u školu, dok iz iskaza Miće Manojlovića proizilazi da je to bilo drugog dana dežuranja u školi, odnosno po odvoženju zarobljenika iz škole.

299. Manojlović navodi da je znao da su u domu kao i u školi, takođe zarobljenici iz Srebrenice, koje je i vidjeo nakon što se sa Tejić Miletom popeo na balkon doma odakle se vidi unutrašnjost sale. Nakon što im je neki nepoznati vojnik rekao da trebaju ubijati zarobljenike udaljili su se i kasnije su čuli da su zarobljenici ubijeni. Međutim, prilikom davanja

²⁶⁰ D-2-7- Dnevnik dežurnog vojne policije Bratunačke brigade, od 30.06.1995. do 23.07.1995.godine; Strana 1813 Transkripta od 23.septembra 2003.godine u predmetu IT-02-60-T- T-141;

²⁶¹ Strana 32-34 transkripta svjedočenja pred MKSJ-IT-02-60-T od 10.10.2003. godine- T-141;

izjave u istrazi naveo je da su zarobljenici ubijani za vrijeme dok su se oni nalazili kod doma kulture.²⁶²

300. Sud nije poklonio vjeru u dijelu iskaza svjedoka Tejić Mileta u kojem je on apsolutno negirao da je bio kod doma kulture, obzirom da i Stević i Manojlović tvrde da je Tejić bio sa njima kod doma, te obzirom da međusobnim dovođenjem u vezu njihovih iskaza proizilazi da su oni dva dana dežurali kod škole, dok Tejić tvrdi da je dežurao samo onog dana kada su zarobljenici i otišli. Očigledno da je su sva trojica izbjegli da kažu potpunu istinu o njihovom angažmanu kod doma kulture, stim što je Tejić tvrdio da tamo nije nikako dolazio, Stević je njihov dolazak kod doma obrazložio samo boravkom u kafani preko puta doma, dok je Manojlović priznao da su on i Tejić bili na balkonu zgrade doma (vjeće zaključuje da je to soba za projekciju), i da su bili tu za vrijeme likvidacije zarobljenika, dok je na glavnom pretresu izmijenio iskaz tvrdeći da su otišli prije pogubljenja.

301. Da je Perić Slavko 15. jula u više navrata bio na lokaciji kod doma kulture proizilazi iz iskaza svjedoka Jovanović Milana, vozača pri komandi bataljona, koji je naveo da se Perić sa dvojicom vojnih policajaca nalazio u blizini prodavnice kod doma kulture kada mu je naložio da ga vozi do komande brigade u Karakaju, te se po povratku iz komande brigade ponovo zadržao kod doma kulture u razgovoru sa istim policajcima. Nakon toga odvezao ga je u komandu bataljona gdje se zadržao oko dva sata, da bi ga nakon toga opet odvezao do doma kulture gdje su i dalje bili prisutni dvojica vojnih policajaca.²⁶³

302. Svjedok Radosavljević Zoran naveo je kako ga je 15.jula kurir obavijestio da treba da dođe na stražu da ga zamijeni, jer nema dovoljno ljudi koji bi čuvali zarobljenike, a da je to naredio Petrović Pero i da njemu treba da se javi u kancelariji. On je zadatak odbio i isti dan se spakovao i otišao u Srbiju.²⁶⁴

303. Svjedok Gajić Zoran je naveo kako mu je nakon povratka sa Branjeva naređeno da ode Doma u Pilici. Tamo je i otišao, zajedno sa Stankom Kostićem, i zatekao je Stanka Perića, pripadnika prvog bataljona, a brata od Slavka Perića, kako sjedi za stolom na kojem se nalazi mitraljez M-53 uperen u vis.

304. Gajić navodi da se potom sa Lazarević Milanom popeo na galeriju sa koje su vidjeli unutrašnjost doma, a neki od zarobljenika u domu su prepoznali Milana i tražili mu cigare. Na upit da li je osim Stanka Perića tamo bilo još pripadnika prvog bataljona odgovorio je :*“bio je Kostić, drugi neki su se muvali i oko sale, a u jednom momentu sam vicjeo i Milana Kalajdžića i Nebcjšu Stevanovića zvani Kujjak, ali ne znam jel on bio kod nas u vcjsci.”*²⁶⁵

305. Svjedok Kalajdžić Milan potvrđuje da je bio u domu i da se popeo na galeriju doma zajedno sa Ivanić Milanom, i da je proturio glavu kroz otvor prema sali, te da nije mogao disati

²⁶² **T-28** -Zapisnik o saslušanju svjedoka Tejić Mileta, broj: 17-04/2-04-2-952/07 od 24.09.2007. (Državna agencija za istrage i zaštitu);

²⁶³ Strana 12, 13 i 19 transkripta audio zapisa sa pretresa od 01.06.2009.godine;

²⁶⁴ Transkript audio zapisa sa pretresa 01.12.2010.godine;

²⁶⁵ Strana 42 transkripta audio zapisa sa pretresa od 13.05.2009.godine

I da je odmah povukao glavu nazad, a neki ljudi su iz sale doma prepoznali Ivanić Milana i zvali ga po nadimku “- *Bušina spašava*”.

306. Saslušan kao svjedok odbrane drugooptuženog, Lazarević Milan je tvrdio da nije nikada bio kod doma kada su se tu nalazili zarobljenici, te da ti navodi Gajić Zorana nisu tačni.²⁶⁶ On je tvrdio da nikada nije bio pripadnik prvog bataljona i da je bio angažovan u R-bataljonu za kopanje rovova. Potvrdio da je radi šverca gorivom često bježao sa linije i odlazio u Srbiju te mijenjao gorivo za hranu i cigarete. Takođe je potvrdio da je prije rata radio u firmi u kojoj je radio veliki broj muslimana sa kojima je bio u dobrim odnosima. Vijeće nalazi da iskazom Lazarević Milana, koji je imao razloga poreći da je dolazio kod doma u vrijeme dok su tu bili zarobljenici, nije dovedena u pitanje istinitost iskaza Gajić Zorana. Naime, on je o Milanovom prisustvu na galeriji doma dao vrlo specifične detalje, o kojima je pričao i prilikom davanja iskaza istražiteljima tužilaštva, a kod iskaza je ostao dosljedan i na glavnom pretresu.

307. Odbrana je na više načina osporavala kredibilitet svjedoka Gajić Zorana, te je nekoliko svjedoka na glavnom pretresu navelo da se radi o problematičnom čovjeku, sklonom sitnom kriminalu, i da je “nikakav čovjek”. Pored toga, odbrana je kao dokaz u spis uložila presudu Okružnog suda u Bijeljini, broj K-4/97 od 15.08.1997. godine.

308. Međutim, vijeće nalazi da ove okolnosti nisu od takvog značaja da bi dovele u pitanje iskaz svjedoka u bitnim dijelovima, čak šta više, radi se o svjedoku koji je za razliku od većine saslušanih svjedoka dao potpuniji iskaz, iako je istim u velikoj mjeri inkriminirao i sebe, priznanjem da je pratio autobus kojim su zarobljenici odveženi na strijeljanje, a tako i priznanjem da je naoružan boravio kod doma i da se penjao na galeriju sa koje su strijeljani zarobljenici. Vijeće nalazi da je zbog ovih činjenica razumljivo da je određenim momentima, njegovo svjedočenje djelovalo nesigurno, i da je svjedočio pod određenom zadržkom i pod pritiskom.

309. Iz iskaza Jurošević Juroša, pripadnika radnog voda prvog bataljona, proizilazi da je on, nakon što su zarobljenici koji su bili u parkiranim autobusima ispred škole, odvezeni u dom kulture. On je takođe otišao u dom kulture i da je kod doma je čuvao zarobljenike, a obzirom da nije imao svoju pušku, posudio ju je od bratića koji bi došao sa linije.²⁶⁷ Prilikom saslušanja u istrazi naveo je da je pušku dobio kad je došao do škole Kula.²⁶⁸ U svakom slučaju bio je naoružan.

310. Nakon smjene otišao je kući da spava, a sutradan je čuo pucnjavu iz pravca doma oko 14 sati poslije podne, da bi oko 16 sati otišao do doma i tamo nije zatekao nikoga. Kasnije su mu se priključila dva vojnika sa puškama od kojih je jedan Jevtić Slavko, dok drugog ne

²⁶⁶ Transkript audio zapisa sa pretresa od 22.11.2010.godine

²⁶⁷ Strana 17 transkripta od 01.02.2010.godine;

²⁶⁸ **T-82**-Zapisnik o saslušanju svjedoka Jurošević Juroša, Tužilaštvo BiH, KTN-RZ-02/08 od 09.09.2008.godine, čiji je sastavni dio transkript audio snimka sa saslušanja u III dijela; - Zapisnik o saslušanju svjedoka Jurošević Juroša, Tužilaštvo BiH, KTN-RZ-02/08 od 10.09.2008.godine, čiji je sastavni dio transkript audio snimka sa saslušanja u II dijela;

poznaje i koji su ostali cijelu noć kod doma i dežurali.²⁶⁹ Svjedok Marković Cvjetko je naveo da je ujutro, prilikom dolaska kod doma kako bi kupili mrtve, primijetio tri vojnika koji su tu čuvali dom.²⁷⁰

311. Dovodeći u međusobnu vezu iskaze ovih svjedoka vijeće nalazi da su dokazani navodi optužnice da su se 15. i 16. jula, pripadnici prvog bataljona, sa zadatkom obezbjeđenja zarobljenika, naoružani kretali oko zgrade doma, a i ulazili su u samu zgradu doma. Obzirom da još uvijek nisu poznati niti procesuirani oni koji su izvršili masovnu likvidaciju zarobljenika 16.jula u domu kulture, razumljivo je zbog čega je većina svjedoka nastojala da prikrije ili relativizira svoje učešće u čuvanju zarobljenika.

312. Takođe, vijeće nalazi da je iskazom Jurošević Juroša potvrđen činjenični navod iz optužnice prema kojem su nakon likvidacije u domu kulture 16. jula, u noći između 16. i 17. jula, vojnici prvog bataljona obezbjeđivali ulaz u dom do jutarnjih sati i dolaska radnog voda na čelu sa Perićem kada je počeo utovar tijela ubijenih zarobljenika.

(ii) Zaključak: čuvanje straže je radnja pomaganja

313. Da su pripadnici prvog bataljona, zajedno sa drugim nepoznatim vojnicima zaista obezbjeđivali zarobljenike i sprječavali njihovo bjekstvo, ukazuje i izjava Babić Rajka kada kaže da su se tokom noći složili da Perić ode kući, a ujutro da ode u komandu bataljona ili brigade i da traži da ih neko zamjeni i da se pripadnicima prvog bataljona da pojačanje, jer su dvanaestorica pripadnika kod škole već bili iscrpljeni. Dakle, iz ovoga nedvosmisleno proizilazi da pripadnici prvog bataljona nisu samo "boravili" kod škole i oko škole, nego su imali stvarne zadatke i uloge, te su zajedno sa drugim nepoznatim vojnicima faktički obavljali radnju čuvanja zarobljenika. Koliko je njihova uloga bila značajna pokazuje i činjenica da oni nisu jednostavno mogli napustiti svoja mjesta ukoliko im prije toga nije obezbjeđena zamjena, uz izuzetak nekih koji su to učinili krišom i nikom se nisu javili, kao što je to Pavlović Pero koji navodi da je otišao u jednu kuću u blizini da spava i vratio se u šest ujutro. Tek kad je došla druga grupa vojnika prvog bataljona koja ih je zamijenila Babić Rajko je otišao kući.²⁷¹

314. Takođe iz iskaza Babić Rajka proizilazi da je najviše pet nepoznatih vojnika bilo oko škole- jedan u školi, a ostalih četiri ispred ulaza u školu²⁷². U svakom slučaju, vijeće nalazi da nepoznati vojnici nisu mogli adekvatno i uspješno obezbjeđivati tako veliki broj zarobljenika u školi i da je neophodno bilo da se obezbjeđenje škole pojača sa dodatnim brojem ljudi iz prvog bataljona, a pogotovo imajući u vidu činjenicu da nema dokaza da su se ti nepoznati vojnici smjenjivali, te su faktički, isti oni koji su sa zarobljenicima stigli 14.jula (vojna policija Bratunačke brigade), ostali i sve do 16. jula, uz mogućnost da je u nekom momentu pristiglo i nekoliko pripadnika vojne policije zvrničke brigade-obzirom da su u tom periodu bili

²⁶⁹ Strana 29 transkripta od 01.02.2010.godine;

²⁷⁰ Strana 33 transkripta od 24.05.2010.godine;

²⁷¹ Strana 45 i 46 transkripta audio zapisa sa pretresa od 28.04.2009.godine;

²⁷² Strana 33 transkripta audio zapisa sa pretresa od 29.04.2009.godine;

angažovani i na drugim mjestima zatočenja I likvadicije zarobljenika. Logično je da su se u periodu od dva dana i dvije noći morali i odmarati. Za to vrijeme neko je morao biti na straži, a to su bili pripadnici prvog bataljona.

315. Na upit tužioca da li su muškarci mogli svojevrijedno izlaziti iz sale vani da su to htjeli, svjedok Gajić Zoran je odgovorio: *“nisu, okolo je bila vcjska. Mi smo bili, čuvali”*.²⁷³ Nadalje, na upit branioca, da li će se složiti sa njim da su nepoznati vojnici bili ti koji su obezbjeđivali zarobljenike, svjedok je naveo *“pa jesu i oni bili”*.²⁷⁴

316. Svjedok Savo Stević takođe je potvrdio da je on sa vojnicima prvog bataljona i drugim nepoznatim vojnicima čuvao zarobljenike kod škole i da su na dva ulaza u školu bila postavljena dva “mitraljeza pedesettrojke”, a Mile Tejić navodi da je jedan mitraljez imao Stanko Perić, brat Slavka Perića. Mićo Manojlović je u izjavi naveo da im je komadant Đurić izdao naredbu da idu čuvati pritvorenike, koja naredba je došla iz komande od Pelemiša²⁷⁵, a iz iskaza Tejića i Stevića proizilazi da su im na licu mjesta u školi, konkretnu naredbu da čuvaju zarobljenike koji su se nalazili u učionicama na spratu škole izdali Perić Slavko i Babić Rajko koji su se nalazili u hodniku škole, pri čemu su obojica saglasno locirali Perića i Babića u hodniku škole, stim što je jedan tvrdio da im je konkretnu naredbu izdao Babić, a drugi je tvrdio da je naredbu izdao Perić, koja razlika u iskazu i nije bila od odlučnog značaja.

317. Obzirom da im je naredba za odlazak kod škole, u rovu saopštena rano ujutro oko 6 ili 7 sati (po iskazu Tejića), te obzirom da im je automobilom do škole trebalo oko sat vremena, vijeće ne prihvata tvrdnju odbrane da Slavko Perić u to vrijeme nije bio u školi nego u komandi Zvorničke brigade. Naime, prema svjedočenju vozača Jovanović Milana, Perić je sa njim proveo period od 10:00 do 17:00 sati 15. jula, dakle mogao je u jutarnjim satima, do odlaska u Zvornik, biti u školi i izdati ova naređenja, pa iskazi Stevića i Tejića u pogledu ove činjenice nisu dovedeni u pitanje.

318. Mada je u ovom slučaju upitno da li su se svi zatvoreni u školi i domu mogli smatrati zarobljenicima jer je među zarobljenim veliki broj djece, kao i starijih ljudi koji nisu mogli biti vojni obveznici, Vijeće prihvata stav odbrane da samo njihovo čuvanje i zadržavanje u objektima privremenog smještaja ne sadrži nelegitimna obilježja i da je to dozvoljena vojnobezbjedonosna radnja. Međutim, ona je takva samo do onog momenta dok stražari, odnosno oni pod čijom su kontrolom zarobljenici, a u konkretnom slučaju bili su i pod kontrolom vojnika odnosno komande prvog bataljona, ne zna da će ti zarobljenici biti pogubljeni. Tada radnja “onoga koji čuva”, dobija drugi karakter i ne predstavlja više samo čuvanje straže, nego znatan doprinos i pomoć glavnom izvršiocu koji ima za cilj te zarobljenike ubiti. Provedenim dokazima utvrđeno je da su oportunistička ubistva počela već u samoj školi. O tome da li su optuženi imali saznanja da će svi zarobljenici biti ubijeni, vijeće je analiziralo u daljem tekstu presude.

²⁷³ Strana 20 transkripta audio zapisa sa pretresa od 13.05.2008.godine;

²⁷⁴ Strana 21 transkripta audio zapisa sa pretresa od 18.05.2009.godine;

²⁷⁵ Vidi paragraf 283 presude;

319. Svjedok odbrane –ekspert vojne struke Petar Vuga je iznijeo zaključak da je razmještaj velikog broja zarobljenika u civilne objekte imao za posljedicu povećan bezbjedonosni rizik po mjesno stanovništvo i strah boraca za svoje porodice, te da je postojala mogućnost da borci, pod utjecajem glasina, napuste borbene položaje i da odu da štite svoje porodice od opasnosti kojima bi bili izloženi u slučaju bijega zarobljenika. U tom smislu, smatra da je dužnost Slavka Perića, kao organa bezbjednosti bila da preduzme dodatne mjere sigurnosti kako bi se taj rizik otklonio. Nesporno je da je i veliki broj svjedoka, kako tužilaštva, tako i odbrane naveo da su smatrali da postoji rizik zbog boravka tolikog broja neprijateljskih zarobljenika u civilnim objektima u centru sela, a odbrana Slavka Perića je naročito potencirala činjenicu da je u kuća u kojoj je živjela porodica Perić Slavka u neposrednoj blizini škole.

320. Svjedok Petrović Pero je izjavio kako je pred dolazak zarobljenika sreo žene koje su živjele u kućama u blizini škola i koje su izrazile svoju zabrinutost zbog toga, ali i da su rekle da bi trebale po nekom obavještenju da uklone djecu iz kuća. Tako je postupio i Bogoljub Gavrić, te je po dolasku zarobljenika izmjestio svoju porodicu iz obližnje kuće, radi toga što je smatrao da im je ugrožena sigurnost. Vijeće primjećuje da je bilo logičnije, ukoliko je vladala tolika zabrinutost za civilno stanovništvo, da organ bezbjednosti naredi privremeno razmještanje ili evakuaciju (koje naređenje je čak možda i postojalo obzirom na iskaz Petrovića). Na ovaj način mogla se izbjeći bilo kakva opasnost zbog boravka zarobljenika po civile u bližoj okolini. Pored toga, zarobljenici nisu bili naoružani i bili su očigledno iscrpljeni, pa vijeće nalazi da je logično da bi u slučaju bjekstva njihov cilj vjerovatno bio da se što prije udalje iz tog područja, a ne da u okolini poduzimaju bilo kakve radnje i time povećavaju šansu da opet budu uhvaćeni i zatvoreni.

321. Tezu, donekle u koliziji sa prethodnom, iznijeo je svjedok Jovanović Dragan, koji je naveo da je njihov zadatak bio „jednostavno da smire srpsko stanovništvo, da ne dođe do provokacije, da ne bude nekih međusobnih sukoba i da prisutni pripadnici bataljona nisu dozvoljavali civilnim ljudima da dolaze blizu tu, i da su zato bili tu raspoređeni“. Međutim, i ovakvo viđenje zadataka vijeće nalazi spornim i nelogičnim, jer za potrebe „odbrane zarobljenika“ od civilnog stanovništva ili očuvanja reda i mira mogli su uspješno poslužiti i nepoznati vojnici koji su došli u pratnji zarobljenika, pogotovo ako se ima u vidu i činjenica da su ti vojnici bili izrazito „nabusiti“, „opasni“, „namrgođeni“ kako su ih opisali gotovo svi svjedoci.

322. Vijeće nalazi da, bez obzira na motive i zabrinutost za okolno stanovništvo, nesporno je da su pripadnici prvog bataljona čuvali stražu, i to sa zadatkom da spriječe bjekstvo zatvorenih. Prvobitno, možda i iz razloga zabrinutosti, međutim, ne može se zanemariti činjenica da su nakon saznanja komandnog kadra bataljona, da će zarobljenici biti ubijeni, njihovi podređeni vojnici i dalje nastavili raditi ono što su radili do tada, a to je čuvanje straže i sprječavanje bjekstva zarobljenika. Pelemiš Momir i Perić Slavko niti u jednom momentu nisu izdali naređenje da se svi vojnici prvog bataljona povuku sa lokacija na kojima se čuvaju zarobljenici, sve dok i posljednji zarobljenik iz škole nije odveden na strijeljanje, odnosno dok nisu ubijeni i svi zarobljenici iz Doma kulture, uključujući i tri preživjela zarobljenika koja su ubijena 17.jula prilikom utovara tijela mrtvih.

323. Očigledno je da, bez obzira što je škola civilni objekat, i bez obzira na činjenicu da su u njoj smješteni zarobljenici koje nisu zarobili,⁸² niti su ih tu doveli pripadnici prvog bataljona,

njihovo čuvanje i obezbjeđenje je linijom komandovanja iz zborničke brigade povjereno i dato u zadatak komandi i pripadnicima prvog bataljona, i oni su to i činili. U suprotnom, komanda bataljona niti bi bila obavještena o tome, niti bi im se dao bilo kakav zadatak, pa čak ni zadatak da školu otvore i pripreme za dolazak zarobljenika.

324. Na to ukazuje i podatak da je iz prvog bataljona od komande brigade zahtijevano gorivo i to „za prevoz trupa do Kule”, kao i da je zahtijevana municija.²⁷⁶

325. Kako je naveo i Aćimović Srećko, komadant drugog bataljona zborničke brigade, njegov bataljon uopće nije kontaktiran povodom smještanja grupe zarobljenika iz Srebrenice u osnovnu školu Ročevići, i informaciju o tome dobio je od civila. Vijeće nalazi da nije bilo nikakvih prepreka da pripremu škole u Pilici takođe učine civilne vlasti, odnosno direktor škole Ilija Ristić čija se kuća nalazila u blizini, kao i druga lica koja su se nalazila u blizini škole, a imali su ključeve od škole. Prema iskazu direktora Ristića, ključeve su imali on, sekretar škole i pomoćni radnici škole. Prema iskazu Bogoljuba Gavrića, učitelja koji je živio u zgradu odmah uz školu, ključ od škole imala je i podvornik škole Simić Dragica.

326. Zbog svega navedenog vijeće zaključuje da su ovom radnjom- čuvanjem zarobljenih bošnjaka, znajući da će isti biti ubijeni, optuženi znatno doprinijeli glavnim izvršiocima, odnosno članovima udruženog zločinačkog poduhvata, između ostalog Beari, Popoviću, Nikoliću i Trbiću da ubiju zarobljenike, i da je u tom smislu njihova radnja bila faktička i fizička radnja pomaganja.

2. Vojnici prvog bataljona vezali su ruke i stavljali poveze na oči zarobljenicima neposredno prije odvoženja na ekonomiju Branjevo, a najmanje dva pripadnika bataljona pratila su autobuse sa zarobljenicima na Branjevo

327. Pretresno vijeće MKSJ je utvrdilo da su 16. jula, od 10:00 do 16:00 časova, zatvorenici u školi u Pilici ruke bile vezane na leđima i autobusima su prebačeni na Vojnu ekonomiju Branjevo²⁷⁷, a ovu činjenicu potvrdili su i saslušani svjedoci na ovom glavnom pretresu. Tako je svjedok Q je naveo da su mu prije ulaska u autobus koji je bio parkiran ispred škole, vojnici vezali ruke na leđima trakama od bijelog platna. Svjedok P6 navodi da je zarobljenicima traženo 20 maraka kako bi ih odvezli za Sarajevo, te su neki od zarobljenika dali novac i izašli, da bi kasnije i ostalima koji nisu platili bilo rečeno da mogu ići i to za Tuzlu, ali da prethodno svežu ruke na leđima. Navodi da su zarobljenici od velikog komada zelenog i bijelog platna morali napraviti trake, te su jedni drugima vezali ruke iza leđa. Nakon toga su u pratnji vojnika sprovedeni do autobusa, kojom prilikom je u blizini autobusa svjedok vidio četvoricu oficira.

²⁷⁶ T-4: Bilježnica dežurnog operativnog ERN 0293-5761

²⁷⁷ UČP broj 168- Rješenje o utvrđenim činjenicama od 30.10.2009.godine;

328. Da su zarobljenicima vezane ruke i stavljeni povezi na oči prije polaska potvrdio je i Babić Rajko,²⁷⁸ Gavrić Bogoljub koji je taj proces posmatrao iz stana kod škole i Pavlović Pero koji je bio prisutan kod škole,²⁷⁹ a to potvrđuje i obimna fotodokumentacija uložena u spis, a sačinjena prilikom otvaranja masovnih grobnica, kao i forenzički nalazi o pronađenim predmetima i ligaturama na žrtvama ekshumiranim iz masovnih grobnica.²⁸⁰

329. Da su pored nepoznatih vojnika, u ovim radnjama učestvovali i pripadnici prvog bataljona, vijeće je utvrdilo na osnovu iskaza svjedoka Babić Rajka, koji je potvrdio da su pripadnici prvog bataljona bili tu za vrijeme odvođenja zarobljenika, odnosno da su se počeli razilaziti tek kada su svi zarobljenici napustili školu. Saglasno tome i Mićo Manojlović navodi da je dežurao u učionicama na prvom spratu kada su zarobljenici izlazili jedan po jedan iz učionica i ulazili u dva parkirana autobusa, nakon čega je napustio školu i otišao kod Doma kulture.

330. Zatim, iz iskaza svjedoka Gajić Zorana proizilazi da su on i Stanko Kostić, po naređenju Perić Slavka, koji im je rekao da zarobljenici idu u razmjenu, iz sale izvodili zarobljenike koji su ipred škole vezani i stavljeni su im povezi na oči prije ulaska u autobus, a za to vrijeme dvojica oficira sa činovima su stajali u blizini i razgovarali sa Perićem.²⁸¹ Nakon što mu je predočen iskaz iz istrage²⁸² pojasnio je da su nepoznati vojnici izvodili one zarobljenike koji su se nalazili u učionicama na spratu, a on je iz hola škole, kroz staklo, vidjeo da Perić Slavko razgovara sa prisutnim oficirima, koji su imali pločice kao oznake činova, nekih desetak minuta, nakon čega je Perić Slavko ušao u hol i naredio njemu i još pet ili šest vojnika iz njegove jedinice da izvedu zarobljenike iz fiskulturne sale i uvedu ih u autobuse.

331. Njegov iskaz je saglasan sa iskazom Tejić Mileta koji je obezbjeđivao učionice na spratu škole, u dijelu u kojem navodi da je Perić Slavko razgovarao sa nepoznatim oficijom u hodniku škole, stim što je Tejić vidjeo i da su Perić i Babić Rajko sa istim oficijom otišli u zbornicu i tamo se zadržali oko pola sata. Nakon njihovog izlaska iz zbornice počelo je izvođenje zarobljenika i njihovo uvođenje u autobus koji je stigao odmah po dolasku ovog nepoznatog oficira i njegovih vojnika. Tejić Mile takođe navodi da su zarobljenike iz učionica na spratu sprovodili ti nepoznati vojnici koji su stigli sa oficijom.

332. Dakle, dovođenjem u vezu ovih iskaza vijeće zaključuje da su vojnici prvog bataljona izvodili zarobljenike koji su bili u fiskulturnoj sali, dok su ovi drugi nepoznati vojnici izvodili zarobljenike koji su se nalazili u učionicama na spratu.

333. Nadalje, Gajić Zoran je u izjavi naveo da je prilikom izlaska iz škole jedan broj pripadnika njegove jedinice stavljao poveze na oči ljudima koji izlaze iz fiskulturne sale, a koji

²⁷⁸ Strana 51 transkripta od 28.04.2009.godine;

²⁷⁹ Strana 40 transkripta audio zapisa od 13.10.2008.godine;

²⁸⁰ **T-99-6-** Izvještaj i svjedočenje Dean Manninga (strana 18 izvještaja); **T-99-99** registrator koji sadrži slike poveza za oči i ligatura koje su pronađene na ekonomiji Branjevo i Čančari cesta 12;

²⁸¹ Strana 25 transkripta od 13.05.2009.godine;

²⁸² **T-20-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Gajić Zorana broj: 17-0472-04-2-298/08, od 27.03.2008. (Državna agencija za istrage i zaštitu);

povezi su bili napravljeni od tkanine koju su ti pripadnici cijepali na izlazu iz škole, a onda da su, po naređenju Perić Slavka zatvorenici jedan drugom vezali oči, da bi na pretresu objasnio je da je tačno da je jedan dio zarobljenika jedan drugom vezao oči, a drugom dijelu zarobljenika da ne može da se sjeti “ko je bio od vojske naše”.

334. U određenim dijelovima njegov je iskaz saglasan sa iskazom Kostić Stanka. Kostić navodi da je prilikom izvođenja zarobljenika stajao sa Perić Slavkom i Filipović Lazarom, kada mu je prišao jedan od nepoznatih vojnika, opsovao i naredio mu da uđe u autobus sa zarobljenicima i pokaže put za ekonomiju Branjevo, što je on i učinio. Dolaskom na rampu kod ekonomije Branjevo njemu je naređeno da napusti autobus, te je na tom mjestu sačekao, i ponovo ušao u isti autobus u kojem više nije bilo civila i vratio se nazad pred školu.

335. Kako je prethodno u presudi navedeno, Gajić Zoran je naoružan pratio zarobljenike u autobusu od škole do Branjeva i vidjeo je da su zarobljenici strijeljani. U jednom autobusu je naoružan bio i Stanko Kostić. Vijeće nije poklonilo vjeru iskazu Kostić Stanka u dijelu u kojem je tvrdio da se on na neki način slučajno našao u ulozi pratnje u autobusu, te je sklonije povjerovati da je i on, kao što je to iskrenije predočio svjedok Gajić Zoran, u autobus ušao po naređenju njegovog pretpostavljenog, a ne nekog nepoznatog vojnika. Imajući u vidu činjenicu da je Gajić Zoran bio decidan da mu je to naredio Perić Slavko, te činjenicu da je nelogično da u neposrednom prisustvu Slavka Perića (prema iskazu Kostića u momentu izdavanja naredbe Perić je pored njega)²⁸³, kao njegovog pretpostavljenog, njemu naredbu izdaje nepoznati vojnik, to vijeće nalazi da je ovakva izjava Kostića posljedica njegovog nastojanja da na neki način zaštiti Perić Slavka, a i samog sebe.

336. Pa čak i da je nepoznati vojnik izdao naredbu pripadnicima prvog bataljona da prate autobuse na Branjevo, Perić Slavko se prešutno saglasio sa istom, a znajući u tom momentu, kako će u daljem tekstu presude biti obrazloženo, da će njegov vojnik pratiti zarobljenike koji se odvoze na ekonomiju Branjevo gdje će biti likvidirani. Vijeće nalazi da je izjava Gajića potpunija i iskrenija od Kostićeve, uzevši u obzir i činjenicu da je priznao da je sa zarobljenicima u autobusu bio sve do njihovog izlaska iz autobusa kada su u neposrednoj blizini strijeljani, dok Kostić ovo izbjegava potvrditi, navodeći da je u jednom momentu istjeran iz autobusa i da mu je naređeno da na tom mjestu čeka da se autobus vrati.

(i) Zaključak: izvođenje iz škole, vezanje ruku i stavljanje poveza na oči neposredno prije odvoženja na pogubljenje je radnja pomaganja

337. Odbrane su isticale da je vezanje ruku i očiju zarobljenicima koji se prevoze bilo regulisano Instrukcijom Glavnog štaba iz aprila 1995.godine, gdje je u tački 3. precizirano da će sprovođenje zarobljenika do zatvora ili logora, sprovoditi na način da se spriječi bjekstvo zarobljenika, kao i mogućnost osmatranja u tom sprovođenju, što znači da zarobljenici moraju

²⁸³ Transkript audio zapisa sa pretresa od 10.06.2009.godine;

imati vezane ruke i oči, a prema procjeni vođe patrole koji vrše sprovođenje zarobljenicima mogu biti vezane i noge.²⁸⁴

338. Međutim, kao i u slučaju sa čuvanjem straže, vijeće se slaže da ove radnje nisu same po sebi neligitmne, ali u kombinaciji sa znanjem da će zarobljenici tako vezanih ruku, a neki i vezanih očiju biti dovedeni do mjesta pogubljenja i na kraju biti pogubljeni, ova radnja predstavlja znatan doprinos i pružanje pomoći onome ko je osmislio i naredio pogubljenje zarobljenika koje je i izvršeno. Da se ove radnje mogu okarakterisati kao pomagačke, govori i činjenica da su zarobljenicima u prva dva autobusa bile vezane samo ruke. Međutim, prije ukrcavanja zarobljenika u treći autobus zarobljenicima su pored ruku bile vezane i oči, i to iz razloga jer su zarobljenici iz drugog autobusa, a i oni iz prvog autobusa koji nisu izvedeni u prvoj grupi, vidjeli tijela ubijenih na livadi, te se mogao očekivati pokušaj bjekstva ili pobune, ili na drugi način ometanja operacije pogubljenja. Pored toga, pratnja naoružanog vojnika prvog bataljona u autobusu do Branjeva, takođe je bila u svrhu sprječavanja bjekstva zarobljenika.

339. Vijeće je utvrdilo da su dvojica optuženih i prije 16.jula znali šta će se dogoditi sa zarobljenicima, a ostali pripadnici prvog bataljona, ako i nisu do tada znali, spoznali su to nakon što se prvi autobus sa zarobljenicima vratio prazan, i to u vremenskom periodu koje nije bilo dovoljno da se zarobljenici odvezu u najbliži logor za ratne zarobljenike ili da se obavi razmjena, te da se autobus vrati.

340. Po svjedočenju Jurošević Juroša, pucnjava sa Branjeva čula se do škole, odnosno do njegove kuće koja je u blizini škole, te je zaključio da se zarobljenici po odvoženju iz škole ubijaju. Navodi da je taj proces trajao od ujutro do popodne, a oko dva ili tri sata popodne je počela i pucnjava iz automatskog oružja koja je dolazila iz pravca doma kulture²⁸⁵ Osim toga, vozač autobusa, i oni koji su išli u oružanoj pratnji do Branjeva, svjedočili su ubistvima na Branjevu, te je mala vjerovatnoća da o tome nisu pričali vrativši se kod škole po ostale zarobljenike.

341. U tom kontekstu, vijeće nalazi da su ove radnje zapravo dio radnje čuvanja zarobljenika, i to čuvanja koje traje od prvog momenta kada su zarobljenici doveženi, pa sve do izlaska i posljednjeg zarobljenika iz škole i njegovog "ispraćaja" do autobusa koji ih, grupu za grupom, voze u smrt. Bez obzira na nespornu činjenicu da su veliku ulogu u provođenju ovih radnji, imali pripadnici vojne policije bratunačke i zvrničke brigade, vojnici prvog bataljona su u tome učestvovali zajedno sa njima, i to je odlučna činjenica koju je vijeće utvrdilo van razumne sumnje, cijeneći iskaze svjedoka pojedinačno i u međusobnoj vezi.

²⁸⁴ T-164- Dopis iz Uprave bezbjednosti Drinskog korpusa od 15.04.1995.;

²⁸⁵ Strana 25, transkripta audio zapisa sa pretresa od 01.02.2010.godine

3. Ljudstvo prvog bataljona je učestvovalo u utovaru i odvoženju mrtvih na ekonomiju Branjevo

342. Kako je već navedeno tijela ubijenih u domu kulture odvežena su i ukopana u masovnoj grobnici na Branjevu 17.jula 1995.godine, koje radnje su izvršili pripadnici inženjerske čete zborničke brigade. Međutim iznošenje tijela mrtvih iz doma i njihov utovar na kamione izvršilo je ljudstvo radnog voda prvog bataljona pod neposrednim nadzorom Perić Slavka i Babić Rajka.

343. Naime, kurir Lazarević Radivoje navodi da mu je u komandi bataljona Slavko Perić dao papirić na kome je bila naredba da obavijesti ljude iz radnog voda da ujutro siđu na put za Branjevo.²⁸⁶ To je i učinio i o izvršenom zadatku obavijestio Perića. Vozač u pozadinskom bataljonu Nedeljko Lazić²⁸⁷ navodi da je od kurira dobio uputu da ujutro preveze ljude iz radnog voda pred dom kulture u Pilici što je i učinio.

344. Svjedok P-18 navodi da je do doma došao traktorom koji je vozio Nedeljko Lazić, a da su prethodno svratili do vojne ambulante na Branjevu gdje su dobili medicinske rukavice. Nadalje, u izjavi koju je dao u istrazi,²⁸⁸ a to je potvrdio i na pretresu, naveo je njemu i ostalim pripadnicima radnog voda koji su bili na liniji u rovu, Popadić Savo prenio naredbu za odlazak u Pilicu koja je došla od Pelemiš Momira, i da su se tada nalazili na liniji.²⁸⁹ Dolaskom pred dom uočio je mrtva tijela ispred i unutar doma, a pored vrata doma primijetio je Babić Rajka, Milovanović Boru i Slavka Perića kojeg nije poznavao, a za kojeg mu je neko od prisutnih rekao da je Slavko bezbjednjak, kao i nekoliko vojnih policajaca raspoređenih oko doma i na putu Bijeljina –Zvornik. Kamion za utovar bio je parkiran u rikverc odmah do ulaza u salu. A nakon što je utovaren prvi kamion, pred dom je došao drugi te su ova dva kamiona naizmjenično vozila tijela. Upute za utovar im je dao Babić Rajko. U toku utovara neko je rekao da je Slavko donijeo hranu, a mnogi su pili i rakiju kako bi mogli izdržati. Čuo je da su među tijelima bila i tijela dvije žene. Ovaj svjedok je u istrazi naveo da je nakon petnaest dana nakon ovog zadatka ozbiljno obolio zbog svega što je vidjeo, kao i mnogi koji su radili na utovaru, a da je jedan čovjek nakon tri dana umro.

345. Njegov iskaz saglasan je sa iskazom Popadić Save koji je prilikom davanja izjave tužilaštvu BiH, naveo da je bio na liniji u rovu kada je došao kurir i prenio im naredbu da se napuste liniju i jave se u komandu pozadine u Manojlovićima, pa kada su došli do komande, tu ih je čekao traktor sa prikolicom i data im je hrana, te im je Stanko Gajić reko da odatle idu u Pilicu. Na traktoru sa prikolicom ih je bilo oko dvadesetak i prethodno su odvedeni u ambulantu na Branjevu gdje im je medicinska sestra dala zaštitne maske i po čašicu rakije da

²⁸⁶ Transkript audio zapisa sa pretresa 24.08.2009.godine;

²⁸⁷ Transkript audio zapisa sa pretresa 24.08.2009.godine;

²⁸⁸ **T-78-** Zapisnik o saslušanju svjedoka P18, od dana 11.07.2007. godine, Državna agencija za istrage i zaštitu (*povjerljivi dio*);

²⁸⁹ Strana 52 transkripta audio zapisa sa pretresa od 17.11.2009.godine;

popiju. Pred domom je vidio Boru Milovanovića, Peru Petrovića i neke vojne policajce sa bijelim opasačima iz Pilice.²⁹⁰

346. Gajić Stanko navodi da se nalazio u kuhinji bataljona gdje je bila smještena logistika kada je dobio telefonski poziv iz komande (ne sjeća se da li od Perića ili Pelemiša) da obezbjedi radni vod da se uradi neki posao. Pretpostavio je da je taj posao kupljenje tijela ubijenih na Branjevu i u domu.²⁹¹

347. Marković Cvjetko navodi da ga je u toku noći kurir obavijestio da ujutro treba da se nađe na Branjevu u 7:00 sati, te je traktorom sa još oko 10 do 15 pripadnika radnog voda otišao na Branjevo, a nakon toga do doma kulture gdje mu je zadatak bio da stoji kod kamiona i utovara tijela mrtvih koja su iznošena iz doma. Utovarali su na smjene jer se nije moglo izdržati, a pored doma je bio prisutan "bezbjednjak Slavko zvani Mudonja". Nakon utovara im je komandir voda Radivoje Lakić rekao da imaju sedam dana slobodno i da ne moraju dolaziti da rade.²⁹²

348. Prema iskazu Lakić Radivoja, u jutarnjim časovima je u njegove kancelarije na ekonomiji Branjevo došao Perić Slavko koji je "zatražio 5 ljudi da idu u Pilicu", pa kako ne bi izdvajao jednog radnika, navodi da je poslao svih šest ljudi u Pilicu.²⁹³ Saglasno njegovom iskazu, Mičić Periša je izjavio da je čuo od Radivoja kako je dolazio Perić Slavko i rekao da je potrebno obezbjediti ljude koji će otići u dom kulture radi čišćenja. Ljudi koji su i otišli na čišćenje su mu kasnije pričali da su utovarali leševe iz doma kulture.²⁹⁴

349. Stevanović Jakov je svjedočio da je otišao pred dom kulture po naređenju Lakić Radivoja zajedno sa Ilić Milanom, a drugi pripadnici voda su otišli prije njih. Prethodno su svratili u ambulantu koja se nalazila na Branjevu, gdje im je bolničarka dala gazu u obliku maske. Kada su došli do doma tamo je bio Slavko Perić koji je "davao raspored" šta ko da radi, pa nakon što se svjedok požalio da ne može da "radi sa mrtvim ljudima", Slavko mu je dopustio da on ispred doma donosi vodu i uslužuje vodom i rakijom pripadnike radnog voda koji su iznosili mrtva tijela i kojima su zbog toga ruke bile prljave.²⁹⁵ U jednom momentu zatraženo mu je da naspe vodu u jednu pivsku flašu za preživjelog čovjeka u domu, što je on i učinio, a kasnije je čuo da je i taj čovjek ubijen. Kada su oko 16 sati završili utovar nije kod doma vidio Perić Slavka.

350. Perić Ivan, pripadnik radnog voda navodi da je sa Branjeva krenuo traktorom i pri dolasku kod doma primijetio je oko 30 tijela mrtvih ljudi koja su ležala ispred doma. U utovaru mrtvih tijela učestvovalo je 15 do 18 ljudi, i sa utovarom su počeli u pola devet, a završili do

²⁹⁰ **T-128-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Popadić Save broj: 17-04/2-04-2-946/07 od 19.09.2007. godine (Državna agencija za istrage i zaštitu) čiji je sastavni dio transkript audio zapisa;

²⁹¹ Transkript audio zapisa sa pretresa od 06.10.2009.godine

²⁹² Transkript audio zapisa sa pretresa od 24.05.2010.godine

²⁹³ Strana 29, transkripta audio zapisa od 02.11.2009.godine; **T-75-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Lakić Radivoja broj: 17-04/2-04-2-956/07 od 25.07.2007. godine (Državna agencija za istrage i zaštitu)- gdje je svjedok takođe naveo da je Slavko Perić došao po ljude za obavljanje radova u domu u Pilici;

²⁹⁴ Transkript audio zapisa sa pretresa od 05.10.2009.godine;

²⁹⁵ Strana 63, transkript audio zapisa sa pretresa od 02.11.2009.godine;

dva popodne. Navodi da je u sali doma bilo oko 200 do 300 tijela, među kojima i tijelo jedne curice, za koju je iz priča kasnije čuo da je sa bratom bila u domu kulture. Tijela ubijenih bila su po podu cijele sale, a najviše ih je bilo ispred bine. U toku utovara čuo je da je kod doma prisutan i Slavko Perić, a vidio je i predsjednika mjesne zajednice Peru.²⁹⁶

351. Stević Cvjetko navodi da su im naredbu za utovar tijela davali Perić Slavko i Boro Milanović koji su ušli sa njima u dom i "komandovali čišćenjem".²⁹⁷ Svjedok navodi da je cijelo vrijeme bio u domu i izvlačio tijela i dodavao ih drugima koji su stajali kraj vrata i dalje utovarali na kamion. Upitan na glavnom pretresu da li je Slavko Perić cijelo vrijeme bio prisutan, izjavio je da ga nije kasnije viđao, a kada mu je predložen iskaz iz istrage u kojem je rekao "da su Slavko zvani Mudonja i Boro cijelo vrijeme bili prisutni prilikom čišćenja doma", obrazložio je izmjenu iskaza svojom zaboravnošću, te je dao neuvjerljivo objašnjenje odstupanja od ranijeg iskaza²⁹⁸.

352. Iznošenje i odvoz tijela prema iskazu Popadić Save trajao je od devet sati ujutro do četiri posijepodne, i to u smjenama, na način da jedna smjena utovara dok se ne napuni jedan kamion. Prvu smjenu utovarili su svi zajedno, a kasnije su se podijelili u dvije grupe, i radili naizmjenično, pa je njegova grupa utovarila još tri kamiona pojedinačno. Tako iz njegovoj iskaza vijeće zaključuje da je utovareno i odveženo na Branjevo najmanje sedam punih kamiona sa mrtvim tijelima zarobljenika. Naveo je kako je čuo od druge grupe da je pronađeno i jedno mrtvo tijelo žene. Za vrijeme utovara u sali doma je viđao i Perić Slavka, a naredbu za utovar im je dao Milanović Boro.²⁹⁹

353. Prema njegovom iskazu pod sale je bio prekriven krvlju dubine oko pet centimetara. Prilikom utovara tijela, u jednoj gomili tijela bio je preživjeli čovjek koji se uspravio, kada su prišla dvojica vojnih policajaca, odveli ga i ustrijelili. Pod binom su se krila još dva preživjela, pa je sa poda bine skinuto nekoliko dasaka i jedan od preživjelih je izašao, tresao se i zatražio je da mu daju vode, neko mu je u pivskoj flaši donijeo vode i on ju je popio "na iskap", pa kada je sišao sa bine dvojica vojnih policajaca su mu rekli da se okrene leđima, pucali u njega i on je mrtav pao na pakete soje, dok je drugi preživjeli ubijen tako što je na njega pucano kroz rupu na podu bine. Iz njegovog iskaza proizilazi da su to učinili Jurošević Juroš i Nebojša zvani Kurjak, a Jurošević Juroš saslušan u istrazi navodi da je preživjelog ubio Nebojša.

354. Svjedoci Bojić Zoran i Jović Zoran, vojni policajci, potvrdili su da su ujutro, dan nakon odlaska zarobljenika iz škole, odvezli Slavka Perića iz komande do doma kulture, te da je Perić tada ponijeo hranu iz magacina i kuhinje za radni vod.

²⁹⁶ Transkript audio zapisa sa pretresa od 01.02.2010.godine;

²⁹⁷ Transkript audio zapisa sa pretresa od 24.10.2010., strana 16;

²⁹⁸ "Ali vidi, ja kad sam kad me je ovaj gospodin pito' sad kad je došo' kod mene, ispred ovog što smo sad danas dovukli, on me je pito', za njega je li on bio do krāja, a ja nabrzinu sturim se, ko će sad to zapamtiti, reko' jest. Poslen se ja mislim, a sad kad mi je ušo' kod ovoga komšije da ga idem da stignem da mu kažem da to n,je tako, da sam se ispustio rječ, da sam se prevario. Treba pričati realno i ono što je. Zato kažem pogr.ješim i nepamt,jiv sam".

²⁹⁹ T-128-Zapisnik o saslušanju svjedoka Popadić Save broj: 17-04/2-04-2-946/07 od 19.09.2007. godine (Državna agencija za istrage i zaštitu) čiji je sastavni dio transcript audio zapisa

355. Odbrana je isticala da radni vod nije jedinica koja formacijsko organizacijski ulazi u sastav bataljona. I svjedok tužilaštva Gajić Stanko, koji je jedno vrijeme bio pomoćnik komadanta za pozadinu, a u vrijeme događaja iz optužnice bio pripadnik pozadinskog voda prvog bataljona, naveo je da pripadnici tog voda formacijski nisu ulazili u sastav bataljona, niti su primali platu i imali neke druge beneficije koje su imali ostali vojnici, a potvrdio je da je ovlaštenja za angažovanje tih ljudi imao komadant, odnosno zamjenik komadanta. Na ovu okolnost svjedočio je i svjedok odbrane Petrović Savo³⁰⁰ koji je do 1994.godine bio komadant prvog bataljona.

356. Međutim, sud nalazi da se radi o pripadnicima bataljona, koji bez obzira na to što ne učestvuju u borbenim aktivnostima, imaju status vojnika, odnosno mobilisani su.³⁰¹ I prema iskazu svjedoka P-18 on i neki od pripadnika pozadinskog ili radnog voda su prije dolaska na zadatak kod doma kulture, bili na borbenom položaju sa oružjem,³⁰² a to je u izjavi naveo i Popadić Savo koji se po obavještenju kurira javio u komandu gdje mu je Pelemiš rekao da treba da ode u rov, a iz rova je sutradan upućen na zadatak kod doma kulture. Dakle, činjenica je da ih u svako doba, bez obzira na njihov status, može angažovati komadant ili zamjenik komadanta bataljona, i da su se oni u takvoj situaciji dužni odazvati pozivu kao što su to učinili u ovom slučaju kada su pozvani da se jave na dužnost na liniji, a kasnije i da obave zadatak uklanjanja tijela.

357. Dovodeći u vezu iskaze ovih svjedoka vijeće zaključuje da je komanda prvog bataljona organizovala operaciju uklanjanja tijela iz doma. Optuženi Slavko Perić je preko kurira, a i lično izdavao izdao naredbe i instrukcije pripadnicima prvog bataljona da dođu na zadatak, za tu svrhu obezbjeđen im je prevoz do odma, rukavice i maske u ambulanti bataljona, Slavko Perić im je lično dovezao hranu i piće, na licu mjesta je rukovodio operacijom i izdavao naredbe. Dovodeći u vezu iskaze svjedoka P-18, Popadića i Gajića, može se zaključiti da je i Pelemiš Momir izdavao naredbu pripadnicima radnog voda bataljona da odu na ovaj zadatak, a u najmanju ruku on je odobrio ili povjerio organizaciju i rukovođenje Perić Slavku.

(i) Zaključak: utovar mrtvih bez provođenja identifikacije je radnja pomaganja

358. Odbrana je tvrdila da ova operacija ni u čemu ne odstupa od zadatka pod nazivom "asanacija terena", odnosno pronalaženje i uklanjanje svih posljedica ratnih dejstava koji mogu biti izvor zaraze i epidemije, i da je usljed velikih vrućina, bilo nužno ukloniti tijela iz doma kako bi se spriječilo širenje bolesti. Takođe, svi saslušani svjedoci su naveli da je bilo ljudski i humano nastradale ljude sahraniti.

³⁰⁰ Transkript audio zapisa sa pretresa od 29.11.2010.godine

³⁰¹ Tako npr. svjedok Stevanović Jakov na upit tužioca „Kada kažete pozadinska služba jel ta pozadinska služba pripadala vojsci, jel to bila vojna jedinica?“ odgovara "Pa jašta je, sve mobilisani., strana 61 transkripta od 02.11.2009.godine;

³⁰² Transkript audio zapisa sa pretresa od 17.12.2009. strana 23

359. Vijeće takođe nalazi da je bilo nužno i humano sahraniti ubijene. Međutim, ne na način na koji je to učinjeno. U ovom slučaju radnje prvog bataljona se ne mogu podvesti u vojnom smislu pod "asanaciju terena" jer žrtve nisu nastradale u borbi, odnosno na borbenoj liniji, nego je očigledno bilo da je njihova smrt posljedica krivičnog djela. Poduzimanje bilo kakve radnje na mjestu izvršenja tako teškog krivičnog djela, prije nego što je izvršen uviđaj od strane nadležnih organa i prije nego što je izvršena ili bar pokušano izvršiti identifikaciju je neovlašteno i zapravo je radnja koja doprinosi samom učinjenju djela, odnosno uklanjanju tragova zločina.

360. Prema pravilima službe organa bezbjednosti u oružanim snagama SFRJ pomoćnik komadanta za bezbjednost morao se, u najmanjem, postarati da se pronađu i obezbjede tragovi zločina i predmeti koji mogu poslužiti kao dokazi i da se prikupe informacije koje mogu biti od koristi za uspješno vođenje krivičnog postupka.

361. Suprotno tome, tragovi zločina uklonjeni su u enormno brzom roku, a glavni organizator operacije uklanjanja tijela i tragova bio je upravo organ bezbjednosti Perić Slavko, pod komandom njegovog nadređenog komadanta Pelemiš Momira koji je ovaj postupak u najmanju ruku odobrio. Zločin je izvršen 16.jula u popodnevnim satima, a utovar mrtvih i odvoz na Branjevo započeo je odmah sutradan ujutro, dakle 17.jula. Prije utovara na kamione, žrtve krivičnog djela nisu čak ni prebrojane.

362. Propisima o primjeni pravila Međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama SFRJ čija primjena je preuzeta i u oružanim snagama VRS-a, postupak sa mrtvima propisan je pravilom 167. prema kojem je prilikom zakopavanja ili spaljivanja mrtvih potrebno pažljivo pregledati leševe, ako je moguće ljekarski, radi konstatovanja smrti i utvrđivanja identiteta, i po mogućnosti o tome podnijeti izvještaj.

363. Istim pravilima propisana je i dužnost zaštite i ukazivanja ljekarske pomoći ranjenicima koji moraju biti zaštićeni na svakoj prilici i u svakom mjestu, oni ne smiju biti napadani (pravilo 161.) i sa njima se mora postupati čovječno (pravilo 162). Takođe, u svako doba treba bez odlaganja poduzeti sve moguće mjere pronalaženja i prikupljanja ranjenika i bolesnika radi upućivanja u odgovarajuće sanitetske jedinice (pravilo 164).

364. Međutim, prilikom iznošenja iz sale doma i utovara tijela na kamione, otkrivena su tri preživjela zarobljenika, od kojih su dvojica koji su pokušavali da se sakriju ispod bine proganjani i istjerivani pucanjem kroz pod bine, pa kada je jedan od njih izašao, ubijen je na licu mjesta dok je drugi ubijen dok se nalazio ispod bine. Treći preživjeli je bio u masi mrtvih tijela, pa kada se uspravio i on je ubijen iz automatskog oružja. Ove okolnosti ukazuju na to da se u konkretnom slučaju nije radilo o sprječavanju zaraze, a najmanje o humanom postupanju prema mrtvima. Bilo je to puko završavanje krivičnog djela koje je započeto 16.jula.

365. Vijeće napominje da dokazi nisu pružali dovoljno osnova za zaključak o tome ko je konkretno izvršio ubistvo trojice preživjelih zarobljenika (moguće je da je jedan od izvršilaca pripadnik radnog voda prvog bataljona) ali je nesporno da su ubijeni tokom operacije utovara, kojom operacijom je direktno rukovodio i istu nadzirao Perić Slavko. On je bio svjestan da postoji mogućnost da u tolikom broju tijela mrtvih ima i preživjelih i ranjenih, međutim, niko od

svjedoka nije naveo da su Perić ili Pelemiš izdali bilo kakvo naređenje da se pronađenim ranjenicima odmah ukaže ljekarska pomoć ili da se na neki drugi način zbrinu. Pa iako nema dokaza da je naredio da se ubiju, sve okolnosti pod kojima su trojica preživjelih ubijeni 17.jula, ukazuju da je tog dana Perić završavao ono što je započeto dan ranije.

366. Utovar i odvoz je trajao cijeli dan, i oni su znali da se tijela ukopavaju u masovnu grobnicu čime su smanjene šanse da će ikada biti identifikovani, pa vijeće nalazi da nema mjesta ocjeni takvog postupka naročito humanim.

367. Konačno, poslovi sprječavanja širenja zaraze ili epidemije su u ovakvom slučaju, obzirom da se radi o naseljenom mjestu, civilnom objektu itd. u nadležnosti civilne zaštite, te je i svo okolno stanovništvo moglo biti privremeno izmješteno dok se ne izvrši adekvatan uviđaj na mjestu zločina i tijela ne odvezu i ukopaju na zakonom propisan način. Bez obzira na ljetnje vrućine, nije bilo mjesta tako hitnom i žurnom uklanjanju tijela.

368. Kao što je već navedeno nije od bitnog značaja utvrditi da li su ili nisu, formalnopravno pripadnici radnog voda bili u formacijskom sastavu prvog bataljona, bitno je da ih je za izvršavanje ovog zadatka angažovala komanda prvog bataljona, koja im je za ovu svrhu obezbjedila hranu, sanitetski materijal, te iz brigade obezbjedila za ovu svrhu i kamion i gorivo, te je direktno na terenu ovim radnjama rukovodio Perić Slavko, Babić Rajko (a i Petrović Pero i Boro Milanović kao pripadnici bataljona) pa vijeće zaključuje da su ove radnje u ukupnom slijedu događaja takođe bile pomagačke radnje kojim su optuženi znatno doprinijeli izvršenju krivičnog djela glavnim izvršiocima.

4. Sredstva veze i logistika prvog bataljona korištena su za koordinaciju operacije ubijanja i ukopa

369. Prema iskazu Gajić Zorana, vozač autobusa koji je zarobljenike prevezio na Branjevo bio je pripadnik prvog bataljona Bojko Stankić, (Bojko mu je nadimak) koji je inače vozio na teren pripadnike prvog bataljona. Saslušan kao svjedok na glavnom pretresu od strane odbrane, Božidar Stankić je odlučno tvrdio da on nikada nije prevezio zarobljenike, i da onaj koji je to rekao ne govori istinu. On je tvrdio da je vrativši se iz Zvornika, gdje je prije akcije u Srebrenici odvezao pripadnike prvog bataljona pred komandu zvorničke Brigade, parkirao autobus kod kafane preko puta doma u Pilici, te da isti nije koristio u periodu do 24. jula kako je to navedeno u putnom radnom listu.³⁰³

370. Očigledno je iz iskaza Jurošević Petra, da su pripadnici VRS-a koji su izvršili ubistva u domu kulture natjerali i njega, obzirom da je bio svjedok onome što su uradili, da i on uđe u dom i poduzme određene inkriminirajuće radnje (mada on tvrdi da je izbjegao da puca tako što je dao pušku nekom drugom). Po istom obrascu radili su i oni koji su vršili egzekucije na Branjevu, što potvrđuje i Dražen Erdemović, čiji je transkript svjedočenja pred MKSJ uveden u

³⁰³ D-II-18;

spis, kada navodi da je Brani Gojkoviću, pripadniku desetog diverzantskog odreda, "pala na um ideja da bi kasnije vozači mogli biti svjedoci i da svaki od njih treba takođe da ubije bar jednu osobu".

371. Imajući u vidu ovu činjenicu vijeće nalazi da je svjedok Božidar Stankić, imao razloga poreći da je vozio autobus na Branjevo, pa njegovim svjedočenjem nije doveden u pitanje kredibilitet iskaza Gajić Zorana.

372. Iz bilježnice dežurnog operativnog se vidi da je komanda Zvorničke brigade primila zahtjev za municijom³⁰⁴ a nekih 24 časa kasnije dolazi i drugi zahtjev za municijom, kao i za naftom i gorivom čija je svrha „za prevoz trupa do Kule”.³⁰⁵ Ovo je posebno značajno, jer nije bilo nikakvih borbenih aktivnosti u zoni odgovornosti 1. bataljona i jer je jedina osoba koja je ovlaštena da šalje zahtjeve Brigadi upravo komandant bataljona ili njegov zamjenik u u slučaju odsustva.

373. Nadalje, Iz bilježnice dežurnog oficira Zvorničke brigade se vidi da je u 22:10 časova 16. jula 1. bataljon (Zvorničke) brigade, zatražio utovarivač, rovokopač i damper da budu u Pilici u 08:00 časova 17. jula.³⁰⁶ Bilježnica nadalje sadrži informacije da je taj zahtjev prenesen "Jokiću," a pretresno vijeće MKSJ je ustanovilo da se ta zabilješka odnosi na Dragana Jokića i da je on obaviješten u svojstvu načelnika inženjerije.³⁰⁷

374. Nadalje, u bilježnici je navedeno da je rano ujutro 17. jula 1. bataljon nazvao da provjeri da li su "obezbijedene inženjerijske mašine." Kao što je navedeno prethodno u presudi dokazi pokazuju da su rovokopač i utovarivač poslani u 1. bataljon.

375. Vijeće zaključuje da je građevinska mehanizacija naručena za rad na lokaciji masovne grobnice, i Ista nije mogla biti tražena ni za kakav drugi zadatak, jer prema iskazu Milana Stanojevića 1. bataljon nije koristio takvu opremu za kopanje rovova ili drugih utvrđenja.

376. Prethodno je navedeno da je u bilježnici dežurnog operativnog zabilježeno da je iz prvog bataljona traženo i 500 litara dizel goriva, a svjedok Bogičević Branko, je svjedočio kako je iz komande brigade kamionom dostavio tri bureta dizel goriva do Pilice, oko petsto metara od doma kulture, gdje su ga sačekali vojnici koji su gorivo istočili u kanistere.³⁰⁸ Uložena materijalna dokumentacija pokazuje da je gorivo isporučeno za Popovića, odnosno za komandu drinskog korpusa, a obzirom da je Popović u to vrijeme vodio operaciju odvoženja i pogubljenja zarobljenika na Branjevu, očigledno je za šta je poslužilo isporučeno gorivo koje je naručeno preko sredstava veze prvog bataljona.

³⁰⁴ T-4: Bilježnica dežurnog operativnog ERN 0293-5751

³⁰⁵ T-4: Bilježnica dežurnog operativnog ERN 0293-5761

³⁰⁶ T-4-Bilježnica dežurnog operativnog ERN 0293-5771

³⁰⁷ UČP br 174;

³⁰⁸ T-50- Putni radni list VP 7469 Zvornik od 01.07.do 31.07.1995.godine vozilo TAM 80 gorivo primano 14.07,15.07., I 17.07.1995.godine,vozač Branko Bogičević; T-51- Materijalni list od 16.07.1995.godine VP 7469 Zvornik, Branko Bogičević

(i) Zaključak: stavljanje na raspolaganje sredstava veze je radnja pomaganja

377. Vijeće nalazi da je prvi bataljon je pružao i neophodnu logističku pomoć glavnim izvršiocima, te u tom smislu ove radnje predstavljaju praktičnu pomoć izvršiocu odnosno članovima udruženog zločinačkog poduhvata za ubijanje zarobljenika.

**N. VOJNICI I LJUDSTVO PRVOG BATALJONA POSTUPALI SU POD KOMANDOM PELEMIŠ MOMIRA I
NEPOSREDNIM NADZOROM PERIĆ SLAVKA**

378. Pomoćnik komadanta za opšte poslove Babić Rajko je 14.jula u jutarnjim satima došao u zgradu komande u Manojlovićima gdje je zatekao Gajić Jovana, koji je takođe bio zadužen za opšte poslove, gdje ga je smjenio na dužnosti dežurnog operativnog u komandi. Pregledavši posljednje bilješke iz dnevnika dežurnog operativnog, uočio je da je za 14.juli zabilježen telegram kojim se obavještava prvi bataljon o dolasku 100 do 200 zarobljenika iz Srebrenice koji treba da prenoće u školi kod kule u sali, a sutradan da idu u razmjenu u Tuzli, te da komanda treba da obezbjedi salu i obavijesti stanovništvo oko sale. Pojasnio je da je telegram došao u centar veze i onda iz centra veze telefonom saopšten dežurnom u komandi koji ga onda rukopisom unosi u knjigu dežurnog operativnog. U zgradi komande su bili Pelemiš Momir, Perić Slavko, Pantić Dragan, Gajić Jovan i stražari. Nakon održanog sastanka kojim je rukovodio komadant Pelemiš, te nakon diskusije i razgovora odlučeno je da svi koji su se zadesili tu, osim komadanta krenu prema školi. Naredbu je izdao komadant. Na putu do škole priključilo im se i nekoliko vojnika koji su bili krenuli na liniju pa su se vratili nazad u Pilicu do škole.³⁰⁹

379. Suprotno iskazu Babić Rajka, njegov zamjenik Gajić Jovan navodi da nije bio prisutan kada je stigao telegram, niti se istog sjeća. Tvrdi da je stigao u komandu kada su članovi komande već bili otišli, a da mu je Pelemiš objasnio da su otišli u školu radi prihvata zarobljenika.³¹⁰ Očigledno je da su telegram zaprimili ili Rajko Babić ili njegov zamjenik Gajić Jovan, međutim, obojica su imali razloga da to opovrgnu, pri čemu je Gajić Jovan prilikom davanja iskaza bio naročito konfuzan kod ispitivanja o telegramu, tvrdeći u direktnom ispitivanju od strane branioca da ne zna ništa o telegramu, da bi u unakrsnom ispitivanju od strane tužioca naveo da je došao u komandu poslije telegrama.

380. Vijeće je poklonilo vjeru iskazu Babića da je telegram zaprimljen, obzirom da su o telegramu govorili i drugi svjedoci, kao što je komandir odjeljenja veze Milan Jovanović.³¹¹ Koji je naveo da je bataljon primio telegram iz brigade kojim se obavještava o dolasku zarobljenika. Iz iskaza Petrović Pere proizilazi da je na putu do škole sreo Perić Slavka koji mu je rekao:"

³⁰⁹ Transkript audio zapisa sa pretresa od 28.04.2009.godine

³¹⁰ Strana 28 transkripta audio zapisa sa pretresa od 11.10.2010.godine

³¹¹ Strana 19 i 20 transkripta audio zapisa od 10.06.2009.godine

dobio sam ovaj telegram iz komande, da će stići neki zatvorenici, da pripremim lokaciju gdje će bit zatvoreni“.

381. Nadalje vijeće je poklonilo vjeru Babiću i u dijelu iskaza kojim navodi da je u komandi održan sastanak nakon kojeg je Pelemiš izdao naredbu članovima komande da odu kod škole i da sa njima krene i nekoliko vojnika, odnosno da vrate nazad vojnike koji su krenuli na liniju.

382. U saglasnosti sa njegovim iskazom da je stranica nestala iz dnevnika je i bitna činjenica koju navodi Obrenović Dragan. Njega je Jokić Dragan, 15. jula u komandi brigade obavijestio da je kao dežurni operativni imao puno problema sa Bearom, Popovićem i Nikolićem i da je pukovnik Popović naredio da se „ništa vezano za zarobljenike ne prenosi putem radio komunikacija i da se isto tako ništa ne smije zapisivati niti evidentirati“.³¹²

383. Savić Vujadin, jedan od referanata u komandi bataljona, tvrdi da niko nije znao za dolazak zarobljenika i da nije bilo nikakvog telegrama, kao i da nisu nedostajale nikakve stranice u knjizi dežurnog operativnog, međutim, njegov iskaz vijeće je cijenilo kao nepouzdan obzirom na dosta nesaglasnosti sa iskazima drugih svjedoka. Tako recimo, suprotno iskazima Babić Rajka, i Gavrić Bogoljuba koji su naveli da je Babić stigao zajedno sa Perićem, navodi da kada je predveče došao u komandu, Babić još uvijek bio u komandi i da je pitao Pelemiša da ide kod škole, te ga je Pelemiš pustio.

384. Svjedok Matić Radivoje, komandir jedne čete u prvom bataljonu navodi da je bio na liniji kada ga je nazvao Pelemiš i tražio da pošalje pripadnike čete radi čuvanja zarobljenika iz Srebrenice, te navodi da je on to odbio jer nije imao dovoljno ljudi.

385. U knjizi dežurnog operativnog zvrničke brigade zabilježeno je “Pelemišev TG- ima problema sa ljudstvom”.³¹³ Takođe je kasnije, iza 20:00 sati zabilježeno “delegacija iz Pilice”.

386. Da je nadzor nad vojnicima na terenu vršio Perić Slavko proizilazi između ostalog iz iskaza Babić Rajka kada navodi da je 15.jula, nakon dolaska smjene, od Perić Slavka tražio i dobio dozvolu da napusti školu i ode do stana da se odmori³¹⁴, nadalje, iz iskaza Gajić Zorana koji navodi da je došavši pred školu sa grupom vojnika, naredbu da obezbjeđuje selo i muslimane u školi dobio od Perić Slavka i da je raspoređen kod vrata škole prema igralištu zajedno sa Stankom Kostićem, takođe pripadnikom prvog bataljona.³¹⁵ Svjedok Mitrović Stjepan naveo je kako je kasnije čuo od vojnika bataljona kako je čuvanje zarobljenika u Pilici organizovao Slavko Perić.³¹⁶

387. Odbrana je tvrdila da Pelemiš Momir nije dobio naređenje sa jasnom legitimacijom naredbodavca ovlaštenog za komandovanje- a to je u konkretnom slučaju bio Dragan Obrenović, u to vrijeme vršilac dužnosti komadanta brigade, za čuvanje ratnih zarobljenika, i

³¹² Strana 81 transkripta MKSJ-IT-02-60-T od 02.10.2003.godine- **T-141**;

³¹³ **T-4-** Duty Officer Notebook (Bilježnica dežurnog operativnog oficira u komandi Zvrničke brigade);

³¹⁴ Strana 46 transkripta audio zapisa od 28.04.2009.godine, te strana 10232 transkripta koji je uložen u spis kao **T-15**;

³¹⁵ Strana 11 i 12 transkripta audio zapisa od 13.05.2009.godine;

³¹⁶ Strana 56 transkripta audio zapisa od 11.10.2011.godine;

da nedostatak ovakve naredbe nije mogao biti supstituiran nikakvim drugim oblikom pisane ili usmene komunikacije, a iz razloga jer je to bio potpuno neouobičajen i vrlo složen ad hoc zadatak. Takođe, odbrana je ukazivala da ni Dragan Obrenović, ni Vinko Pandurević, nisu ukazali da je bilo ko iz brigade uputio bilo kakvo naređenje komandi prvog bataljona po pitanju pristizanja ratnih zarobljenika. Nadalje, polazeći od činjenice da je Dragan Nikolić 13.jula vanredno predao dužnost dežurnog operativnog na IKM Brigade³¹⁷, a kako bi po naređenju drinskog korpusa odabrao mjesta za prihvata i smještaj zarobljenika, odbrana Pelemiš Momira je tvrdila da je izvjesno da je on o tome obavjestio svog potčinjenog organa bezbjednosti prvog bataljona, odnosno Slavka Perića, a koji je onda upoznao Pelemiša o dolasku ratnih zarobljenika. I svjedok Savić Vujadin naveo je da je od Pelemiša čuo kako ga je Perić obavjestio o dolasku zarobljenika.

388. Vijeće je pomno analiziralo dokaze i isključilo mogućnost da je Perić djelovao bez znanja komande bataljona. Naime, tačno je da svjedočeći pred MKSJ Dragan Obrenović nije izjavio da je davao komandama bataljona bilo kakva naređenja u vezi sa zarobljenicima, jer se time bavio Nikolić Drago, zajedno sa Popovićem i Bearom. Obzirom da je u vrijeme kada je Obrenovića izvjestio o zarobljenicima, Nikolić još uvijek bio dežurni operativni oficir, vijeće zaključuje da je on mogao komandi bataljona uputiti naređenje u vezi sa zarobljenicima, ili je to mogao učiniti i dežurni operativni koji je preuzeo dužnost od Nikolića. Dragan Obrenović, koji je Nikoliću odmahnuo rukom i rekao da ga se problemi sa zarobljenicima ne tiču, a tako i Pandurević koji je prethodno bio na terenu sa vojskom, nisu morali biti upoznati o tome da li je, i ako jeste, ko je izdavao naređenja bataljonima vezano za zarobljenike, međutim, očigledno je i iz iskaza Aćimović Srećka, komadanta drugog bataljona, da je neko iz komande brigade ipak to činio.

389. Ovo potvrđuje i vanredni borbeni izvještaj od 15.07.1995. godine komandi Drinskog korpusa, u kojem se Vinko Pandurević žali da „dodatno opterećenje nam predstavlja veliki broj zarobljenika razmeštenih po školama u zoni brigade, kao i obaveze obezbjeđenja i asanacije terena.“ Ovaj dokument pokazuje „obavezu obezbjeđenja“ zarobljenika na strani Zvorničke brigade i njenih bataljona.³¹⁸

390. Odbrana Pelemiš Momira je tvrdila da on, obzirom da se nalazio na komandnom mjestu u Manojlovićima, nije imao nikakvih kontakata sa djelom jedinice koja se nalazila kod škole 16.jula i da je o svemu što su radili ovi vojnici kod škole odlučivao Slavko Perić u ulozi najstarijeg starješine koji se tog dana nalazio kod škole, a što je sve bilo ili rezultat njihovog autonomnog djelovanja ili postupanja po nalogima oficira GŠ VRS i Drinskog korpusa koji su se tamo nalazili, odnosno Beare i Popovića.

391. Vijeće je izvršilo uvid i u Instrukciju GŠ VRS o rukovođenju i komandovanju bezbjedonosno-obavještajnim organima VRS od 24.10.1994.godine prema kojem se:

³¹⁷ A što je potvrđeno upisom u knjigu dežurnog operativnog za 13.07.1995.godine;

³¹⁸ Vanredni borbeni izvještaj fusnota 645 Butlerovog Narativnog izvještaja T-100.

“svi telegrami i pošta pripadnika bezbjedonosno-obavještajnih organa uručuju isključivo njima na ruke i ni jedan drugi organ komande, zaključno sa komadantom, nema pravo uvida u njihov sadržaj”.³¹⁹

a koji bi išao u prilog tezi odbrane da je Perić Slavko postupao samostalno, odnosno u okviru bezbjedonosnog lanca komandovanja, te da po pitanju zarobljenika Pelemiš Momir nije morao imati bilo kakve informacije, osim onih koje bi mu prenijeo Perić Slavko. Nadalje, prema istoj instrukciji, komadanti jedinica i ustanova VRS koji u svom sastavu imaju pripadnike službi bezbjedonosno obavještajnih organa, po pitanjima iz njihove nadležnosti mogu biti konsultovani, davati prijedloge ili sugestije, ali o njima ne odlučuju. Dovodeći ovo u vezu sa uputstvom komande zborničke brigade od 21.09.1994.godine³²⁰ prema kojem organ bezbjednosti vrši najnužnije ispitivanje ratnih zarobljenika i organizuje njihovu evakuaciju na zato određenom mjestu, odbrana je tvrdila da komadant Pelemiš Momir nije imao apsolutno nikakve nadležnosti po pitanju pristiglih zarobljenika.

392. Nasuprot tome, odbrana Perić Slavka je provela dokaz vještačenjem po vještaku vojne struke Petar Vuga koji je zaključio da je Perić Slavko u svom svakodnevnom djelovanju bio pod direktnom komandom komadanta bataljona kao neposredno pretpostavljenog stariješine, a da je njegovim radom u stručnom pogledu rukovodio načelnik obavještajno –bezbjedonosne komande zborničke brigade. Nadalje vještak je zaključio da Perić Slavko nije imao pravo komandovanja i dodjele zadataka pojedincima i organizacijskim jedinicama bataljona ili VRS, pa samim tim nije realizovao ni jednu od funkcija komandovanja pa ni koordinaciju.³²¹

393. Svjedok Petrović Stevo, koji je do 1994 godine bio komadant prvog bataljona, izjavio je da je praksa bila ako bi pomoćnik za bezbjednost u bataljonu dobijao zadatak pomoćnika komandanta brigade, dužan je bio da se javi komandantu bataljona, kako bi mu i on dao taj zadatak, te samostalno nije mogao ništa da uradi.³²² Slično je naveo i svjedok Vukotić Duško –kako pomoćnik za bezbjednost u bataljonu sve poslove mora obavljati preko svog komadanta bataljona, i dnevni izvještaj šalje preko komadanta bataljona, te mu nadređeni iz brigade ne može ništa narediti a da on o tome ne obavijesti komadanta bataljona.³²³ Na upit odbrane Babić Rajku da li je Slavko Perić mogao izvršavati naredbe pretpostavljenog Drage Nikolića, a da o tome ne obavještava komadanta, Babić je odgovorio da je mogao, ali da to nije radio jer nije bilo potrebe.³²⁴

394. Svjedok Mitrović Stjepan koji je u određenom vremenskom periodu bio prvog komadant bataljona, a takođe i pomoćnik komadanta za bezbjednost naveo je da je sama uloga, odnosno funkcija pomoćnika komandanta za bezbjednost davala određenog prostora da se djeluje i samostalno, odnosno po vertikali prema organima bezbednosti u brigadi, u korpusu i u vojsci, ali da su imali i ogovornosti i bili podčinjeni prema komandantu bataljona. To zavisilo od

³¹⁹ O-I- 25;

³²⁰ O-I-16;

³²¹ D-II-26;

³²² Strana 50, transkripta audio zapisa sa pretresa od 29.11.2010.godine;

³²³ Strana 50 transkripta audio zapisa od 28.01.2011.godine;

³²⁴ Babić Rajko- strana 30 transkripta audio zapisa od 29.04.2009.godine;

ličnosti koja je obavljala tu funkciju jer se neko izborio za više privilegija prema komandantu bataljona, a neko za manje.³²⁵

395. Razmatrajući mogućnost same komunikacije Pelemiša sa njegovim podređenim u ovom periodu vijeće je analiziralo iskaze svjeoka koji ukazuju da se komunikacija unutar članova komande bataljona mogla odvijati i preko Motorola. Naime, Mitrović Stjepan je 1993.godine bio raspoređen u četi centra veze, i naveo je da je bataljon u početku imao neke slabije motorole, a kasnije prave profesionalne vojne motorole.³²⁶

396. Da je komanda bataljona imala motorole potvrdio je i Babić Rajko kada je naveo da je Slavko Perić imao motorolu koju je inače nosio za pojasom. Jovanović Dragan-vezista, je tvrdio da se motorolama nije moglo komunicirati od škole do komande zbog toga što motorole nisu imale toliki domet signala.³²⁷ Međutim, svjedok Bojić Zoran, potpuno jasno i decidno navodi da mu je ujutro 16.jula, nakon što se u dvorištu škole javio Periću da ide na proslavu slave, ovaj rekao „*Evo upravo Pelemiš mi je javio motorolom da će doći da ih voze*“. Saglasno izjavljuje i Jović Zoran koji je te prilike bio takođe prisutan i koji je naveo da je Perić saopštio kako je Pelemiš javio da će neko doći da vozi zarobljenike. Stoga vijeće zaključuje da je komanda bataljona u Manojlovićima, odnosno Pelemiš Momir, tada vršilac dužnosti komadanta, cijelo vrijeme mogao i zasigurno i bio upoznat sa svim dešavanjima vezano za zarobljenike, a isto tako i da je održavao komunikaciju sa komandom brigade, odakle je mogao dobiti informaciju i istu prosljediti Periću- da će se zarobljenici voziti iz škole.

397. Takođe, vijeće je imalo vidu i mogućnost i obavezu komadanta da fizički izvrši kontrolu na licu mjesta koje i nije toliko udaljeno od komande. Prema iskazu Babić Rajka, ako se ide pješke od škole do komande onda je potrebno “oko sat vremena i malo više jer se ide uz brdo”, dakle vijeće zaključuje da je automobilom koji je kao komadant imao na raspolaganju mogao za kratko vrijeme otići do sela Pilica kako bi izvršio uvid u stanje na terenu. Pored toga, prema iskazu Jovanović Milana, 15. jula u komandi u Manojlovićima je dolazio i Babić Rajko. On je sa Pelemišom bio u komandi bataljona u momentu kada se iz komande brigade iz Karakaja vratio Perić Slavko. Dakle komadant Pelemiš je od Babića i Perića direktne informacije kako o stanju na terenu gdje je uputio svoje vojnike, tako i o planovima zborničke brigade vezano za zarobljenike.

398. Analizirajući mogućnosti i obaveze komadanta, vijeće je analiziralo iskaz svjedoka Aćimović Srećka, komadanta drugog bataljona zborničke brigade, koji se našao u sličnoj situaciji kao i komanda prvog bataljona. On je od sveštenika iz sela Ročevići, koje je 14 km udaljeno od njegove komande bataljona, saznao da se u školi u Ročeviću nalaze zarobljenici iz Srebrenice. Odmah je otišao do škole gdje su zarobljenike čuvali nepoznati vojnici koji su odbili razgovarati sa njim, pored škole je vidjeo nekoliko tijela mrtvih zarobljenika, te je direktno pozvao komandu brigade, gdje je dobio Popović Vujadina. Kada ga je obavijestio da se zarobljenici kod škole ubijaju, da su smješteni u neadekvatnim prostorijama i da vojnici koji ih

³²⁵ Strana 35 transkripta audio zapisa od 11.10.2010.godine;

³²⁶ Strana 38 i 39 transkripta audio zapisa od 11.10.2010.godine;

³²⁷ Strana 39 transkripta audi zapisa 10.06.2009.godine;

čuvaju izgledaju kao da su neuračunljivi, Popović mu je odgovorio da ne dramatiše i da će tu biti kratko jer idu u razmjenu. Međutim, po ponoći je iz komande brigade dobio šifrovani telegram kojim se od njega traži da izdvoji jedan broj vojnika za egzekuciju zarobljenika. Na isti način, telegramom je odgovorio je da nema ljude za tu namjenu. Nakon 15 do 20 minuta stigao je telegram sa istim sadržajem, s razlikom što je stajalo da se o istom upoznaju komandiri četa, pa su vezisti, obzirom da je takva praksa bila, odmah nazvali komandire četa i izdiktirali im sadržaj telegrama. On je stupio u kontakt sa komandirima četa i uputio ih da kažu da nemaju ljudstvo za tu namjenu.

399. Dakle, očigledno je da komadant bataljona ima i mogućnost a i obavezu da se u ovakvim situacijama upozna sa stvarnim stanjem na terenu, i da u istim djeluje aktivno, pa čak i u situaciji kada mu komanda brigade nije prvobitno povjerila nikakve dužnosti niti zadatke vezano za dolazak zarobljenika kao što je to bilo sa komadantom Aćimovićem. U slučaju prvog bataljona, komadant Pelemiš Momir je od samog dolaska zarobljenika bio obavješten od brigade, dobio zadatke, izdao naredbe, pa je logično da se i nadalje nastavio starati o njihovom provođenju. Navedeno je potvrdio i Obrenović Dragan prilikom svjedočenja pred MKSJ kada je naveo :“da bi komadant mogao donositi odluke bilo koje vrste, on mora po suili dužnosti da preduzima mjere I korake kako bi se upoznao sa onim što se događa u njegovoj jedinici, šta se događa sa njegovim neposrednim susjedstvom i u zoni odgovornosti svoje jedinice”.³²⁸

400. Dovodeći u vezu iskaze svjedoka, vještaka i materijalne dokaze vijeće je zaključilo da su svi vojnici prvog bataljona, uključujući i Slavka Perića, kao njegovog pomoćnika za bezbjednost, u periodu od 14.jula do 17.jula postupali pod direktnom komandom Pelemiš Momira. Nadalje, vijeće je van razumne sumnje zaključilo da je obavljanje zadataka na terenu- kod škole i doma kulture, nadzirao i rukovodio njegov zamjenik za bezbjednost Perić Slavko.

(i) Zaključak : provedenim radnjama optuženi su znatno doprinijeli izvršenju djela

401. Zbog svega navedenog, vijeće nalazi da su u periodu od 14. do 16.jula 1995.godine, fizičkim radnjama pomaganja- čuvanjem zarobljenika u domu kulture u Pilici sve do njihovog pogubljenja, odnosno u školi u Pilici do njihovog pogubljenja na Branjevu, izvođenjem iz škole, uvođenjem u autobus za Branjevo i stavljanjem poveza na oči i vezivanjem ruku, pratnjom zarobljenika u autobusu na Branjevo gdje su likvidirani, stavljanjem na raspolaganje sredstava veze prvog bataljona radi nabavljanja municije, goriva i mašina za ukop, utovarom mrtvih iz doma kulture i odvoženjem tijela na Branjevo radi ukopa u masovnu grobnicu, a bez provođenja uviđaja i identifikacije, znatno doprinijeli odnosno pomogli glavnim izvršiocima u izvršenju zločina.

³²⁸ T-142- strana 8 transkripta svjedočenja u predmetu MKSJ- IT-02-60-T od 02.10.003.godine;

O. ZNANJE I NAMJERA OPTUŽENIH

402. Premda optuženi može posjedovati saznanje o brojnim krivičnim djelima koja će možda biti izvršena uz njegov doprinos, on u najmanju ruku mora biti svjestan bitnih elemenata krivičnog djela za koja se tereti kao pomagač [ili podržavalac]. Optuženi mora znati da su osoba ili osobe u udruženom zločinačkom poduhvatu namjeravale izvršenje krivičnog djela za koje se on tereti kao pomagač [i podržavalac]. Kada su u pitanju krivična djela koja zahtijevaju posebnu namjeru, poput genocida i progona, optuženi mora znati da su osoba ili osobe u udruženom zločinačkom poduhvatu posjedovale genocidnu ili diskriminatornu namjeru.³²⁹

(a) Optuženi su znali da će zarobljenici biti pogubljeni

403. Pretresna vijeća MKSJ i Suda BiH su u nekoliko postupaka utvrdila dinamiku provođenja operacije ubijanja zarobljenika u općinama Bratunac i Zvornik i obrazac ponašanja pri svakom masovnom pogubljenju. Dana 13. jula 1995, sistematska masovna pogubljenja vršena su u isto vrijeme na lokacijama u južnom rejonu (Jadar, Cerska, Nova Kasaba, livada Sandići i skladište Kravica); kao i sistematsko masovno pogubljenje, jedno za drugim, na području Zvornika od 14. jula: u Orahovcu od popodneva do ponoći toga dana, u Petkovicima od ponoći do zore 15. jula, u Kozluku od popodneva do večeri 15. jula, na Branjevu 16. jula do otprilike 16:00 sati i u Domu Pilica od 16:00 sati 16. jula.

404. Jasan obrazac ponašanja pri svakom masovnom pogubljenju, pa tako i u Pilici je sljedeći: zarobljeni Bošnjaci prebačeni su kamionima i autobusima na mjesta zatočenja, na svim mjestima zatvaranja vršena su pogubljenja manjih razmjera, kako bi se strahom kontrolisali ostali zarobljenici, uslovi zatvaranja na svakoj lokaciji su bili su nepodnošljivi, prije odvođenja na stratiše nekim zarobljenicima su stavljeni povezi preko očiju i vezani su ligaturama, zarobljenici su vojnim kamionima ili autobusima prebačeni na stratište koje se nalazilo blizu mjesta zatvaranja, streljački vodovi bili su metodični, svi zatočenici koji nisu ubijeni u početnom streljanju iz vatrenog oružja od strane streljačkog voda, su potom individualno ubijeni, pojedinačnim mecima, često pucnjem u glavu, u roku od 24 sata od pogubljenja, ubijeni zarobljeni Bošnjaci, ukopani su u neoznačene masovne grobnice na lokaciji gdje su pogubljeni po prijekom postupku.

405. U odnosu na pogubljenja u Orahovcu pretresno vijeće MKSJ je utvrdilo da je od podneva 14. jula 1995. godine do 05:00 časova 15. jula 1995. godine, 1.000 do 2.500 zarobljenika Bošnjaka zavezanih očiju prevezeno na jednu od dvije obližnje livade koja se nalazila na udaljenosti od manje od 1 km od škole u Grbavcima kod Orahovaca na kojoj su bili pogubljeni. Zarobljenici su bili postrojani i ubijeni s leđa; oni koji su preživjeli početnu paljbu iz vatrenog oružja bili su ubijeni dodatnim pucnjem iz vatrenog oružja. Ljudstvo iz 4. bataljona

³²⁹ *Popović i dr.* It-03-68-T Presuda pretresnog vijeća od 10.12.2010.godine, paragraf 1017- eng verzija.

Zvorničke brigade bilo je prisutno u Orahovcu tokom pogubljenja i pomagali su u njihovom izvršavanju.³³⁰

406. Nadalje, 15. jula 1995. godine, zarobljenicima Bošnjacima koji su bili smješteni u osnovnoj školi u Petkovicima bilo je naređeno da izađu iz škole, ruke su im bile vezane na leđima i kamionima su bili prebačeni do brane u Petkovicima gdje su bili pogubljeni po kratkom postupku³³¹ Vozači i kamioni iz 6. pješadijskog bataljona Zvorničke brigade korišteni za prevoz zarobljenika sa lokacija gdje su bili zatvoreni do stratišta na brani u Petkovicima 15. jula 1995. godine, a inženjerska četa Zvorničke brigade bila je raspoređena da sa opremom za zemljane radove pomogne u sahranjivanju žrtava sa brane u Petkovicima gdje je na stratištu bilo približno oko 1.500 do 2.000 leševa.

407. Takođe rovokopači i buldožeri Zvorničke brigade koji su radili u području Kozluka od 16. jula 1995. godine bili su uključeni u rad u vezi sa sahranjivanjem žrtava pogubljenja u Kozluku, koja su se desila između 14. i 17. jula 1995. godine.

408. Dakle, obrazac vojne operacije bio je jasan i konsistentan u cijeloj opštini Zvornik. Na svakom mjestu zatvaranja i pogubljenja poduzete su iste radnje. Kako je vijeće utvrdilo optuženi su najkasnije 15.jula saznali za prethodna zatvaranja i pogubljenja jer je tog dana u komandi brigade u Karakaju Perić Slavko dobio informacije o ovim dešavanjima. Pored toga, pretresno vijeće je zaključilo da je ove informacije najkasnije tog dana dobio i njegov komadant Pelemiš Momir.

409. Naime, u periodu od 13.jula do 16.jula, uz odobrenje komadanta majora Dragana Obrenovića- kako je sam naveo, a pod nadzorom Nikolić Drage, zamjenika komadanta za bezbjednost i Trbić Milorada, njegovog pomoćnika, angažovan je i uključen veliki broj pripadnika ove brigade kako na prevozu zarobljenika, tako i na njihovom obezbjeđenju. Određeni broj ih je nesporno bio uključen i u likvidaciju, a ljudstvo i mašinerija ove brigade korištena je za ukopavanje ubijenih. Nemoguće je da vojnici 1. bataljona, nisu znali za prethodna pogubljenja s obzirom na masovnost zločina i razmjere uključenosti osoblja Zvorničke brigade, te obzirom na to da se Orahovac, Petkovci i Kozluk geografski nalaze unutar zone odgovornosti Zvorničke brigade, koja je relativno mala.

410. Tanić Tanacko blagajnik u finansijskoj službi zvorničke brigade bio je uključen u zbivanja sa zarobljenicima u Orahovcu 14.jula. On je naveo da je bio u kancelariji u zgradi komande u kasarni Karakaj u Zvorniku, kada mu je rečeno da uzme pušku i da krene prema kamionu jer zarobljenici bježe. Došavši u Orahovac gdje su u školi smješteni zarobljenici bilo mu je krivo jer je tu došao, zato što je smatrao da će zarobljenici biti ubijeni. Na upit zbog čega je došao do takvog zaključka naveo je, : “

...ne znam, ni koliko je bilo ljudi, vidio sam da ima jedan mali dječak, nosi vodu, vojnik ga prati. Ovo da nema govora da će ih razmijeniti, znači pobiće, što makar djecu nisu izdvojili...Znači oni su bili zatvoreni u fiskulturnu salu...

³³⁰ Utvrđene činjenice od 143-152 u aneksu presude;

³³¹ Utvrđene činjenice od 153-162 u aneksu presude;

dan je uveliko bio i nisam vidio uopšte naznake da će ništa njima se dobro dogoditi... sve je drugačije nego što bi trebalo... znači niko im ne obezbjeđuje vodu, niko ni hljeba, niko ne daje ništa, zatvoreni, čuvari da ne pobjegnu. Bilo je čak govora kao na razmjenu, al to je samo bilo da ih ubace u kamione i da to...A da je druga bila namjera, oni bi njima donijeli vode, cisterne bile vode, bilo bi 'ljeba, sve drugo bi bilo, da je bila druga opcija.”

411. Ovaj svjedok je naveo da je u Orahovcu vidjeo Popovića i Dragu Nikolića, a kada se vratio iz Orahovca 14-og naveče vidjeo da su otvorena vrata kancelarije dežurnog oficira gdje je sjedila grupa ljudi i komentarisala kako je odrađen dobar posao i kako treba nagraditi ljude koji su izvršili strijeljanja. Nadalje je naveo da se s obzirom na dimenzije tog događaja, u kasarni već 15-og znalo za pogubljenje zarobljenika u Orahovcu.³³² O operaciji ubijanja zarobljenika u Orahovcu svjedočio je i Birčaković Milorad, vozač komandira čete vojne policije Jasikovca po čijem nalogu je vozilom opel pratio kamione sa zarobljenicima do mjesta egzekucije.

412. Nebojša Jeremić, pripadnik Čete vojne policije pri Zvorničkoj brigadi, a u inkriminisanom periodu na dužnosti stražara na kapiji u Kasarni Standard, je takođe potvrdio da je u kasarni saznao za strijeljanja u Orahovcu, i to od drugih vojnika koji bi nezvanično u prolazu pričali “danas je bilo strijeljanje...”³³³. Općenito, o dešavanjima u kasarni naveo je:

“..u to vrijeme.. bila je zabrana odlaska na slobodne dane, tako smo svi bili tu prisutni...svi su bili mobilisani. Znali smo da nailazi neka velika kolona iz Srebrenice. Nije neka, nego tih Bošnjaka, lica bošnjačke nacionalnosti i niko nije znao na koju stranu će da oni probaju taj proboj i tako. Tako da je bilo dosta nervozno i pojačavale su se linije, mobilisali su se ljudi, u kasarni je ostalo vrlo malo ljudi, svi su otišli na neke položaje i tako...”

413. Mitrović Stjepan, pripadnik čete veze zvorničke brigade, naveo je da je o dešavanjima vezanim za Srebrenicu čuo preko sistema veze, ali i da je takođe u priči, u zgradi kasarne čuo od oficira koji su se kretali tu.³³⁴

414. Upravo tu, u zgradi komande brigade u Karakaju, Perić Slavko je 15.jula proveo određeni vremenski period. Navedeno proizilazi iz iskaza svjedoka Babić Rajka, kao i svjedoka Jovanović Milana, vozača komadanta bataljona. On je naveo da se Perić u komandi brigade zadržao oko sat i pol do dva sata, za koje vrijeme ga je on čekao u kafe kuhinji u istoj zgradi.

415. Mada Obrenović Dragan u svom svjedočenju pred MKSJ ne govori da je 15.jula u kasarni Standard vidjeo ili kontaktirao sa Perić Slavkom, vijeće cijeni i činjenicu da je upravo tog dana u komandi brigade bio prisutan veći broj aktera zločinačkog poduhvata i onih koji su sa njim bili upoznati. Naime, komadant zvorničke brigade Vinko Pandurević se upravo vratio iz Žepe kada ga je njegov zamjenik, major Obrenović Dragan izvjestio o problemima sa

³³² Transkript audio zapisa od od 14.12.2009.godine;

³³³ Transkript audio zapisa sa pretresa od 15.02.2010.godine, strana 50

³³⁴ Strana 40 transkripta od 11.10.2010.godine

obezbjedenjem i likvidacijom zarobljenika. Ova saznanja Obrenoviću je na ulazu u zgradu prenijeo dežurni operativni Jokić Dragan. Nadalje, tom prilikom su istoj kancelariji bili Dragomir Vasić, zamjenik načelnika CJB Zvornik, Ljubiša Borovčanin, komadant jedinica specijalne policije i Miloš Stupar, komadant 2.odreda policije Šekovići, a između ostalog tema je bila i masovna likvidacija zarobljenika u skladištu Kravica.³³⁵

416. Pretresna vijeća MKSJ su utvrdila da su ubistva preko 1.000 muškaraca u Kravicama izvršena 13. jula, a da su te žrtve sahranjene u masovnim grobnicama između 14. i 16.jula. Jedan pripadnik zvorničke brigade koji je svjedočio u ovom postupku je tamo radio na uklanjanju tijela.

417. Obzirom da je mali broj ljudi tih dana boravio u kasarni, te obzirom da vijeće nalazi van razumne sumnje da su 15.jula svi koji su se kretali u kasarni znali za masovna ubistva zarobljenika te cijeneći i činjenicu da Perić kao član komande upravo zbog pitanja zarobljenika otišao u komandu brigade, vijeće zaključuje da je on, ako ne prije, onda najkasnije tada, saznao da će i zarobljenici u Pilici takođe biti likvidirani, odnosno da nema govora o bilo kakvoj razmjeni. Vijeće je van razumne sumnje zaključilo da je, nakon ove posjete komandi brigade, on bio vrlo dobro upoznat sa potpunim razmjerama operacije i ulogom koju su on i prvi bataljon trebali odigrati u istoj.

418. Po povratku u Pilicu, vozač navodi da je Perić izašao iz auta kod doma kulture i zadržao se kratko. U domu su tada bili zarobljenici. Potom su otišli do komande bataljona u Manojlovićima gdje je ušao u prostoriju u kojoj borave komadant ili dežurni operativni, gdje se takođe zadržao do dva sata. Kako je u to vrijeme vozač bio u prostoriji preko puta prostorije dežurnog operativnog, kroz otvorena vrata je u kancelariji je vidjeo Pelemiša i Babića.³³⁶

419. U ovom dijelu njegov iskaz nije saglasan sa iskazom Babića koji tvrdi da između četrnaestog i šesnaestog jula nije dolazio u komandu nikako. Međutim, usljed funkcije koju je Babić obavljao kao pomoćnik komadanta i zbog činjenice da je kao član komande bio u velikoj mjeri uključen u sve aktivnosti oko pristiglih zarobljenika, vijeće nalazi da je imao razloga i prikriti činjenicu da je u navedenom periodu dolazio u komandu, dok je svjedok Jovanović na ponovljene upite tužilaštva i odbrane ostao siguran pri tvrdnji da ga je petnaestog vidjeo u komandi bataljona, zbog čega mu je i vijeće poklonilo vjeru.

420. Zapažanje vijeća u odnosu na svjedočenje svjedoka Babić Rajka je da je ovaj svjedok svjedočeći u predmetu broj IT-05-88-T pred MKSJ dao puno detaljniji iskaz nego što je to učinio u ovom postupku, što je posljedica toga da je njegovo sjećanje 2007.godine vjerovatno bilo svježije, ali i činjenice da su ovom postupku pred Sudom BiH bili optuženi njegov komadant i zamjenik komadanta, koji su ne samo njegovi saborci nego i komšije iz istog mjesta. Pored toga, njegov iskaz je cijenjen u svjetlu činjenice da je i on je kao zamjenik

³³⁵ T-141;

³³⁶ O kretanju vozača tog dana i T-37 Putni radni list br: 22-1455/95 Lada Riva od 01.07.do 31.07.1995.godine VP 7469 Zvornik

komadanta i potencijalno odgovoran zajedno sa ostalim članovima komande, vjerovatno dozirao i prilagođavao svoje svjedočenje.

421. Obzirom da su i Babić (koji je o sudbini zarobljenika saznanja dobio na licu mjesta škole) i Perić, koji se sa takvim informacijama zasigurno vratio iz komande Brigade, očigledno razgovarali sa komadantom Pelemiš Momrom, to vijeće nalazi da je i on, ako ne ranije, najkasnije u ovom momentu imao informaciju da će zarobljenici biti ubijeni, i da ih je nekoliko već ubijeno u samoj školi.

422. Da je Perić Slavko bio u čestom kontaktu sa brigadom, i da je to bilo pitanje kojim se općenito bavila komanda bataljona, uključujući naravno, i prije svega, i komadanta bataljona Pelemiš Momira, potvrdio je i vezista Dragan Jovanović sljedećim riječima:

“Ja znam da je Perić Slavko non – stop, to jest stalno, tražio i stalno je radio na tome, kolk'o vremena, kolk'o vremena ljudi borave i kad će da idu. Jel' je to opasnost po stanovništvo. Ljudi su gladni, izgladnjeli. Mi smo nenaoružani i tako dalje, i tako dalje. I to je se, non – stop je čovek radio na tom predmetu i oko toga smo non – stop pričali”.

423. Putni radni list za vozilo koje je vozio Birčaković Milorad, vozač komandira vojne policije, ukazuje da je 15. i 16. jula Momir Jasikovac, komandir čete vojne policije, u to vrijeme jedan od glavnih aktera operacije pogubljenja zarobljenika, boravio i u Pilici. Putni radni list ukazuje da je ovo vozilo tih dana prešlo veliku kilometražu, i da su putnici u ovom vozilu bili na većini lokacija na kojima su ubijeni zarobljenici. Obzirom na to čemu je sve svjedočio i u čemu je učestvovao razumljivo je da postoji mnogo razloga koji su Birčaković Milorada naveli da na glavnom pretresu kaže kako ova kilometraža i nije sasvim tačna jer je on povećavao kilometražu kako bi prikazao veću potrošnju goriva.

424. Nadalje, iz iskaza Jurošević Juroša proizilazi da je dok su još autobusi sa zarobljenicima bili parkirani kod škole (15.juli) prisutni oficir kojeg nije poznao i nikada ga ranije nije vidjeo upitao “*ima li neko muda da ih ub.ja*” misleći pri tom na zarobljenike, pa kako se niko nije javio, oficir je naredio da se zarobljenici autobusima voze do doma kulture.³³⁷

425. Vjerovatno se radi o istom oficiru čija je javno saopštena namjera o pogubljenju zarobljenika zaprepastila prisutnog pripadnika prvog bataljona Jovanović Dragana, koji je čuvao zarobljenike i koji je reagirao na nju na sljedeći način:

“...znam da sam tražio zamenu, nije stigla. I tada je stigao đip. Iz njega su izašli četiri, pet vojnika, i neki oficir, im'o je kapu oficirsku i počeo se derati pri ulasku tamo. Ja sam bio možda 20 metara gore pored ove kuće, ne znam kome su upućene pretnje, al' je rekao, *šta čekate što ne ub.jate*. Ja sam u tom momentu bio izgubljen, mislim nenaspavan, to je za mene bio šok. Ja sam tada, nisam mnogo razmišljao, ne sećam se vojnika koji je bio blizu mene, rekao sam, ja odo' kući. Ja bežim. Tako nešto nisam čuo u životu. U prisustvu bilo kakvih ljudi, razumete, a kamoli vojske. Pušku sam ostavio u

³³⁷ Strana 37 i 47 transkripta audio zapisa;

gepek, Lada je bila na raskršću i otišao sam kući, prekim putem... Rekao je još, ja mislim, to sam čuo da li od vojnika kući, gore u komandi, ili sam tu čuo, tražio je- *gde je taj Slavko da ga ubijem*,...vadio je pištolj- *Šta on traži, non – stop gore..*“

426. Koliko je ozbiljno svjedok shvatio namjeru oficira o pogubljenju zarobljenika pokazuje njegov zaključak da se takvim ljudima ne može suprotstaviti, te je za sebe mogao da nađe samo jedno rešenje, ili da bude ubijen zajedno sa ljudima koji su zatvoreni u školi, ili da bježi.³³⁸

427. Dakle već 15.jula u prijepodnevnim časovima oficir je javno saopštio da će zarobljenici biti pogubljeni, i to su čuli svi prisutni vojnici prvog bataljona, a to je potvrdio i Babić Rajko kada je naveo da je razgovarao sa potpukovnikom koji mu je rekao da su oni jedna seljačka jedinica i da nisu u stanju da se pobrinu za zarobljenike. Kada ga je Babić upitao da li baš svi zarobljenici moraju biti odvedeni, te da li mogu zadržati bar jednog ili dvojicu koje je on poznavao (mada nije tako rekao - vijeće zaključuje da mu je namjera bila da ih spasi jer je već znao šta će im se dogoditi) potpukovnik se izderao na njega i rekao da ne može niko ostati i da svi moraju biti odvedeni, pa mu je tada kroz glavu prošla misao da će svi biti ubijeni.³³⁹ Pa iako je ranije vjerovao da će zarobljenici ići u razmjenu, u to više nije vjerovao nakon razgovora sa visokim oficirima.³⁴⁰

428. Zoran Bojić, vojni policajac zborničke brigade u prvom bataljonu je objasnio da je po dolasku pred školu 15.jula vidjeo dvojicu oficira od kojih se jedan derao i galamio, te spominjao da će nekoga pobiti, te mu je kolega vojni policajac objasnio da se on dere zbog toga što je Slavko Perić išao u komandu brigade u Karakaju da traži da se zarobljenici izmjestu, te je ovaj oficir bio nezadovoljan zbog toga i da je prijetio.³⁴¹ Njegov kolega vojni policajac Zoran Jović rekao je da je jedan od oficira bio visok, a drugi malo niži i deblji i da su galamili i nazivali ih “jajarima” i vikali na Slavka Perića.³⁴² Pantić Dragan je takođe čuo da je neko psovao na Perić Slavka zbog toga što je išao u komandu brigade i čuo je da su pripadnici prvog bataljona nazivani “jajarima”.³⁴³

429. Nadalje, nakon odlaska zarobljenika iz škole, Babić Rajko se vraća u komandu gdje uočava da je istrgnuta stranica iz dnevnika u kojoj je bilo zabilježen telegram o dolasku zarobljenika. Čak detaljno opisuje kako je na lijevoj stranici bio početak rečenice, dok je desna strana na kojoj je bio ostatak telegrama istrgnuta. O tome je kasnije nezvanično razgovarao sa članovima komande i niko nije znao ili nije htjeo da kaže bilo šta u vezi istrgnutog lista.³⁴⁴

³³⁸ Strana 27 transkripta audio zapisa od 10.06.2009.godine;

³³⁹ Transkript audio zapisa od 28.04.2009.godine; Strana 1023 I 10240 transkripta svjedočenja svjedoka u predmetu IT-05-88-T pred MKSJ- **T-15**;

³⁴⁰ Strana 36 transkripta od 29.04.2009.godine;

³⁴¹ Strana 14, transkripta 11.06.2009.godine

³⁴² Strana 20, transkript od 27.12.2010.godine;

³⁴³ Strana 19 transkripta od 25.01.2011.godine,

³⁴⁴ Strana 19 transkripta od 29.04.2009.godine;

430. Svi pripadnici prvog bataljona koji su svjedočili naveli su da su do zadnjeg momenta bili ubijedeni da zarobljenici idu u razmjenu, pa čak i oni koji su bili tu i posmatrali odlazak i vraćanje praznog autobusa, koji proces se odvijao u nekoliko navrata. Tako je recimo Pavlović Pero izričit u tvrdnji kako se u vrijeme odvoženja zarobljenika pucnjava nije čula i da se "nije mogla čuti od razgovora". Slično navodi i Pantić Dragan, koji se nalazio kod škole u vrijeme odvoženja, odnosno likvidacije zarobljenika, stim što tvrdi da je otišao kod nekih auta da se odmori, i da nije registrovao nikakvu pucnjavu jer je "ratno stanje pa neko negdje puca kad dođe sa linije". Takođe, Pantić je tvrdio da je za ubistva zarobljenika saznao nakon dva do tri dana, mada se u komandi bataljona istog dana o tome pričalo, a on sam tvrdi da se po odlasku zarobljenika vratio u komandu.

431. Ovim navodima svjedoka, vijeće jednostavno nije moglo pokloniti vjeru. Sve da su do tada vjerovali u priču o razmjeni, nakon što se prvi autobus vratio prazan u vremenu koje nije bilo dovoljno da zarobljenici budu odvezeni do bilo kojeg sabirnog centra (Batković je bio najbliži) ili do linije razdvajanja, nakon što su strijeljanju zarobljenika svjedočila najmanje dva pripadnika prvog bataljona (vozač autobusa, Gajić Zoran, a vjerovatno i Kostić Stanko) nemoguće je da ovi koji su stajali kod škole i pratili proces odvoženja nisu mogli spoznati da se zarobljenici ubijaju u neposrednoj blizini. Logično je, obzirom da su na neki način participirali u tako strašnom zločinu, da će neki svjesno, a neki čak i nesvjesno, kako bi umirili i svoju savjest, pokušavati da ubijede i sebe i druge da su za sudbinu zarobljenika saznali tek nakon nekoliko dana.

432. Uostalom, činjenica da su po toliki broj zarobljenika došla samo dva autobusa koji treba da ih navodno sve odveze na teritoriju pod kontrolom ABiH, ili u neki obližnji logor za zarobljenike, veoma je očigledno ukazivala na to da se zarobljenici voze na neku lokaciju u blizini i da od razmjene nema ništa, u suprotnom, po zarobljenike bi po istom principu kako su i doveženi u Pilicu, došao veći broj autobusa i sve ih zajedno i istovremeno odvezao, i to kao što su i doveženi- bez poveza na rukama i očima.

433. Mada je svjedočeći na pretresu pred ovim vijećem, svjedok Radosavljević Zoran izjavio da je odbio da dođe u dom kako bi čuvao zarobljenike, te je pobjegao u Srbiju, a iz razloga jer se bojao za sigurnost porodice, svjedočeći pred MKSJ svjedok je izjavio: „*nisam bio aktivan u vcjsci kada mi je Pero rekao da nađem pušku i dođem da čuvam logor, nisam htio da okrvavim ruke. Bcjao sam se da i sam ne postanem ratni zločinac, a kako sam se uspio sačuvati od toga dotada, tako sam htio i da nastavim.*“³⁴⁵

434. Na kraju, jednako kao što je Tanić Tanacko, obični vojnik, i kao takav očigledno nižeg ranga i vjerovatno manje izraženih perceptivnih sposobnosti nego što bi to bili oficir za bezbjednost i zamjenik komadanta bataljona Perić i Pelemiš, samo na osnovu činjenice da se zarobljenicima u Orahovcu u školi ne dostavlja hrana i voda i da su u takvim strašnim uslovima, zaključio da će biti ubijeni, a da je to što im se govori da idu u razmjenu laž koja

³⁴⁵ Strana 35 transkripta od 01.12.2010.godine;

služi samo da bi se umirili prije ukrcavanja na kamione i odvoženja u smrt, mogli su to zaključiti i dvojica optuženih.

435. Zarobljenici u Pilici bili su u sličnim uslovima, za cijelo vrijeme boravka u Pilici nije im bila obezbijeđena hrana, niti je bilo naznaka da će komanda brigade hranu poslati, ubijani su i maltretirani za vrijeme samog boravka u školi, oficiri komande drinskog korpusa na licu mjesta javno su saopštili da će ubijati zarobljenike, prije odvoženja na strijeljanje vezane su im oči, njihova brigade je već uveliko bila uključena u operaciju ubijanja zarobljenika na lokacijama u blizini Pilice, prema tome, vijeće zaključuje da su i Perić i Pelemiš, i da nisu imali informacije iz komande brigade, koje je Perić nesumnjivo dobio prilikom odlaska tamo, samo na osnovu ovih činjenica mogli i morali zaključiti da će zarobljenici biti ubijeni.

(b) Glavni izvršioци postupali su sa namjerom uništenja i optuženi su znali za tu namjeru

436. Deronjić Miroslav, je svjedočeći u postupku pred MKSJ izjavio kako mu je već 13 jula u večernjim satima u kancelariji u Bratuncu, pukovnik Ljubiša Beara otvoreno saopštio da je primio naređenja sa vrha da sve zarobljenike iz Srebrenice koji su zatočeni po raznim objektima u Bratuncu treba ubiti.³⁴⁶ Nadalje, on je svjedočio o tome kako je još 8. ili 9-og jula na Palama bio na sastanku sa Radovanom Karadžićem, predsjednikom Republike Srpske, sa kojim je pričao o onome što će se desiti u Srebrenici i koji mu je rekao "*Miroslave, oni ljudi tamo moraju biti pobijeni. Ubij sve kćje uspješ ubiti.*", a zatim je dodao rečenicu: "*princip zapadne Slavonije*". Obzirom da je rukovodstvo Republike Srpske u nekoliko navrata ranije na sastancima analiziralo ofanzivu hrvatske vojske u zapadnoj slavonskoj, kada su došli do zaključaka da je hrvatska vojska u napadu na to područje, koje je većinom bilo naseljeno srbima, iselila cijelo stanovništvo sa tog područja, i da je tokom iseljenja ubijeno mnogo civila a i vojnika, shvatio je da po istom principu treba da postupi i srpska vojska, i da "ubiju sve koje stignu kada uđu u Srebrenicu".

437. Nadalje, Nikolić Momir je svjedočeći pred MKSJ izjavio da je 12.jula u jutarnjim satima prije sastanka u hotelu "Fontana" razgovarao sa potpukovnikom Popovićem i potpukovnikom Kosorićem, kada je Popović rekao da će se nakon razdvajanja vojno sposobnih muškaraca od žena, žene i djeca evakuirati, svi muškarci privremeno pritvoriti, i da potom "sve balije treba pobiti". Njemu su povjerali koordinaciju operacije razdvajanja, privremenog pritvaranja i ubijanja ljudi.³⁴⁷

438. Naredbom drinskog korpusa od 13.17.1995.godine, svim potčinjenim jedinicama naređeno je:

podatke o zarobljenim i blokiranim grupama prenositi sigurnim sredstvima veze. Sve nepotrebne i suvišne razgovore koji mogu dovesti do oticanja

³⁴⁶ T-125- Transkript svjedočenja Deronjić Miroslava, u predmetu MKSJ broj: IT-02-60/1-S Tužilac protiv Nikolić Momir;

³⁴⁷ T-142- strana 13 transkripta od 22.09.2003.godine u predmetu MKSJ IT-02-60-T;

povjerljivih podataka i ukazivati na naše namjere i aktivnosti energično sprječavati.³⁴⁸

439. Iz ove naredbe, očigledno je da se nastojalo spriječiti da informacije o planovima sa zarobljenicima dođu do neprijatelja, te je vjerovatno da je i mali broj aktera u VRS-u koji su bili uključeni u ovaj plan od samog početka, a sigurno je da ni Pelemiš ni Perić nisu bili jedni od tih, međutim, daleko od toga da je bilo potrebe da se, jednom kada su uključeni u proces oko zarobljenika, informacije od njih sakrivaju. Nije izveden ni jedan dokaz, koji bi ukazivao na neki razlog zbog kojeg bi se od Pelemiša i Perića skrivali planovi u vezi sa zarobljenicima.

440. Naprotiv, da Nikolić i Popović nisu skrivali od komandi bataljona svoju namjeru, odnosno "namjeru sa vrha" da se ubiju svi zarobljenici iz Srebrenice, očigledno proizilazi iz iskaza komadanta drugog bataljona Aćimović Srećka, kome su čak naredili i da nađe ljudstvo za likvidaciju. On je svjedočio koliki je pritisak na njega vršen od strane ove dvojice, te da mu je Nikolić Drago rekao da je to naređenje sa vrha i da se mora izvršiti i da "se ne igra sa tim stvarima", te mu ostavio rok do sedam sati ujutro da nađe ljude za izvršenje tog zadatka. Ujutro ga je pozvao Nikolić i ponovo mu zaprijetio, te rekao da dođe u Ročević gdje su u školi bili zarobljenici. Tamo ga je čekao Popović Vujadin i rekao mu: "je..m ti sunce, šta ti glumiš, šta su oni uradili sa srpskih sela u okolini Srebrenice, šta glumiš? Kada je Aćimović ustrajao u odbijanju naređenja, upitao ga je ima li tu u okolini neki adekvatan teren na kojem bi se vršila egzekucija.

441. Dakle, očigledno je da su ova dvojica "u hodu" iznalazili načine da ostvare cilj ubijanja odnosno uništenja do zadnjeg, svih srebreničkih zarobljenika, pri čemu svoje namjere nisu krili i ostvarivali su ih u saradnji, i uz pomoć lokalnih komandi bataljona, u ovisnosti od toga u kojoj su mjeri bataljoni bili spremni na saradnju ili nisu, kao što je slučaj sa Aćimovićem koji je odbio u tome učestvovati, te je sa svojim podređenima -komandirima četa obavio razgovor u smislu da čvrsto stoji iza svoje odluke, te ih pripremio da može doći do njegovog hapšenja, i da mu u tom slučaju pomognu.

442. Optuženi su znali da su snage VRS, među kojima i jedinice iz njihovog bataljona i pod vodstvom njihovog komadanta Stanojevića zauzele Srebrenicu. Znali su da je svo muslimansko stanovništvo iz Srebrenice odveženo na teritoriju pod kontrolom A RBiH. Znali su da je došlo do zarobljavanja velikog broja muškaraca iz kolone, od kojih je jedan veliki broj zarobljenika dovežen u Pilicu, dakle znali su da se radi o zarobljenicima koji su se usljed napada na enklavu Srebrenica našli u vlasti VRS. Perić je vidjeo, a Pelemiš sigurno bio upoznat sa činjenicom da su u školi i domu u Pilici zatočeni ne samo vojno sposobni muslimani, nego i civili- maloljetni, starci i bolesni. Znali su da su da pripadnici zborničke brigade već vrše masovne egzekucije ovih muškaraca, u Orahovcu sigurno, vjerovatno na lokaciji u Petkovicima kao i na drugim lokacijama, te su prema tome morali znati i da se zarobljenici doveženi u Pilicu ubijaju u kontekstu svih tih dešavanja, čiji je cilj očigledan- uništenje do zadnjeg, svih zarobljenika, kao etničke i nacionalne skupine muslimana iz Srebrenice čije je civilno stanovništvo već protjerano sa područja zaštićene enklave.

³⁴⁸ T-163 i O-I-10;

443. Svjedok odbrane Vukotić Duško pomoćnik načelnika štaba zvrničke brigade za obavještajne poslove smatra da ako on, kao obavještajac u brigadi nije znao šta se dešava u dubini teritorije, a ispitivan je nekoliko puta na te okolnosti od strane istražilaca MKSJ te je utvrđeno da nije znao, ubijeđen je da to nije ni Perić Slavko mogao znati. Smatra da ako je on bio toliko nebitan u brigadi, da o takvim monstruoznim planovima i bolesnim idejama nije ništa mogao znati i naslutiti, onda to sigurno nisu mogli ni Pelemiš i Perić.³⁴⁹

444. Međutim, kako je i sam svjedočio, u vrijeme događaja koji su predmetom ovog postupka on je bio gotovo izoliran i bavio se isključivo prikupljanjem obavještajnih podataka neprijatelja, pri čemu je uveliko bio angažovan situacijom, odnosno borbom do koje došlo kada je kolona iz Srebrenice došla do Zvornika i kada je došlo do direktne borbe u rejonu Baljkovice te proboja kolone, odnosno s druge strane ulaska neprijateljske jedinice ABiH sa prostora drugog korpusa. Nadalje, potvrdio je i da se sa njim nije moglo lako manipulirati, i da je u nekoliko situacija pravio probleme nadređenima zbog nepoštivanja Ženevskih konvencija, i da je to vjerovatno jedan od razloga zbog kojeg bi se od njega krile takve stvari koje su se događale sa zarobljenicima.

445. Takođe je potvrdio da ga je obavještajac drugog korpusa koji se nalazio u Tuzli, Muminović Šemso, u toku njihovog razgovora vezanog za otvaranje koridora pitao "šta to radite dole u pozadini" i da on tada nije znao na šta misli, ali je kasnije, kada je čuo o ubistvima zarobljenika zaključio da su i u drugom korpusu u Tuzli znali da se nešto dešava.³⁵⁰ Takođe je naveo da je cijelo to vrijeme bio na koti Kula Grad iznad Zvornika i nije silazio, a da je bar jednom sišao dole u Zvornik, vjerovatno bi saznao šta se dešava, jer je očigledno da sad, kad se vidi kakva su to masovna pogubljenja bila, i bez obzira na činjenicu što je mali broj ljudi to isplanirao, već u procesu toga, vjerovatno je mnogo ljudi znalo šta se dešava.³⁵¹

(c) Nema dokaza da su optuženi i sami dijelili namjeru glavnih izvršilaca

446. Sud je u prethodnom odjeljku izveo zaključak o znanju optuženih, međutim, kao što je utvrđeno u predmetu *Stupar* i dr. pred Sudom BiH, znanje optuženih za genocidni plan i za genocidnu namjeru drugog, kao i učešće u njihovom ostvarenju nije samo po sebi dovoljno za izvođenje zaključka da su optuženi sami imali genocidnu namjeru.³⁵² Evidentno je da nisu svi koji su doprinijeli sprovođenju genocidnog plana postupali sa jednakim stanjem svijesti niti

³⁴⁹ Strana 21 i 22 transkripta od 28.01.2011.godine

³⁵⁰ Svjedoci P-25 i P-26, pripadnici isturenog odjeljenja protiv elektronske borbe i elektronskog izviđanja u drugom korpusu A RBiH, smješteni na Majevići, objasnili su na koji su način presretali razgovore u to vrijeme najviše drinskog korpusa VRS-a sa područja Zvornika i Srebrenice, snimali ih i podnosili izvještaje obavještajnom organu komande drugog korpusa.

³⁵¹ Strana 34-36 transkripta od 28.01.2011.godine

³⁵² *Stupar* i dr., Prvostepena presuda, str. 133; 29.07.2007., *Stupar* i dr., drugostepena presuda, stav 548, str. 97, 09.09.2009.; *pogledati još* i Vuković i dr., prvostepena presuda, 22.04.2010., stav 574 ("učešće [optuženih] u navedenom planu, po naredbama svojih pretpostavljenih, ne znači automatski i logično da su oni imali posebnu genocidnu namjeru.").

nivoom namjere.³⁵³ Stoga, Sud može oglasiti lice, čije je postupanje doprinijelo izvršenju genocida, krivim kao glavnog ili direktnog izvršioca genocida, samo ako se uvjeri da je lice imalo namjeru da potpuno ili djelimično uništi zaštićenu grupu.³⁵⁴

447. Tužilaštvo je u završnoj riječi navelo da je u cilju utvrđivanja namjere optuženih, a u slučaju kada dva ili više krivičnih djela imaju za cilj istu grupu, potrebno analizirati ukupnost okolnosti i kombinaciju njihovih posljedica da bi se razumio kontekst u kojem je svaka radnja počinjena. Pretresno vijeće je u ovoj presudi obrazložilo da je ubijanje muškaraca i prisilno preseljenje stanovništva nesumnjivo imalo za cilj istu grupu-muslimansko stanovništvo Srebrenice. U tom smislu vijeće je nedvosmisleno zaključilo da su glavni izvršioc i užeg zločinačkog poduhvata, u okviru kojeg su počinjena djela u ovom konkretnom krivičnopravnom događaju, *actus-reus*-om, ubijanjem muškaraca i nanošenjem teških tjelesnih povreda, a u kontekstu u kojem su izvršeni, počinjeni upravo sa namjerom uništenja ove grupe, odnosno genocidnom namjerom.

448. Međutim, primjenjujući iste kriterijume na ovu dvojicu optuženih, odnosno primjenjujući tri glavna faktora koji je osmislilo pretresno vijeće u predmetu *Stupar i dr*³⁵⁵, a proširilo ih pretresno vijeće u predmetu *Trbić*, (1) opšti kontekst događaja u kojem je počinilac djelovao, kao i plan počinjenja krivičnog djela, (2) upoznatost izvršioca sa tim planom, te (3) posebnu prirodu djela izvršioca, vijeće je našlo da su samo prva dva kriterijuma dokazana. Optuženi su znali za opšti kontekst u kojem djeluju i bilo im je poznato da će zarobljenici biti ubijeni, međutim analizirajući prirodu djela dvojice optuženih, vijeće na osnovu ponuđenih i izvedenih dokaza nije moglo zaključiti da su oni imali istu namjeru kao i glavni izvršioc i.

449. Naime, kod ovog kriterijuma, pretresno vijeće u predmetu *Trbić* analiziralo je deset podfaktora koji mogu poslužiti za utvrđivanje genocidne namjere, pri čemu nije nužno da su svi prisutni, nego predstavljaju alternativne načine za utvrđivanje genocidne namjere, a radi se o sljedećim: (1) Nema dokaza o djelima koja bi ukazivala da nije postojala genocidna namjera;³⁵⁶ (2) Metodičan način planiranja;³⁵⁷ (3) Jedinstvenost cilja; (4) Napori da se savlada otpor žrtava; (5) Napori da se savlada otpor drugih počinilaca; (6) Napori da se spriječi bijeg žrtava; (7) Okrutnost pri progonu žrtava; (8) Kontinuirano učešće u samom djelu; (9) Ponavljanje destruktivnih radnji, tj. više od jedne radnje ili mjesta; (10) Sama djela (test iz Kravice):³⁵⁸

³⁵³ *Stupar i dr.*, Drugostepena presuda, 09.09.2009., stav 572, str. 101.; *Vuković i dr.*, Prvostepena presuda, 22.04.2010. stav 575.

³⁵⁴ *Stupar i dr.*, Drugostepena presuda, 09.09.2009., stav 569; *Vuković i dr.*, prvostepena presuda, 22.04.2010, stav 580.

³⁵⁵ Str. 58 prvostepene presude u predmetu *Kravica (Tužilaštvo Bosne i Hercegovine protiv Miloša Stupara, Milenka Trifunovića, Brane Džinića, Aleksandra Radovanovića, Slobodana Jakovijevića, Branislava Medana i Milovana Matića)*, drugostepena presuda X-KRŽ-05/24.

³⁵⁶ Ovaj podfaktor je razvilo žalbeno vijeće u predmetu *Kravica* ("drugostepena presuda *Kravica*"), 9.09.2009., stavovi 553-556.

³⁵⁷ Osam sljedećih podfaktora je razvilo vijeće u predmetu *Trbić*. Prvostepena presuda u predmetu *Trbić*, stav 202.

³⁵⁸ Prvostepena presuda predmet *Kravica*, str. 118, n. 266. Vijeće u *Kravici*, je razvilo ove faktore na osnovu sudske prakse MKSR-a i MKSJ-a.

- a) Broj žrtava;
- b) korištenje pogrdnih riječi prema članovima ciljane grupe;
- c) sistematsko i plansko ubijanje;
- d) oružje koje se koristilo i obim tjelesnih ozljeda;
- e) sistematičan način planiranja;
- f) žrtve kao predmet napada bez obzira na starosnu dob;
- g) Napad na preživjele; te
- h) Način izvršenja i priroda učešća počinitelaca.

450. Mada su u konkretnom slučaju na strani optuženih dokazane činjenice o postojanju nekih od navedenih podkriterijuma kao što su uloženi napor da se spriječi bijeg žrtava za vrijeme dok su bili zatočeni u školi i domu kulture, broj žrtava i njihova starosna dob, napad na preživjele u domu kulture, vijeće nalazi da u nedostatku dokazanosti drugih kriterijuma, isto nije bilo dovoljno da se van razumne sumnje izvede zaključak o postojanju namjere, a naročito uzevši obzir karakter njihovih konkretnih radnji-*actus reus* (čuvanje zarobljenika, stavljanje poveza na oči i pratnja do mjesta egzekucije, stavljanje na raspolaganje sredstava bataljona i utovar mrtvih) koje, bez obzira što su značajno doprinijele izvršenju, po samoj svojoj prirodi nisu neposredne radnje izvršenja koje bi nesumnjivo ukazivale na namjeru uništenja grupe.

451. Kao što je navelo Apelaciono vijeće MKSJ-a u predmetu *Tužilac protiv Kvočke*, stvarna relevantnost značaja doprinosa, osim prilikom određivanja kazne, je u „*pokazivanju da je optuženi dijelio namjeru da se ostvari zajednički cilj*“³⁵⁹. Vijeće je utvrdilo da je doprinos optuženih bio znatan i da su njihove radnje bile radnje pomaganja, ali istovremeno je utvrdilo da tako preduzete radnje, u svim okolnostima konkretnog slučaja, nisu takvog intenziteta i značaja da bi nesumnjivo ukazale na namjeru optuženih, kako da ubiju sve zarobljenike smještene u Pilici, a još manje da istrijebe muslimansko stanovništvo Srebrenice.

452. Zaključak vještaka tužilaštva McQueen Michale-a da "ubistva bošnjačkih zatvorenika u julu 1995.godine nisu bila iznenađenje za prvi bataljon, nego su, ustvari bila samo završni korak u procesu koji je počeo 1992. godine i u kojem su oni i ranije učestvovali", nije bio dovoljan da bi uticao na zaključak vijeća u pogledu nedostatka namjere optuženih.³⁶⁰

IV. ODGOVORNOST OPTUŽENIH

453. Optuženi su individualno krivično odgovorni za radnje navedene u izreci presude kao **pomagači** članovima udruženog zločinačkog poduhvata, a prema članu 180. stav 1. Krivičnog

³⁵⁹ Tužilac protiv Kvočke i dr. IT-98-30/1-A, presuda Apelacionog vijeća, 28.02.2005. godine, paragraf 97. Vidi i Rašević i dr., X-KR 06/275, drugostepena presuda, 06.11.2008., na str. 27 na engleskom i str. 28 na b/h/s jeziku: „... značaj učestvovanja optuženog je potreban i relevantan za utvrđivanje da je optuženi dijelio namjeru da se ostvari zajednički zločinački cilj.“

³⁶⁰ **T-200-** Izvještaj vještaka Michaela MacQueen-a „Pogubljenja i zlostavljanja zatvorenika u opštini Zvornik prije jula 1995. godine. + jedan CD;

zakona BiH. Član 180. stav 1. je izveden iz člana 7. stav 1. Statuta MKSJ-a, koji mu je identičan u pogledu termina, osim upotrebe riječi „učini“ umjesto „počini“ u engleskom prevodu KZ BiH.³⁶¹

454. Član 180. stav 1. KZ BiH predviđa oblike odgovornosti konkretno i ograničava se na krivična djela zločine protiv čovječnosti i djela suprotna međunarodnom pravu u članovima 171. do 179. (izuzev člana 176.). On takođe predviđa dodatne oblike odgovornosti, koji su zasebni i konkretniji od onih koji su navedeni u opštem dijelu KZ BiH u članovima 21., 29., 30., 31. u vezi sa članovima 33., 34. i 35. KZ BiH i kaže se da je za krivično djelo odgovorna ona osoba koja planira, pokrene, naredi, učini, podstrekava ili pomaže u planiranju, pripremi ili učinjenju krivičnih djela koja su pobrojana

455. Kao što je naprijed u presudi navedeno, vijeće je ustanovilo da zločin u Pilici nisu direktno naredili, pokrenuli, planirali ili izvršili optuženi Pelemiš i Perić, a da bi bili krivično odgovorni kao saizvršiocu u prvoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata, na koji način je bila koncipirana prvobitna i izmjenjena optužnica, tužilaštvo je moralo dokazati da je njihova pomoć ili znatan doprinos ostvarenju cilja ili plana koji su dijelili članovi UZP-a, ostvarena sa istom namjerom koju dijele ti učesnici UZP-a, što u konkretnom slučaju nije dokazano.

456. Kao što je to i tužilaštvo u završnoj riječi i završnom podnesku navelo- ključna razlika između saizvršoca (tj. pripadnika) UZP-a i pomagača i podržavaoca zločina počinjenog od strane UZP-a je namjera. I dok i jedni i drugi moraju imati znanje o krivičnom cilju, samo saizvršilac mora dijeliti namjeru UZP-a.

457. *Actus reus* pomaganja [i podržavanja] se sastoji od djela i propusta³⁶² koja su usmjerena ka pomaganju, ohrabivanju ili davanju moralne podrške počinjenju nekog konkretnog krivičnog djela, što ima **znatan uticaj** na počinjenje tog krivičnog djela.³⁶³ Kao što je navedno u presudi, radnje optuženih odnosno vojnika prvog bataljona pod komandom Pelemiš Momira i neposrednim nadzorom i rukovođenjem Perić Slavka (čuvanje zarobljenika, stavljanje poveza na oči i pratnja do mjesta egzekucije, stavljanje na raspolaganje sredstava bataljona i utovar mrtvih) znatno su uticale na počinjenje krivičnog djela.

458. Pomaganje, ohrabivanje ili moralna podrška koju pruža pomagač [i podržavalac] morala je imati značajan efekat na izvršenje krivičnog djela. Međutim, tužilaštvo ne mora dokazati da krivično djelo ne bi bilo izvršeno bez doprinosa pomagača [i podržavaoca].³⁶⁴

³⁶¹Iako MKSJ i MKSR koriste englesku riječ "committed" (učini), prevod na engleski jezik za riječ "učini" u članu 180. je "perpetrated".

³⁶²*Nahimana i dr.* drugostepena presuda, stav 482; *Ntagerura i dr.* drugostepena presuda, stav 370; drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, stav 47.

³⁶³*Nahimana i dr.* Drugostepena presuda, stav 482; *Blagojević and Jokić* drugostepena presuda, stav 127; *Ndindabahizi* drugostepena presuda, stav 117; *Simić* drugostepena presuda, stav 85; *Ntagerura i dr.* drugostepena presuda, stav 370, fusnota 740; *Blaškić* drugostepena presuda, stav 45, 48; *Vasićević* drugostepena presuda, stav 102; *Tadić* drugostepena presuda, stav 229.

³⁶⁴*Mrkšić i Šjivčanin*, drugostepena presuda, para. 81 (nalazi "da nije potreban dokaz o postojanju uzročnopsledične veze između ponašanja pomagača i podržavaoca i počinjenja krivičnog djela ili dokaz da je takvo ponašanje bilo uslov koji je prethodio počinjenju krivičnog djela").

459. *Actus reus* pomaganja i podržavanja se može dogoditi prije, za vrijeme ili nakon počinjenja glavnog krivičnog djela, a lokacija na kojoj se *actus reus* odvija može biti udaljena od lokacije glavnog krivičnog djela³⁶⁵, kao što je to bio slučaj i sa ubijanjem zarobljenika koji su čuvani u školi kula, a pogubljeni na lokaciji ekonomije Branjevo.

460. Što se tiče *mens rea* za pomaganje i podržavanje genocida, tužilaštvo mora dokazati izvan razumne sumnje da je optuženi 1) znao ili bio svjestan genocidne namjere glavnog izvršioca, te 2) sa tim znanjem/svijesti, preduzimao radnje koje su pomogle ili doprinijele izvršenju genocida.³⁶⁶ Ako su ta dva elementa ispunjena, a u konkretnom slučaju vijeće je našlo da jesu, sam optuženi ne mora posjedovati genocidnu namjeru da bi bio osuđen za pomaganje [i podržavanje] genocida.³⁶⁷

461. Stoga, potpuno je nebitno da li pomagači znaju pojedinosti ili konkretne tokove zbivanja,³⁶⁸ ili da li se pomagač i izvršilac međusobno poznaju ili znaju za učešće jedan drugog.³⁶⁹ Premda nije nužno da pomagač [i podržavalac] zna bilo za konkretno krivično djelo koje je bilo namjeravano ili za ono koje je doista počinjeno, ako je svjestan da će neko od više krivičnih djela vjerovatno biti počinjeno, a onda se jedno od tih krivičnih djela i poćini, on je namjeravao da olakša poćinjenje tog krivičnog djela i kriv je kao pomagač [i podržavalac].³⁷⁰

V. ODMJERAVANJE KAZNE

462. Uprkos ogromnim razmjerama zloćina koji su predmet ovog postupka, prilikom odlučivanja o vrsti i visini kazne, vijeće se vodilo obavezom da odmjeri kaznu dvjema osobama i to isključivo na osnovu njihovog konkretnog ponašanja i radnji kojima su djelo poćinili, te olakšavajućih i otežavajućih okolnosti na njihovoj strani. Vijeće se vodilo i obavezom da kaznu treba individualizirati, te su stoga konkretne okolnosti predmeta od najvećeg znaćaja.

463. Razmatrajući težinu djela, vijeće je uzelo u obzir da je djelo naroćito teško obzirom da su ųrtve birane na diskriminatorskoj osnovi. Iako nije utvrđeno da su optuženi imali posebnu namjeru da unište nacionalnu, etnićku i vjersku grupu, utvrđeno je da su pomogli osobama

³⁶⁵ *Blaškić* drugostepena presuda, stav 48.

³⁶⁶ *Kravica* drugostepena presuda, stav 570; Tužilac protiv Vukovića, stav 24; *Krstić* drugostepena presuda, stav 140; *Blagćjević* drugostepena presuda, stav 127, 221; *Popović* prvostepena presuda, stav 1014, 1016, 1017.

³⁶⁷ *Kravica* drugostepena presuda, stav 570; *Trbić* prvostepena presuda, stav 792; *Krstić* drugostepena presuda, stav 142; *Blagćjević* drugostepena presuda, stav 221; *Popović* prvostepena presuda, stav 1016.

³⁶⁸ Vuković i dr. drugostepeno rješenje, stav 24.

³⁶⁹ *Id.*, stav 24, 30; prvostepena presuda *Popoviću*, stav 1016; drugostepena presuda *Krstić*, stav 143.

³⁷⁰ *Simić* drugostepena presuda, stav 86, citira drugostepenu presudu *Blaškiću*, stav 50. *Još pogledati: Nahimana i dr.*, drugostepena presuda, stav 482; drugostepenu presudu *Ndindabahizi*, stav 122; prvostepenu presudu *Furundųja*, stav 246.

koje su zločin počinile upravo sa takvom namjerom, za koju su optuženi znali, i koja je bila očigledna.

464. Nadalje, vijeće je cijeniло činjenicu da oni nisu organizatori zločina i da u njima nisu odigrali ključne uloge. Vijeće je svjesno ograničenijeg obima pomoći koju je pružio prvi pješadijski bataljon u poređenju sa drugim elementima VRS-a, međutim pomoć koju su pružili u značajnoj je mjeri uticala na počinjenje zločina. Da nije bilo ovakve praktične pomoći na terenu od strane nižih komandnih struktura, glavni izvršioc i oni koji su plan osmislili i organizirali ostali bi usamljeni u svojoj namjeri da ostvare uništenje i ovi se zločini ne bi mogli uraditi na način i u razmjerama u kojima se to desilo.

465. Iako vijeće nalazi da su, kvalitativno gledano, i jedan i drugi optuženi jednako doprinijeli i pomogli učinjenju djela, vijeće nalazi da je optuženi Perić svojim radnjama aktivnije doprinio sistemu čuvanja zarobljenika u uslovima u kojim su se nalazili, te je u tom smislu, njemu odmjerilo i težu kaznu, a naročito imajući u vidu njegov angažman na uklanjanju tijela kojom prilikom su ubijena tri preživjela zarobljenika.

466. U svakom slučaju, vijeće je prilikom odmjeravanja kazne cijeniло sve okolnosti na strani optuženih (kako otežavajućih, tako i olakšavajućih).

a. Optuženi Pelemiš Momir

467. Momir Pelemiš bio je profesionalni oficir odgovoran za radnje 1. bataljona i njegovih pripadnika, međutim, propustio je da djeluje na način na koji bio obučen i za koji je znao da je ispravan. Ni u jednom trenutku nije iskoristio svoja ovlaštenja kako bi proveo pravilne prakse i procedure vezane za zarobljenike ili kako bi zaustavio dalje sudjelovanje vojnika pod njegovom komandom u zločinu tako velikih razmjera, te je takvim postupanjem omogućio neometano spajanje logističkih elemenata genocidnog plana u Domu Pilica, školi Kula i Ekonomiji Branjevo. Vijeće nalazi da snosi visok stepen krivične odgovornosti

468. Optuženi je oženjen, otac dvoje djece. Nije ranije osuđivan, niti Sud raspolaže podacima da se vodi neki drugi postupak protiv optuženog zbog drugog krivičnog djela, što Vijeće cijeni ograničeno kao olakšavajuću okolnost. Nadalje, vijeće je uzelo u obzir loše zdravstveno stanje optuženog Pelmiš Momira kao olakšavajuću okolnost.³⁷¹ Optuženi se pristojno ponašao za vrijeme suđenja i lično nije učinio ništa čime bi otežao položaj svjedoka, niti je pokazao nepoštovanje prema bilo kojem svjedoku ili Vijeću, koje ponašanje vijeće nalazi primjerenim ponašanjem svakog optuženog u krivičnom postupku, te mu ne pridaje poseban značaj. Prilikom davanja završne riječi izrazio je žaljenje zbog ljudskih života izgubljenih izvršenjem ovog krivičnog djela, što je vijeće uzelo u ograničenom obimu kao olakšavajuću okolnost. Takođe, u određenom obimu kao olakšavajuću okolnost prihvata da je iz komande

³⁷¹ O-I-35;

brigade tražio da se zarobljenicima dostavi hrana,³⁷² mada nije pokazao preveliku upornost u tome.

469. Stoga, prilikom ocjene relevantnih „okolnosti koje utiču na visinu kazne“ na način predviđen u članu 48. stav 1. KZ BiH, iz gore navedenih razloga Vijeće zaključuje da postoje i olakšavajuće i otežavajuće okolnosti, te mu je odmjerena kazna zatvora u trajanju od šesnaest (16) godina.

470. Optuženom je primjenom odredbe člana 56. ZKP BiH u izrečenu kaznu zatvora uračanato i vrijeme provedeno u pritvoru počev od 05.11.2008.godine pa nadalje.

b. Optuženi Perić Slavko

471. Slavko Perić bio je pomoćnik komandanta za obavještajno-bezbjednosne poslove 1. bataljona i kao takav imao velike ovlasti i uticaj u bataljonu, kao i značajne dužnosti i odgovornosti, i to konkretno vezano za zarobljenike, međutim on ni u jednom trenutku nije ispunio neku od ovih dužnosti. Vrlo dobro je bio upoznat sa činjenicom da zarobljenike u školi Kula zlostavljaju, muče i ubijaju jer je bio prisutan na licu mjesta. Lično je naredio da im se stave povezi na oči, da se zavežu i odvezu na Ekonomiju Branjevo znajući da će tamo biti pogubljeni. U Domu Pilica vidio je strašne uslove u kojima su zarobljenici držani, i stalno se nalazio na ili u neposrednoj blizini predmetnih lokacija. Upravljaio je i aktivno učestvovao u operacijama čišćenja u Domu Pilica kada su dokrajčeni preživjeli zarobljenici. Slavko Perić nije bio spreman da odbije naredjenja iz brigade, znao je da učestvuje u nečemu što je nezakonito, te snosi visok stepen krivične odgovornosti.

472. Optuženi je oženjen, otac dvoje djece. Ranije je osuđivan ali vijeće ovu okolnost nije cijnilo kao otežavajuću, obzirom na prirodu djela zbog kojeg je osuđen, kao što nije posebno cijnilo olakšavajućom činjenicu da se pristojno ponašao za vrijeme suđenja i lično nije učinio ništa čime bi otežao položaj svjedoka, niti je pokazao nepoštovanje prema bilo kojem svjedoku ili Vijeću. Prilikom davanja završne riječi izrazio je žaljenje zbog ljudskih života izgubljenih izvršenjem ovog krivičnog djela, što je vijeće uzelo u ograničenom obimu kao olakšavajuću okolnost.

473. Stoga, prilikom ocjene relevantnih „okolnosti koje utiču na visinu kazne“ na način predviđen u članu 48. stav 1. KZ BiH, iz gore navedenih razloga Vijeće zaključuje da postoje i olakšavajuće i otežavajuće okolnosti, te mu je odmjerena kazna zatvora u trajanju od devetnaest (19) godina.

474. Optuženom je primjenom odredbe člana 56. ZKP BiH u izrečenu kaznu zatvora uračanato i vrijeme provedeno u pritvoru počev od 05.11.2008.godine pa nadalje.

³⁷² T-130 -dnevnik Pelemiš Momira u rukopisu;

VI. ODLUKA O TROŠKOVIMA

475. Obzirom na činjenicu da su optuženi srednjeg imovnog stanja, te obzirom da su već duži vremenski period u pritvoru, to je sud po osnovu odredbe člana 188. stav 4. ZKP BiH oslobodio optužene plaćanja troškova krivičnog postupka, nalazeći da bi njihovim plaćanjem bilo dovedeno u pitanje izdržavanje optuženog ili osobe koje su dužni da izdržavaju.

VII. ODLUKA O IMOVINSKOPRAVNIM ZAHTJEVIMA

476. U toku trajanja postupka podneseni su brojni imovinskopravni zahtjevi čiji se popis radi smanjenja opterećenosti teksta presude nalazi u **Aneksu 3** presude i čini njen sastavni dio. U završnoj riječi tužilaštvo je naglasilo činjenicu da Sud BiH rijetko odlučuje u korist imovinskopravnih zahtjeva oštećenih koji su kasnije prisiljeni da traže naknadu štete pred parničnim sudovima. Tužilaštvo je navelo da se radi o majkama i suprugama više od 1000 pogubljenih muškaraca, čija bol je vječna i čija čežnja za svojim voljnim je prisutna i danas, i da one nemaju potrebna sredstva ili novac da svoje imovinsko pravne zahtjeve potražuju u parničnim postupcima, zbog čega je apelovalo na sud da iskoristi svoje ovlasti i prizna njihove gubitke i sa materijalne strane.

477. Sud je prilikom donošenja odluke razmotrio i postavljene imovinsko pravne zahtjeve, a naročito imajući u vidu i uvažavajući razloge koje je u tom pravcu istaklo tužilaštvo. Sud je svjestan gubitaka i velikih patnji, kako psihičkih, tako i egzistencijalnih s kojima se susreću porodice ubijenih srebreničana. Međutim, sud nalazi da podaci prikupljeni u toku ovog postupka nisu Sudu pružili pouzdan osnov za potpuno ili djelimično dosuđenje. Naime, imajući u vidu činjenicu da je sud optužene oglasio krivim za krivično Genocid koje su učinili kao pomagači, te imajući u vidu da u ovom postupku sud nije mogao tačno utvrđivati koje bi porodice (ne zna se tačan identitet svih muškaraca stradalih u školi, na Branjevu ili domu kulture) imale pravo na odštetu u konkretnom slučaju, to sud nalazi da o njihovim zahtjevima ne može odlučiti i po osnovu odredbe člana 198.stav 2. ZKP BiH upućuje oštećene da svoj imovinsko pravni zahtjev ostvaruju u parničnom postupku i to u skladu sa činjenicom navedenom u dispozitivu odluke, da su glavni izvršioc i ovo djelo počinili u sklopu i u cilju državne i organizacione politike.

Zapisničar-pravni savjetnik:

Hota Čatović Sabina

**Predsjednik vijeća
sudija**

Kitić Ljubomir

POUKA O PRAVNOM LIJEKU: Protiv ove presude dozvoljena je žalba Apelacionom odjeljenju Odjela I Suda Bosne i Hercegovine u roku od 15 (petnaest) dana po prijemu pismenog otpravka ove presude.

*Žalba se u dovoljnom broju primjeraka predaje ovom Sudu.

VIII. ANEKS 1 UTVRĐENE ČINJENICE U PREDMETIMA PRED MKSJ

Broj UČP	Paragraf	PRIHVAĆENA ČINJENICA UTVRĐENA PRAVOMOĆNOM SUDSKOM PRESUDOM MKSJ
		KT = Prvostepena presuda u predmetu Krstić IT-98-33-T KA = Drugostepena presuda u predmetu Krstić IT-98-33-A BT = Prvostepena presuda u predmetu Blagojević IT-02-60-T BA = Drugostepena presuda u predmetu Blagojević IT-02-60-A
1.	KT 481	Između BiH i njenih oružanih snaga sa jedne strane i Republike Srpske i njenih oružanih snaga sa druge postojalo je stanje oružanog sukoba.
2.	BT 549	...u istočnoj Bosni oružani sukob je postojao između 11. jula i 1. novembra 1995. godine
3.	BT 551	Napad na Srebrenicu je bio širok ili sistematski. Pogledati str. 13 Rješenja od 13.12.2007. godine
4.	BT 551	Napad izvršen od strane VRS-a i MUP-a bio je planiran i utvrđen naređenjem "Krivaja 95".
5.	BT 551	Napad se nastavio i nakon pada Srebrenice i imao je uticaja na približno 40.000 ljudi koji su u vrijeme napada živjeli u srebreničkoj enklavi.
6.	BT 647	Teška tjelesna ozljeda i duševna povreda bila je izazvana traumom i ranama koje su pretrpjeli oni pojedinci koji su uspjeli da prežive masovna pogubljenja; strah od toga da bi mogli biti zarobljeni i u momentu razdvajanja, osjećaj krajnje bespomoćnosti i izuzetno velikog straha za bezbjednost svojih porodica i prijatelja, kao i za svoju vlastitu bezbjednost predstavlja traumatično iskustvo; ljudi su pretrpjeli duševnu povredu kada su im oduzeta njihova identifikaciona dokumenta, kada su vidjeli da neće biti razmijenjeni kako im je bilo ranije rečeno i kada su shvatili kakva je njihova konačna sudbina; po dolasku na mjesto gdje je vršeno pogubljenje, muškarci Bošnjaci su vidjeli stratišta prekrivena leševima bosanskih Muslimana koji su bili prethodno dovedeni na te mjesta i ubijeni; nakon što su bili svjedocima pogubljenja rođaka i prijatelja, a u nekim slučajevima i nakon što su i sami pretrpjeli ranjavanje, daljnju duševnu bol su pretrpjeli dok su nepokretno ležali, u strahu, ispod tijela - ponekad rođaka ili prijatelja - satima, slušajući zvukove strijeljanja, jauke onih koji su trpjeli bol, a potom mašina dok su kopane masovne grobnice.
7.	BT 649	Ljudi koji su bili odvojeni, zatvoreni, zlostavljani i nakon toga ubijeni pretrpjeli su tešku mentalnu povredu tako što su znali kakva im je sudbina: posljednje što su mnoge žrtve vidjele bila su stratišta puna leševa muškaraca bosanskih Muslimana koji su tu bili dovedeni prije njih.
8.	BT 650	Prisilno raseljavanje žena, djece i starijih ljudi je samo po sebi bilo traumatično iskustvo.
9.	BT 652	Patnja žena, djece i starijih ljudi koji su bili okrutno razdvojeni od svojih voljenih i prisilno preseljeni, te užasne posljedice koje je to imalo na njihove živote, doseže prag teške mentalne povrede.
10.	BT 652	To što su žene, djeca i stariji ljudi pretrpjeli mentalnu bol zbog toga što su bili prisilno raseljeni iz svojih domova - na način koji ih je istraumatizirao i spriječio ih da se ikada više vrate - što su bili primorani da napuste svoju imovinu i svoje lične stvari, kao i svoje običaje i uopšte svoju povezanost sa područjem na kojem su živjeli, čini tešku mentalnu povredu.
11.	BT 653	To što mnogi od preživjelih, koji su svoju rodbinu izgubili pod užasnim okolnostima, još uvijek tragaju za tijelima svojih voljenih i traže bilo kakve informacije pomoću kojih bi se sa sigurnošću moglo utvrditi da li su mrtvi i ako jesu, tačne okolnosti pod kojima su umrli, čini tešku mentalnu povredu.
12.	BT 671	Prebacivanje žena, djece i starijih ljudi Bošnjaka iz enklave, zajedno sa tim ubistvima ili samo po sebi, nanijelo je tešku mentalnu povredu preživjelima.
13.	BT 673	Djela koja su bosanski Srbi počinili u Srebrenici i okolnim opštinama 1995. godine bila su usmjerena na bosanske Muslimane iz Srebrenice – značajan dio grupacije bosanskih Muslimana.

14.	(591 - 599) KA 35	Neki pripadnici Glavnog štaba VRS su izorganizovali i nadgledali ubijanje muškaraca bosanskih Muslimana iz Srebrenice.
15.	BT 62	Zvornička brigada je bila osnovana kao dio Drinskog korpusa 1992. godine.
16.	BT 62	U julu 1995. godine komandant Zvorničke brigade je bio potpukovnik Pandurević. Načelnik štaba i zamjenik komandanta brigade bio je major Dragan Obrenović. Tri odjeljenja koja su bila direktno potčinjena komandantu bila su: odjeljenje bezbjednosti, na čijem čelu se nalazio poručnik Drago Nikolić; odjeljenje logistike, na čijem čelu se nalazio kapetan Sreten Milošević; i odjeljenje za moral, pravne i vjerske poslove na čijem čelu se nalazio major Nenad Simić.
17.	BT 63	Komandantu brigade je nadalje pomagao njegov štab, kojeg je organizovao i kojim je upravljao načelnik štaba, a koji se sastojao od organa za operacije i obuku; obavještajnog organa; organa za personalne poslove; organa veze; organa inženjerije; organa za protiv-vazdušnu odbranu; i organa artiljerije. Na čelu organa inženjerije bio je načelnik inženjerije, major Dragan Jokić.
18.	BT 64	Zvornička brigada se sastojala od 8 pješadijskih bataljona od otprilike 450-550 ljudi u svakom; jednog logističkog bataljona; jednog mješovitog artiljerijskog divizionu; te jednog lakog protiv-vazdušnog raketnog bataljona. Zvornička brigada je isto tako imala jedinicu jačine pješadijskog bataljona koja se zvala 'Specijalni podrinjski odred', koji je poznat i kao 'Vukovi sa Drine'. Vukovima sa Drine je komandovao kapetan Milan Jolović, sa nadimkom 'Legenda.' Iako su funkcionisali u sklopu Zvorničke brigade, Vukovi sa Drine su postupali kao rezerva Drinskom korpusu.
19.	BT 65	Zvornička brigada je imala tri odvojene čete: inženjerijsku čet, kojom je od 23. juna 1995. godine komandovao kapetan Dragan Jevtić; čet vojne policije; te čet veze. Brigada je imala i dva voda; vod za atomsko-biloško-hemijsku odbranu i izviđački vod.
20.	BT 66	Štab Zvorničke brigade je bio smješten u fabrici 'Standard' u Karakaju, tri kilometra sjeverno od grada Zvornika pored rijeke Drine. Brigada je isto tako davala ljudstvo za IKM u Kitovnicama pokraj sela Orahovac. Zvornička brigada je obezbjeđivala prostor od otprilike 40 kilometara duž rijeke Drine oko grada Zvornika. U januaru 1995. godine za brigadu je bilo navedeno da se sastoji od 5.248 oficira, podoficira i vojnika.
21.	BT 66	U julu 1995. godine, (Zvornička) brigada je imala jedinice koje su bile raspoređene izvan svog područja. 4. pješadijski bataljon i 8. pješadijski bataljon, koji je u julu 1995. godine bio poznat kao 4. bataljon Bratunačke brigade, bili su raspoređeni u području Bratunačke brigade, južno od područja Zvorničke brigade.
22.	BT 67	U julu 1995. godine, Zvornička brigada je uvijek imala dežurnog oficira na dužnosti u komandi, kao i na IKM-u. Uz to, brigada je imala i dežurnog u kasarni, u komandi brigade, koji je bio zadužen za interne dužnosti u kasarni.
23.	BT 68, 523 BA 156	U julu 1995. godine, komandant Zvorničke inženjerijske čete tokom relevantnog perioda bio je kapetan Dragan Jevtić, a njegov zamjenik je bio Slavko Bogičević. Inženjerijska četa je imala otprilike 90 pripadnika koji su bili podijeljeni u tri voda: pionirski ili borbeni inženjerijski vod, vod za utvrđivanje ili opšti inženjerijski vod i putni vod. Osnovni zadaci pionirskog voda bili su da sačini mapu i postavi minska polja ili da ih ukloni. Od 13. do 17. jula, Slavko Bogičević je bio zadužen za inženjerijsku čet jer je njen komandant bio odsutan.
24.	BT 68	Komanda inženjerijske čete se nalazila u Glinici, približno jedan kilometar od komande Zvorničke brigade.
25.	BT 69	Inženjerijska četa Zvorničke brigade je posjedovala tešku opremu i vozila. U julu 1995. godine sljedeća teška oprema i vozila su bila na raspolaganju i korištena su od strane inženjerijske čete: dva kamiona, dva ULT utovarivača, jedan utovarivač i dva rovkopača.

26.	KT 28	U martu 1995. godine, Radovan Karadžić, predsjednik Republike Srpske ("RS"), reagujući na pritiske međunarodne zajednice da okonča rat i stalne napore da se postigne mirovni sporazum, izdao je direktivu VRS-u u vezi sa dugoročnom strategijom snaga VRS-a u enklavi. Direktivom, koja je poznata i kao "Direktiva 7", precizirano je da VRS treba da: završi sa fizičkim odvajanjem Srebrenice od Žepe što je prije moguće i da se spriječi čak i komunikacija između pojedinaca u te dvije enklave. Planiranim i dobro osmišljenim operacijama da se stvori nepodnošljiva situacija totalne nesigurnosti, bez ikakve nade za daljnji opstanak ili život stanovnika Srebrenice.
27.	KT 28	Kao što je i predviđeno u tom ukazu (Direktivi 7), do sredine 1995. godine, humanitarna situacija civila i vojnog ljudstva bosanskih Muslimana u enklavi je bila katastrofalna.
28.	KT 28	Početak jula 1995. godine 28. divizija snaga ABiH (bosanskih Muslimana) u srebreničkoj enklavi podnijela je niz izvještaja u kojima se traži da se učine naponi da se deblokira humanitarni koridor i u kojima su navedene posljedice humanitarne blokade, odnosno da civili umiru od gladi.
29.	KT 29	31. marta 1995. godine, Glavni štab VRS-a je izdao Direktivu 7.1, koju je potpisao general Mladić. Direktiva 7.1 je bila donesena na "osnovu Direktive br. 7" i njome se Drinskom korpusu nalagalo da, između ostaloga, vodi "aktivna borbena dejstva... oko enklava"
30.	KT 30	31. maja 1995. godine, snage bosanskih Srba su zauzele osmatračnicu Echo, koja se nalazila u jugoistočnom dijelu enklave. Kao odgovor na tu agresiju, diverzantsko odjeljenje Bošnjaka napalo je obližnje srpsko selo Višnjica rano ujutro 26. juna 1995. godine.
31.	KT 30	Iako je napad (VRS-a na osmatračnicu Echo - dio srebreničke enklave) bio napad relativno male jačine, neke kuće su bile spaljene i ubijeno je nekoliko ljudi.
32.	KT 30	2. jula 1995. godine, tadašnji komandant Drinskog korpusa, general major Milenko Živanović, potpisao je dva naređenja. Prvim su bili predviđeni planovi za napad na enklavu, a drugim je različitim jedinicama Drinskog korpusa bilo naređeno da se pripreme za borbu. Šifrovani naziv operacije bio je "Krivaja 95".
33.	KT 31	Ofanziva VRS-a na Srebrenicu je ozbiljno počela 6. jula 1995. godine.
34.	KT 31	Sljedećih dana pet UNPROFOR-ovih osmatračnica u južnom dijelu (srebreničke) enklave pale su jedna za drugom uoči napredovanja snaga bosanskih Srba.
35.	KT 31	Neki od holandskih vojnika su se povukli u (srebreničku) enklavu nakon što su njihove osmatračnice bile napadnute, ali su se posade drugih osmatračnica predale bosanskim Srbima.
36.	KT 31	Istovremeno, odbrambene snage ABiH (bosanskih Muslimana) došle su pod udar žestoke paljbe i bile su potisnute natrag prema gradu.
37.	KT 32	Kada je južna granica počela padati, oko 4.000 građana bosanskih Muslimana koji su živjeli u obližnjem švedskom izbjegličkom naselju, pobjeglo je u grad Srebrenicu. Vojnici holandskog bataljona izvještavali su o tome da bosanski Srbi koji su u nastupanju "čiste" kuće u južnom dijelu enklave.
38.	KT 33	Do večeri 9. jula 1995. godine, Drinski korpus VRS-a je ušao četiri kilometra u dubinu enklave i zaustavio se na udaljenosti od samo jednog kilometra od grada Srebrenice.
39.	KT 33	Popodne 9. jula 1995. godine, ohrabreni tim vojnim uspjehom i iznenađujućim odsustvom odbrane od strane bosanskih Muslimana, kao i izostankom bilo kakve značajnije reakcije od strane međunarodne zajednice, predsjednik Karadžić je izdao novo naređenje kojim je dao odobrenje Drinskom korpusu VRS-a da osvoji grad Srebrenicu.
40.	KT 34	10. jula 1995. godine, pukovnik Karremans je poslao hitne zahtjeve za vazдушnu podršku NATO-a radi odbrane grada, ali nikakva pomoć nije uslijedila sve do oko 14:30 časova 11. jula 1995. godine kada je NATO bombardovao tenkove VRS-a koji su napredovali prema gradu.
41.	KT 34	NATO-vi avioni su pokušali da bombarduju artiljerijske položaje VRS-a iznad grada (Srebrenice), ali su morali prekiniti operaciju zbog slabe vidljivosti.

42.	KT 34	NATO-vi planovi da nastavi sa vazdušnim napadima bili su napušteni nakon što je VRS zaprijetila da će ubiti holandske vojnike koji su se nalazili u zarobljeništvu VRS-a, kao i da će granatirati UN-ovu bazu u Potočarima koja se nalazila izvan grada, te okolna područja u koja je pobjeglo 20.000 do 30.000 civila.
43.	KT 36	Kasno poslije podne 11. jula 1995. godine general Mladić, u pratnji generala Živanovića (tadašnjeg komandanta Drinskog korpusa), generala Krstića (tadašnjeg zamjenika i načelnika štaba Drinskog korpusa) i drugih oficira, trijumfalno je prošetao praznim ulicama grada Srebrenice.
44.	KT 429	Plan Drinskog korpusa za Krivaju 95 imao je za cilj da se smanji "zaštićena zona" Srebrenice na njeno gradsko jezgro i predstavljao je korak naprijed prema većem cilju VRS-a da stanovništvo bosanskih Muslimana baci u humanitarnu krizu i, na kraju, da eliminiše enklavu.
45.	KT 430	10. i 11. jula 1995. godine granatiranje Srebrenice od strane Drinskog korpusa bilo je sračunato da zaplaši stanovništvo bosanskih Muslimana i da ih istjera iz grada Srebrenice, a time i iz tog područja.
46.	KT 41	12. jula 1995. godine, u srebreničkoj enklavi vojnici bosanski Srbi su započeli kampanju terora paleći kuće i stogove sijena što je povećalo paniku kod stanovnika Bošnjaka i tjeralo ih da je izbezumljeni napuštaju.
47.	KT 424	U julu 1995. godine, nakon zauzimanja Srebrenice, snage bosanskih Srba su osmislile i provele plan da prebace sve žene, djecu i starije ljude bosanske Muslimane iz tog područja .
48.	KT 425	U julu 1995. godine, nakon zauzimanja Srebrenice, snage bosanskih Srba su pogubile nekoliko hiljada muškaraca bosanskih Muslimana. Ukupan broj žrtava se vjerovatno kreće između 7.000 - 8.000 muškaraca .
49.	KT 85	Učinjen je smišljeni napor da se zarobe svi vojnosposobni muškarci. U stvari, među onima koji su bili uhapšeni bilo je i mnogo dječaka koji ni izdaleka nisu bili te dobi, kao i starijih ljudi koji su bili stariji od te dobi, a koji su ostali u enklavi nakon zauzimanja Srebrenice.
50.	KT 85	Ljudi i dječaci koji su pobjegli iz srebreničke enklave bili su cilj bez obzira na to da li su odabrali da potraže utočište u Potočarima ili da se priključe koloni bosanskih Muslimana.
51.	KT 37	Do večeri 11. jula 1995. približno 20.000 do 25.000 izbjeglica bosanskih Muslimana se okupilo u Potočarima.
52.	KT 37	Suočeni sa stvarnošću da je Srebrenica potpala pod kontrolu bosanskih Srba, hiljade građana bosanskih Muslimana iz Srebrenice pobjeglo je u Potočare gdje su zaštitu potražili u okviru UN-ove baze, u okolnim fabrikama i na poljima.
53.	KT 37	U Potočarima, uveče 11. jula 1995. godine, većina ljudi koja je potražila zaštitu u okviru UN-ove baze bile su žene, djeca, stariji i invalidi, a bilo je i najmanje 300 muškaraca u krugu UN-ove baze, te između 600 i 900 ljudi izvan tog kruga.
54.	KT 38	Uslovi u Potočarima su bili nesnosni.
55.	BT 147	Od 11. do 13. jula 1995. godine temperatura je bila veoma visoka, dosezala je i do 35 stepeni Celzijusovih i male količine vode koju su dobijali bila je nedovoljna za 20.000 do 30.000 izbjeglica koji su se nalazili izvan kruga UNPROFOR-a.
56.	KT 150 i KT 42	12. i 13. jula 1995. godine, po dolasku snaga (bosanskih) Srba u Potočare, izbjeglice bosanski Muslimani koji su se sklonili u i oko baze bili su izloženi kampanji terora koja se sastojala od prijetnji, vrijeđanja, pljačkanja i paljenja obližnjih kuća, batinjanja, seksualnih napada i ubistava.
57.	KT 43	...oko 12:00 časova 12. jula, vidio je vojnika (VRS) kako je nožem zaklao dijete u sred gomile onih koji su bili istjerani... vojnici (bosanski) Srbi su poubijali više od sto muškaraca bosanskih Muslimana na prostoru iza fabrike cinka, a zatim su njihova tijela natovarili na kamiion....
58.	KT 44	...tri brata - od kojih je jedan bio tek dijete, a drugi tinejdžeri – bili su izvedeni tokom noći. Kada ih je majka pošla tražiti, našla ih je prerezanog grkljana.

59.	KT 45	Te noći, bolničar iz holandskog bataljona naišao je na na dvojicu Srba koji su silovali jednu mladu ženu.
60.	KT 46	Drugi ljudi su čuli žene kako vrište ili su vidjeli kako se žene odvlače.
61.	KT 46	Nekoliko pojedinaca je bilo toliko prestrašeno da su izvršili samoubistvo vješanjem.
62.	KT 46	Tokom cijele te noći i rano ujutro priče o silovanjima i ubistvima širile su se kroz gomilu i teror u kampu je eskalirao.
63.	BT 167	Raspoloženje među izbjeglicama u Potočarima tokom večeri i noći 12. jula bilo je "ispunjeno strahom"; "Bila je to noć užasa".
64.	KT 47	13. jula 1995. godine, Bošnjaci izbjeglice iz Srebrenice našli su leševe na jednom istaknutom mjestu što ih je učvrstilo u njihovoj odluci da pobjegnu iz Potočara što je prije moguće.
65.	KT 434 i C72 KT 435	Ljudstvo Drinskog korpusa koje je bilo prisutno u Potočarima 12. i 13. jula 1995. godine, moralo je da zna sa kakvom se katastrofalnom humanitarnom situacijom suočavaju izbjeglice bosanski Muslimani, kao i za maltretiranje od strane snaga bosanskih Srba, ali nije preduzelo nikakvu aktivnost kao odgovor na to .
66.	KT 615	Humanitarna kriza koja je prevladavala u Potočarima bila je toliko blisko povezana sa, a time odigrala i značajnu ulogu u prisilnoj evakuaciji civila da ne može, a da ne bude u sklopu cilja ovog zločinačkog poduhvata.
67.	BT 168-9 i KT 53	12. i 13. jula vojnici bosanski Srbi sistematski su odvajali vojnosposobne muškarce Bošnjake (u dobi od 16 do približno 60 ili 70 godina starosti) od žena i poslali ih na različite lokacije, ali većina ih je bila poslana u zgradu u Potočarima koja je poznata i kao Bijela kuća u blizini komande UNPROFOR-a.
68.	KT 435	Ljudstvo Drinskog korpusa je znalo da je postojala strašna nesigurnost u pogledu sudbine muškaraca bosanskih Muslimana koji su bili odvojeni od žena, djece i starijih.
69.	KT 158	Policijski psi su bili uključeni u proces odvajanja muškaraca Bošnjaka od žena u Potočarima 12. i 13. jula 1995. godine.
70.	BT 212	Momir Nikolić je vršio koordinaciju između različitih jedinica koje su vršile odvajanja muškaraca od ostatka stanovništva bosanskih Muslimana u Potočarima 12. i 13. jula 1995. godine.
71.	KT 58	13. jula 1995. godine, vojska holandskog bataljona bila je svjedokom definitivnih znakova da iza Bijele kuće bosanski Srbi vrše pogubljenja nekih od muškaraca bosanskih Muslimana koji su bili odvojeni.
72.	KT 58	13. jula 1995. godine, u blizini Bijele kuće, vojnici bosanski Srbi su nenaoružanog čovjeka ubili jednim hicem iz vatrenog oružja u glavu. Oficir holandskog bataljona je tokom cijelog popodneva čuo po 20-40 pucnjeva u sat vremena iz vatrenog oružja.
73.	KT 157 i BT 169	Muškarci bosanski Muslimani bili su prisiljeni da ostave svoje pasoše i lične karte na ulazu u Bijelu kuću u blizini komande UNPROFOR-a prije nego što su ulazili u nju.
74.	KT 157	Neki od muškaraca Bošnjaka koji su bili zatvoreni u Bijeloj kući bili su ubijeni i maltretirani u sporadičnim napadima i, uopšteno govoreći, uslovi u pritvoru su bili užasni.
75.	KT 158	Oficiri Drinskog korpusa su bili uključeni u obezbjeđivanje autobusa i nadgledali su njihovo putovanje izvan enklave, što dovodi do zaključka da su i oni igrali određenu ulogu u ukrcavanje izbjeglica bosanskih Muslimana u autobuse.
76.	KT 158	Oficiri Drinskog korpusa su takođe viđeni u blizini Bijele kuće u periodu kada su tamo bili držani odvojeni muškarci.
77.	KT 159	Počev od popodneva 12. jula 1995. godine i nadalje tokom cijelog 13. jula 1995. godine, muškarci koji su bili zatvoreni u Bijeloj kući autobusima su prebačeni iz baze u Potočarima do lokacija u Bratuncu gdje su bili zatvoreni.
78.	KT 160 KT 547	Kasnije, nakon što su svi civili bosanski Muslimani otišli iz Potočara, zapaljene su hrpe ličnih stvari, uključujući i lične karte koje su bile oduzete od muškaraca i dječaka bosanskih Muslimana.

79.	KT 48	12. i 13. jula 1995. godine, žene, djeca i stariji su autobusima bili prebačeni iz Potočaram, pod kontrolom snaga VRS-a, do teritorije u blizini Kladnja koju su držale bosanski Muslimani.
80.	KT 48	Neki vojnici bosanski Srbi su udarali i maltretirali izbjeglice Bošnjake prilikom njihovog ulaska u autobuse u Potočarima.
81.	KT 49	Autobusi u Potočarima su bili prenatrpani izbjeglicama Bošnjacima i bilo je nesnosno vruće.
82.	KT 50	Vojnici holandskog bataljona su pokušali da prate autobuse koji su prevozili civile bosanske Muslimane iz Potočara, međutim, nakon prvog konvoja izbjeglica 12. jula 1995. godine, vojnici holandskog bataljona su bili zaustavljeni, a njihova vozila ukradena pod prijetnjom oružjem.
83.	KT 51	Odvođenje stanovništva bosanskih Muslimana iz Potočara bilo je završeno uveče 13. jula 1995. godine do 20:00 časova.
84.	BT 266	Do 12. jula 1995. godine, u 19:00 ili 20:00 časova oko 9.000 do 10.000 muškaraca, žena, djece i starijih ljudi bosanskih Muslimana napustilo je Potočare u autobusima i na kamionima.
85.	KT 56 i KT 547	Dok su se autobusi koji su prevozili žene, djecu i starije kretali prema sjeveru, prema teritoriji koju su držali bosanski Muslimani, bili su zaustavljeni na putu i ponovo pretraženi da u njima nema muškaraca.
86.	KT 431	Drinski korpus je odigrao značajnu ulogu u obezbjeđivanju autobusa i drugih vozila koja su 12. i 13. jula 1995. godine bila korištena za prevoz žena, djece i starijih ljudi bosanskih Muslimana iz baze u Potočarima, kao i u obezbjeđivanju goriva koje je bilo potrebno za izvršenje tog zadatka
87.	KT 66	Muškarci bosanski Muslimani koji su bili odvojeni od žena, djece i starijih u Potočarima (a kojih je otprilike bilo oko 1.000) prebačeni su do Bratunca, a nakon toga su im se pridružili muškarci bosanski Muslimani koji su bili zarobljeni iz kolone.
88.	KT 66	VRS nije učinila nikakav vidljiv napor da odvoji grupu zatvorenika Bošnjaka koji su bili zarobljeni u potočarima od onih koji su bili zarobljeni iz kolone u šumi nakon što su ti muškarci bili prebačeni u Bratunac.
89.	KT 66	Ti muškarci (oni iz Potočara i oni iz kolone) bili su držani na raznim lokacijama (u Bratuncu), kao što je napušteno skladište, stara škola, pa čak i u autobusima i kamionima koji su ih tu dovezli.
90.	KT 464	General Krstić je naredio da se obezbijede autobusi za prevoz stanovništva bosanskih Muslimana iz Potočara 12. i 13. jula 1995. godine.
91.	KT 464	General Krstić je svojim potčinjenima izdao naređenja da obezbijede cestu kojom će se kretati autobusi koji su prevozili stanovništvo bosanske Muslimane u Kladanj 12. i 13. jula 1995. godine.
92.	KT 433	12. i 13. jula 1995. godine, civili bosanski Muslimani iz Srebrenice koji su autobusima bili prebačeni iz Potočara nisu imali slobodan izbor da li da napuste područje bivše enklave.
93.	BT 218	Pošto je uveče 11. jula 1995. godine situacija u Potočarima eskalirala u krizu, u zajednici bosanskih Muslimana proširio se glas da bi sposobni muškarci trebali da pođu u šumu, obrazuju kolonu zajedno sa pripadnicima 28. divizije ABiH i pokušaju da se probiju prema teritoriji koju su držali bosanski Muslimani sjeverno od enklave. Oko 22:00 časa 11. jula, "komanda divizije", zajedno sa opštinskim vlastima bosanskih Muslimana iz Srebrenice, donijela je odluku da se obrazuje kolona.
94.	KT 60	Mladići su se bojali da će biti ubijeni ako padnu u ruke bosanskih Srba u Potočarima i vjerovali su da imaju bolje šanse za preživljavanje ako pobjegnu kroz šumu prema Tuzli.
95.	BT 219	Do večeri 11. jula, 10.000 do 15.000 izbjeglica bosanskih Muslimana okupilo se u blizini sela Jagličić i Šušnjari i počeli da se kreću prema sjeveru.
96.	KT 62	Okolno ponoći 11. jula 1995. godine, kolona (bosanskih izbjeglica) se počela kretati pravcem između Konjević Polja i Bratunca.
97.	KT 61	Čelo kolone su činile jedinice 28. divizije, potom su dolazili civili izmiješani sa vojnicima, a zadnji dio kolone je bio Samostalni bataljon 28. divizije.

98.	KT 162	12. i 13. jula 1995. godine, jedinice VRS-a, koje su bile angažovane u pohodu na Žepu, uključujući i Drinski korpus, kao i specijalnu brigadu jedinica policije MUP-a RS, dijelove Bataljona vojne policije 65. zaštitnog puka i naknadno dijelove oštinske policije, preduzeli su akciju da blokiraju kolonu muškaraca Bošnjaka iz Srebrenice.
99.	BT 221 i KT 62	Kasnije tokom dana 12. jula započela je žestoka paljba po koloni. Oružane snage bosanskih Srba, uključujući i mnoge jedinice MUP-a koje su patrolirale cestom između Kravica i Konjević Polja i cestom između Konjević Polja i Nove Kasabe počele su pucati po koloni koristeći artiljeriju, automatske puške i ručne bombe i s time su nastavile cijeli dan i noć.
100.	BT 222	Tokom perioda između 12. i 17. jula Drinski korpus i njegove potčinjene brigade izvršile su pretres područja u cilju zarobljavanja ljudi iz kolone.
101.	KT 63	Do podneva 12. jula 1995. godine, odnosno najkasnije do ranih večernjih sati, snage bosanskih Srba su zarobile veliki broj ljudi koji su bili na začelju.
102.	KT 295	12. i 13. jula 1995. godine, bosanski Srbi su zarobili 6.000 muškaraca Bošnjaka iz kolone ljudi koji su bježali kroz šumu.
103.	KT 63	Vojnici bosanski Srbi koristili su brojne načine da zarobe ili postave zasjedu muškarcima Bošnjacima iz kolone, kao što je pucanje u šumu i pozivanje muškaraca na predaju obećavajući im da će postupati u skladu sa Ženevskom konvencijom. U nekim mjestima snage bosanskih Srba su pucale po šumi iz protiv-avionskih topova i drugih oružja ili su koristili ukradenu opremu UN-a da muškarce bosanske Muslimane navedu na to da povjeruju da je tu UN ili Crveni krst da nadgleda postupanje prema njima nakon predaje.
104.	KT 63	Kada su snage bosanskih Srba zarobile muškarce Muslimane iz kolone, od njih su oduzeli njihovih lične stvari i lična dokumenta koja su bila stavljena na gomilu i na kraju zapaljena. U nekim slučajevima, snage bosanskih Srba su vršile nasumična pogubljenja zarobljenih muškaraca Muslimana po kratkom postupku.
105.	KT 436	Između 12. i 18. jula 1995. godine, brigade Drinskog korpusa, konkretno Bratunačka i Zvornička brigada, bile su angažovane u borbi protiv kolone bosanskih Muslimana dok se probijala na teritoriju koju su držali bosanski Muslimani.
106.	KT 62	Oko jedne trećine muškaraca (Bošnjaka) iz kolone uspjelo je preći asfaltiranu cestu (što je vodilo ka slobodnoj teritoriji) i kolona je bila podijeljena u dva dijela.
107.	KT 65	Čelo kolone je čekalo šta će se desiti sa drugim dijelom kolone.
108.	KT 65	Žestoka vatra i granatiranje nastavili su se tokom cijelog dana 12. jula 1995. godine i dalje u noć i na kraju je čelo kolone izgubilo nadu.
109.	BT 238	Do jutra 13. jula grupa od otprilike 2.000 do 3.000 ljudi Bošnjaka iz kolone došla je do područja između Konjević Polja i Nove Kasabe. Nisu mogli preći cestu jer su je bile blokirale jedinice bosanskih Srba. Oko 13:00 časova, snage bosanskih Srba su opkolile veliku grupu koja je onda bila primorana da siđe na asfaltiranu cestu.
110.	BT 239	13. jula između 1.000 i 4.000 muškaraca bosanskih Muslimana je bilo zarobljeno iz kolone, zadržano na livadi u Sandićima koja se nalazi na cesti Konjević Polje - Bratunac. Većina tih muškaraca su bili civili. Vojnici koji su obezbjeđivali te ljude natjerali su ih da svoje lične stvari ostave na velike gomile i da predaju bilo kakve dragocjenosti koje su još uvijek mogli da imaju.
111.	BT 242	Tokom dana oni koji su bili ranjeni ili povrijeđeni bili su poslani u kuću koja se nalazila u blizini livade i kasnije su tu bili pogubljeni. Postoje dokazi da su tokom cijelog tog dana zatvorenici bili batinjani i da su neki bili i ubijeni.
112.	KT 65	13. jula 1995. godine ostatak kolone ljudi bosanskih Muslimana je nastavio svoj put prema cesti Kalesija - Zvornik, gdje su bili uhvaćeni u zasjede i gdje su pretrpjeli daljnje gubitke.
113.	KT 65	Čelo kolone se na kraju uspjelo probiti na teritoriju koju su držali bosanski Muslimani 16. jula 1995. godine uz pomoć snaga ABiH koje su napadale iz pravca Tuzle.

12.-15. JUL 1995. GODINE: ZATVARANJE I POGUBLJENJA ZAROBLJENIKA BOSANSKIH MUSLIMANA U BRATUNCU		
114.	KT 179	Većina muškaraca bosanskih Muslimana koji su bili odvojeni u Potočarima i zarobljeni iz šume držani su u Bratuncu jedan do tri dana prije nego što su bili prebačeni na druge lokacije za zatvaranje i stratišta.
115.	KT 180	Grad Bratunac je u zoni Bratunačke brigade Drinskog korpusa.
116.	BT 492	...pripadnici vojne policije Bratunačke brigade učestvovali su u držanju muškaraca bosanskih Muslimana u Bratuncu, kako u autobusima tako i u školi Vuk Karadžić tokom noći 12. i 13. jula.
117.	BT 492	...drugi pripadnici Bratunačke brigade bili su u i oko škole.
118.	BT 494	...svakome ko je šetao ulicama Bratunca tokom noći 12. i 13. jula bilo bi opštepoznato da su muškarci bosanski Muslimani bili zatvoreni u uslovima gdje ih je bilo previše, u okruženju stalne prijetnje od zlostavljanja i grubog maltretiranja, uključujući i prijetnju smrću.
119.	BT 264 BA 72	12. i 13. jula 1995. godine hiljade muškaraca bosanskih Muslimana bilo je zatvoreno u školi Vuk Karadžić, na fudbalskom stadionu grada Bratunca, kao i u autobusima koji su bili parkirani duž ulica u gradu Bratuncu između jednog i tri dana.
120.	BT 264	Bezbjednosna situacija u gradu je bila napeta i haotična.
121.	BT 264 BA 72	Uslovi u kojima su bošnjački zatvorenici bili zatvoreni u Bratuncu bili su užasni: zatvorenici su bili uskraćeni za dovoljne količine hrane i vode i patili su u uslovima gdje je bilo sparno i gdje ih je bilo previše u objektima gdje su bili zatvoreni i u autobusima.
122.	BT 267	U noći 13. jula 1995. godine, približno 80-120 autobusa i kamiona bilo je parkirano u gradu Bratuncu i procjenjuje se da je između 3.500 do 4.500 muškaraca bosanskih Muslimana bilo držano u tim autobusima.
123.	BT 268	Autobuse u gradu Bratuncu obezbjeđivali su pripadnici oružanih snaga Republike Srpske, uključujući i nekoliko pripadnika voda vojne policije Bratunačke brigade, civilne policije MUP-a, kao i naoružanih civila koji su se dobrovoljno javili.
124.	KT 181	Vojna policija Bratunačke brigade bila je angažovana na praćenju tih zarobljenika do pritvorskih lokacija na sjeveru 14. i 15. jula 1995. godine.
ZATVARANJA I POGUBLJENJA U ŠKOLI VUK KARADŽIĆ		
125.	BT 271	Počev od 12. jula, oko 2.000-3.000 muškaraca bilo je zatvoreno u gradu Bratuncu u školi Vuk Karadžić i zgradama oko nje, kao na primjer u školskoj sali, u zgradi koja se zvala hangar, te u obližnjoj zgradi za tehničko obrazovanje koja se zvala "Sloboda, ime ti je Tito".
126.	BT 272	Školu Vuk Karadžić i razne zgrade oko nje obezbjeđivalo je nekoliko jedinica oružanih snaga Republike Srpske, uključujući i pripadnike voda vojne policije Bratunačke brigade, specijalna policija, civilna policija MUP-a, kao i pripadnici Vukova sa Drine i paravojnih formacija.
127.	BT 273 BA 72	Zarobljenici koji su držani u zgradi škole Vuk Karadžić bili su u stanju šoka i preplašeni. Bile su im uskraćene dovoljne količine vode i medicinska pomoć.
128.	BT 494 BA 75	Tokom noći 12. i 13. jula 1995. godine ljudi su u nekoliko navrata izvedeni iz autobusa u Bratuncu i nisu se vratili. Nakon izvođenja tih ljudi iz autobusa, oni koji su ostali u autobusima čuli su užasne krike, nakon kojih su uslijedili pucnji iz puške i nakon toga tišina.
129.	BT 564	Između 12. i 14. jula 1995. godine više od 50 muškaraca bosanskih Muslimana bilo je pogubljeno po kratkom postupku u i oko škole Vuk Karadžić.
130.	BT 285	Muškarci bosanski Muslimani iz Potočara, kao i iz Sandića i Nove Kasabe, koji su noć 13. jula proveli u gradu Bratuncu, sljedećeg dana su otišli u dugoj koloni autobusa do raznih objekata gdje su privremeno držani te do stratišta u opštinama Bratunac i Zvornik.
POGUBLJENJA NA RIJECI JADAR		

131.	BT 293	Ujutro 13. jula 1995. godine, 16 muškaraca bosanskih Muslimana koji su bili zarobljeni iz kolone, autobusima je bilo prebačeno iz skladišta u Konjević Polju do obale rijeke Jadar. Među njima je bio i petnaestogodišnji dječak.
132.		Nakon što je 16 muškaraca Bošnjaka izašlo iz autobusa, bili su postrojeni duž obale rijeke Jadar.
133.		Četiri srpska vojnika koja su pratila tih 16 Bošnjaka u autobusu do rijeke Jadar otvorili su vatru iz svojih automatskih pušaka. Jedan od muškaraca bosanskih Muslimana preživio je jer se bacio u rijeku nakon što ga je pogodio metak. Preživjeli je prepoznao jednog od vojnika koji su učestvovali u ubistvima kao pripadnika 2. čete PJP.
POGUBLJENJA U DOLINI CERSKE		
134.	BT 567c	13. jula 1995. godine, 150 muškaraca Bošnjaka bilo je prebačeno u područje duž ceste u dolini Cerske oko 3 km od Konjević Polja, pogubljeni po kratkom postupku i potom prekriveni zemljom pomoću teške opreme.
POGUBLJENJA U NOVOJ KASABI		
135.	BT 253	13. jula 1995. godine, približno 1.500 do 3.000 muškaraca bosanskih Muslimana koji su bili zarobljeni iz kolone držani su kao zarobljenici na fudbalskom igralištu u Novoj Kasabi.
136.	BT 253	Muškarci u Novoj Kasabi bili su natjerani da predaju sve dragocjenosti i ostave svoje lične stvari. Zatvorenici su sjedili u redovima jedni uz druge i bili su okruženi vojnicima bosanskim Srbima. Tokom njihovog zarobljeničtva, zatvorenici nikad nisu ništa dobili da piju.
137.	BT 254	Tokom 13. jula 1995. godine autobusi su došli u Novu Kasabu i zarobljenici su bili odvedeni u grad Bratunac.
138.	BT 255	U julu 1996. godine, tim forenzičkih istražioca ekshumirao je četiri primarne grobnice u području Nove Kasabe koje nisu bile prekopavane. Grobnice, koje su se nalazile na dva polja, sadržavale su tijela 33 muške žrtave. Trideset i dvojica od tih žrtava je umrlo usljed rana zadobijenih vatrenim oružjem, a jedna žrtva je umrla usljed teške povrede glave.
139.	BT 255	Grobnice, koje su se nalazile na dva polja, sadržavale su tijela 33 muških žrtava. Trideset i dvije od tih žrtava je umrlo usljed rana zadobivenih od vatrenog oružja, a jedna žrtva je umrla usljed teške povrede glave.
140.	BT 255	1999. godine još četiri primarne grobnice bile su ekshumirane u Novoj Kasabi, a u njima su se nalazili posmrtni ostaci najmanje 55 lica. Najmanje 43 žrtve su umrle usljed višestrukih rana zadobivenih iz vatrenog oružja.
POGUBLJENJA U SKLADIŠTU U KRAVICAMA		
141.	BT 567 i BT 296	13. jula 1995. godine preko 1.000 muškaraca Bošnjaka bilo je zatvoreno u velikom skladištu u Kravicama i pogubljeno po kratkom postupku iz automatskog naoružanja, ručnim bombama i iz drugog oružja.
142.	BT 567 i BT 306	Žrtve masakra u skladištu u Kravicama bile su sahranjene u masovnim grobnicama u Glogovu i Ravnicama između 14. i 16. jula 1995. godine.
ZATVARANJA I POGUBLJENJA U I OKO ŠKOLE U GRBAVCIMA KOD ORAHOVCA		
143.	KT 220 i BT 316	Rano ujutro 14. jula 1995. godine velika grupa zatvorenika koja je preko noći bila držana u Bratuncu, autobusima je, u konvoju od 30 vozila, bila dovezena do škole u Grbavcima kod Orahovca u opštini Zvornik gdje su bili privremeno zatvoreni.
144.	BT 317 i 368	Transporter sa oznakom "UN-a" bio je korišten za pratnju konvoja autobusa koji su prevozili muškarce Bošnjake iz Bratunca do opštine Zvornik, a vozili su ga pripadnici vojne policije Bratunačke brigade. Konvoj je predvodilo vozilo Golf u kojem se nalazio pukovnik Vujadin Popović, načelnik bezbjednosti u Drinskom korpusu.
145.	BT 319	Kada su muškarci bosanski Muslimani stigli u školu u Grbavcima, u 5-10 autobusa, naoružani vojnici VRS-a koji su obezbjeđivali školu natjerali su ih da ostave svoje lične stvari vani prije ulaska u školu.

146.	KT 225	Zvornička brigada Drinskog korpusa učestvovala je u evakuaciji muškaraca bosanskih Muslimana u Orahovcu 14. jula 1995. godine. Pripadnici čete vojne policije Zvorničke brigade bili su prisutni neposredno prije pogubljenja, vjerovatno u takve svrhe kao što su obezbjeđivanje zatvorenika i olakšavanje njihovog prebacivanja na stratišta.
147.	KT 225	Ljudstvo iz 4. bataljona Zvorničke brigade bilo je prisutno u Orahovcu tokom pogubljenja i pomagali su u njihovom izvršavanju.
148.	KT 225	Mašine i oprema koja je pripadala inženjerijskoj četi Zvorničke brigade bila je angažovana u zadacima oko sahranjivanja žrtava iz Orahovca između 14. i 16. jula 1995. godine.
149.	BT 320	Postoje procjene da je između 1.000 i 2.500 muškaraca bosanskih Muslimana bilo zatvoreno u fiskulturnoj sali škole.
150.	KT 220	Uslovi držanja u školi u Grbavcima su bili užasni: sala je bila natrpana i zagušljiva; vojnici bi povremeno pucali u strop da bi utišali nagomilane zatvorenike; zatvorenici nisu bili davani nikakva hrana, samo im je bilo davano malo vode i ljudi su se onesvješćivali od vrućine. U jednom momentu, dva muškarca bosanska Muslimana su izvedena napolje i ubijena.
151.	KT 221 i BT 763	Od podneva 14. jula 1995. godine do 05:00 časova 15. jula 1995. godine, 1.000 do 2.500 zarobljenika Bošnjaka oči su bile zavezane i bili su prevezeni na jednu od dvije obližnje livade koja se nalazila na udaljenosti od manje od 1 km od škole u Grbavcima na kojoj su bili pogubljeni. Zarobljenici su bili postrojani i ubijeni s leđa; oni koji su preživjeli početnu paljbu iz vatrenog oružja bili su ubijeni dodatnim pucnjem iz vatrenog oružja.
152.	BT 567f i BT 332- 336	Žrtve pogubljenja u Orahovcu sahranjivane su u masovne grobnice u blizini stratišta tokom cijele večeri i noći sa 14. na 15. jula 1995. godine.
		ZATVARANJA I POGUBLJENJA U ŠKOLI U PETKOVcima I NA BRANI U BLIZINI PETKOVACA
153.	BT 337	14. jula zatvorenici bosanski Muslimani koji su bili zatvoreni u Bratuncu i Kravicama bili su autobusima prebačeni do škole u Petkovcima u opštini Zvornik.
154.	BT 337- 339	Uslovi u kojima su bili držani u školi u Petkovcima bili su strašni. Zatvorenike Bošnjake su tukli kundacima pušaka, bili su primorani da izvikuju srpske slogane, priječeno im je životima i ukradena im je lična imovina. Nije im bilo dopušteno da koriste toalet i nisu imali nimalo hrane za jesti ili vode za piti. Bilo je izuzetno toplo i pretrpano i neki zatvorenici su postali toliko žedni da su pili svoj vlastiti urin. Neki od zatvorenika su bili ubijeni.
155.	BT 340 i BT 341	15. jula 1995. godine, zarobljenicima Bošnjacima bilo je naređeno da izađu iz škole, ruke su im bile vezane na leđima i kamionima su bili prebačeni do brane u Petkovcima gdje su bili pogubljeni po kratkom postupku.
156.	BT 567(g)	Neki ljudi su bili ubijeni iz vatrenog oružja u školi u Petkovcima.
157.	BT 342	Ujutro 15. jula 1995. godine na lokaciji se pojavio utovarivač i utovarao je leševe na traktor. Na stratištu je bilo približno oko 1.500 do 2.000 leševa.
158.	BT 567(h)	Žrtve pogubljenja na brani u Petkovcima bile su sahranjene u masovne grobnice kod brane. Naknadno su njihovi posmrtni ostaci bili prebačeni nedaleko odatle u sekundarne masovne grobnice.

159.	BT 343-344	Između 11:00 i 12:00 časova 14. jula 1995. godine, Marko Milošević, zamjenik komandanta 6. bataljona Zvorničke brigade, primio je telefonski poziv od Dragana Jokića, koji je bio dežurni oficir Zvorničke brigade u to vrijeme i koji mu je rekao da će Muslimani iz Srebrenice biti zatvoreni u školi u Petkocima. Ostoja Stanišić, komandant 6. bataljona, kasnije je zatražio od Marka Miloševića da ode do škole u Petkocima da poruku iz Zvorničke brigade prenese pukovniku Beari. Marko Milošević je prenio poruku pukovniku Beari koji je sa Dragom Nikolićem, pomoćnikom komandanta za bezbjednost Zvorničke brigade, stajao na raskrsnici u Petkocima.
160.	BT 345	Sa raskrsnice na magistralnom putu u Petkocima, Marko Milošević je poslije podne čuo paljbu iz vatrenog oružja koja je dopirala iz pravca škole.
161.	BT 345	Marku Miloševiću je kasnije rečeno da su zarobljenici iz škole u Petkocima pobijeni na brani, ali se ne sjeća ko mu je dao tu informaciju. Dragan Obrenović je dao iskaz da ga je 16. jula Ostoja Stanišić obavijestio da je grupa zarobljenika bila ubijena u školi u Petkocima. Kasnije je saznao da su učesnici u tim ubistvima bili pripadnici 10. diverzantskog odreda.
162.	KT 232	Vozači i kamioni iz 6. pješadijskog bataljona Zvorničke brigade korišteni su za prevoz zarobljenika sa lokacija gdje su bili zatvoreni do stratišta na brani u Petkocima 15. jula 1995. godine, a inženjerska četa Zvorničke brigade bila je raspoređena da sa opremom za zemljane radove pomogne u sahranjivanju žrtava sa brane u Petkocima.
ZATVARANJA I POGUBLJENJA U ŠKOLI U PILICAMA		
163.	BT 347 KT 233	14. jula zatvorenici bosanski Muslimani autobusima su odvezeni iz Bratunca preko Zvornika do Pilice gdje su bili držani u fiskulturnoj sali škole u Pilici.
164.	BT 567(i) KT 233	Zbog uslova gdje je vladala prenatrpanost, a u kojima su ti muškarci bili držani, postoje dokazi koji potkrepljuju otkriće da su najmanje dva čovjeka umrla u školi.
165.	BT 348	Uslovi držanja u školi u Pilici su bili užasni: dva ili tri čovjeka su umrla tokom noći usljed nedostatka vazduha; nije bilo dovoljno vode za zarobljenike; zarobljenicima nije uvijek bilo dozvoljeno da idu u toalet. Kada bi im to bilo dozvoljeno, neke od njih vojnici VRS-a su tukli puškama. Vojnici VRS-a su ukrali ličnu imovinu zarobljenika kao i novac i prijetili im smrću. Pucnjava i zapomaganje ljudi čuli su se iza škole. Neki muškarci su bili odvedeni i čuli su se krici. Neki od ljudi se nisu vratili.
166.	KT 233	Muškarci (Bošnjaci) bili su držani u školi u Pilici dvije noći.
167.	BT 567(i)	Tokom noći sa 14. na 15. juli, neki muškarci bosanski Muslimani bili su izvedeni izvan škole i ubijeni.
168.	BT 349 KT 233	16. jula, od 10:00 do 16:00 časova, zatvorenici u školi u Pilici ruke su bile vezane na leđima i autobusima su prebačeni na Vojnu ekonomiju Branjevo gdje su bili pogubljeni po kratkom postupku od strane vojnika VRS-a iz automatskog oružja i mitraljeza.
169.	BT 766	16. jula zatvorenici su autobusima prebačeni iz škole do obližnje Vojne ekonomije Branjevo gdje su bili pogubljeni.
POGUBLJENJA NA VOJNOJ EKONOMIJI BRANJEVO		
170.	KT 241	Važno je da se napomene da je sama Vojna ekonomija Branjevo bila pod direktnom upravom i kontrolom 1. bataljona Zvorničke brigade.
171.	BT 567(j) KT 236	Gotovo 1.200 muškaraca bosanskih Muslimana iz škole u Pilici bilo je pogubljeno na Vojnoj ekonomiji Branjevo ujutro 16. jula 1995. godine.
172.	KT 240	Ubijanja (na Vojnoj ekonomiji Branjevo) počela su u 10:00 časova i nastavila su se do 15:00 časova 16.07.1995. godine.
173.	BT 350	Pretno vijeće je ustanovilo da su pripadnici 10. diverzantskog odreda Glavnog štaba učestvovali u ubijanjima na Vojnoj ekonomiji Branjevo.

174.	BT 766	Iz bilježnice dežurnog oficira Zvorničke brigade se vidi da je u 22:10 časova 16. jula 1. bataljon (Zvorničke) brigade, koji je bio stacioniran na ekonomiji, zatražio utovarivač, rovokopač i damper da budu u Pilici u 08:00 časova 17. jula. Bilježnica nadalje sadrži informacije da je taj zahtjev prenesen "Jokiću," što je potvrđeno i iskazima svjedoka. Pretresno vijeće je ustanovilo da se ta zabilješka odnosi na Dragana Jokića i da je on obaviješten u svojstvu načelnika inženjerije.
175.	BT 766 BA 162	U bilježnici je navedeno da je rano ujutro 17. jula 1. bataljon nazvao da provjeri da li su "obezbijedene inženjerijske mašine." Dokazima je utvrđeno da su rovokopač i utovarivač poslani u 1. bataljon.
176.	BT 354	Najmanje 132 muškarca, svi u civilnoj odjeći, bila su sahranjena na velikom obrađenom polju oko 130 metara sjeverno od Vojne ekonomije Branjevo. Sredstva za vezivanje ruku bila su pronađena na 82 lica, a dokazi o pripadnosti islamskoj religiji pronađeni su kod pet lica.
177.	BT 354	U sekundarnoj grobnici duž puta u Čančarima, otkriveni su posmrtni ostaci ljudi koji su prvobitno bili sahranjeni na Vojnoj ekonomiji Branjevo. U jednom izvještaju spominje se da je najmanji broj lica pronađenih u sekundarnoj grobnici u Čančarima bio 283 žrtve. Za tri je bilo utvrđeno da su bile u dobi između 8 i 12 godina, za 49 da su bili u dobi između 13 i 24 godine i za 231 da su bile starije od 24 godine. Najmanje 269 žrtava su bili muškarci.
ZATVARANJA I POGUBLJENJA U DOMU KULTURE PILICA		
178.	BT 355 i BT 567(k)	16. jula, vojnici VRS-a su ubili približno 500 muškaraca bosanskih Muslimana u Domu kulture Pilica. Pokazalo se da su ljudi bili natrpani u glavnu prostoriju. Pucnjava i detonacije ručnih granata čule su se preko puta ulice dvadesetak minuta. Postoje forenzički dokazi koji potvrđuju ubistva.
179.	BT 355	Sljedećeg dana, 17. jula, leševi su bili utovareni na kamion i sahranjeni na Vojnoj ekonomiji Branjevo, koja se nalazi oko 3 kilometra od Doma kulture Pilica. Ne postoje lica za koja se zna da su preživjela taj masakr.
180.	BT 356	Forenzički dokazi DNK uzoraka krvi i tragova granata i ručnih bombi na zidovima potvrđuju ubistva.
ZATVARANJA I POGUBLJENJA U KOZLUKU		
181.	BT 567(l) i BT 357	15. ili 16. jula 1995. godine, 500 muškaraca bosanskih Muslimana je bilo prebačeno u Kozluk, pokraj rijeke Drine, i pogubljen duž obale rijeke.
182.	BT 567(l)	16. jula 1995. godine žrtve su bile sahranjene u masovnim grobnicama pored lokacije gdje su bili pogubljeni.
183.	BT 567(l)	Ostaci žrtava su naknadno premješteni u obližnju sekundarnu grobnicu.
184.	KT 453	Rovokopači i buldožeri Zvorničke brigade koji su radili u području Kozluka od 16. jula 1995. godine bili su uključeni u rad u vezi sa sahranjivanjem žrtava pogubljenja u Kozluku, koja su se desila između 14. i 17. jula 1995. godine (paragraf 253).
MASOVNA POGUBLJENJA - ISTREBLJENJE		
185.	BT 568	Ogromna većina žrtava masovnih pogubljenja odvedena je na lokacije gdje su bili zatvoreni i na stratišta kamionima i autobusima; mnogi od njih su bili sa povezima preko očiju, sa rukama, a ponekad i nogama vezanim sredstvima za vezivanje i bili su pozvani da iz kamiona i autobusa izlaze u malim grupama, nakon čega su svi bili pobijeni.
186.	BT 568	Tijela pogubljenih muškaraca bila su odmah sahranjivana, bilo na samom stratištu ili negdje u blizini stratišta.
187.	BT 568	Masovna pogubljenja su se desila u ograničenom vremenskom periodu.
188.	BT 568	Ubistva su počinjena na organizovani način.
189.	BT 569	Neposredni izvršioци imali su namjeru da ubiju ili nanesu tešku povredu sa osnovanim znanjem da će njihova djela ili propusti vjerovatno prouzrokovati smrt žrtve.

190.	BT 577	Ubijanja su bila dio jedne operacije ubijanja, koja je prouzrokovala smrti više od 7.000 muškaraca i dječaka bosanskih Muslimana.
191.	BT 577	Ubijanja su izvršena u masovnim razmjerama.
192.	BT 577	Počinioci ubistava imali su namjeru da ubiju u masovnim razmjerama.
193.	BT 577	Operacija ubijanja je izvedena u kratkom vremenskom periodu, sa sličnim šablonom ubijanja, na lokacijama koje su bile blizu jedna drugoj i od strane počinitelja koji su aktivno učestvovali na više od jedne od tih lokacija.
AKTIVNOSTI ZVORNIČKE BRIGADE		
194.	BT 371	Pripadnici inženjerijske čete Zvorničke brigade učestvovala je u operaciji sahranjivanja u Glogovu nakon masovnih pogubljenja u skladištu u Kravicama 15. jula.
195.	BT 515	Pretržno vijeće je ustanovilo da je Dragan Jokić već znao za operaciju ubijanja do jutra 15. jula.
196.	BA 164	Dragan Jokić, zajedno sa "svima", (u komandi Zvorničke brigade) je znao za masovna pogubljenja zatvorenika u Orahovcu 15. jula 1995. godine.
197.	BT 372	Pripadnici Zvorničke brigade su učestvovali u zatvaranju, pogubljenju i sahranjivanju muškaraca bosanskih Muslimana u školi u Grbavcima i na obližnjem polju u Orahovcu. Drago Nikolić, načelnik bezbjednosti Zvorničke brigade, bio je zadužen za držanje muškaraca bosanskih Muslimana u Orahovcu.
198.	KT 449	Zvornička brigada je učestvovala u pogubljenjima muškaraca bosanskih Muslimana u Orahovcu 14. jula 1995. godine. Pripadnici čete vojne policije Zvorničke brigade bili su prisutni neposredno prije pogubljenja, vjerovatno u takve svrhe kao što su obezbjeđivanje zarobljenika, a zatim olakšavanje njihovog prebacivanja na stratišta.
199.	BT 372	Pripadnici vojne policije Zvorničke brigade pomagala je u držanju zatvorenika, uz odobrenje Dragana Obrenovića, zamjenika komandanta Zvorničke brigade, koji je za operaciju ubijanja znao u momentu kada je vojnoj policiji dopustio da pomaže Dragi Nikoliću.
200.	BT 374	Pripadnici Zvorničke brigade, konkretno inženjerijske čete, učestvovali su u sahranjivanju muškaraca bosanskih Muslimana koji su pobijeni u Orahovcu.
201.	BT 375	Pripadnici Zvorničke brigade bili su u blizini škole i brane u Petkovicima u vrijeme kada su zarobljenici bili držani i pogubljeni na brani u Petkovicima.
202.	BT 376	Dijelovi Zvorničke brigade su znali da su muškarci bosanski Muslimani bili zatvoreni u školi u Pilici.
203.	BT 377	17. jula, pripadnici inženjerijske čete Zvorničke brigade učestvovali su u iskopavanju masovnih grobnica nakon pogubljenja otprilike 1000 muškaraca bosanskih Muslimana na Vojnoj ekonomiji Branjevo.
204.	BT 379	Pripadnici inženjerijske čete Zvorničke brigade učestvovali su u sahranjivanju muškaraca bosanskih Muslimana u masovne grobnice u Kozluku 16. jula.

IX. ANEKS 2

POPIS MATERIJALNIH DOKAZA

A. MATERIJALNI DOKAZI TUŽILAŠTVA

- T-1 Karte, odnosno fotografije škole u Kuli, Doma u Pilici i Poljoprivrednog dobra u Branjevu, označene brojevima od 1-44
- T-2 -----
- T-3 Izvještaj generalnog sekretara UN-a prema rezoluciji Generalne skupštine 53/35 od 15. Novembra 1999. godine
- T-4 Duty Officer Notebook (Bilježnica dežurnog operativnog oficira u komandi Zvorničke brigade)
- T-5 Naredba pov.broj 06-156 komandanta Prve zvorničke brigade, od 24.01.1995. godine, postavljanje starješina po ratnoj formaciji u 1.Zvorničku pješadijsku brigadu
- T-6 V.P. 7469/20 Manojlovići, 02-26/95 Analiza borbene spremnosti u Prvom bataljonu, od 24.01.1995.
- T-7 V.P. 7469/20 Manojlovići, 02-26/95 analiza rada i discipline u Prvom bataljonu, od 06.12.1995.
- T-8 Komanda Tg 1. Zvpbr str.pov. br. 01-246 Zapovest za marš broj 3, od 03.07.1995.
- T-9 Fotografija ekonomija Branjevo
- T-10 V.P 7469/20, Manojlovići, broj 02-142/95 od 09.07.1995.godine, Spisak vojnika 1.bp.koji su određeni na rad na Vojnoj ekonomiji Branjevo
- T-11 Naredba pov.br.06-291 komandanta Prve zvorničke brigade, od 23.07.1993. godine o postavljanju starješina po ratnoj formaciji
- T-12 Naredba pov.br.06-156 komandanta Prve zvorničke brigade, od 13.09.1994.godine o postavljanju starješina po ratnoj formaciji
- T-13 Popis personala Prvog bataljona
- T-14 Zapisnik o saslušanju svjedoka Babić Rajka, Tužilaštvo BiH KTN-RZ-02/08 od 23.10.2008. godine čiji je sastavni dio transcript audio zapisa u II dijela i CD sa audio zapisom
- T-15 Transkript svjedočenja svjedoka Babića Rajka od 18.4.2007. godine u predmetu MKSJ broj IT-05-88-T Popović i dr.
- T-16 Izjava svjedoka Babić Rajka tužilaštvu MKSJ od 13. i 14. 09.2005. godine
- T-17 Fotografija škole Kula i područja oko škole, koju je označio svjedok Zoran Gajić
- T-18 Fotografija škole Kula i sale, koju je označio svjedok Zoran Gajić
- T-19 Fotografija ekonomije Branjevo, koju je označio svjedok Zoran Gajić
- T-20 Zapisnik o saslušanju svjedoka Gajić Zorana broj: 17-0472-04-2-298/08, od 27.03.2008. (Državna agencija za istrage i zaštitu)
- T-21 Fotografija igrališta pored škole, koju je označio svjedok Stević Savo
- T-22 Fotografija škole, koju je označio svjedok Stević Savo
- T-23 Zapisnik o saslušanju svjedoka Stević Save, broj:17-04/2-04-704/07 od 06.07.2007. godine (Državna agencija za istrage i zaštitu)

- T-24** Fotografija igrališta pored škole, koju je označio svjedok Mićo Manojlović
- T-25** Zapisnik o saslušanju svjedoka Manojlović Miće, broj:17-04/2-04-2-692/07 od 02.07.2007. (Državna agencija za istrage i zaštitu)
- T-26** Zapisnik o saslušanju svjedoka Miće Manojlovića Tužilaštvo BiH KT-RZ-02/08 od 08.04.2008. godine čiji je sastavni dio transcript audio zapisa u IV dijela
- T-27** Fotografija igrališta, koju je označio svjedok Mile Tejić
- T-28** Zapisnik o saslušanju svjedoka Tejić Mileta, broj: 17-04/2-04-2-952/07 od 24.09.2007. (Državna agencija za istrage i zaštitu)
- T-29** Fotografija škole i šireg područja, koju je označio svjedok Bogoljub Gavrić
- T-30** Fotografija ulaza u školu, koju je označio svjedok Bogoljub Gavrić
- T-31** Fotografija sale i kuće pored sale, koju je označio svjedok Bogoljub Gavrić
- T-32** Fotografija škole i sale, koju je označio svjedok Bogoljub Gavrić
- T-33** Fotografija dvorišta škole koju je označio svjedok Bogoljub Gavrić
- T-34** Zapisnik o saslušanju svjedoka Gavrić Bogoljuba, broj: 17-04/2-04-2-960/07 od 27.09.2007. (Državna agencija za istrage i zaštitu)
- T-35** Fotografija, koju je označio Milan Jovanović
- T-36** Fotografija, koju je označio Milan Jovanović
- T-37** Putni radni list br: 22-1455/95 Lada Riva od 01.07.do 31.07.1995.godine VP 7469 Zvornik
- T-38** Zapisnik o saslušanju svjedoka Đokić Milovana, Tužilaštvo BiH KT-RZ-132/06 od 28.11.2006.godine
- T-39** Transkript svjedočenja svjedoka Đokić Milovana u predmetu Trbić Milorad, Sud BiH X-KR-07/386 od 11.02.2008.
- T-40** Zapisnik o saslušanju svjedoka Đokić Milovana broj: 17-15/3-1-04-188/06 od 26.09.2006. (Državna agencija za istrage i zaštitu)
- T-41** Zapisnik o saslušanju svjedoka Đokić Milovana, Tužilaštvo BiH br: KT-RZ-132/06 od 19.02.2007. godine čiji je sastavni dio transkript audio zapisa u IV dijela
- T-42** Fotografija škole Kula i područja oko škole, koju je označio svjedok Dragan Jovanović
- T-43** Fotografija škole, koju je označio svjedok Dragan Jovanović
- T-44** Fotografija škole i kuće pored škole, koju je označio svjedok Dragan Jovanović
- T-45** Fotografija škole i kuće pored škole, koju je označio svjedok Stanko Kostić
- T-46** Fotografija škole, koju je označio svjedok Stanko Kostić
- T-47** Fotografija Doma kulture, koju je označio svjedok Zoran Bojić
- T-48** Fotografija škole i šireg područja škole, koju je označio svjedok Zoran Bojić
- T-49** Fotografija dvorišta škole, koju je označio svjedok Zoran Bojić
- T-50** Putni radni list VP 7469 Zvornik od 01.07.do 31.07.1995.godine vozilo TAM 80 gorivo primano 14.07,15.07., I 17.07.1995.godine,vozač Branko Bogičević
- T-51** Materijalni list od 16.07.1995.godine VP 7469 Zvornik, Branko Bogičević
- T-52** Izvod iz Interne dostavne knjige Zvorničke brigade
- T-53** Fotografija škole i šireg područja škole
- T-54** Fotografija Doma kulture I šireg područja uključujući i "Ljubinu kafanu"
- T-55** Putni radni list br. 22-1667/95 VP Zvornik od 15.07.1995 do 31.07.1995.godine vozilo TAM 130, gorivo primano 17.07., 21.07, 23.07. I 25.07.1995.godine vozač Milenko Tomić

- T-56** Crtež svjedoka
- T-57** Putni radni list broj 22-1463/95 od 14.07. do 31.07.1995.godine, vozilo Opel Rekord, vozač Milorad Birčaković
- T-58** Fotografija škole i šireg područja oko škole, označio svjedok Birčaković
- T-59** Fotografija škole, označio svjedok Birčaković
- T-60** Putni radni list broj 22-1463/95 od 01.07. do 31.07.1995.godine za vozilo Opel Rekord, vozači Birčaković Milorad/Ristić Mirko/Arapović Miško
- T-61** Fotografija doma kulture označio svjedok Birčaković
- T-62** Zapisnik o saslušanju svjedoka Kalajdžić Milana Tužilaštvo BiH, KTN-RZ-02/08 od 10.06.2008.godine čiji je sastavni dio transkript audio zapisa u III dijela
- T-63** T63- identifikacioni podaci za svjedoka P23 (*povjerljivi dio*)
- T-64** Fotografija ekonomija Branjevo označio svjedok
- T-65** Izvodi iz knjige Dnevne zapovesti Inženjerske čete Zvorničke brigade za dane 14.07.1995.godine do 17.07.1995.godine
- T-66** Putni radni list VP Zvornik 7469, broj: 22-1317/95 za period od 01.07. do 31.07.1995.godine za vozilo Mercedes, vozač Milovanović Milan
- T-67** Putni radni list br.22-1565/95 za period od 01.07. do 31.07.1995.godine
- T-68** Zapisnik o saslušanju svjedoka Gajić Stanka, broj 17-04/2-04-2-363/08 od 09.04.2008. godine (Državna agencija za istrage i zaštitu)
- T-69** Članak iz lista zvorničke pešadijske brigade „Drinski“ iz juna 1995. godine, broj 19 (vezano za proizvodnju hrane za potrebe vojske na ekonomiji Branjevo)
- T-70** Fotografija koju je označio svjedok Cvijetin Ristanović
- T-71** Fotografija koju je označio svjedok Cvijetin Ristanović
- T-72** Skica koju je napravio svjedok Ristanović Cvijetin pred istražiteljima MKSJ
- T-73** Zapisnik o saslušanju svjedoka Ilić Jovana Tužilaštvo BiH broj: KTN-RZ-02/08 od 23.07.2008.godine čiji je sastavni dio transkript audio zapisa saslušanja
- T-74** Skica koju je sačinio svjedok Lakić Radivoje
- T-75** Zapisnik o saslušanju svjedoka Lakić Radivoja broj: 17-04/2-04-2-956/07 od 25.07.2007. godine (Državna agencija za istrage i zaštitu)
- T-76** Zapisnik o saslušanju svjedoka Stevanović Jakova broj: 17-04/2-04-2-954/07 od 25.09.2007. godine (Državna agencija za istrage i zaštitu)
- T-77** Transkript svjedočenja svjedoka Frankena u predmetu MKSJ br. IT-98-33-T od 04.04.2000. godine
- T-78** Zapisnik o saslušanju svjedoka P18, od dana 17.07.2007. godine, Državna agencija za istrage i zaštitu (*povjerljivi dio*)
- T-79** Fotografija škole i šireg područja oko škole koju je označio svjedok Q
- T-80** Fotografija škole i sale koju je označio svjedok Q
- T-81** Fotografija ekonomije Branjevo koju je označio svjedok Q
- T-82** -Zapisnik o saslušanju svjedoka Jurošević Juroša, Tužilaštvo BiH, KTN-RZ-02/08 od 09.09.2008.godine, čiji je sastavni dio transkript audio snimka sa saslušanja u III dijela
- Zapisnik o saslušanju svjedoka Jurošević Juroša, Tužilaštvo BiH, KTN-RZ-02/08 od 10.09.2008.godine, čiji je sastavni dio transkript audio snimka sa saslušanja u II dijela
- T-83** Dvije fotografije (T1-31 i T1-38) koje je označio svjedok Ivan Perić

- T-84** mapa na kojoj su svjedoci P 25 i P 26 označili brojevima 1 i 2 lokaciju na kojoj su bili smješteni
- T-85** Veliki žuti registrator s presretnutim razgovorima
- T-86** fotografija na kojoj se nalazi uređaj za presretanje
- T-87** fotografija na kojoj se nalazi uređaj za snimanje razgovora
- T-88** Skripta u kojoj se nalaze presretnuti razgovori relevantni za predmet Pelemiš i dr.
- T-89** Naredba komandanta Zvorničke brigade, strogo.pov.br. 01-22 od 05.01.1995. godine
- T-90** Dokument vojne pošte 7469 Zvornik, vojna policija (Izjava Đozić Fuada), 26.07.1995. godine
- T-91** Dokument vojne pošte 7469 Zvornik, vojna policija (Izjava Kirivić Sakiba), od 23.07.1995. godine
- T-92** Dokument vojne pošte 7469 Zvornik, vojna policija (izjava Mustafić Emina), od 23.07.1995. godine
- T-93** Dokument vojne pošte 7469 Zvornik, vojna policija (Izjava Halilović Almira) od 23.07.1995. godine
- T-94** Dokument vojne pošte 7469 Zvornik, vojna policija, (Rješenje o određivanju pritvora) od 25.07.1995. godine
- T-95** Dokument vojne pošte 7469 Zvornik, vojna policija, služba za suzbijanje kriminaliteta (Zapisnik o prepoznavanju)od 25.07.1995. godine
- T-96** Dokument vojne pošte 7469 Zvornik, vojna policija, služba za suzbijanje kriminaliteta, 25.07.1995. godine (zjava osobe P17)
- T-97** Izvještaj (Saradnja sa neprijateljem) sastavljen od organa bezbjednosti komande 1. Zvorničke brigade od 26.07.1995. godine-str.pov.br.17/94
- T-98** Izvod iz Službenog glasnika srpskog naroda u BiH, 01.06.1992. godine (Zakon o vojsci)
- T-99** Transkript sadržaja sjednice pretresnog vijeća MKSJ u predmetu IT-05-88-T (Tužilac protiv Vujadina Popovića i dr.) od 10.12. i 11.12.2007.godine, saslušanje svjedoka Dean Manning-a
- T-99-1** Izjava i izvještaj o uzorcima tla sa masovnih grobnica na području Srebrenice Antony G. Brown-a od 26.02.1999.
- T-99-2** Izjava i izvještaj o uzorcima tla sa masovnih grobnica na području Srebrenice Antony G. Brown-a od 29.11.1999.
- T-99-3** Kriminalističko tehnička analiza eksploziva na osnovu uzoraka sa raznih lokaliteta u Srebrenici od 02.03.2000.
- T-99-4** Kriminalističko vještačenje detekcije ljudske krvi u uzorcima koji su prikupljeni u školi u Grbavcima, u Bosni I Hercegovini, Nizozemski institut za kriminalističko vještačenje 20.12.1999.godine
- T-99-5** Rezime sudsko-medicinskog dokaznog materijala masovne grobnice ekshumirane tokom 2000. (Lažete 1, Lažete 2C, Ravnice, Glogova), Dean Manning, februar 2001.
- T-99-6** Rezime sudsko-medicinskog dokaznog materijala-stratišta i masovne grobnice, Dean manning, 16.05.2000.
- T-99-7** Izvještaj-ispitivanje tekstila, Minisarstvo pravde, Holandski institut za sudsku medicinu, od 11.02.2000.

- T-99-8** Laboratorijski izvještaj-automatska balistička usporedba, Sudski znanstveni laboratorij, Biro za alkohol, duhan i vatreno oružje Rockville, 24.02.2000.
- T-99-9** Izvještaj o istrazi (završenoj), Služba za krivičnu istagu američke mornarice, 16.01.1998.
- T-99-10** Rezultati kriminalističko-tehničke istrage Doma u Pilici, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
- T-99-11** Fotografija (0219-8642)
- T-99-12** Fotografija (0040-9936)
- T-99-13** Fotografija (Glogova, primarna grobnica 1 i 2)
- T-99-14** Fotografija (Masovna grobnica, Tatar-Bratunac)
- T-99-15** Fotografija (0219-3728)
- T-99-16** Fotografija (Ekshumacija grobnice, Tatar-Bratunac)
- T-99-17** Fotografija (Glogova)
- T-99-18** Fotografija (Glogova)
- T-99-19** Fotografija (Glogova)
- T-99-20** Fotografija (02/9-8699)
- T-99-21** Fotografija (Zeleni Jadar, sekundarna grobnica)
- T-99-22** Fotografija (Zeleni Jadar, sekundarna grobnica)
- T-99-23** Fotografija (Vrhovi)
- T-99-24** Fotografija (Vrhovi)
- T-99-25** Fotografija (Zeleni Jadar)
- T-99-26** Fotografija (Zeleni Jadar)
- T-99-27** Fotografija (Zeleni Jadar)
- T-99-28** Fotografija (Zeleni Jadar)
- T-99-29** Fotografija (Zeleni Jadar)
- T-99-30** Fotografija (Zeleni Jadar)
- T-99-31** Fotografija (Ljeljendo)
- T-99-32** Fotografija (Ljeljendo)
- T-99-33** Fotografija (Orahovac)
- T-99-34** Fotografija (Orahovac)
- T-99-35** Fotografija (Orahovac)
- T-99-36** Fotografija (Orahovac)
- T-99-37** Fotografija (Petkovci)
- T-99-38** Fotografija (masovna grobnica-Karakaj-Dulići)
- T-99-39** Fotografiija (Petkovci Dam)
- T-99-40** Fotografiija
- T-99-41** Fotografiija (Kozluk)
- T-99-42** Fotografiija (Kozluk)
- T-99-43** Fotografiija
- T-99-44** Fotografiija (Branjevo)
- T-99-45** Fotografiija (Branjevo)
- T-99-46** Fotografiija (Branjevo)

- T-99-47 Fotografija
- T-99-48 Fotografija
- T-99-49 Fotografija (Hodžiči , sakundarna grobnica od 1 do 7)
- T-99-50 Fotografija (Hodžiči , sakundarna grobnica od 1 do 7)
- T-99-51 Fotografija (Hodžiči , sakundarna grobnica od 1 do 7)
- T-99-52 Fotografija (Hodžiči)
- T-99-53 Fotografija (Hodžiči)
- T-99-54 Fotografija (Hodžiči)
- T-99-55 Fotografija (Hodžiči)
- T-99-56 Fotografija (Hodžiči)
- T-99-57 Fotografija (Cerik)
- T-99-58 Fotografija (Cerik)
- T-99-59 Fotografija (Cerik)
- T-99-60 Fotografija (Cerik)
- T-99-61 Fotografija (Liplje, sekundarna grobnica od 1 do 4)
- T-99-62 Fotografija (Liplje)
- T-99-63 Fotografija (Liplje)
- T-99-64 Fotografija (Snagovo)
- T-99-65 Fotografija (Snagovo)
- T-99-66 Fotografija (Snagovo)
- T-99-67 Fotografija (Snagovo)
- T-99-68 Fotografija (Čančari, sakundarna grobnica od 1 do 12)
- T-99-69 Fotografija (Čančari)
- T-99-70 Fotografija (Živkovići)
- T-99-71 Fotografija (Živkovići)
- T-99-72 Fotografija (Ravne)
- T-99-73 Fotografija (Ravne)
- T-99-74 Fotografija (Ravne)
- T-99-75 Fotografija (Ravne)
- T-99-76 Fotografija (Ravne)
- T-99-77 Fotografija (Ravne)
- T-99-78 Fotografija (Redžiči)
- T-99-79 Fotografija (Redžiči)
- T-99-80 Fotografija (Redžiči)
- T-99-81 Fotografija (Redžiči)
- T-99-82 Fotografija (Bakraci)
- T-99-83 Fotografija (Bakraci)
- T-99-84 Fotografija (Bakraci)
- T-99-85 Fotografija (Bakraci)
- T-99-86 Fotografija (Kamenica)
- T-99-87 Fotografija (Kamenica)

- T-99-88** Fotografija (Kamenica)
- T-99-89** Fotografija (Cancari)
- T-99-90** Fotografija (Cancari)
- T-99-91** fotografija (Cancari)
- T-99-92** fotografija (Cancari)
- T-99-93** fotografija (Cancari)
- T-99-94** fotografija (Cancari)
- T-99-95** fotografija masovne grobnice
- T-99-96** fotografija masovne grobnice
- T-99-97** fotografija masovne grobnice
- T-99.98** registrator koji sadrži slike poveza za oči i ligatura koje su pronađene u Kozluku i Čančari
- T-99.99** registrator koji sadrži slike poveza za oči i ligatura koje su pronađene u Vojnoj ekonomiji Branjevo i Čančari, cesta 12
- T-99.100** registrator koji sadrži slike poveza za oči i ligatura koje su pronađene u Orahovcu i Hodžićima, cesta 2, 4 i 5
- T-99.101** registrator koji sadrži slike koje su pronađene u Petkovicima na brani, Liplje 2, Nova Kasaba i Zeleni Jadar 5
- T-99.102** Fotografija ekshumacije Liplje 2 masovne grobnice
- T-99.103** Rezime forenzičkog dokaznog materijala-ekshumacija ljudskih ostataka iz masovnih grobnica, od 27.11.2007. godine
- T-99.104** Rezime sudsko-medicinskog materijala mjesta pogubljenja i masovnih grobnica od 24.08.2003. godine
- T-99.105** 17 satelitskih slika koje pokazuju povezanost primarnih i sekundarnih grobnica
- T-99.106** Mapa koja pokazuje kretanje od primarnih ka sekundarnim grobnicama
- T-99.107** Tabela pregled ekshumiranih-pokupljenih sa površine po godinama ekshumacije
- T-99.108** Fotografije sa mjesta ekshumacije Budak, Kamenica 9 i drugih lokacija
- T-99.109** Masovni ukop na ekonomiji Branjevo od 17.07.1995. godine
- T-99.110** Laboratorijski izvještaj od 08.06.2000. godine, automatizovano balističko upoređivanje
- T-99.111** Kriminalističko-tehnička obrada grobnice na lokalitetu Pilica, Ekonomija Branjevo od 15.06.1998. godine
- T-100** Richard Butler- linkovani izvještaj o komandnoj odgovornosti u brigadi VRS, od 31.10.2002. godine i linkovni iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (cd)

- T-101** Pripremni dokument za sudjenje- Richard Butler
- T-102** Grafološko vještačenje potpisa i rukopisa spornih dokumenta vještaka kriminalističke struke Tešić Mitra, od 08.07.2009. godine
- T-103** Stenogram Osme sjednice Skupštine bosanskih Srba od 25.02.1992. godine
- T-104** Izvještaj komande Prve bratunačke lake brigade od 04.07.1994. godine, komadant, pukovnik Slavko Ognjenović
- T-105** Direktiva za dalja dejstva 7.1, broj 02/2-15 od 31.03.1995. godine, Glavni štab VRS, gen.puk. Ratko Mladić
- T-106** Redovni borbeni izvještaj Prve bratunačke lake pješadijske brigade, 03-253-96 od 09.07.1995. godine, u potpisu komandant pukovnik Vidoje Blagojević
- T-107** Redovni borbeni izvještaj , strogo pov. 03-253-96 od dana 06.07.1995. godine, u potpisu komandant pukovnik Vidoje Blagojević
- T-108** Rezolucija 743 Vijeća sigurnosti UN-a, S/RES/743 od 21.02.1992. godine
- T-109** Rezolucija 819 Vijeća sigurnosti UN-a, S/RES/819 dated 16.04.1993. godine
- T-110** Rezolucija 824 Vijeća sigurnosti UN-a, S/RES/824 od 06.05.1993. godine
- T-111** Izjava predsjednika Vijeća sigurnosti UN -a, UN Dok. S/PRST/1995/32 od 14.07.1995. godine
- T-112** Izvještaj od 02.08.1995. godine, Pravosudna služba- zapisnici o saslušanju svjedoka Dutchbata u istrazi koju je provela Holandska kraljevska vojna policija
- T-113** Depeša Zvorničkog Centra Javne bezbjednosti br. 277/95 od 12.07.1995. godine, Dragomir Vasić
- T-114** Naređenje Ministarstva odbrane RS Zvornik 02-78/95 12.07.1995. godine, Ivanović Stevan
- T-115** Naređenje Ministarstva odbrane RS Zvornik 02-79/95 od 12.07.1995. godine, sekretar Stevan Ivanović
- T-116** Naređenje Ministarstva odbrane RS Zvornik 02-21/3640/95 od 13.07.1995. godine, Momčilo Kovačević
- T-117** Radni list vozila Drinskog korpusa za Golf P-7065, 1-31 Juli 1995. godine
- T-118** Lista kompanija koje su imale autobuse, 12.07.1995. godine
- T-119** Komanda Drinskog korpusa, obavještajno odjeljenje, akt br. 17/896 od 12.07.1995. godine, Zdravko Tolimir
- T-120** Komanda Drinskog korpusa, akt br. 17/897 od 12.07.1995. godine, Zdravko Tolimir
- T-121** Lista nestalih iz Srebrenice, ured Tužioca MKSJ od 02.05.2000.godine
- T-122** Uputstvo za rad komande 4. korpusa u izvršavanju prioriternih zadataka u miru i ratu, 01-15-62 od 29.08.1991. godine
- T-123** Zapisnik o ispitivanju osumnjičenog Pelemiš Momira, Tužilaštvo BiH KT-RZ-74/08 od 05.11.2008. godine

- T-124** Zapisnik o saslušanju svjedoka Stević Cvjetka, broj: 17-04/2-04-2-947/07 od od 20.09.2007. godine (Državna agencija za istrage i zaštitu)
- T-125** Transkript svjedočenja Deronjić Miroslava, u predmetu MKSJ broj: IT-02-60/1-S Tužilac protiv Nikolić Momir (prilog: izvod iz matične knjige umrlih za lice Deronjić Miroslav)
- T-126** Transkript svjedočenja Erdemović Dražena, od 04.05.2007. godine u predmetu MKSJ broj: IT-05-88-T , Tužilac protiv Vujadina Popovića i drugih
- T-127** Transkript svjedočenja Omanović Ćamile od 22.03.2000. godine u predmetu MKSJ broj: IT-98-33-T , Tužilac protiv Krstića (prilog: izvod iz matične knjige umrlih za lice Omanović Ćamila)
- T-128** Zapisnik o saslušanju svjedoka Popadić Save broj: 17-04/2-04-2-946/07 od 19.09.2007. godine (Državna agencija za istrage i zaštitu) čiji je sastavni dio transcript audio zapisa
- T-129** Transkript svjedočenja svjedoka Van Duin u predmetu MKSJ broj. IT-05-88-T Popović i drugi
- T-130**
- Zahtjev za izdavanje naredbe za pretresanje Pelemiš Momira, od dana 31.10.2008. godine
 - Naredba za pretresanje broj X-KRN-08/602, od 03.11.2008. godine
 - Zapisnik o pretresanju stana, drugih prostorija i pokretnih stvari, broj 17-04/2-6-04-2-28/08 od 05.11.2008. godine
 - Mala knjižica roze boje, s natpisom „rečnik“, vlasništvo Pelemiš Momira
 - Smedji rokovnik s natpisom „Gradnja-promex“ Zvornik, vlasništvo Pelemiš Momira
 - Smedji rokovnik s natpisom JODKP „Rad“ Zvornik, vlasništvo Pelemiš Momira
 - Dvolisnica s rukopisom Pelemiš Momira
- T-131** Karton lične karte Pelemiš Momir od 17.11.1988.godine
- T-132** Nalaz i mišljenje vještaka Kešetović Rifata + dva cd-a
- T-133** Fotodokumentacija masovnih grobnica, koju čine 16 skeinranih fotografija (plus cd)
- T-134** Spisak nestalih lica sa područja Srebrenice od 02.05.2000. godine
- T-135** Sažeti izvještaji Međunarodne komisije za nestale koji se odnose na ekshumacije sekundarnih grobnica na putu za Čančare i to : izvještaj Čančarski put 04 od 19.02.2009.godine, Čančarski put 05 od 17.04.2008 godine, Čančarski put 06 od 09.04.2009.godine, Čančarski put 08 od 19.02.2009.godine, Čančarski put 09 od 17.04.2008.godine, Čančarski put 10 od 18.04.2008.godine
- T-136** Komanda drinskog korpusa br.05/2-583 od 12.11.1995.godine Redovno unapredjenje rezervnih oficira

- T-137** Komanda Prve zvrničke brigade str.pov. br. 01-262 od 18.07.1995.godine pohvala puk Vinka Pandurevića
- T-138** Spisak lica iz jedinica drinskog korpusa predloženih za stimulatívne mjere povodom osl. Srebrenice i Žepe, od 12.09.1995.godine
- T-139** Propisi o primjeni pravila MHP za bivšu SFRJ
- T-140** Zapisnik o saslušanju svjedoka Milovanović Milice, broj: 17-04/2-04-2-419/08 od 17.04.2008. godine
- T-141** Transkript svjedočenja svjedoka Obrenović Dragana u predmetu pred MKSJ br. IT-02-60-T (*Blagcjević i Jokić*)
- T-142** Transkript svjedočenja svjedoka Nikolić MoMlra u predmetu pred MKSJ br. IT-02-60-T (*Blagcjević i Jokić*)
- T-143** Transkript svjedočenja svjedoka Petrović Pere u predmetu pred MKSJ- Tužilac protiv Popovic Vujadina i dr. IT-05-88-T od 09.03.2007.godine
- T-144** Zapisnik o saslušanju svjedoka Đerić Novice od 09.04.2008. godine, KTN- RZ -02/08 Tužilaštvo BiH, čiji je sastavni dio transkript audio zapisa u II dijela
- T-145** Zapisnik o saslušanju svjedoka Jurošević Petra od 25.09.2008. godine, KTN-RZ-02/08 Tužilaštvo BiH, čiji je sastavni dio transkript audio zapisa u V dijelova, kao i cd sa audio zapisom
- T-146** Izjava svjedoka Jurošević Petra od 25.11.2002.godine data pred istražiteljima MKSJ
- T-147** Izjava svjedoka Savić Vujadina od 17.12.2008.godine ovjerena notarskim pečatom OPU broj 2375/08 od 25.12.2008.godine
- T-148** Zapisnik o saslušanju svjedoka Gajić Jovana od 12.05.2008.godine, Tužilaštvo BiH, KTN-RZ-02/08, čiji je sastavni dio transkript audio zapisa u IV dijela i CD sa audio zapisom
- T-149** Zapisnik o saslušanju svjedoka Mitrović Stjepana od 15.06.2007.godine, Državna agencija za istrage i zaštitu, broj: 17-04/2-04-2-629/07
- T-150** Zapisnik o saslušanju svjedoka Stankić Božidara, Tužilaštvo BiH KTN-RZ-02/08 od 03.06.2008.godine, čiji je sastavni dio transkript audio zapisa u II dijela i CD audio zapisa
- T-151** Zapisnik o saslušanju svjedoka Lazarević Milana, Tužilaštvo BiH KTN-RZ-02/08 od 29.05.2008.godine, čiji je sastavni dio transkript audio zapisa i CD audio zapisa
- T-152** -Zapisnik o saslušanju svjedoka Tešić Ratka Tužilaštvo BiH KTN-RZ-02/08 od 11.09.2008.godine, čiji je sastavni dio transkript audio zapisa u III dijela i CD audio zapisa
-Raspored dežurstva u prvom bataljonu za pozadinski vod, za juli 1995. godine, spisak pripadnima Prvog bataljona koji su demobilisani.
- T-153** Zapisnik o saslušanju svjedoka Jevtić Branka- Tužilaštvo BiH KTN-RZ-02/08 od 13.05.2008.godine, čiji je sastavni dio transkript audio zapisa u II dijela i CD audio zapisa
- T-154** Transkript svjedočenja svjedoka Radosavijević Zorana u predmetu pred MKSJ- Tužilac protiv Popovic Vujadina i dr. IT-05-88-T od 11.06.2008.godine
- T-155** Transkript svjedočenja svjedoka Radosavijević Zorana u predmetu pred MKSJ- Tužilac protiv Blagojevića i Jokića IT-02-60-T od 19.07.2004.godine
- T-156** Rezolucija Vijeća Sigurnosti Ujedinjenih Nacija 836

- T-157** Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice od 18.04.1993. godine potpisan od gen.Sefera Halilović i gen. Mladić Ratka
- T-158** Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice od 18.05.1993. godine potpisan od gen.Sefera Halilović i gen. Mladić Ratka
- T-159** Vrhovna komanda Oružanih snaga Republike Srpske , 08.03.1995. broj: 2/2-11: Direktiva za dalje operacije op. Br. 7.
- T-160** Isječak iz češke knjige autora Rajka Dolečeka pod nazivom „Razgovori sa generalom Mladićem“.
- T-161** Isječak iz knjige Richarda Holbrooka, „Završiti rat“. Šahinpašić 1998, ISBN 9958-41-023-0.
- T-162** Pravilo Bataljona SFRJ iz 1988. (pješađijski, motorizovani, brdski, planinski, partizanski i mornaričke pješađije) – 03052699.
- T-163** Komanda Drinskog korpusa - Naređenje- strogo povjerljivo br. 03/156-12 od 13. jula 1995. : sprečavanje prolaza muslimanskih grupa prema Tuzli i Kladnju.
- T-164** Dopis iz Uprave bezbjednosti Drinskog korpusa od 15.04.1995.,
- T-165** Zapovijest za marš br. 3. od 03.07.1995., 1 Zvornička pješađijska brigada – komanda taktičke grupe – strogo povjerljivo 01-246 :
- T-166** Izvod iz stručnog izvještaja generala Radovana Radinovića iz predmeta Krstić, pred MKSJ-om, Beograd 17.10.2000. godine.
- T-167** Video snimak iz Srebrenice MKSJ-a 2. dio – video snimak Mladić; Transkript video snimka.
- T-168** Presuda u predmetu Tužilac protiv Zdravka Božića i dr., predmet broj: X-KRZ-06/236, 05.10.2009. godine.
- T-169** Presuda u predmetu Krstić, prvostepena presuda MKSJ, predmet broj: IT-98-33-T, 02.08.2001. godine.
- T-170** Dijelovi transkripata iskaza navođenih u pitanjima koje je postavljao tužilac
- T-171** Naređenje Drinskog korpusa od 16.05.1995. godine 04/112-15: Dodatak naredbi da se stabilizuje odbrana oko enklava Žepe i Srebrenice
- T-172** Naređenje Drinskog korpusa od 16.05.1995. godine 04/112-14: Dodatak naredbi da se stabilizuje odbrana oko enklava Žepe i Srebrenice i uspostave uslovi za oslobađanje enklava
- T-173** Povjerljiva naredba od 07.12.1994. godine br. 06-184 od Vinka Pandurević, komadanta Zvorničke brigade
- T-174** Obavijest sa sastanaka predsjedništva opštine Srebrenica od 09.07.1995. godine n/r Alije Izetbegovića i Rasima Delića, komadanta Armije BiH br. 01- /95
- T-175** Zapisnik o saslušanju svjedoka Jović Zorana od 19.06.2008. godine, Tužilaštvo BiH KTN-RZ-02/08, čiji je sastavni dio transkript audio zapisa u IX dijelova. i četiri cd-a sa audio zapisom
- T-176** Zapisnik o saslušanju svjedoka Jović Slobodana od 19.06.2008. godine, Tužilaštvo BiH KTN-RZ-02/08, čiji je sastavni dio transkript audio zapisa u II dijela i četiri cd-a sa audio zapisom
- T-177** Zapisnik o saslušanju svjedoka Manojlović Neđe, Tužilaštvo BiH KTN-RZ-02/08 od 08.04.2008. godine i 30.06.2008. godine, čiji je sastavni dio transkript audio zapisa i II dijela i CD sa audio i video zapisom saslušanja

- T-178** Zapisnik o saslušanju svjedoka Đurić Milana, Tužilaštvo BiH KTN-RZ-02/08 od 07.05.2008.godine, čiji je sastavni dio transkript audio zapisa u II dijela i cd sa audio zapisom saslušanja
- T-179** Pregled angažovanja ljudstva Druge čete za mjesec novembar 1995. godine
- T-180** Pregled angažovanja ljudstva Četvrte čete za mjesec novembar 1995. godine
- T-181** Zapsnik o saslušanju svjedoka Pantić Dragana, Tužilaštvo BiH KTN-RZ-02/08 od 09.05.2008.godine čiji je sastavni dio transkript audio zapisa u V dijelova i CD sa audio zapisom.
- T-182** Transkript razgovora između Vukotić Duška i istražitelja MKSJ Dean Manninga-, od 17.09.2001. godine.
- T-183** Obavještajni izvještaj Vukotić Duška (napisan rukopisno), od 12.07.1995. godine, st.pov.br. 19/39
- T-184** Zapisnik o saslušanju svjedoka Matić Radivoja, Tužilaštvo BiH KTN-RZ-02/08 od 12.05.2008.godine čiji je sastavni dio transkript o saslušanju svjedoka i CD.
- T-185** Dnevni red, generalni sekretarijat Vlade Republike Srpske od 26.03.2008. godine, Banja LUka u potpisu Milorad Dodik
- T-186** publikacija Historijskog projekta Srebrenica „Kako haški tribunal fabrikuje svoje dokaze“
- T-187** članci iz magazina Monitor Dio I i II „Intervju sa Jean- Rene Ruezom, šefom istraga istraga za Srebrenicu“
- T-188** odabrane izjave preživjelih Srebreničana na koje se oslanja vještak Karganović (188-1 do 188-20, izjave u prilogu)
- T-189** Komanda 1. PL P BR str.pov. br. 04-520-61/95 od 21.07.1995.godine -zahtjev generala Tolimir Zdravka za korištenje hemijskog naoružanja protiv muslimanskih izbjeglica u koloni iz Žepe, EDS 0425863
- T-190** dio transkripta svjedočenja generala Armije BiH Hadžihasanovića pred MKSJ 06.04.2001.godine
- T-191** Interni memorandum, 24.07.2008.godine Ewa Tabeau
- T-192** Obdukciji nalaz lokalitet masovne grobnice Pilica, predemet:PLC 97 od 08.10.1996. godine
- T-193** Patoliški izvještaj masovne grobnice Pilica, sastavljen od strane patologa Dr Page Hudsona, od 29.04.1998. godine.
- T-194** Aneksi I,III i IV ekspertske izvještaja vještak Simić Ljubiše.
- T-195** Ekspertski izvještaj vještaka Vuga Petra, pukovnika u penziji, u predmetu Popović, od 31.03.2008. godine.
- T-196** Isprintana WEB stranica (ICMP sistem kontrole kvaliteta)
- T-197** Isprintana WEB stranica (Upravni odbor za forenzičke nauke ICMP)
- T-198** Isprintana WEB stranica (Informator ICMP)
- T-199** Dodatni izvještaj vještaka Richarda Butlera, Izvještaj o pješadijskom bataljonu Zvorničke brigade VRS“, od 04.02.2011. godine
- T-200** Izvještaj vještaka Michaela MacQueen-a „Pogubljenja i zlostavljanja zatvorenika u opštini Zvornik prije jula 1995. godine. + jedan CD
- T-201** Dodatni zapisnici o smrti (jedan CD)

- T-202** Transkript svjedočenja svjedoka PW-143 u predmetu pred MKSJ- Tužilac protiv Popovic Vujadina i dr. IT-05-88-T
- T-203** Akt Instituta za nestale osobe broj 02/1-40-1-2606/11 od 30.06.2011. godine
- T-204** Direktiva broj 4, glavni štab VRS str. Pov. Br. 62/5-21Q od 19.11.1992.godine
- T-205** Fotokopije dijelovi iz „Radne beležnice“ generala VRS-a Ratka Mladića

B. MATERIJALNI DOKAZI ODBRANE

(a) Dokazi prvooptuženog

- O-I-1** Mapa
- O-I-2** Pravilo korpus kopnene vojske, Generalštab oružanih snaga SFRJ 1990
- O-I-3** Pregled angažovanja ljudstva komandne Prvog bataljona Zvorničke brigade za juli 1995.godine
- O-I-4** Evidencija prisustva ljudstva komande Prvog bataljona Zvorničke brigade na izvršavanju borbenih zadataka
- O-I-5** Osnovne karakteristike međunarodne vojno-političke situacije, Vrhovna komanda OS RS, broj 2/2-11 od 08.03.1995. godine (Direktiva br.7)
- O-I-6** Glavni štab VRS Dt br.0272-15 -Direktiva za dalja dejstva op.br 7/1 od 31.03.1995. godine (Sadejstvo-95)
- O-I-7** Komanda bratunačke brigade Zapovijest za aktivna b/d op.br 1, pov.br. 439-2 od 05.07.1995. godine (Krivaja 95)
- O-I-8** Odluka o imenovanju civilnog komesara za opštinu Srpska Srebrenica, Predsednik Republike srepske, broj: 01-1350/95 od 11.07.1995.godine
- O-I-9** Pravilo korpus kopnene vojske, Generalštab oružanih snaga SFRJ 1990
- O-I-10** Glavni štab VRS- naredba za sprečavanje prolaska muslimanskih grupa ka Tuzli i Kladrju, od 13.07.1995. godine
- O-I-11** Izvod iz protokola tehničke službe Zvorničke brigade, (zaduženje goriva za p.puk Popovića od 16.07.1995.godine
- O-I-12** Izvod iz Interne dostavne knjige Zvorničke brigade (dostava goriva i metak 40 mm, 400 kom na KDK 16.07.1995.godine
- O-I-13** Komanda drinskog korpusa str.pov.br. 03/156-12 (sprečavanje prolazaka muslimanskih grupa ka Tuzli i Kladrju)
- O-I-14** Izvod iz knjige Dnevne zapovesti inžinjerske čete Zvorničke brigade
- O-I-15** Izvod iz Dnevnika dežurnog vojne policije od 17.07.1995. godine

- O-I-16** Komanda zborničke brigade-Uputstvo za rad pomoćnika komandanta za BO poslove, broj 17/353 od 21.09.1994. godine
- O-I-17** Armija RBiH, Komanda 28.Divizije, operativni izvještaj Komandi 2. Korpusa Tuzla, strogo pov. 04-114/95 od 30.06.1995. godine
- O-I-18** Obavijest sa sjednice Predsjedništva opštine Srebrenica održane dana 09.07.1995. godine
- O-I-19** Spisak ratnih zločinaca poznatih Komandi Prve bratunačke brigade za koje postoje indicije da se nalaze u Srebrenici
- O-I-20** Generalštab Armije RBiH, Izvještaj o doturu UBS i MTS u enklave Žepa i Srebrenica, broj 1-1/7-169 od 28.05.1996. godine
- O-I-21** Komanda drugog korpusa Armije RBiH , uspjesi i zadaci jedinica ARBiH, strogo pov. 02/1-604/123 od 02.07.1995. godine
- O-I-22** Komanda drugog korpusa Armije RBiH, Čestitka za uspješno izvedenu diverzantsku b/d, broj 02/1-670/4 od 28.06.1995. godine
- O-I-23** Komanda 28.divizije A RBiH, str.pov.br. 02-06/95 -Obavještenje po aktu GSS ARBiH od 28.06.1995. godine
- O-I-24** Komanda 28.divizije ARBiH str.pov.br. 03-183-231- Izvještaj o dopuni RJ 28. divizije od 01.07.1995. godine
- O-I-25** Glavni štab VRS, Instrukcija o rukovodjenju i komandovanju bezbjednosno-obavještajnim organima VRS, od 24.10.1994. godine
- O-I-26** Pravilo bataljon, Savez sekretarijata za narodnu odbranu, vojna tajna, 1988
- O-I-27** Naredba Komandanta 1. zborničke PBR, pov.br 06.156 od 13.09.1994. godine
- O-I-28** Posjedovni list broj 71/10 izdat od strane Republičke uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove Banja Luka, područna jedinica Zvornik
- O-I-29** Uveličana kopija katastarskog plana opštine Šepak, od 23.03.2007. godine, sa zabilješkama i potpisom svjedoka Milovanović Milice
- O-I-30** Skraćeni djelovodnik – izdavanje goriva (svjedok Đerić Novica)
- O-I-31** Fotografija u crno-bijelog boji, označena od strane svjedoka Jurošević Petra, s datumom i njegovim potpisom
- O-I-32** Potvrda Komisije za razmjenu Opštine Brčko broj: 05/97, od 01.10.1997. godine, kojom se potvrđuje da je Pelemiš Momir razmijenjen dana 26.05.1994. godine;
- O-I-33** Rješenje opštinskog sekretarijata za odbranu opštine Tuzla broj: 03/9-846-253-1793, od 31.05.1994. godine, kojim se Pelemiš Momiru odobrava putovanje u inostranstvo radi posjete porodice;
- O-I-34** Saglasnost Ministarstva odbrane RS, Odsjek Zvornik, da se Pelemiš Momir rasporedi na radnu obavezu nastavnik matematike u Osnovnj školi „Sveti Sava“;
- O-I-35** Uputnice specijalisti i nalazi i mišljenja ljekara;

- O-I-36** Zapisnik o saslušanju svjedoka Stankić Dragana Tužilaštvo BiH KTN RZ-02/08 od 06.05.2008. godine, čiji je sastavni dio transkript audio zapisa saslušanja
- O-I-37** Nalaz i mišljenje vještaka Radinović Radovana iz decembra 2010. godine (plus: 46 priloga navedenih u podnesku advokata Perić Miloša od dana 20.12.2010. godine)
- O-I-38** naredba za vještačenje od dana 10.09.2010. godine izdata od strane advokata Perić Miloša prema vještaku prof. dr Svetlani Radovanović;
 - Izvještaj vještaka dr Svetlane Radovanović, od dana 25.12.2010. godine
 - radna biografija dr Svetlane Radovanović
 - 4 cd-a uz gore navedeno
 - zapisnik o utvrđivanju identiteta od 16.02.2005. godine, UKC Tuzla, za Salihović Muju
 - zapisnik o utvrđivanju identiteta od 16.09.2002. godine, UKC Tuzla, za Dautbašić Senada
 - zapisnik o utvrđivanju identiteta od 25.10.2005. godine, UKC Tuzla, za Alić Jusufa
 - ljudski gubici tokom opsade Sarajeva od 10.09.1992. do 10.08.1994. godine, za potrebe predmeta Stanislav Galić
- O-I-39** fotografija T-1-10 koju je označio svjedok O-1
- O-I-40** fotografija T-1-12 koju je označio svjedok O-1
- O-I-41** cd sa transkriptima svjedočenja Vinka Pandurevića od 27., 28. i 29.01.2009. godine, te od 02. i 25.02.2009. godine u predmetu MKSJ IT-05-88-T
- O-I-42** cd sa transkriptima svjedočenja Vinka Pandurevića od 03., 09., 10., 11. i 19.02.2009. godine MKSJ IT-05-88-T
- O-I-43** dvd sa audio zapisom svjedočenja Vinka Pandurevića MKSJ IT-05-88-T
- O-I-44** dodatni nalaz vještaka Svetlane Radovanović od 18.06.2011. godine
- O-I-45** Komanda 1. Krajiškog korpusa op.br 583-23 od 25.08.1992. privremeni propisi u VRS iz avgusta 1992. Godine
- O-I-46** karta na kojoj je označen rejon odbrane prvog bataljona
- O-I-47** Institut za nestale osobe BiH, Popratni akt i potvrda o razmijenjenim licima
- O-I-48** cd sa preostalim transkriptima svjedočenja Vinka Pandurevića

(b) Dokazi drugooptuženog

- D-2-1** izjava svjedoka P6 od 25.05.1996. godine
- D-2-2** Set pet fotografija (škola, dom u Pilici i Branjevo)
- D-2-3** Pravilo službe organa bezbjednosti u oružanim snagama SFRJ iz 1984
- D-2-4** Pravilo službe vojne policije u oružanim snagama SFRJ iz 1985

- D-2-5** Presuda Okružnog suda u Bijeljini, broj K-4/97 od 15.08.1997. godine
- D-2-6** mapa
- D-2-7** Dnevnik dežurnog vojne policije Bratunačke brigade, od 30.06.1995. do 23.07.1995.godine
- D-2-8** Mapa koju je sačinio svjedok Lakić Radivoje pred istražiteljima u Haagu
- D-2-9** Transkript sa svjedočenja svjedoka Lakić Radivoja, strana 100272 i 100273 u predmetu MKSJ IT-05-88-T Popović i dr.
- D-2-10** Pripremni razgovor sa Lakić Radivojem, sa tužiocem Haškog tribunala
- D-2-11** Izjava koju je Lakić Radivoje dao istražiteljima Haškog Tribunala
- D-2-12** Generalštab ARBiH, Uvodno izlaganje generala Rasima Delića, strogo pov. 1/1-941 od 30.07.1996. godine
- D-2-13** Armija RbiH, Komanda 2.Korpusa, Izjava Bećirović Ramiza, od 11.08.1995. godine
- D-2-14** Dužnosti i zadaci štaba komande i organa štaba, odobrio major Vinko Pandurević
- D-2-15** Izvod iz vojnog leksikona JNA za 1981. godinu, pojam jedinstarješinstva
- D-2-16** Uputstvo za rad komandi-štabova, nacrt
- D-2-17** Pravilo službe vojne policije oružanih snaga SFRJ, 1985.
- D-2-18** Putni radni nalog na ime Stankić Božidara
- D-2-19** Putni radni nalog na ime Jović Stevo
- D-2-20** Evidencija pripadnika R-čete za mjesec juli
- D-2-21** Fotosnimak Doma kultura u Pilici, na kojem je svjedok Tešić Ratko obilježio mjesta na kojem su bili parkirani autobusi i kamioni pred domom;
- D-2-22** Fotosnimak ekonomije Branjevo, na kojem je svjedok Nikolić Milivoje obilježio gdje su bili parkirani autobusi, gdje je bila vojska i gdje se on nalazio.
- D-2-23** Fotosnimak škole Kula u Pilici, na kojoj je svjedok Pantić Dragan obilježio mjesto gdje se sastao sa Perić Slavkom
- D-2-24** Nalaz i mišljenje vještaka Karganović Stefana, Analiza gubitaka muslimanske kolone usljed minskih polja, borbenih dejstava i drugih uzroka
- D-2-25** Izvještaj o forenzičkim nalazima koji su vezani za mjesto pogubljenja Pilica u julu 1995. godine, vještak Ljubiša Simić
- D-2-26** Ekspertski izvještaj odbrane Perić Slavka, vještaka Vuga Petra od 05.01.2011. godine
- D-2-27** Kopija potvrde o smrti Đorđić Raje, izdata od strane Vojne pošte Zvornik
- D-2-28** Dio trasnkripta svjedočenja Mitrović Ljubomira (strane od 23638 do 23648)

X. ANEKS 3

IMOVINSKO PRAVNI ZAHTJEVI

NASTRADALO LICE	PODNOŠIOCI ZAHTJEVA I OŠTEĆENI	IZNOS
Buljubašić Hasan	Buljibašić Hanija (supruga) Buljubašić Jasmin (sin) Osmanović rođ. Buljubašić Jasmina (kći)	
	Cumurović Havka	
	Alić Aiša	
Jugović Čamil Jugović Fikret	Jugović Mejra (supruga Čamila) Jugović Bjelka (supruga Fikreta) Jugović Šemsada (kćerka Fikreta i Bjelke)	52.000,00 KM
Peimanović Kadrija	Peimanović Hajrija (supruga) Peimanović Narela (kćerka) Peimanović Anel (sin) Peimanović Aldina (kćerka) Peimanović Anela (kćerka)	68.000,00 KM
Begić (Saliha) Hasan	Begić Mirso (brat) Begić Mirela (kćerka)	90.000,00 KM
Hamzabegović Ibrahim	Hamzabegović Dedo (sin)	30.000,00 KM
Ibrišević Husein	Ibrišević Bajazit (sin)	60.000,00 KM
Ademović Sado	Ademović Muška (snaha)	60.000,00 KM
Jašarević Muhamed	Jašarević Izeta (supruga) Jašarević Admira (kćerka)	110.000,00 KM
Osmić Zahrudin	Osmić Bajro (otac)	60.000,00 KM
	Cumurović Mujo	
Kajić Ramiz	Kajić Samka (supruga) Tulumović rođ. Kajić Samira (kćerka) Kajić Samir (sin) Kuduzović rođ. Kajić Selvira	100.000,00 KM
Đogaz Samir	Huejinović rođ. Đogaz Razija (sestra)	100.000,00 KM
Đogaz Samir	Đogaz Hanifa (majka)	100.000,00 KM
Đogaz Samir	Djurović rođ. Đogaz Đeva (sestra)	100.000,00 KM
Gerović Hajro	Gerović Mevlija (supruga)	20.000,00 KM
Kalić Muriz	Kalić Idriz (otac) Kalić Ešef (majka)	250.000,00 KM
Bešić Esad	Bešić Ahmo (otac)	100.000,00 KM
Omerović Smail	Omerović Sadeta (supruga) Hasanović rođ. Omerović Samira (kćerka) Omerović Samir (sin) Omerović Amir (sin)	80.000,00 KM
Jusić Seid	Jusić Medina (supruga)	
Mehinović Mehmed Hasanović Bego	Mehinović Muhamed (sin) Halilović rođ. Hasanović Fatima (kći)	
Cerimović Nezir	Cerimović Cemil (sin)	
Hajdarević Mirza	Hajdarević Muniba (majka)	
Sabić Idriz	Sabić rođ. Suljić Mina (supruga)	

Salkić Aziz	Mandžić Kadira (srodnik)	
Čakanović Čazim	Čakanović Jusuf (sin)	12.000,00 KM
Čakanović Čazim	Čakanović Hilmo (sin)	12.000,00 KM
Čakanović Čazim	Čakanović Mejra (supruga)	20.000,00 KM
Omerović Nusret	Omerović Fadila (supruga)	
Nuhanović Đemo	Harbaš rođ. Nuhanović Hafiza (sestra)	100.000,00 KM
Ibrahimović Kadir	Ibrahimović Raza (majka)	20.000,00 KM
Mustafić Sejdalija	Mustafić Fatima (supruga) Mustafić Senada (kći) Mustafić Sead (sin)	60.000,00 KM
Numanović Nedžad	Soljankić Jasna (sestra)	
Delić Kadrija	Delić Hajra (supruga) Delić Alma (kćerka) Delić Amir (sin)	60.000,00 KM
Mustafić Salko	Mustafić Fikret (sin)	20.000,00 KM
Krlić Seval	Krlić Amira (supruga)	
Nuhanović Esed	Nuhanović Meva (supruga) Nuhanović Ahmedin (sin) Sulejmanović rođ. Nuhanović Senada (kći)	80.000,00 KM
Brdarević Hamed	Brdarević Azira (supruga) Rizvanović Mensur (sin) Brdarević Smajo (sin) Brdarević Mejra (kći) Brdarević Ahmedina (kći)	100.000,00 KM
Hasić Husein	Hasić Muša (supruga)	20.000,00 KM
Rizvanović Hasan	Rizvanović Mensur (sin) Hasić Mula (kći) Rizvanović Munira (supruga)	
Alemić Zekir	Zuhrić Mejra /bliži srodnik)	
Uvalić Senad	Uvalić Zajim (sestra)	
Omerović Adem	Halilović Muška (kćerka)	5.000,00 KM
Bektić Hasan	Ajša Bektić (supruga)	5.000,00 KM
Hasanović Džemal	Hasanović Emina (kći)	20.000,00 KM
Salkić Alija	Salkić Osman (sin)	
Rahmić Islam	Rahmić Emina (supruga) Rahmić Mirsad (sin) Rahmić Adnan (sin) Rahmić Amela (kćerka)	80.000,00 KM
Rahmić Šaban	Rahmić Ajka (supruga) Karić Mirsada (kćerka) Rahmić Kiram (sin)	60.000,00 KM
Džananović Nezir	Dažnanović Zekir (sin)	20.000,00 KM
Salihović Safet	Salihović Remzija (supruga i majka)	100.000,00 KM
Salihović Remžad		
Ademović Ibrahim	Halilović Ešefa (kćerka)	50.000,00 KM
Ademović Ibrahim	Ademović Fahrudin (sin)	50.000,00 KM
Hukić Sakib	Hukić Sadeta (majka)	100.000,00 KM
Kardašević Azmir	Kardašević Hazir (brat)	100.000,00 KM
Salkić Muhamed	Salkić Kada (majka)	500.000,00 €
Salkić Ađem		
Mujić Bajro	Mujić Hamed (sin)	200.000,00 KM
Ibrahimović Šemso	Ibrahimović Merka (supruga) Omerović Razija (kćerka) Muhić Remzija (kćerka) Ibrahimović Revda (kćerka) Ibrahimović Dževad (sin)	250.000,00 KM
Smajić Juso	Omerović Suada (kćerka)- 20.000,00 KM, za sestru Halilović Senu- 20.000,00 KM i za brata Smajić Dževada- 20.000,00 KM	60.000,00 KM

Orić Selmir	Orić Esmā (supruga)-20.000,00 KM, za zajedničko dijete Orić Samra-15.000,00 KM	35.000,00 KM
Imamović Omer	Imamović Hajrija (supruga)	240.000,00 KM
Imamović Nevzet	Imamović Safija (majka)	240.000,00 KM
Mešanović Sahin	Mešanović Samsa (supruga)	300.000,00 KM
Ademović Abdulrahman	Ademović Alaga (sin) Avdić Hedija (kćerka)	
Alić Munir	Alić Zekira (supruga)	
Mujić Junuz	Mujić Suada (supruga)	
Alić Besim	Alić Mafija (supruga)	
Ahmetović Muhamed	Ahmetović Zilka (supruga)	
Smajlović Osman	Smajlović Zijad (sin)	
Gabeljić Hašim	Gabeljić Munevera (supruga)	
Subašić Hilmo	Subašić Munira (supruga)	
Fežić Rijad	Fežić Sabaheta (majka)	
Sahomerović Omer	Sahomerović Zumra (supruga)	
Malagić Redžo	Malagić Raha (kćerka)	
Gurđić Mustafa	Gurđić Ramiza (majka)	
Gurđić Mehudin	Gurđić Ramiza (majka)	
Nikić Zaim	Ibrišević Fahira (kćerka)	
Husejnović Feho	Husejnović Hatidža (supruga)	
Avdić Džemal	Čatić Razija (kćerka)	
Karić Džemal	Karić Hurija (supruga)	
Omerović Ahmo	Omerović Suada (supruga)	
Begić Nedžad	Hasanović Behara (supruga)	
Hasanović Nermin	Hasanović Behara	
Burić Rifet	Pršeš Saha (sestra)	
Begić Samir	Begić Enisa (sestra)	
Smajlović Asim	Hajdarević Tahira	
Subašić Hilmo	Subašić Vahidin (sin)	
Bosno Himzo	Bosno Nizama (supruga)	
Alić Sakib	Alić Medija (supruga)	
Hasanović Mujo	Hasanović Muhidin (sin) Durgutović Muša (kćerka) Imamović Raza (kćerka) Brkić Ajka (kćerka) Hasanović Ševala (kćerka)	475.000,00 KM
Hadžić Mujo	Hadžić Hazim (sin)	40.000,00 KM za svako od osam djece ubijenog Hadžić Muje
Mehmedović Mehmed	Bešić Rukija (kćerka)	70.000,00 KM
Sinanović Semso	Sinanović Mehmed (sin)	
Hren Rudolf	Rarbara Hren	100.000,00 KM
Smajlović Sadik	Smajlović Kadira (supruga)	98.000,00 KM
Cvrk Omer	Cvrk Ramiza (majka) Cvrk Muhamed (brat) Talović Nermina (sestra) Karić Fatima (sestra)	240,00 KM
Efendić Bahrudin	Efendić Rumša (majka) Efendić Hajrudin (otac)	120.000,00 KM
Jahić Muhamed	Jahić Zumra (majka) Jahić Nihad (brat) Osmić Suvada (sestra) Jahić Mirsada (sestra) Jahić Nihada (sestra)	140.000,00 KM
Jahić Salih	Jahić Fatima (majka) Jahić Mirfeta (sestra)	80.000,00 KM

Šabanović Husein	Šabanović Hurija (supruga) Šabanović Sejdo (sin) Mustafić Sabaheta (sestra) Hodžić Sevleta (kćerka)	240.000,00 KM
Šabanović Husein	Šabanović Hurija (supruga) Šabanović Sejdo (sin) Mustafić Sabaheta (kćerka) Hodžić Sevleta (kćerka)	240.000,00 KM
Saranović Sadik	Saranović Hadžić (supruga)	60.000,00 KM
Salkić Elvis	Salkić Sevka (majka) Salkić Advo (brat)	80.000,00 KM
Halilović Hamed	Halilović Himzo (otac)	60.000,00 KM
Hafizović Hasan	Hafizović Muša (supruga) Hafizović Amel (sin)	120.000,00 KM
Salihović Esmin	Salihović Kadira (majka) Malagić Esma (sestra)	80.000,00 KM
Salihović Sabrija	Salihović Kadira (majka) Malagić Esma (sestra)	80.000,00 KM
Salihović Meho	Salihović Kadira (supruga) Malagić Esma (kćerka)	120.000,00 KM
Tepić Jusuf	Tepić Safija (supruga) Tepić Mujo (sin) Tepić Mahmut (sin) Tepić Midhat (sin)	240.000,00 KM
Smajlović Nedžib	Smajlović Kada (supruga) Smajlović Edhem (sin) Smajlović Hedib (sin) Smajlović Zahir (sin) Smajlović Hediba (kći)	300.000,00 KM
Parić Rizo	Parić Dževahira (supruga) Parić Ahmed (sin) Parić Alema (kćerka)	180.000,00 KM
Gabeljić Abid	Gabeljić Zemina (supruga) Gabeljić Nizama (kćerka) Gabeljić Abedina (kćerka) Hajdarbegović Senada (kćerke) Gabeljić Ešef (sin)	300.000,00 KM
Uzunović Bahrudin	Uzunović Hajrija (majka)	60.000,00 KM
Begić Halid	Begić Sevala (supruga) Begić Sanid (sin) Begić Damir (sin) Begić Halida (kćerka)	240.000,00 KM
Smajlović Zulfo	Salihović Remzija	20.000,00 KM
Mehić Zajim	Mehić Himza (supruga) Bečić Emina (kćerka)	
Husić Behadil	Husić Ajka (majka) Ademović Begajeta (kćerka)	
Husić Fadil	Husić Ajka (majka) Ademović Begajeta (sestra) Husić Razija (supruga) Husić Azmir (sin) Husić Fadil (sin)	
Husić Fikret	Husić Ajka (majka) Ademović Begajeta (sestra)	
Korkutović Murat	Korkutović Abida (supruga) Korkutović Ramiza (kćerka)	
Salihović Jasmin	Salihović Fatima (majka)	
Hamzabegović Safet	Hamzabegović Vasvija (majka)	
Jahić Saiba	Jahić Razija (supruga) Gagulić Meldina (kćerka) Jahić Meldin (sin)	

Osmanović Fikret	Osmanović Merima (supruga)	60.000,00 KM
Đogaz (Alija) Hajrudin	Đogaz Fatima (supruga) Uyar rođ. Đogaz Elma (kćerka) Đogaz Dženifa (kćerka) Đogaz Almer (sin)	240.000,00 KM
Omerović Mevludin	Omerović rođ. Majstorović Safija (supruga) Omerović Fahrudin (sin)	150.000,00 KM
Halilović Šahin	Đikanović rođ. Halilović Naza (kćerka)	20.000,00 KM
Alić Hasan	Alić Almasa (supruga) Alić Elvir (sin)	60.000,00 KM
Alić Elvis	Alić Almasa (majka) Alić Elvir (brat)	60.000,00 KM
Ademović Ibrahim	Ademović Erdin (sin)	50.000,00 KM
Nekić Ejub	Nekić Adnan (sin) Nekić Rijada (kćerka) Nekić Nizama (supruga)	180.000,00 KM
Bešić Fehim	Bešić Jasmin (sin) Bešić Hiba (supruga) Ademović rođ. Bešić Ferisa (kćerka) Jašarević rođ. Bešić Ramiza	
Salkić Alija	Salkić Osman (sin)	
Begović Huso	Begović Azra (supruga) Šečerović rođ. Begović Alma (kćerka) Babić rođ. Begović Aida (kćerka) Begović Muhamed (sin)	
Salihović Hajrudin	Salihović Hasija (supruga) Salihović Admir (sin) Skorupan rođ. Salihović Admira (kćerka) Crnčević rođ. Salihović Samira (kćerka)	80.000,00 KM
Hasanović Zijad	Osmanović Mevlida (kćerka)	
Velić Hasan	Velić Rahima	
Imširović Munib	Imširović Esmā	
Suljić Memiš	Selimović rođ. Suljić Nazifa (kćerka)	12.000,00 KM
Omerović Kasim	Omerović Fata (majka)	60.000,00 KM
Ibrišević Bego	Ibrišević Mejra (supruga) Ibrišević Hamdija (sin) Ibrišević Almira (kći)	60.000,00 KM
Vežović Safet	Vežović Fadila (supruga) Vežović Nihada (kćerka) Vežović Nermin (sin)	60.000,00 KM
Hasanović Nail	Hasanović Mejaza (supruga)	170.000,00 KM
Hamzabegović Fehim	Hamzabegović Jusuf (srodnik)	30.000,00 KM
Avdić Vehid	Avdić Hamida (majka)	20.000,00 KM
Jakupović Nezir	Jakubović Izet (sin) Jakupović Idriz (sin) Jakupović Ramo (sin)	
Mujkić Ahmed	Alić rođ. Mujkić Samija (kćerka) Beganović rođ. Mujkić Saliha (kćerka)	100.000,00 KM- materijalna šteta 60.000,00 KM- nematerijalna šteta 10.000,00 KM- povrat zlatnog nakita i ličnih dragocjenosti

Smajlović (Smajo) Osman Smajlović (Osman) Omer Smajlović (Osman) Jusuf Smajlović (Jusuf) Samedin Smajlović (Jusuf) Fahrudin	Smajlović Zijad (sin Osmana) Mešanović Tima (kćerka Osmana) Murselović Tifa (kćerka Osmana) Smajlović Edin (sin Jusufa, unuk Osmana) Smajlović Emir (sin Omera, unuk Osmana) Smajlović Damir (sin Omera, unuk Osmana) Smajlović Esnefa (kćerka Omera, unuka Osmana)	100.000,00 KM- materijalna šteta 210.000,00 KM- nematerijalna šteta 10.000,00 KM- povrat zlatnog nakita i ličnih dragocjenosti
Osmanović Ibro	Husić Kada (kćerka) Buljibašić Ramiza (kćerka) Osmanović Emir (sin) Osmanović Džeko (sin) Osmanović Munevera (supruga)	100.000,00 KM
Delić Alija	Delić Hadžira (supruga) Delić Safet (sin) Delić Biba (kćerka) Delić Suljo (sin)	80.000,00 KM
Alić Mustafa	Alić Mevlida (supruga)	
Mešanović Hajro	Mešanović Zada (supruga) Mešnović Ismet (sin) Mešanović Abid (sin)	78.000,00 KM- nematerijalna šteta 84.000,00 KM- materijalna šteta
Džanić Mevludin	Džanić Hajrudin (brat)	50.000,00 KM
Imamović Amer	Imamović Hajrija (majka)	240.000,00 KM
Imamović Omer	Imamović Hajrija (supruga)	240.000,00 KM
Imamović Nevzet	Imamović Safija (majka)	240.000,00 KM
Hasanović Kasim	Hasanović Razija (supruga) Hasanović Kasim (sin) Hasanović Amira (kćerka) Hasanović Asim (sin)	90.000,00 KM
Mehić Meho	Mehić Sabra (supruga) Mehić Sabit (sin) Mehić Sadik (sin) Mehić Iša (kćerka) Mehić Sadina (kćerka)	
Muminović Ibrahim	Muminović Alija (sin)	200.000,00 KM
Hasanović Meho	Hasanović Senad (sin) Hasanović Munira (supruga) Smajlović rođ. Hasanović Mehdija (kćerka)	60.000,00 KM
Dedić Ibrahim	Dedić Alija (supruga)	
Hasić Dahmo	Hasić Sevljija (supruga) Hasić Zelja (majka) Hasić Avdo (sin) Hasić Adela (kćerka) Hasić Adisa (kćerka)	100.000,00 KM
Osmanović Muhibija	Osmanović Kemal (sin)	100.000,00 KM
Husejinović Avdo	Husejinović Ramiz (sin)	30.000,00 KM
Krdžić Rešad	Suljić Mejra (sestra) Krdžić Šida (sestra) Krdžić Suljo (brat) Smajlović Sabra (sestra) Mujčinović javra (sestra) Suljić Šaha (sestra)	180.000,00 KM
Nukić Behudin	Nukić Nermina (kćerka)	20.000,00 KM

Selimović Muhamera	Alić Medina (sestra) Selimović Ismail (otac) Dedić Razija (sestra) Selimović Rizo (brat)	
Kuduzović Hamdija	Cardaković Fatima (kćerka)	
Alić Mahmut	Alić Alija (sin) Alić Aldin (sin)	
Hajdarević Husein	Hajdarević Senaid (sin)	
Jasarević Huso	Jašarević kiram (sin)	
Mustafić Salko	Mustafić Fikret (sin)	20.000,00 KM
Suljić Pembo Suljić Azmir	Suljić Azret (sin Pembe, brat Azmira)	
Jusić Husein	Golić Hidajeta (sestra)	
Dautović Azem	Dautović Nezira (supruga) Dautović Amel (sin)	
Smajić Jusuf	Alić Zijada (kćerka) Smajić jakub 8sin) Smajić edin (sin) Hrustić Begajeta (kćerka) Smajić Malka (supruga)	100.000,00 KM
Ademović Abid	Ademović amil (sin)	
Nije navedeno ime	Husić Azra	20.000,00 KM- materijalna šteta 10.000,00 KM- nematerijalna šteta
Nije navedeno ime	Jusić Rahima Zukić rođ. Jusić Muška (sestra) Zukić Muška (sestra) Zildžić rođ. Jusić Senada (sestra) Mustafić rođ. Jusić Adila (sestra)	110.000,00 KM
Husejinović Azem	Husejinović Džemila (supruga) Husejinović Damir (sin) Husejinović Alen (sin) Ćurić rođ. Husejinović Vahida (kći)	120.000,00 KM
Suljić Omer	Suljić Bahra(kćerka)	150.000,00 KM
Hasanović Mujo	Hasanović Muhidin (sin) Durgutović Muša (kćerka) Imamović Raza (kćerka) Brkić Ajka (kćerka) Hasanović Ševala (kćerka)	
Dervišević Hajrudin	Chrisostomidis Sabira (kćerka) Zagrljaća Amira (kćerka) Latifović Sabaheta (kćerka)	
Alić Omer	Omerović Zumra (sestra) Alić Smajo (brat) Ibrahimović Ajiša (sestra)	14.000,00 KM
Selimović Rizvo	Selimović Bajro (sin) Krdžić Hašija (kćerka) Muminović Sabaheta (kćerka)	150.000,00 KM

Napomena: oštećeni svjedok Q, svjedok P6, i Subašić Munira su prilikom saslušanja na glavnom pretresu istakli da postavljaju zahtjeve za naknadu štete, nisu precizirali zahtjev